LATINSKÁ MLUVNICE

PRO ŠKOLY STŘEDNÍ.

PRO GYMNASIA A REÁLNÁ GYMNASIA

SEPSAL

Dr. KAMIL FÜRST

Druhé, opravené vydání

Schváleno výnosem ministerstva školství a osvěty ze dne 16. dubna 1946, čís. A-80.942/46-III/2 jako nový dotisk 2. opraveného vydání pro školní rok 1946/47.

CENA VÝTISKU Kčs 80·—

NAKLADATELSTVÍ I. L. KOBER — PRAHA

1946

KNIHTISKÁRNA PRÁCE – PRAHA

Jazyk latinský.

1. Jazykem latinským mluvili původně obyvatelé Latia, krajiny ve střední Italii při dolním toku řeky Tiberu. Jedním z kmenů, sídlících v Latiu, byli Římané, kteří si s neobyčejnou statečností a houževnatostí podmanili během několika století celou Italii, všechny krajiny kolem Středozemního moře, ba i celou západní a takřka i střední Evropu. Tam všude pronikl jazyk latinský a stal se, zvláště v západní polovině říše římské, řečí úřední i spisovnou. Z latiny lidové vznikly jazyky románské, vlaština, francouzština, španělština, portugalština a rumunština, na ní se zakládá z valné části i jazyk anglický.

Latiny se užívalo i po celý středověk a dlouho do věku nového nejen jako mluvy církevní, nýbrž i v literatuře, ve vědecké takřka výlučně, v zábavné valnou měrou. V dobách těch byla latina jazykem mezinárodním.

I dnes se užívá často jazyka latinského ve vědách. Nápisy na památných budovách a uměleckých dílech jsou většinou latinské, latinským příslovím nebo průpovědí zhusta vtipně vyjádříme myšlenku i situaci.

2. Učme se tedy latinsky, kyne nám z toho mnohonásobný prospěch!

a) Umíme-li latinsky, můžeme poznávati přímo památky kultury římské, na níž spočívá vlastně celá naše vzdělanost; tím pochopíme nynější evropskou kulturu v jejích základech, tím prohloubíme své vzdělání.

Mimo to krásy plodů římské literatury a jejich obsah šlechtí srdce a vychovávají vůli.

b) Znalost latiny jest nutná pro studium theologie, práv, lékařství, historie a kteréhokoli vědeckého oboru, jenž svými počátky sahá do středověku nebo starověku.

c) Vědecké názvosloví (terminologie) jest i nyní z valné části latinské. Mnoho termínů latinských přešlo přímo nebo prostřednictvím řečí románských do moderních jazyků: tabule, linie, profesor, doktor, inspektor, kostel; v průmyslu motor, turbina, transformátor; z řečtiny prostřednictvím latiny: škola, scéna, epika, lyrika a j. v.

d) Kdo umí latinsky, snadno se naučí moderním jazykům románským, ba i angličtině.

e) Dokonalá stavba jazyka latinského, jak ve tvarosloví, tak ve spojování vět, spočívajícím na pevných pravidlech, vede nás cvikem k myšlenkové obratnosti a pohotovosti, tříbí náš slovní výraz a při překladu nám dává poznávati i bohatství a krásu jazyka mateřského.

DÍL PRVNÍ.

Hláskosloví a tvarosloví.

Hláskosloví.

Nauka o hláskách.

Latinská abeceda.

1. Latinská abeceda má 24 písmen: *Aa*, *Bb*, *Cc*, *Dd*, *Ee*, *Ff*, *Gg*, *Hh*, *Ii*, *Kk*, *Ll*, *Mm*, *Nn*, *Oo*, *Pp*, *Qq*, *Rr*, *Ss*, *Tt*, *Uu*, *Vv*, *Xx*, *Yy*, *Zz*.

Pozn. 1. Písmeno *Kk* udrželo se jen ve slově *Kalendae* (1. den měsíce); *Yy*, *Zz* vyskytují se jen ve slovech cizích: *gymnasium*, *zōna* (pás), slova původně řecká. Ani zvláštního písmene *ch* latinská abeceda neměla; *ch* v lat. slovech vyslovovali *kh: Gracchus* = Grakkhus.

Pozn. 2. Velikých písmen užíváme v latině stejně jako v češtině; mimo to píšeme v latině velkým písmenem počátečním adjektiva a adverbia odvozená od jmen vlastních: *lingua Latīna* (latinský jazyk), *Latīnē scrībere* (latinsky psáti).

Pozn. 3. Naše česká abeceda s výjimkou hlásek měkkých pochází z latiny, právě tak i písmo („latinka“); Římané sami svou abecedu s některými výjimkami převzali asi od Řeků jihoitalských.

Samohlásky (vocālēs) a dvojhlásky.

2. 1. Dlouhou samohlásku někdy označujeme ležatou čárkou nahoře: *ā*, *ē*, *ī*, *ō*, *ū*, *ȳ*, *Ā*, *Ē* a pod., krátkou jen někdy obloučkem: *ă*.

2. *Ii* vyslovujeme jako naši souhlásku Jj na počátku slova před samohláskou: *Iūppiter* (římský bůh). Uvnitř slova mezi dvěma samohláskami vyslovujeme zdvojené jj: *maior* čti maj-jor. V latině nepíšeme Jj.

3. Dvojhlásky jsou *au*, *eu;* mimo to *ae*, *oe*, jež čteme *ē: pauper* (chudý), *eheu* (běda!), *aedēs* (édés, dům), *poena* (péna, trest); trojslabičně čti *poēta* (poéta, básník), čtyřslabičně *coërceō* (koerceó, krotím) a pod.

Souhlásky (cōnsonantēs).

3. 1. *c* čteme jako c před e, i, y, ae, oe, eu: *Cicerō*, *Caesar*, *Cȳrus*, *coepī* (počal jsem), *ceu* (jako); před a, o, u, před souhláskami a na konci slova čteme *c* jako k: *cadō* (padám), *columna* (sloup), *cupiō* (žádám si), *crēdō* (věřím), *vaccae* (vakcé, krávy), *lac* (mléko).

2. *di*, *ti*, *ni* čti vždy dy, ty, ny.

3. *ti* čti před samohláskou jako ci: *nuntius* (posel); *ti* čteme výjimkou ty: a) má-li přízvuk: *tōtĭus* (celého); b) po s, t, x: *bēstia* (zvíře), *Bruttium*, *mīxtiō* (smíšenina); c) ve slovech řeckých: *Miltiadēs*.

4. *qu* čti kv: *aquila* (orel); *gu* před samohláskou čti gv: *sanguis* (krev), *su* pak sv: *suādeō* (radím); ale *suus* (svůj) čti, jak psáno, neboť každé u patří jiné slabice.

5. *ph* v řeckých slovech čti f: *Philippus*, *philosophia*.

6. Mezi dvěma samohláskami čteme *s* jako *z*: *rosa*, čti roza (růže); v téže poloze vyslovujeme *x* jako *gz*; *exāmen*, čti egzámen (roj).

Pozn. Římané vyslovovali každé *c* jako *k*, *t* pak nikdy jako c; naše výslovnost jest ustálena ze středověku.

Rozdělení souhlásek.

4. 1. Podle části mluvidel, ve které se děje článkování, rozeznáváme souhlásky:

a) hrdelné *(gutturālēs): c* = (k), *g*, *q* (h), *n* před hrdelnicí (*angō* svírám).

b) podnebné *(palatālēs): i* (= j), vzniká na předním patře;

c) retné *(labiālēs): b*, *p*, *m;* retozubné *f*, *v;*

d) zubné *(dentālēs): d*, *t*, *n;* sykavé *(spīrantēs): s*, *z;*

e) jazyčné *(linguālēs): l*, *r*.

2. Podle trvání: okamžité (ražené, *explōsīvae*): hrdelné *c* (= k) *g*, *q;* retné *p*, *b*; zubné *t*, *d*; ostatní jsou trvací; *c*, *p*, *t* jsou podle zvučnosti neznělé *(tenuēs)*, *g*, *b*, *d* znělé *(mediae)*; spojíme-li je s *h* (s ostrým přídechem), vznikají dyšné *(aspīrātae): ch* (hrdelná), *ph* (retná), *th* (zubná).

3. Podle význačného šumu zvou se *l*, *r* (někdy *m*, *n*) plynné *(liquidae)*, *s* sykavkou, explosivy pak jsou němé *(mūtae)*.

Pozn. *h* není vlastní souhláska; *x* jest dvojitá hláska = cs, gs.

O slabikách.

O délce slabik.

5. Slabika jest dlouhá:

1. přirozenou svou povahou *(syllaba nātūrā longa)*, obsahuje-li dlouhou samohlásku nebo dvojhlásku: *māter* (matka), *caedō* (porážím), *aurum* (zlato);

2. polohou *(syllaba positiōne longa)*, jdou-li v ní za krátkou samohláskou aspoň dvě souhlásky nebo *x*: *hos*tis (nepřítel), pu*e*lla (dívka), *ar*ma (zbroj), *ax*is (osa).

3. Výjimka: Jde-li po krátké samohlásce skupina souhlásek němé s plynnou *(mūta cum liquidā)*, jest v prose taková slabika pokládána vždy za krátkou, u básníků za obojetnou *(syllaba anceps)*, t. j. za krátkou nebo za dlouhou: vo*l*ucris (okřídlený), mu*l*iebris (ženský).

4. Všechny ostatní slabiky jsou krátké: *qu* platí za jedinou souhlásku; *h* nepůsobí délky polohové, protože bylo takřka neslyšné.

Pozn. Ve slabikách zakončených skupinami souhlásek *-ns*, *-nf* stává se předcházející samohláska skutečně (povahou, *nātūrā*) dlouhou, délku její vyslovujeme i píšeme: *īnfēlīx* (nešťastný), *cōnferō* (snáším), *īnstituō* (zřizuji), *cōnserō* (osévám), *prūdēns* (rozumný) a j. v. — Ale skupiny souhlásek *-gn*, *-gm* působí jen polohovou *(positiōne)* délku slabiky, samohláska předcházející zůstává krátká; píšeme a vyslovujeme: *agnus* (beránek), *agmen* (voj), *pugna* (boj), *signum* (znamení), *dignus* (hoden), *magnus* (veliký) a pod.

Dělení slabik.

6. 1. Slova složená dělíme v jejich části původní: *īn-fēlīx* (nešťastný), *ex-struō* (zřizuji), *sēd-itiō* (odchod), *prōd-est* (prospívá).

2. Při slovech jednoduchých, je-li na rozhraní dvou slabik více souhlásek:

a) dělíme slovo podle jeho vzniku: *doc-tus* (učený), *fac-tus* (udělaný), *carp-tūrus* (hodlaje trhati);

b) jsou-li obě souhlásky stejné, dělíme je: *puel-la.*

c) k následující slabice klademe souhlásky, kterými by mohlo počínati některé latinské slovo: *a-grī (grātus), frū-strā (struō);*

d) kde nelze užíti předešlých pravidel, rozdělíme souhlásky souměrně k předchozí i následující slabice, zvláště v tom případě, že první souhláska jest plynná: *om-nis, al-ter, ar-bor.*

Přízvuk slovní.

7. 1. Dvojslabičná slova mají přízvuk vždy na druhé slabice od konce: *māter, aūrum, ōmnis, pūer.*

2. O přízvuku slov troj- a víceslabičných pamatuj:

a) je-li druhá od konce dlouhá (přirozeně nebo polohou), má vždy přízvuk: *laudāre, puélla, dēclāmātor;*

b) je-li druhá od konce krátká, má přízvuk slabika třetí, dále nikdy přízvuk nepřechází: *fĕmina, ingénium.*

Pozn. 1. O přízvuku slov *vólucris, mulíebris* a pod. viz § 5. 3.

Pozn. 2. Při časování a skloňování přízvuk často přechází se slabiky na jinou: *laudāre — laúdō; fĕmina — fēminārum.*

Tvarosloví.

Druhy slov.

8. Latina má (jako čeština) devatero druhů slov:

1. Jméno podstatné *(nōmen substantīvum): fēmina* (žena).
2. Jméno přídavné *(nōmen adiectīvum): bonus* (dobrý).
3. Zájmeno *(prōnōmen): quis?* (kdo?), *hic* (tento).
4. Číslovka *(numerāle): decem* (deset).
5. Sloveso *(verbum): laudō* (chválím), *sum* (jsem).
6. Příslovce *(adverbium): herī* (včera), *tum* (tu).
7. Předložka *(praepositiō): ante* (před), *ā, ab* (od).
8. Spojka *(coniūnctiō): et* (a), *cum* (když).
9. Citoslovce *(interiectiō): eheu* (ach, běda!).

Slova ohebná a neohebná.

9. 1. Slova ohebná jsou v latině jména podstatná, přídavná, zájmena, některé číslovky a slovesa; ohýbání se zve *flexiō* (flekse), skloňování *dēclīnātiō* (deklinace), časování *coniugātiō* (konjugace). — Slova neohebná jsou některé číslovky, všechny předložky, příslovce (nehledíc k stupňování některých), spojky a citoslovce.

2. Slovo ohebné se skládá z kmene a přípony (pádové při deklinaci, osobní při konjugaci), na př.:

trab-s (trám),	kmen *trab-*,	přípona *-s*;
trab-is (trámu),	kmen *trab-*,	přípona *-is*;
fer-s (neseš),	kmen *fer-*,	přípona *-s*;
fer-t (nese),	kmen *fer-*,	přípona *-t*.

3. Kmen se končí na samohlásku: *avi-s*, *laudā-re*, nebo na souhlásku *trab-s*, *carp-ō*, rozeznáváme tedy kmeny samohláskové a souhláskové; hláska, kterou se kmen končí, zve se kmenovou hláskou nebo kmenovým znakem.

4. Přípony osobní přistupují někdy ke kmeni slovesnému prostřednictvím příznaků časových a způsobových: *laudā-ba-m* (chválil jsem), *laudā-* kmen, *ba-* příznak, *-m* přípona; jindy samohláska kmenová splývá s příponou, takže kmen není dobře patrný: *fēmina* (žena), ale *fēminīs* (ženám), kmenové a není pak znatelné.

Skloňování.

10. U slov sklonných rozeznáváme **pád, číslo a rod.**

a) **Pádů** *(cāsus)* má latina šest:

jméno:	na otázku:	vyjadřuje obyčejně:
1. *nōmināt̄īvus*	kdo? co?	podmět (doplněk);
2. *genit̄īvus*	koho? čeho? čí?	přívlastek (doplněk);
3. *dat̄īvus*	komu? čemu?	předmět nepřímý;
4. *accūsāt̄īvus*	koho? co?	předmět přímý;
5. *vocāt̄īvus*	(pád zvolací)	oslovení;
6. *ablāt̄īvus*	kým? čím? (o kom? o čem?)	příslovečné určení a předmět.

Nominativ a vokativ se zvou pády přímými *(cāsūs rēctī)*, ostatní jsou nepřímé *(oblīquī)*.

Pozn. U některých jmen se zachovaly zbytky lokálu v *-ī: domī* (doma), *vesperī* (večer) a j., na otázku kde? kdy?

b) **Číslo** jest jednotné *(singulāris*, t. j. *numerus)* a množné *(plūrālis)*; zbytky čísla dvojného jsou *duo*, *ambō* (dva, oba).

c) **Rod** gramatický *(genus)* jest trojí: mužský *(māsculīnum)*, ženský *(fēminīnum)* a střední *(neutrum)*.

Rod jmen podstatných.

11. Rod jmen podstatných poznáváme buď podle jejich významu (rod přirozený), nebo podle koncovky v nom. a gen. sing. (rod gramatický).

Jména osob a zvířat mají velkou většinou rod přirozený (mužský nebo ženský); jména věcí mají rod mužský, ženský nebo střední.

1. **Mužského** rodu jsou jména mužů, národů a řek bez ohledu na koncovky nom. a gen. sing.: *poēta clārus* slavný básník, *Persae ignāvī* zbabělí Peršané, *Tiberis flāvus* žlutý Tiber.

Výjimky (u jmen řek) jsou řídké: *Allia*, *ae*, *f.*, *Mātrŏna*, *ae*, *f.*

2. **Ženského** rodu jsou: a) jména žen, stromů, zemí a ostrovů: *māter bona* dobrá matka, *fāgus patula* košatý buk, *Aegyptus frūgifera* úrodný Egypt, *Rhodus clāra* slavný (ostrov) Rhodos;

b) jména měst, která končí v nom. sing. a v gen. na *-a*, *-ae* (vlivem koncovky), dále na *-us*, *-ī: Rōma*, *Corinthus opulenta* bohatý Korint; jinak rozhoduje o rodu jména města buď koncovka, j. *Delphī*, *ōrum*, *m.* Delfy, *Leuctra*, *ōrum*, *n.*, nebo rod jeho v řeči, z níž jméno bylo vzato: *Babylōn magna* (z řečtiny).

3. **Středního** rodu jsou jména nesklonná a podobné výrazy: *fās* právo, *nefās* bezpráví, *errāre hūmānum est* chybovati je lidské.

Pozn. 1. Jména řek jsou maskulina, protože se myslilo na bohy řek; jména stromů jsou feminina, protože se myslilo na bohyně v nich sídlící.

Pozn. 2. Jména osob, jež původně vyjadřují věci, mají rod gramatický: *mancipium n.* otrok, *cōpiae f.* sbory válečné, *auxilia n.* pomocná vojska.

4. a) **Obojrodá** *(commūnia)* jsou jména osob, která mají pro rod mužský a ženský stejný tvar: *cīvis m. f.* občan, občanka; *sacerdōs m. f.* kněz, kněžka.

b) Přechylná *(mōbilia)* jsou jména osob, jež mají od téhož kmene pro rod mužský a ženský různé koncovky: *magister* učitel, *magistra* učitelka; *rēx* král, *rēgīna* královna.

c) Jména zvířat jsou buď *commūnia*: *bōs m. f.* býk, kráva; jindy jsou *mōbilia*: *lupus* vlk, *lupa* vlčice; často však mají pro samce i pro samici stejný tvar i rod, jsou pospolná, *epicoena*: *ānser m.* husa, *vulpēs f.* liška; někdy mají i různý tvar pro rod mužský a ženský: *ariēs* beran, *ovis* ovce. — Srovnej s tím u jmen osob *parēns m. f.* rodič, -čka (otec, matka), ale *pater m.* otec, *māter f.* matka.

Skloňování jmen podstatných.

Patero deklinací.

12. 1. Původně bylo v latině jen jedno sklonění; ale odpadnutím přípon pádových, splynutím jich s kmenovou samohláskou, převzetím přípon z flekse zájmenné, analogií (obdobným tvořením) a jinými pochody se rozrůznilo původní jediné sklonění v patero deklinací.

2. Kmen substantiva poznáme, odepneme-li u 1., 2. a 5. deklinace v gen. plur. koncovku *-rum*, u 3. a 4. *-um*.

sklonění	gen. plur.	kmen	kmenová hláska	nom. a gen. sg.
I.	*fēminā-rum*	*fēminā-*	*ā*	*fēmin-a, ae*
II.	*servō-rum*	*servo-*		*serv-us, ī*
	puerō-rum	*puero-*	*o*	*puer, puerī*
	verbō-rum	*verbo-*		*verb-um, ī*
III.	*rēg-um*	*rēg-*	*souhláska*	*rēx, rēgis (x = gs)*
	avi-um	*avi-*	*i*	*avis, avis*
IV.	*curru-um*	*curru-*	*u*	*curr-us, ūs*
V.	*diē-rum*	*diē-*	*ē*	*diēs, diēī*

I., II., IV. a V. deklinace jsou samohláskové, třetí jest samohlásková i souhlásková.

3. Poněvadž přípony pádové jsou někdy nezřetelné, pamatujeme si často spíše koncovky; koncovkou rozumíme jednu nebo více hlásek, kterými se slovo končí; jsou v nich obsaženy přípony pádové, často pak zakončení kmene. Koncovky dostaneme takto: od gen. sing. I. dekl.

odepneme *-ae (fēmin -ae)*, u II. dekl. *-ī (serv -ī)*, u III. dekl. *-is (trab -is)*, u IV. *-ūs (curr-ūs)*, u V. *-ēī (di-ēī)*; zbylá část jména podstatného se zve základem; ta část pak, jež následuje po základu v jednotlivých pádech, jest koncovka.

4. Podle nominativu singuláru bychom často nepoznali, do kterého sklonění jméno podstatné patří. Proto jest nutno si pamatovati vedle nominativu i genitiv singuláru; mimo to nutno uváděti i rod: *māsculīnum m.*, *fēmininum f.*, *neutrum n.* Tedy: *pāvō*, *pāvōnis*, *m.* (páv), *fāgus*, *fāgī*, *f.* (buk), *carmen*, *carminis*, *n.* (báseň).

13. 1. **Pamatuj:**

a) Jména středního rodu mají v obojím čísle vždy týž tvar pro nominativ, akusativ a vokativ (v plur. *-a*, *-ia*).

b) Vokativ jmen podstatných rovná se obyčejně nominativu; jen u jmen II. dekl. v *-us* má vokativ sing. koncovku *-e*.

c) Ablativ plurálu u všech deklinací rovná se dativu pl.

2. Přehled koncovek jednotlivých deklinací:

Singulāris.

	I.	II.	III.	IV.	V.
N.	*a*	*us*, *er*, *um*	konc. různá	*us*, *ū*	*ēs*
G.	*ae*	*ī*	*is*	*ūs*	*ēī (eī)*
D.	*ae*	*ō*	*ī*	*uī*, *ū*	*ēī (eī)*
A.	*am*	*um*	*em (im)*; jako nom.	*um*, *ū*	*em*
V.	*a*	*e*, *er*, *um*	jako nom.	*us*, *ū*	*ēs*
A.	*ā*	*ō*	*e (ī)*	*ū*	*ē*

Plūrālis.

	I.	II.	III.	IV.	V.
N.	*ae*	*ī* *a*	*ēs* *a (ia)*	*ūs* *ua*	*ēs*
G.	*ārum*	*ōrum*	*um (ium)*	*uum*	*ērum*
D.	*īs*	*īs*	*ibus*	*ibus (ubus)*	*ēbus*
A.	*ās*	*ōs* *a*	*ēs (īs)* *a (ia)*	*ūs* *ua*	*ēs*
V.	*ae*	*ī* *a*	*ēs* *a (ia)*	*ūs* *ua*	*ēs*
A.	*īs*	*īs*	*ibus*	*ibus (ubus)*	*ēbus*

Deklinace první.

Samohláskové a-kmeny.

14. 1. Nom. **-a**; gen. **-ae**. Vzor **fēmina** žena; kmen **fēminā** —

nom.	*fēmin-a*	žena	*fēmin-ae*	ženy
gen.	*fēmin-ae*	ženy	*fēmin-ārum*	žen
dat.	*fēmin-ae*	ženě	*fēmin-īs*	ženám
akus.	*fēmin-am*	ženu	*fēmin-ās*	ženy
vok.	*fēmin-a*	ženo!	*fēmin-ae*	ženy!
abl.	*fēmin-ā*	ženou	*fēmin-īs*	ženami
	dē fēminā	o ženě	*dē fēminīs*	o ženách
	cum fēminā	se ženou	*cum fēminīs*	se ženami

2. K první deklinaci patří jména, většinou ženská, která mají v nom. sg. koncovku *-a*, v gen. sg. *-ae*.

3. Mužského rodu jsou jména mužů, národů a řek: *agricola* rolník, *Persae* Peršané, *Sēquana* řeka S.

4. Pamatuj starší genitiv na *-ās* a dat. plur. na *-ābus*: *pater familiās* hospodář, *māter f—ās* hospodyně; dále *dīs deābusque* bohům a bohyním, *fīliīs fīliābusque* synům a dcerám.

5. Jména řecká, patřící k tomuto vzoru, jsou-li feminina, končí v *-a (ē)*, *-ae*, maskulina v *-ās (-ēs)*, *ae*: *philosophia, ae*; *Niobē, ae*; *Aenēās, ae*; *Anchīsēs, ae* a pod.; někdy však mají koncovky původní řecké, zvláště v singuláru; plurál bývá pravidelný. Na př.:

a) 1. *mūsica*, 2. *mūsicae*, 3. *mūsicae*, 4. *mūsicam*, 5. *mūsica*, 6. *mūsicā*;
b) 1. *mūsicē*, 2. *mūsicēs*, 3. *mūsicae*, 4. *mūsicēn*, 5. *mūsicē*, 6. *mūsicē*.
a) *Aenēās, Aenēae, Aenēae, Aenēam, Aenēa, Aenēā*;
b) *Aenēās, Aenēae, Aenēae, Aenēān, Aenēā, Aenēā*;
a) *Anchīsēs, —ae, —ae, —am, —ă, —ā*
b) *Anchīsēs, —ae, —ae, —ēn, —ē, —ē*

6. Podle *fēmina* skloňuje se i ženský rod adjektiv trojvýchodných v *-us (-er)*, *-a*, *-um*; *fēmina bona* = dobrá žena.

sing. n.	*fēmina bona*	plur.	*fēminae bonae*
g.	*fēminae bonae*		*fēminārum bonārum*
d.	*fēminae bonae*		*fēminīs bonīs*
ak.	*fēminam bonam*		*fēminās bonās*
v.	*fēmina bona!*		*fēminae bonae!*
abl.	*fēminā bonā.*		*fēminīs bonīs.*

15. 1. Pomnožná *(plūrālia tantum)* jsou při I. deklinaci: a) jména měst: *Athēnae, ārum, f.* Athény; b) jména dní: *Kalendae, ārum, f.* kalendy (1. den měsíce), *Nōnae, ārum, f.* nony (5. n. 7. den měs.): dále obecná:

angustiae průsmyk, úžina	*īnsidiae* úklad, -y
dīvitiae bohatství	*minae* hrozba, -y
indūtiae příměří	*reliquiae* zbytky, ostatky
inimīcitiae nepřátelství	*tenebrae* temnota, -y

Pamatuj: *pecūnia, ae, f.* peníze; *magna pecūnia* mnoho peněz; *pecūniae* v plur. = peněžní částky.

2. Některá jména mají v plurálu jiný význam než v singuláru:

aqua voda	*aquae* léčivé vody (lázně), povodeň
cōpia hojnost, zásoba	*cōpiae* vojenské sbory
fortūna náhoda, štěstí	*fortūnae* statky
littera písmeno	*litterae* písmena, dopis, vědy

Deklinace druhá.

Samohláskové -o- kmeny.

16. 1. Nom. **-us, -er (-ir), -um;** gen. **-ī**

a) vzor: *servus* kmen: *servo-*	*b)* vzor: *puer* kmen: *puero-*	*c)* vzor: *ager* kmen: *agro-*
sg. *serv-us* otrok	*puer* hoch	*ager* pole
serv-ī otroka	*puer-ī* hocha	*agr-ī* pole
serv-ō otroku(ovi)	*puer-ō* hochu(ovi)	*agr-ō* poli
serv-um otroka	*puer-um* hocha	*agr-um* pole
serv-e otroku!	*puer* hochu!	*ager* pole!
serv-ō otrokem	*puer-ō* hochem	*agr-ō* polem
pl. *serv-ī* otroci	*puer-ī* hoši	*agr-ī* pole
serv-ōrum otroků	*puer-ōrum* hochů	*agr-ōrum* polí
serv-īs otrokům	*puer-īs* hochům	*agr-īs* polím
serv-ōs otroky	*puer-ōs* hochy	*agr-ōs* pole
serv-ī otroci!	*puer-ī* hoši!	*agr-ī* pole!
serv-īs otroky	*puer-īs* hochy	*agr-īs* poli

d) vzor: *verbum*	kmen: *verbo-*
verb-um slovo	*verb-a* slova
verb-ī slova	*verb-ōrum* slov
verb-ō slovu	*verb-īs* slovům
verb-um slovo	*verb-a* slova
verb-um slovo!	*verb-a* slova!
verb-ō slovem	*verb-īs* slovy

2. Ke druhému sklonění patří podstatná jména, která mají v nom. sing. koncovky *-us*, *-er*, *-ir*, *-um*, v gen. *-ī*; na *-ir* jest jen *vir*, *virī*, muž.

3. Jména v *-us* jsou rodu mužského, zřídka ženského; jména v *-er (ir)* jsou všechna maskulina, v *-um* neutra.

4. Většina jmen v *-er* má pohyblivé *-e-*, vypouští je ve všech pádech mimo nom. a vok. sing. (vzor *ager*); některá si *-e-* ponechávají (vzor *puer*):

socer, *socerī*, *m.* tchán — *vesper*, *erī*, *m.* večer
gener, *generī*, *m.* zeť — *līberī*, *ōrum*, *m.* děti.

5. Vokativ sing. u vzoru *servus* má koncovku *-e*, jinde = nomin. sing.

Zvláštnosti pádové II. deklinace.

17. 1. Ve vokativu sing. jména vlastní v *-ius* (původem římská) mívají koncovku *-ī*: *Vergilius*, *Vergilī*; *Pompēius*, *Pompēī*; *fīlius* má *fīlī*, *meus mī*: *mī fīlī* můj synu!

2. V genitivu sing. mají maskulina u *-ius* a neutra v *-ium* místo *-iī* často pouhé *ī*: *Horātius*, *Horātī*; *imperium*, *imperī*.

3. V genitivě plur. mají původní koncovku *-um* místo (zájmenné konc.) *-ōrum*: a) jména značící peníze, míry a váhy, na př.

nummus (peníz) *nummum* — *talentum* (váha) *talentum*
sestertius (jm. peníze) *sestertium* — *modius* (měřice) *modium* a j.

b) jména úředníků složená s *-vir*: *decemvir*, *decemvirum*; *duumvir*, *duumvirum*; pod. *praefectus socium*, *fabrum* (m. — *ōrum*).

4. *Deus* (bůh) má vok. sg. *deus!* V plur.: 1. 5. *diī (dī)*, 2. *deōrum (deum)*, 3. 6. *diīs (dīs*, zřídka *deīs)*.

5. Lokál v *-ī* zachován u jmen měst (*Corinthī* v Korintu) a u obecných *humī* na zemi, *vesperī* večer (též *vespere*; vždy *prīmō vespere* zvečera).

6. Ze jmen řeckých patří k druhé deklinaci ta, která končí v řečtině na *-os* = *-us*; *-dros*, *-gros* = *-der*, *-ger*; *-on* = *-um*: *Homērus*, *Alexander*, *Meleager*, *theātrum*. Původní koncovky někdy zůstávají u básníků: a) v nom. a akus. sing., j. 1. *Dēlos*, 4. *Dēlon*, 1. 4. *Īlion*, místo *Dēlus*, *-um*, *Īlium*, b) v gen. plur. u názvů knih a spisů:

liber būcolicōn (būcolicōrum), od nom. *būcolica (carmina)*:
geōrgicōn (— ōrum), od nom. *geōrgica (carmina)*.

18. 1. Pomnožná jsou jména a) měst: *Leuctra*, *ōrum*, *n.*, *Delphī*, *ōrum*, *m.* b) obecná:

fastī kalendář	*posterī*[2]) potomci
liberī[1]) děti	*arma*, *ōrum* zbraň, zbroj
īnferī[2]) podsvětí	*castra*, *ōrum* tábor
superī[2]) nebešťané	*spolia*, *ōrum* kořist (odění)

d) pomnožná adjektiva: *paucī*, *ae*, *a* málokteří, málo; *plērīque*, *plēraeque*, *plēraque* většina; *cēterī*, *ae*, *a* ostatní (sing. jen u hromadných jmen).

2. Jiný význam mají v singuláru a v plurálu:

auxilium pomoc	*auxilia* pomocná vojska
impedīmentum překážka	*impedīmenta* zavazadla
rōstrum zobák	*rōstra* řečniště

3. Různorodá *(heterogenea)*:

locus, *ī* místo; *locī* v plur. místa v knihách, *loca* místa na zemi, *iocus* žert, plur. *ioca*; *frēnum* uzda, *frēnī*, *ōrum* otěže.

4. Výjimky rodové jmen v *-us*:

a) feminina jsou jména měst, zemí, stromů a ostrovů, srov. § 11, mimo to *humus*, *ī*, *f.* půda, prsť: *humus ārida* (vyprahlá).

b) neutrum jest *vulgus*, *ī*, *n.* prostý lid, chátra; *vulgus prōfānum* (všední).

19. Podle vzorů *servus*, *puer*, *ager*, *verbum* skloňuje se i mužský a střední rod trojvýchodných adjektiv v *-us*, *er*, *a*, *um*: *bonus*, *a*, *um* dobrý; *tener*, *era*, *erum* útlý; *piger*, *gra*, *grum* líný.

---

[1]) vlastně svobodní členové rodiny od *liber*, *a*, *um*.

[2]) mívá někdy i singulár, viz § 26. Pozn.

sing. 1. *servus (puer), bonus, tener, piger; verbum bonum*
2. *servī (puerī), bonī, tenerī, pigrī; verbī bonī*
3. *servō (puerō), bonō, tenerō, pigrō; verbō bonō*
4. *servum (puerum), bonum, tenerum, pigrum; verbum bonum*
5. *serve (puer), bone, tener, piger; verbum bonum*
6. *servō (puerō), bonō, tenerō, pigrō; verbō bonō*

plur. 1. *servī (puerī), bonī, tenerī, pigrī; verba bona*
2. *servōrum (puerōrum), bonōrum, tenerōrum, pigrōrum; verbōrum bonōrum*
3. *servīs (puerīs), bonīs, tenerīs, pigrīs; verbīs bonīs*
4. *servōs (puerōs), bonōs, tenerōs, pigrōs; verba bona*
5. *servī (puerī), bonī, tenerī, pigrī; verba bona*
6. *servīs (puerīs), bonīs, tenerīs, pigrīs; verbīs bonīs*

Pozn. 1. Z adjektiv v *-er* nevysouvají *-e-* zvláště tato: *tener, a, um* útlý; *asper, a, um* drsný; *līber, a, um,* svobodný; *miser, a, um* bídný, nešťastný; dále složená s *-fer* a *-ger:* subst. *signifer, ī* praporečník; *armiger, ī* zbrojnoš; *dexter* (pravý) má gen. *dexterī* i *dextrī*, fem. *dextera, dextra*, neutrum *dexterum, dextrum.*

Cvič: *poēta doctus, fāgus patula, humus ārida, vulgus īnfīdum.*

Deklinace třetí.

20. 1. K třetímu sklonění patří substantiva, jež mají kmeny souhláskové nebo *i*-kmeny; gen. sing. má příponu *-is*, gen. plur. *-um, -ium.*

2. Kmen substantiv III. deklinace dostaneme, oddělíme-li od genitivu sing. příponu *-is*: *trab-is* (trámu), kmen *trab-*; nominativ sing. má buď příponu *s* (*trab-s* trám), nebo je bez přípony (*victor* vítěz).

3. Kmeny souhláskové dělíme podle souhlásky kmenové a) na němé, t. j. hrdelné *(c, g)*, retné *(p, b)* a zubné *(t, d)*; b) na plynné *(l, r, m, n)*; c) na sykavé *(s)*. Kmeny němé mají v nom. sing. příponu *-s*, plynné a sykavé jsou v nom. sing. bez přípony.

4. a) Kmeny souhláskové mají v genitivu sing. většinou o slabiku více než v nominativu; substantiva taková se zvou proto nerovnoslabičná, *imparisyllaba*; ta mají v ablativu sing. příponu *-e*, v gen. plur. *-um* a v nom. plur. neutra *-a*: *corpus, corpore, corporum, corpora.*

b) Kmeny v *-i-* mají v genitivu sing. většinou týž počet slabik jako v nominativu, substantiva ta jsou rovnoslabičná, *parisyllaba*; v abl.

sing. mají *-e* nebo *-ī*, v gen. plur. *-ium*, v nom. plur. neuter *-ia*: *mare, marī, marium, maria*. Obě tato pravidla mají výjimky.

5. Ke třetímu sklonění patří jména rodu mužského, ženského i středního.

6. Koncovky pádové, uvedené v § 13. 2., jsou ve III. sklonění vlastně příponami.

A. Imparisyllaba. e, a, um

I. Kmeny němé.

21. 1. vzor: **trabs, trabis** trám; kmen **trab-**

sing.	1. *trab-s* trám	plur.	*trab-ēs* trámy
	2. *trab-is* trámu		*trab-um* trámů
	3. *trab-ī* trámu		*trab-ibus* trámům
	4. *trab-em* trám		*trab-ēs* trámy
	5. *trab-s* tráme!		*trab-ēs* trámy!
	6. *trab-e* trámem		*trab-ibus* trámy.

2. Podle tohoto vzoru se skloňují jména třetí deklinace, zakončená v $\frac{\text{nom. sing.}}{\text{gen. sing.}}$ $\frac{s}{pis, bis, tis, dis,}$, $\frac{x}{cis, gis}$ a jsou většinou feminina: *stirps, stirpis, f.* kmen, rod; *trabs, bis, f.* trám; *aetās, ātis, f.* věk; *laus, laudis, f.* chvála; *pāx, pācis, f.* mír; *lēx, lēgis, f.* zákon.

Pozn. Jména mužů a národů jsou maskulina: *Arabs, bis, m.* Arab, *rēx, rēgis, m.* král; neutra *caput* (hlava), *lac* (mléko), skloňují se podle vzoru *corpus* (§ 22), jako i řecká neutra v *-ma: poēma, atis*, báseň.

3. V nom. sing. retnice *(p, b)* před *-s* se nemění; hrdelnice *(c, g)* + *s* = *x*, zubnice *(t, d)* před *s* vypadá: *pāx, pācis; lēx, lēgis; virtūs, -ūtis; laus, laudis.*

Pozn. I jinak se jeví kmen v nom. sg. změněn: *pēs, pĕdis, m.* noha; *mīles, mīlitis, m.* vojín; *nox, noctis, f.* noc, kmen *noct-*, *t* vypadlo, c + *s* = *x*.

II. Kmeny plynné a sykavé.

22. 1. vzory: **victor, victōris, m.** vítěz; **corpus, corporis, n.** tělo.

sg.	*victor* vítěz	pl.	*victōrēs* vítězové
	victōris vítěze		*victōrum* vítězů
	victōrī vítězovi		*victōribus* vítězům
	victōrem vítěze		*victōrēs* vítěze
	victor vítězi!		*victōrēs* vítězové!
	victōre vítězem		*victōribus* vítězi

sg. *corpus* tělo	pl. *corpora* těla
corporis těla	*corporum* těl
corporī tělu	*corporibus* tělům
corpus tělo	*corpora* těla
corpus tělo!	*corpora* těla!
corpore tělem	*corporibus* těly

2. a) Podle *victor* skloňují se podstatná jména, zakončená

v nom. sg.	*-ō,*	*-or, -ōs,*	*-er, -is,*	*-l,*	*-es*
v gen. sg.	*-ōnis, -inis*	*-ōris*	*-eris, -ris*	*-lis*	*-itis*

a jsou většinou maskulina.

b) podle *corpus* zakončená

v nom. sg.	*-men,*	*-ur,*	*-us,*	*-ūs*
v gen. sg.	*-minis*	*-oris, -uris*	*-oris, -eris*	*-ūris*

a jsou rodu středního.

Příklady: *pāvō, ōnis, m.* páv; *homō, hominis, m.* člověk; *pavor, ōris, m.* strach; *mōs, mōris, m.* mrav, *carcer, -eris, m.* vězení; *pulvis, eris, m.* prach; na *-l* jsou maskulina *sōl* slunce, *sal* sůl, neutrum *mel, mellis* med. — *nōmen, minis, n.* jméno, *rōbur, oris, n.* síla; *fulgur, uris, n.* blesk; *tempus, oris, n.* čas; *onus, oneris n.* břímě, *iūs, iūris, n.* právo.

3. Nominativ sing. nemá přípony *-s*; kde jest *-s*, je kmenové *(mōs, corpus)*.

a) Mužské a ženské kmeny na *-n* odsunují i toto kmenové *-n* v nom. sg. a končí v *-ō, -ōnis* a v *-ō, -inis*: *pāvō, homō.*

b) U kmenů sykavých kmenové *-s* přešlo mezi dvěma samohláskami v *-r*: *mōs, mōris, mōrī, mōrem, mōre*, a v celém plurálu; podobně *corpus* (místo *corpos*), *corporis*, plur. *corpora* a pod.; jedině *rōbur, oris, n.* má r i v nom. sg.; *honōs (honor), -ōris, m.* má v nom. sg. dvojí tvar.

c) I jinak má nom sg. zvláštnosti: *homō, -inis, nōmen, -minis, corpus, -oris, pulvis, -eris* (prach), *victŏr, -ōris* a j.

Pozn. Dva kmeny plynné mají v nom. sg. *-s: hiems, hiemis, f.* zima; *sanguis, inis, m.* krev; *vās, vāsis, n.* nádoba má *s* ve všech pádech.

B. Parisyllaba. e (ī), ia, ium.

23. 1. vzory: **avis, avis, f.** pták; **mare, maris, n.** moře.

sg. *avis* pták	pl. *avēs* ptáci
avis ptáka	*avium* ptáků
avī ptáku	*avibus* ptákům
avem ptáka	*avēs* ptáky
avis ptáku!	*avēs* ptáci!
ave ptákem	*avibus* ptáky.
sg. *mare* moře	pl. *maria* moře
maris moře	*marium* mořĺ
marī moři	*maribus* mořím
mare moře	*maria* moře
mare moře!	*maria* moře!
marī mořem	*maribus* moři.

2. Podle vzoru *avis* se skloňují parisyllaba, končící se v $\frac{\text{nom. sg.}}{\text{gen. sg.}}$ *-ēs, -is,* $\frac{}{is}$, podle *mare* neutra parisyllaba, končící se v $\frac{\text{nom. sg. } e}{\text{gen. sg. } is}$, $\frac{al}{ālis}$, $\frac{ar}{āris}$ *ovis, is, f.* ovce; *vulpēs, is, f.* liška (parisyll. v *-ēs, -is* jsou převážně feminina). — *ovīle, is, n.* ovčinec, *animal, ālis, n.* živočich, *calcar, āris, n.* ostruha.

Pozn. Jména v *-al, ar* se končila původně v nom. sg. ještě na *-e*, jež odpadlo; byla tedy parisyllaba.

3. Přípony pádové splynuly v některých pádech s kmenovým *-i*, jako v gen. sg. *avis*, jinde jsou analogické kmenům souhláskovým: abl. sg. *ave*; kmenové *-i* nejlépe vyniká v gen. plur.; u jmen podle *avis* jest nom. sg. vždy sigmatický (má příponu *-s*); u jmen podle *mare* kmenové *-i* přešlo v nominativu sg. v *-e*, nominativ je u neuter III. dekl. vždy pouhý kmen.

Poznamenání ke třetí deklinaci.

24. 1. Dva kmeny v *-ū*: *sūs, suis, m. f.* vepř, *grūs, gruis, f.* jeřáb se skloňují podle kmenů němých.

2. V genitivě plurálu mají *-ium*:

a) parisyllaba v *-is, ēs*: *avium, vulpium*; výjimky:

canis, is, m. pes	*canum*
iuvenis, is, m. jinoch	*iuvenum*
sēdēs, is, f. sídlo	*sēdum* (zřídka *-ium*)
vātēs, is, m. věštec	*vātum* (zřídka *-ium*)

b) ze souhláskových kmenů ta substantiva, která mají na konci kmene aspoň dvě souhlásky:

urbs, urbis, f. město	*urbium*
ars, artis, f. umění	*artium*
arx, arcis, f. tvrz	*arcium*
imber, imbris, m. déšť, liják	*imbrium*
linter, lintris, f. člun	*lintrium*
as, assis, m. as (peníz)	*assium*
os, ossis, n. kost	*ossium*

Pozn. 1. Některá z těchto substantiv jsou původně *-i* kmeny, j. *imber* (nom. sg. původně *imbris*, gen. *imbris*), podobně *pars, tis, f.* část, *merx, cis, f.* zboží; jiná mají dvojí kmeny, samohláskové a souhláskové: *cīvitās, tis, f.* obec, gen. plur. *cīvitātum*, řídčeji *-ium*, *nox, noctis, f.* noc má sice *noctium*, ale kmeny *nocti-* i *noct-*. Jiná substantiva mají *-ium* analogií;

2. *pater, tris* otec, *māter, tris* matka, *frāter, tris* bratr (rod přirozený), jsou plynná parisyllaba na *-er* s pohyblivým *-e*; gen. plur. v *-um*; patrum, *frātrum, mātrum.*

c) mimo to:

līs, lītis, f. pře, spor	*lītium*
faucēs, f. hrdlo (plur. tantum)	*faucium*
nix, nivis, f. sníh	*nivium*
mūs, ūris, m. myš	*mūrium*

a zpodstatnělá adjektiva v *ās, -ātis*, a *īs, -ītis*:

Arpīnās, ātis, m. Arpiňan	*Arpīnātium*
Samnīs, ītis, m. Samnit	*Samnītium*
Quirītēs, tium, m. Quiritové	*optimātēs, ium, m.* šlechtici (zřídka *-um*)

Penātēs, ium (-um), m. penáti, domácí bůžkové.

3. **-im, -ī, -ium** mají:

a) vlastní jména měst a řek v *-is*:

Neāpolis, is, f. Neapol	*Neāpolim, -ī*
Albis, is, m. Labe	*Albim, -ī*

b) obecná:

febris, is, f. zimnice	*febrim, -ī, ium*
puppis, is, f. záď lodi	*puppim, -ī, -ium*
secūris, is, f. sekera	*secūrim, -ī, -ium*
sitis, is, f. žízeň	*sitim, -ī*
turris, is, f. věž	*turrim, -ī, -ium*
vīs, f. síla, násilí	*vim, vī, vīrium*

Pozn. *nāvis* loď má *nāve* i *nāvī*; pamatuj: *ferrō ignīque* mečem a ohněm; *aquā et ignī alicui interdīcere* (zapověděti užívání vody a ohně) někoho vyhostiti ze země.

4. **ī, ia, ium.** V ablativě sg. ī-, v nom. akus. vok. plur. -ia, v gen. plur. *-ium* mají všechna neutra v *-e, -al, -ar:*

mare, maris, n. (moře)	*marī, maria, marium*
animal, animālis, n. (živočich)	*animālī, animālia, animālium*
calcar, calcāris, n. (ostruha).	*calcārī, calcāria, calcārium.*

Pozn. Lokál zachován: *rūrī* na venkově; jinak lokál splynul s ablativem.

25. Tvary nepravidelné mají:

bōs, bovis, m. f. býk, kráva: g. pl. *boum*, d. *būbus (bōbus)*;
carō, carnis, f. (carnium) maso
iter, itineris, n. pochod. cesta
Iūppiter, Iovis, ī, em, 5. = nom., 6. *Iove* bůh římský
nix, nivis, f. sníh *(nivium)*
rūs, rūris, n. (venkov) abl.: *rūre*, lokál *rūrī*.

Pamatuj i *senex, senis, m. (senum)*, stařec
supellēx, supellēctilis, f. nábytek, abl. *-ī, -e*
iecur, n. játra, gen. *iecoris, iecinoris, iocineris*
femur, n. stehno, gen. *femoris, feminis*

26. Substantiva shodná (neúplná) a jiné zvláštnosti.

1. Shodná pády; jen některé pády mají
diciōnis (gen.), *diciōnī, diciōnem, diciōne f.* poddanství
fors, f. náhoda, abl. *forte*; *Fors*, bohyně náhody, má celý sing.
frūgis (gen.), *frūgem*; plurál úplný *frūgēs, -um, -ibus, f.* plod, plur. i ovoce
opis (gen.), *opem, ope, f.* pomoc; plur. úplný *opēs, -um, -ibus* moc, majetek, statky;

vīs (nom.), *vim*, *vī*; *vīrēs*, *vīrium*, *vīribus*, *f.* síla, násilí
vicis (gen.), *vicem*, *vice*; *vicēs*, *vicibus*, *f.* proměna, střídání
sponte (abl.), jen ve spojení *meā*, *tuā*, *suā*, *nostrā*, *vestrā sponte* dobrovolně, sám od sebe.

K nim se druží neurčité zájmeno *nēmō* nikdo:

nēmō, d. *nēminī*, ak. *nēminem*; gen. *nūllius*, abl. *nūllō* od *nūllus*.

2. Schodná číslem: a) *singulāria tantum:*
indolēs, *is*, *f.* nadání, vlohy; *aes aliēnum* dluh, dluhy;
iūs iūrandum přísaha.

b) *plūrālia tantum:* jména měst a svátků:
Sardēs, *ium*, *f.* město Sardy; *Cereālia*, *ium*, *n.* slavnost Cereřina; *Sāturnālia* (slavnost Saturnova) a *Bacchanālia* (Bakchova) mají gen. plur. podle II. dekl. na *-ōrum*.

Mimo to:

faucēs, *ium*, *f.* hrdlo	*moenia*, *ium*, *n.* hradby
frūgēs, *um*, *f.* plody, ovoce	*optimātes*, *ium*, *m.* šlechtici
maiōrēs, *um*, *m.* předkové	*Penātēs*, *ium*, *m.* domácí bůžkové
mānēs, *ium*, *m.* duše zemřelých	*precēs*, *um*, *f.* prosba, y

Pozn. O *posterī*, *īnferī*, *superī* viz § 18. 1.; singuláru se od nich užívá jen ve spojení: *posterō tempore*, *diē* (později), *mare Īnferum* moře dolení (Tyrrhénské), *mare Superum* moře horní (Jaderské); k *cēterī* v sing. *cētera multitūdō* ostatní lid.

3. Jiný význam v singuláru než v plurálu mají:

aedis (ēs), *is*, *f.* chrám	*aedēs*, *ium* dům, příbytek
fīnis, *is*, *m.* konec	*fīnēs*, *ium* hranice území, končiny
pars, *tis*, *f.* část, díl, strana	*partēs*, *ium* strany, politická strana, úkol (úloha herce)

4. Různosklonná *(heteroclita)*:

famēs, *is*. *f.* hlad, abl. *famē*; *requiēs*, *ētis*, *f.* odpočinek: akus. *requiem*, abl. *requiē* (podle V. deklinace, srov. § 33); *vās*, *vāsis*, *n.* nádoba má plur. *vāsa*, *-ōrum*, *vāsīs* podle II. dekl.; *vesper*, *erī*, *m.* večer, abl. i *prīmō vespere* (podvečer); *iūgerum*, *ī*, *n.* jitro (míra) má plurál *iūgera*, *-um*, *-ibus* podle III. dekl.

Poznámka stilistická: 1. Singulár místo plurálu klademe hromadně
a) u jmen osob: *hostis* (nepřátelé), *mīles* (vojíni), *eques* (jízda), *pedes* (pěchota);

b) u jmen věcí: *indolēs* (vlohy), *pecūnia*, *aes aliēnum* (dluh, dluhy).

2. Plurálu v latině užívá se nezvykle:

a) u jmen odtažitých, vyznačují-li se jednotlivé případy a způsoby jisté věci:

virtūtēs, přednosti, hrdinské činy *mortēs* způsoby (případy)smrti;

b) u jmen srostitých, vyjadřují-li se druhy a případy některé věci:

nivēs závěje *frīgora* zimy, studené počasí
sōlēs vedra, paprsky sluneční *imbrēs* lijáky, deštivé počasí;

c) u jmen osobních vyznačuje plurál lidi určitého rázu: *Catōnēs*, *Scīpiōnēs* = mužové jako Kato, Scipio, t. j. přísní, stateční.

Jména řecká III. deklinace.

27. 1. V nominativě sing. mají řecká jména, jejichž kmen končí v *-ōn*, pouhé *-ō*: *Platō*, *Appollō* (řec. *Platōn*, *Apollōn*); výjimku tvoří jména zeměpisná: *Babylōn*, *ōnis*, *f.*, *Marathōn*, *ōnis*, *f.*

Xenophōn má kmen zubný: gen. *Xenophōntis.*

2. V genitivě sing. místo *-is* bývá pův. koncovka *-os*: *Pallas* (bohyně), *Pallados* m. *Palladis.*

3. V akusativu sing. místo *-im* u *-i-* kmenů bývá původní *-in*: *poësis* (poesie) *poësin* (abl. *poësī*). Řecké akusativy sg. v *-a*: *Salamīna* (ostrov *Salamis*), vždy *āëra*, *aethera* od *āēr*, *aethēr*, vzduch, nadvzduší.

4. Akusativ plurálu mívá *-as*: *hērōs*, *hērōas; Cyclōps*, *Cyclōpas.*

Pozn. *Orpheus*, *ī* mívá řecký akus. *Orphea*, vok. *Orpheu*, *Achillēs*, *is* gen. i *Achillī* (z *Achilleī*), akus. *Achillea*, *Achillēn*, vok. *Achillē*, abl. *Achillē* i *ē*; *Oedipus*, *Oedipodis*, akus. i *Oedipum*. Neutra na *-ma (poēma)* mají plurál podle III. nebo II. deklinace: *poēma*, *atis*, plur. *poēmata*, *-um*, *-ibus* nebo *-ōrum*, *-īs;* o jiných zvláštnostech poučí slovník.

Rod jmen třetí deklinace.

28. Rod gramatický lze poznati podle zakončení nominativu (a genitivu) singuláru.

1. Maskulina.

Mužská končí v *-ō*, *ōs*, *-or* a *-er*,
nerovnoslabičná v *-e-s* k nim ber!

sermō (ōnis) Latīnus latinská řeč *labor (ōris) magnus* těžká práce
flōs (ōris) pulcher krásný svět *imber (bris) repentīnus* náhlý déšť
caespes (itis) vīvus svěží trávník.

Výjimky:

a) v *-ō*: feminina jsou jména v *-dō, -gō, iō*:

cōnsuētūdō (inis) mala špatný zvyk *ōrātiō (ōnis) longa* dlouhá řeč a
imāgō (inis) nova nový obraz *carō (carnis) ferīna* zvěřina

Ale některá jména na *-dō, gō, iō* jsou maskulina:
ordō, cardō, pugiō,
scīpiō, septemtriō

ordō (inis) certus jistý řád *pugiō (ōnis) cruentus* krvavá dýka
cardō (inis) firmus pevný čep *scīpiō (ōnis) eburneus* berla ze slonové kosti
septemtriō (ōnis) ācer prudký severák.

b) v *-ōs*: Dvě jsou feminina v *ōs*,
krátká slova *cōs a dōs;*
neutra pak: *os a ōs.*

cōs (cōtis) dūra tvrdý kus *ōs (ōris) plēnum* plná ústa
dōs (dōtis) magna veliké věno *os (ossis) album* bílá kost.

c) v *-or*:
Tři jsou jména střední v *-or*,
a to: *aequor, marmor, cor.*
femininum: jen *arbor.*

aequor (oris) vastum širé moře *cor (cordis) sānum* zdravé srdce
marmor (oris) Parium parský mramor *arbor (oris) tenera* útlý strom

d) v *-er*: *v -er* jsou střední: *vēr, cadāver,*
iter, verber a *papāver*;
ženské: jenom *linter.*

vēr (vēris) amoenum půvabné jaro *verbera (-um) molesta* bolestné bití
cadāver (eris) cruentum zkrvavená mrtvola *papāver (eris) rubrum* červený mák
iter (itineris) longum dlouhý pochod *linter (tris) parva* malý člun.

e) v *-es*: z imparisyllab v *-e-s*
jediné jest střední: *aes*;
ženská tato: *compes, quiēs,*
mercēs, seges a *requiēs.*

aes (aeris) aliēnum dluh (y) *seges (etis) mātūra* zralé osení
compedēs (-um) ferreae železná pouta *quiēs, requiēs (ētis) sēra* pozdní odpo-
mercēs (ēdis) parva malá mzda činek.

2. Feminina.

Ženská končí v *-ās, -aus, -x,*
pak v *ūs*, s genitivem v *-tis, dis,-*
přidej parisyllaba v *-is, -ēs,*
jména se souhláskou před *-s.*

aestās (ātis) calida teplé léto
laus (laudis) magna veliká chvála
lēx (lēgis) sevēra přísný zákon
virtūs (ūtis) eximia vynikající statečnost
nāvis longa válečná loď
nūbēs (is) ātra černý mrak
urbs (urbis) opulenta bohaté město.

Výjimky:

a) v *-ās* jest mužské *as*,
střední jenom *vās*.

as (assis) Rōmānus římský as.
vās (vāsis) aureum zlatá nádoba.

b) v *-x*: Mužská jsou vždy jména v *-ex*
jako *cōdex, vertex, grex*;
ze jmen v *-ix*
jen *calix*.

cōdex (icis) antīquus stará kniha
vertex (icis) rapidus dravý vír
grex (egis) magnus veliké stádo
calix (icis) aureus zlatý pohár.

c) v *-is*: *Māsculīnī generis*
jména jsou v *-cis, guis, nis*;
dále *axis, collis, orbis, mēnsis,*
lapis, postis, pulvis, ēnsis.

piscis (is) mūtus němá ryba
sanguis (inis) hūmānus lidská krev
amnis (is) lātus široká řeka
axis (is) longus dlouhá osa
collis (is) altus vysoký pahorek
mēnsis (is) Mārtius měsíc březen
lapis (idis) niger černý kámen
postēs ligneī dřevěné veřeje
pulvis (eris) dēnsus hustý prach
ēnsis (is) acūtus ostrý meč.
orbis (is) ūniversus veškerý okršlek (zemský).

Poznámka: *annālis (is)*, t. j. *liber*, letopis, *nātālis (is)*, t. j. *diēs*, narozeniny, jsou zpodstatnělá adjektiva, a to maskulina.

d) ze jmen se souhláskou před *-s* jsou *maskulina:*
dēns, fōns, mōns, pōns, oriēns,
torrēns, rudēns, occidēns.

dēns (dentis) acūtus ostrý zub,
fōns (fontis) frīgidus studený pramen,
mōns (montis) Sacer Svatá hora,
pōns (pontis) ligneus dřevěný most,
oriēns (entis), t. j. *sōl* východ (slunce)
torrēns (entis) rapidus dravá bystřina,
rudēns (entis) firmus pevné lano,
occidēns (entis), t. j. *sōl* západ (slunce).

Poznámka: *oriēns* a *occidēns* jsou také zpodstatnělá adjektiva.

3. **Neutra.**

Jména v *-e, l, ar, ur, us,*
a v *-men* jsou generis neutrius;
středního rodu rovněž tak
jsou: *caput* hlava, mléko *lac.*

mare (is) lātum širé moře
mel (mellis) dulce sladký med
calcar (āris) acūtum ostrá ostruha
fulgur (uris) lūcidum jasný blesk
genus (eris) hūmānum lidské pokolení
iūs (iūris) dīvīnum božské právo
nōmen (inis) clārum slavné jméno
lac (lactis) album bílé mléko
caput (itis) cānum šedivá hlava.

Výjimky:

a) na *-l* jsou maskulina: *sōl, sāl.*

sōl (sōlis) pulcher krásné slunce.
sāl (salis) albus bílá sůl.

b) na *-ur, us:*

Maskulina jsou v *-ur, -us:*
turtur, vultur, lepus, mūs.

turtur (uris) tener něžná hrdlička
vultur (uris) fulvus žlutý sup
lepus (oris) timidus bojácný zajíc
mūs (mūris) parvus malá myš

Pozn. 1. Slova původem řecká podržují často svůj původní rod, po případě i koncovku. Jména na *-ma, -atis* jsou neutra (*poēma, atis* báseň); *aethēr, eris* nadvzduší a *āēr, eris* vzduch jsou maskulina.

Pozn. 2. O rodu přirozeném srovnej § 11. Jména řídící se rodem přirozeným pod tato pravidla ovšem nepatří (*pater, māter* atd.).

Adjektiva třetí deklinace.

I. Kmeny souhláskové (němé a plynné). e, um.

29. 1. vzor: **vetus, veteris** starý

	m. f.	n.		m. f.	n.
sing. n.	*vetus*		pl.	*veterēs*	*vetera*
g.	*veteris*			*veterum*	
d.	*veterī*			*veteribus*	
ak.	*veterem, vetus*			*veterēs*	*vetera*
v.	= nom.			= nom.	
abl.	*vetere*			*veteribus*	

2. Adjektiva souhlásková jsou jednovýchodná; nejčastější jsou tato:

a) němá: *dīves, inops, particeps, prīnceps, supplex;*

b) plynná: *memor, immemor, pauper, vetus.*

dīves, itis bohatý
inops, opis nuzný
particeps, ipis účasten
prīnceps, cipis první
supplex, plicis prosebný
memor, oris pamětlivý
immemor, oris nepamětlivý
pauper, eris chudý
vetus, teris starý

Pamatuj: a) jediné *vetus* vytvořuje neutrum plurálu: *vetera;*

b) *ī* v abl. sing. mají *inops, supplex, memor, immemor;*

c) původních adjektiv *senex* a *iuvenis* užívá se již jen substantivně *(e, um)*; substantivně užívá se i *prīnceps, ipis, m.* (kníže, předák) a *supplex, icis, m. (-e)* prosebník.

3. Podle kmenů souhláskových skloňují se i komparativy adjektiv, jež jsou tvarem svým přídavná jména dvojvýchodná:

	m. f.	n.		m. f.	n.
1. sg.	*maior*	*maius* větší	1. 4. 5. pl.	*maiōrēs*	*maiōra*
2. sg.	*maiōris*		2. pl.	*maiōrum*	
6. sg.	*maiōre*				a t. d.

Pozn. *plūrēs, plūra* (více, četnější) má gen. plur. *plūrium*, pod. *complūrēs, a* (někteří, několik) *complūrium.*

30. II. Kmeny samohláskové (-i kmeny) ī, ia, ium.

1. Trojvýchodná se končí v nom. sg. v *-er*, *-is*, *-e*: *ācer*, *ācris*, *ācre* prudký;

dvojvýchodná se končí v nom. sg. v *-is* (m. f.), *-e* (n.) *brevis*, *e* krátký;

jednovýchodná se končí v nom. sg. v *-x*, *-ēns* a j. *fēlīx (īcis)* šťastný, *prūdēns (entis)* rozumný.

Participia praes. act. v *-āns*, *-ēns* jsou svým tvarem jednovýchodná adjektiva *(-e, -ia, -ium)*.

2. Vzory:

a) *ācer* kmen: *ācri-*			b) *brevis* kmen: *brevi-*			c) *fēlīx* kmen: *fēlīci-*		
sg.	m.	f. n.		m.	f. n.		m.	f. n.
	ācer	*ācris ācre*		*brevis*	*breve*			*fēlīx*
		ācris			*brevis*			*fēlīcis*
		ācrī			*brevī*			*fēlīcī*
	ācrem	*ācrem ācre*		*brevem*	*breve*		*fēlīcem*	*fēlīx*
	ācer	*ācris ācre*		*brevis*	*breve*			*fēlīx*
		ācrī			*brevī*			*fēlīcī*
pl.	m.	f. n.		m.	f. n.		m.	f. n.
	ācrēs	*ācria*		*brevēs*	*brevia*		*fēlīcēs*	*fēlīcia*
		ācrium			*brevium*			*fēlīcium*
		ācribus			*brevibus*			*fēlīcibus*
	ācrēs	*ācria*		*brevēs*	*brevia*		*fēlīcēs*	*fēlīcia*
	ācrēs	*ācria*		*brevēs*	*brevia*		*fēlīcēs*	*fēlīcia*
		ācribus			*brevibus*			*fēlīcibus*

Poznámky ke skloňování adjektiv:

1. Trojvýchodná adjektiva mívají *-e-* pohyblivé; nom. sg. masc. končil původně v *-ris* (srv. *imber* § 24), *-is* odpadlo, *-r* se rozvinulo v *-er*.

2. Participia praesentis: *laudāns*, *-antis*, *laudante*, *-antia*, *-antium; dēlēns*, *-entis*, *dēlente*, *-entia*, *-entium* a pod.

3. a) Stanou-li se participia skutečnými adjektivy, mají v abl. sg. *-ī*:

participia:	adjektiva:
continēns, continente	*in continentī terrā* na pevné zemi
praesēns, praesente	*in praesentī perīculō* v přítomném nebezpečí
excellēns, excellente	*ab excellentī virō* od vynikajícího muže

b) Stanou-li se adjektiva substantivy, mají *-e* v abl. sg.:

ab homine sapientī	*ā sapiente*
od moudrého člověka	od mudrce.

c) Některá zpodstatnělá adjektiva podržují v ablativě sg. *-ī*:

a) jména měsíců:	b) některá v *-is*:
Aprīlis, is, m. duben	*aequālis, is, m.* vrstevník
September, bris, m. září	*annālis, is (liber), m.* letopis
Octōber, bris, m. říjen	*cōnsulāris, is, m.* bývalý konsul
November, bris, m. listopad	*familiāris, is, m.* důvěrný přítel
December, bris, m. prosinec	*nātālis, is (diēs), m.* narozeniny

Pozn. Různosklonná adjektiva podle II. i III. deklinace:

hilarus, a, um veselý	častěji *hilaris, e*
inermus, a, um bezbranný	„ *inermis, e.*

Čtvrté sklonění.

31. Samohláskové -u kmeny.

1. Nom. sg. **-us**, **-ū**, gen. **-ūs**; vzory: **currus, -ūs, m.** vůz; **cornū, ūs, n.** roh.

Vzor pro maskulina:

Vzor pro neutra:

currus, kmen *curru-*		*cornū*, kmen *cornu-*	
sg. *currus* vůz	pl. *currūs* vozy	sg. *cornū* roh	pl. *cornua* rohy
currūs vozu	*curruum* vozů	*cornūs* rohu	*cornuum* rohů
curruī vozu	*curribus* vozům	*cornū* rohu	*cornibus* rohům
currum vůz	*currūs* vozy	*cornū* roh	*cornua* rohy
currus voze!	*currūs* vozy!	*cornū* rohu!	*cornua* rohy!
currū vozem	*curribus* vozy	*cornū* rohem	*cornibus* rohy

2. Ke sklonění čtvrtému patří podstatná jména, která se končí v nom. sg. v *-us* (m. f.)., *-ū* (n.), v gen. sg. v *-ūs*; neutra mají v singuláru všechny pády kromě genitivu stejné, v nom. ak. vok. plur. mají *-ua*.

3. V dat. a abl. plurálu mají původní koncovku *-ubus*:

a) dvojslabičná v *-cus*, j. *arcus, ūs, m.* oblouk: *arcubus*;

b) z jiných: *artus, ūs, m. úd*: *artubus*; *tribus f.* (okres): *tribubus*.

4. a) Schodná pády jsou mnohá jména této deklinace: *impetus, -um, ū*, plur. nom. akus. *ūs*, jiných pádů nemá; jiná jsou jen v ablativu: *ductū* vedením; *iussū, iniussū*, na rozkaz, bez rozkazu; *nātū maior, minor* starší, mladší; *nātū grandis* letitý a j.

b) O schodných číslem platí táž pravidla jako u předešlých tří sklonění; *pamatuj Īdūs, uum, f.* Idy (13. nebo 15. den měsíce).

5. a) Různosklonná jsou jména stromů v *-us*, jež zabíhají do deklinace druhé: *cupressus* (cypřiš), *laurus* (vavřín), *pīnus* (borovice) a j.; nemívají tvarů v *-uī, -uum, -ibus*.

b) domus, *ūs f.*, dům, skloňuje se podle IV. dekl., ale v abl. sg. bývá *domō* a v akus. pl. *domōs* (podle II. dekl.).

sg. *domus, domūs, domuī, domum, domō,*
pl. *domūs, domuum, domibus, domōs, domibus;*
domī (lok.) = doma, *domum, domōs* = domů, *domō* z domu;
domī bellīque, *domī mīlitiaeque* } doma i ve válce, v poli.

Výjimky rodové.

32. Ženská jsou ze jmen v *-us*:

acus, domus, manus,
Īdūs, tribus, porticus

acus, ūs, f. jehla
domus, ūs, f. dům
manus, ūs, f. ruka
Īdūs, uum, f. Idy
tribus, ūs, f. okres
porticus, ūs, f. sloupoví

.*acus acūta* (ostrá)
.*domus pulchra* (krásný)
.*manus parva* (malá)
.*Īdūs Mārtiae* (březnové)
.*tribus urbāna* (okres městský)
.*porticus ampla* (prostorné)

Deklinace pátá.

Samohláskové -ē kmeny.

33. 1. Vzory: **diēs, diēī, m.** den; **rēs, reī, f.** věc.

diēs, kmen: *diē-*		*rēs*, kmen: *rē-*	
sg. *diēs* den	pl. *diēs* dni, dnové	sg. *rēs* věc	pl. *rēs* věci
diēī dne	*diērum* dní, dnů	*reī* věci	*rērum* věcí
diēī dni	*diēbus* dnům	*reī* věci	*rēbus* věcem
diem den	*diēs* dni, dny	*rem* věc	*rēs* věci
diēs dni!	*diēs* dni!	*rēs* věci!	*rēs* věci!
diē dnem	*diēbus* dny	*rē* věcí	*rēbus* věcmi

2. K deklinaci páté patří jména, jejichž kmenový znak jest *-ē*. Nominativ sg. má příponu *-s;* v gen. a dat. sg. *ē* zůstává dlouhé, jde-li před ním samohláska: *diēs, diēī* a j.; jde-li před *-ē* v gen. a dat. sg. souhláska, krátí se: *rēs, reī, spēs, eī* (naděje).

3. Jen *diēs* a *rēs* mají všechny pády i v čísle množném; *aciēs* (ostří, šik), *spēs* (naděje), *effīgiēs* (obraz) mají jen 1. a 4. pád mn. č.; ostatních se v plurálu vůbec neužívá.

Pozn. *Plēbs, plēbis f.* lid má podle V. deklinace tvar *plēbēs, eī:* gen. *plēbeī* se stahuje v *plēbī* v *tribūnus plēbī a plēbīscītum.*

4. Jména páté deklinace jsou rodu ženského. Výjimkou *diēs* jest maskulinum; ale i *diēs* v singuláru je femininum, znamená-li určitý den (lhůtu): *diē certā, diē cōnstitūtā. Merīdiēs* (poledne) jest vždy maskulinum.

5. Různosklonná: a) jména 1. deklinace v *-ia* mají někdy druhotvary v *-iēs: luxuria, ae* (hýřivost) — *luxuriēs, ēī, f.; māteria, ae* (látka) — *māteriēs, ēī, f.*

b) o *plēbs* — *plēbēs* srv. § 33, 3. Pozn.

c) o *requiēs, ētis* a *requiēs, -em, -ē* srv. § 26. 4,

Nesklonná.

34. Nesklonná *(indeclīnābilia)* jsou jména, která mají ve všech pádech stejný tvar. Jsou to:

a) substantiva: *fās* právo (božské), *nefās* bezpráví, hřích, *māne* ráno, *prīmō māne* časně ráno; *equus īnstar montis* kůň na způsob hory, jako hora; *corōna aurea lībram pondō* zlatý věnec libru těžký.

b) adjektiva: *homō frūgī* člověk řádný, poctivý; *nēquam* ničemný; *macte* (voc. od neuž. *mactus*) *estō!* buď zdráv, nazdar!

Pozn. *Nihil* (nic) má někdy akus. *ad nihilum* (vniveč), gen. *nihilī*, abl. *nihilō*.

Jména přídavná.

I. Skloňování jmen přídavných.

35. 1. Do I. deklinace (rodem ženským) a do II. deklinace (rodem mužským a středním) patří trojvýchodná adjektiva v *-us, a, um* nebo v *-er, a, um:*

bonus, bona, bonum skloňuj podle *servus, fēmina, verbum*;
miser, misera, miserum skloňuj podle *puer, fēmina, verbum*;
pulcher, pulchra, pulchrum skloňuj podle *ager, fēmina, verbum.*

Z participií sem patří *laudātus, a, um, laudāturus, a, um, laudandus, a, um.*

2. Do třetí deklinace patří přídavná jména trojího zakončení v *-er, is, e (ācer, ācris, ācre)*, dvojvýchodná v *-is, e, (brevis, breve)* a jednovýchodná v *-āx (audāx), -ēns (prūdēns), -īx (fēlīx)* a jiná, jako *concors, pauper.*

Skloňování mají většinou jako kmeny samohláskové (§ 30), jen některá se skloňují jako kmeny souhláskové (§ 29).

Pozn. 1. Latinská adjektiva stávají se často substantivy:

a) *amīcus* 3. přátelský	*amīcus, ī, m.* přítel
inimīcus 3. nepřátelský	*inimīcus, ī, m.* nepřítel
rūsticus 3. venkovský	*rūsticus, ī, m.* venkovan
līber, a, um svobodný	*līberī, ōrum, m.* děti
sapiēns, entis moudrý	*sapiēns, entis, m.* mudřec
bonus 3. dobrý, *malus* 3. zlý	*bonum, n.* dobro, *malum, n.* zlo
dīves bohatý, *pauper* chudý	*dīves, m.* boháč, *pauper, m.* chuďas aj.

b) Některých adjektiv užívá se substantivně jen v plurálu:

doctus 3. učený	*homō (vir) doctus* učenec	*doctī* učenci
Rōmānus 3. římský	*homō Rōmānus* Říman	*Rōmānī* Římané

pod. *nōbilēs* šlechtici, *bonī* vlastenci a j.

c) V plurále středního rodu:

bona, ōrum, n. statky, výhody; ale *omnia, multa, pauca* (všechno, mnoho, málo) má bez substantiva jen nom. a akus. plur.; gen. *omnium rērum*, dat. abl. *omnibus rēbus* a pod.

Pozn. 2. Některých substantiv se užívá někdy adjektivně: *exercitus victor* vítězné vojsko, *bellātor equus* válečný (vojenský) kůň; ve výrazech *rēx senex* (starý král), *fīlius iuvenis* (mladý syn) *senex a iuvenis* jsou adjektiva.

Pozn. 3. O schodných číslem *paucī, superī, īnferī, plērīque* srv. § 18. 1, 26, pozn.; *cēterī* = ostatní o protivě, *reliquī* = ostatní o zbývajících.

II. Stupňování jmen přídavných.

36. 1. Latinská přídavná jména podobně jako česká vyjadřují tři stupně vlastnosti jimi vyznačené:

1. stupeň *(gradus positīvus)* vyjadřuje nějakou vlastnost vůbec;

2. stupeň *(gradus comparātīvus)* vyjadřuje vyšší stupeň vlastnosti ve srovnání;

3. stupeň *(gradus superlātīvus)* vyjadřuje nejvyšší stupeň nějaké vlastnosti.

2. Pravidelné stupňování.

Druhý stupeň (komparativ) vytvoříme, dáme-li místo koncovky genitivu sing. **-ī** (u II. dekl.) a **-is** (u III. dekl.),
v nom. sing. **-ior** (pro m. f.), **-ius** (pro n.)

gen. sing. **-iōris** atd. podle § 29. 3: **e, a, um.**

Třetí stupeň vytvoříme:

a) u adjektiv zakončených jinak než v **-er** tak, že místo genitivní koncovky **(-i, -is)** dáme **-issimus, -issima, -issimum;**

b) u adjektiv zakončených v **-er** dáme k nom. sing. maskulina koncovku **-rimus, -rima, -rimum.**

3. Příklady:

positiv	gen. sing.	komparativ	superlativ
altus	*alt-ī*	*alt-ior (ius)*	*altissimus, a, um*
longus	*long-ī*	*long-ior (ius)*	*longissimus, a, um*
miser	*miser-ī*	*miser-ior (ius)*	*miserrimus, a, um*
pulcher	*pluchr-ī*	*pulchr-ior (ius)*	*pulcherrimus, a, um*
fortis	*fort-is*	*fort-ior (ius)*	*fortissimus, a, um*
fēlīx	*fēlīc-is*	*fēlīc-ior (ius)*	*fēlīcissimus, a, um*
prūdēns	*prūdent-is*	*prūdent-ior (ius)*	*prūdentissimus, a, um*
dīves	*dīvit-is*	*dīvit-ior (ius)*	*dīvitissimus, a, um*
celer	*celer-is*	*celer-ior (ius)*	*celerrimus, a, um*
ācer	*ācr-is*	*ācr-ior (ius)*	*ācerrimus, a, um*
pauper	*pauper-is*	*pauper-ior (ius)*	*pauperrimus, a, um*

4. Pět adjektiv v *-ilis* tvoří superlativ v *-limus*:

	komparativ	superlativ
facilis snadný	*facil-ior, ius*	*facil-limus*
difficilis nesnadný	*difficil-ior, ius*	*difficil-limus*
similis podobný	*simil-ior, ius*	*simil-limus*
dissimilis nepodobný	*dissimil-ior, ius*	*dissimil-limus*
humilis nízký	*humil-ior, -ius*	*humil-limus*

Pozn. Ale *ūtilis* užitečný, má *ūtilissimus* a pod.

37. 1. Opisné stupňování.

Adjektiva v *us, a, um*, která mají před touto koncovkou samohlásku, tvoří komparativ a superlativ tak, že přidávají k positivu *magis* (více) a *maximē* (nejvíce):

necessārius nutný	*magis necessārius, a, um*	*maximē necessārius, a, um*
pius zbožný	*magis pius, a, um*	*maximē pius, a, um*
arduus strmý	*magis arduus, a, um*	*maximē arduus, a, um*
idōneus příhodný	*magis idōneus, a, um*	*maximē idōneus, a, um*
avšak		
antīquus starobylý	*antīqu-ior, -ius*	*antīqu-issimus* (qu = kv)
pinguis tučný	*pingu-ior, -ius*	*pingu-issimus* (gu = gv)
podobně		
tenuis tenký	*tenu-ior, -ius*	*tenu-issimus*

2. Adjektiva složena s — *dicus*, — *ficus*, — *volus* tvoří komparativ a superlativ, jako by končila v *dicēns*, *ficēns*, *volēns* (g. *entis*):

maledicus zlolajný	*maledicent-ior*, *-ius*	*maledicent-issimus*
magnificus velkolepý	*magnificent-ior*, *ius*	*magnificent-issimus*
benevolus laskavý	*benevolent-ior*, *-ius*	*benevolent-issimus*

3. Stupňování nepravidelné.

Některá adjektiva tvoří jednotlivé stupně od různých kořenů:

bonus dobrý	*melior*, *melius* lepší	*optimus* nejlepší
malus zlý	*peior*, *peius* horší	*pessimus* nejhorší
magnus veliký	*maior*, *maius* větší	*maximus* největší
parvus malý	*minor*, *minus* menší	*minimus* nejmenší
multus mnohý	*plūs* (g. *plūris*) více	*plūrimus* nejčetnější, nejvíce
nēquam ničemný	*nēquior*, *ius*	*nēquissimus*, *a*, *um*

Pozn. 1. a) *Plūs* (více) jest neutrum substantivní, gen. sg. *plūris*, ak. *plūs*, jiných pádů nemá: *plūs aurī*, *plūs nāvium; plūs valeō* více zmohu;

b) *plūrēs*, *plūra* (gen. *plūrium*) jest adjektivum dvojvýchodné, má všechny pády; *multae nāvēs*, *plūrēs nāvēs*, *plūrimae nāvēs* = mnoho, více, nejvíce lodí; *plūrimum labōris* nejvíce práce, *plūrimum valeō* nejvíce zmohu.

c) *complūrēs*, *a* (gen. *-ium*) nemá významu srovnávacího: *complūrēs nāvēs* několik lodí.

Stupňování shodné.

38. 1. Komparativu nevytvořují:

novus nový	*recentior* (od *recēns*)	*novissimus* zadní, poslední
vetus starý	*vetustior (vetustus)*	*veterrimus*, *vetustissimus*
sacer posvátný	*sānctior (sānctus)*	*sacerrimus*, *sānctissimus.*

2. Superlativu nevytvořují:

iuvenis mladý	*iūniōrēs*, *um* mladší mužstvo
senex starý	*seniōrēs*, *um* starší mužstvo

ale pamatuj:

mladší věkem *nātū minor*	starší věkem *nātū maior*
nejmladší věkem *nātū minimus*	nejstarší věkem *nātū maximus*

3. Positiv chybí:

(*citrā* s této strany)	*citerior* bližší, přední	
(*ultrā* s oné strany)	*ulterior* zadnější, zadní	*ultimus* nejzazší, poslední
(*extrā* vně, mimo)	*exterior* vnější	*extrēmus* nejzazší
(*intrā* uvnitř)	*interior* vnitřnější, vnitřní	*intimus* nejvnitřnější, důvěrný
(*īnfrā* vespod, dole)	*īnferior* dolejší, spodní	*īnfimus* nejdolejší
		īmus nejspodnější
(*suprā* nahoře, nad)	*superior* hořejší, vyšší	*suprēmus* poslední
		summus nejvyšší
(*prae* před)	*prior* přednější	*prīmus* první
		postrēmus poslední
post za, po	*posterior* pozdější	*postumus* (pohrobek)
prope blízko	*propior* bližší	*proximus* nejbližší
(*potis* neužív.)	*potior* přednější, lepší	*potissimus* nejpřednější nejlepší
(*malus* zlý, špatný)	*dēterior* horší	*dēterrimus* nejhorší

Pozn. 1. Místo adjektivního positivu uvedena předložka, utvořená z téhož kořene, nebo positiv podle smyslu (malus). O *superus-superī*, *īnferus-īnferī*, *posterī* srov. § 18. 1, 26 pozn., 35 pozn. 3.; *exterī* = cizí, cizinci.

Pozn. 2. Přívlastky *summus*, *medius*, *īnfimus*, *prīmus*, *extrēmus* a pod. vyjadřují: a) jednotlivou věc celou: *mōns summus* = nejvyšší hora, *vēr prīmum* = první jaro; b) jednotlivé části téže věci: *summus mōns* = vrchol hory, *in īnfimō monte* = na úpatí hory, *per mediam urbem* = středem města, *prīmō vēre* = na počátku jara, *in extrēmō ponte* = na konci mostu. — Značí-li přívlastky ty věc celou, stojí obyčejně za substantivem, značí-li část věci, před ním.

Užívání komparativu a superlativu.

39. 1. Komparativ:

a) V češtině vyjadřujeme srovnání trojím způsobem, v latině dvojím; na př. růže jest krásnější a) fialky, b) nad fialku, c) než fialka = *rosa est pulchrior* a) *violā* (ablativ srovnávací, *ablātīvus comparātīvus*), b) *quam viola*.

b) Při latinském komparativu vynecháváme někdy druhý člen srovnání, klademe komparativ prostě, absolutně; česky dáváme pří-

slovce „příliš" s positivem, „poněkud" s komparativem. Na př.: *mōns erat altior* hora byla příliš vysoká, poněkud vyšší (než se očekávalo), *līberius vīvere* žíti příliš volně (volněji, než se sluší).

c) Podobně stává v latině komparativ, přirovnávají-li se dvě vlastnosti nebo části téhož předmětu; v češtině klademe příslovce spíše (a pod.) s positivem: *Italia est longior quam lātior.* Italie jest spíše dlouhá než široká.

Jindy klademe v češtině vůbec positiv, na př.: *Gallia citerior-ulterior* Gallie přední-zadní, *pars prior-posterior* díl první-druhý; *exterior* vnější, *interior* vnitřní a pod.

2. Superlativ.

a) nejvyšší ze stromů { *altissima arborum* (genitiv celkový, *genitīvus partitīvus*); *altissima ex (dē) arboribus, inter arborēs.*

b) Superlativ v latině značí někdy nikoli nejvyšší, nýbrž jen velmi vysoký stupeň určité vlastnosti: *altissimus* velmi vysoký, převysoký, *optimus* velmi dobrý, předobrý (tak zv. *elativ*). — Jinak vyjadřuje latina velmi vysoký stupeň vlastnosti také předponami *per-* a *prae-* nebo příslovci *admodum, valdē*, přidávanými k positivu: *pergrātus* velmi milý, rozmilý, *perdoctus* velmi učený, *perpotēns* přemocný; *praeclārus* přeslavný má i komparativ a superlativ *praeclārior, praeclārissimus; admodum adulēscēns* velmi mladý, *valdē bene* velmi dobře.

c) Latina ráda nadsazuje ve chvále i haně a proto užívá často superlativu, kde nám stačí positiv: *Corinthus, urbs opulentissima* (bohatý Korinth), *Sōcratēs, vir sapientissimus* moudrý Sokrates; *optimē* dobře, *cōnstantissimē* vytrvale a pod. K přívlastkům adjektivním přidáváme při tom vhodné jméno obecné *(urbs, vir)* a připojujeme celek ke jménu vlastnímu ve formě přístavku.

3. a) Komparativ zmocňujeme slovci:

etiam ještě	*etiam maior* ještě větší
multō mnohem	*multō maior* mnohem větší;

b) superlativ:

vel asi, snad	*vel maximus* snad (asi) největší
quam co	*quam maximus* co největší
longē daleko	*longē maximus* daleko největší

Příslovce (adverbia).

40. Tvoření příslovcí z adjektiv.

1. Adjektiva druhého sklonění tvoří příslovce tak, že místo genitivní koncovky *-ī* klademe *-ē*.

altus	*alt-ī*	*alt-ē* vysoko
pulcher	*pulchr-ī*	*pulchr-ē* krásně

Výjimky: a) někdy klademe akusativ singuláru neutra přídavného jména ve smyslu příslovce: *multum* mnoho, *nimium* příliš, *paulum* maličko *prīmum* po prvé.

b) místo příslovce zaujímá ablativ neutra v *-ō*:

citō rychle	*sērō* pozdě
crēbrō zhusta, často	*rārō* zřídka
subitō náhle	*tūtō* bezpečně
meritō zaslouženě	*falsō* klamně, neprávem.

Rozlišuj: *certō* určitě — *certē* zajisté, jistě
vērō opravdu — *vērē* pravdivě.

Pamatuj: dobře *bene*, špatně *male*, jinak *aliter*.

2. Adjektiva třetí deklinace tvoří příslovce tak, že místo genitivní koncovky *-is* se dá *-iter*, u zakončených v *-ēns* a *-āns* jen *-er*:

ācer	*ācr-is*	*ācr-iter*
fortis	*fort-is*	*fort-iter*
fēlīx	*fēlīc-is*	*fēlīc-iter*
sapiēns	*sapient-is*	*sapient-er*
vigilāns (bdělý)	*vigilant-is*	*vigilant-er*

audāx má *audācter*

Neutrum sing. v akus. místo adverbia: *facilis* snadný, *facile* snadno; *nōn facile, difficulter (-ciliter)* nesnadno; *impūne* beztrestně (nemá adjektiva).

Stupňování příslovcí.

41. 1. Za komparativ příslovcí bereme akusativ sing. neutra komparativu adjektiva;

2. superlativ příslovcí se tvoří od superlativu adjektiva jako positiv u adjektiv v *-us, -a, -um* (končí v *-ē*):

a) *altē* vysoko	*altius* výše	*altissimē* nejvýše
pulchrē krásně	*pulchrius* krásněji	*pulcherrimē* nejkrásněji
celeriter rychle	*celerius* rychleji	*celerrimē* nejrychleji
ācriter bystře	*ācrius* bystřeji	*ācerrimē* nejbystřeji
breviter krátce	*brevius* kratčeji	*brevissimē* nejkratčeji
sapienter moudře	*sapientius* moudřeji	*sapientissimē* nejmoudřeji
crēbrō často	*crēbrius* častěji	*crēberrimē* nejčastěji
citō rychle	*citius* rychleji	*citissimē* nejrychleji
tūtō bezpečně	*tūtius* bezpečněji	*tūtissimē* nejbezpečněji
facile snadno	*facilius* snáze	*facillimē* nejsnáze
b) *bene* dobře	*melius* lépe	*optimē* nejlépe
male zle	*peius* hůře	*pessimē* nejhůře
magnopere velice	*magis* více	*maximē* nejvíce
multum mnoho	*plūs* více	*plūrimum* nejvíce
parum málo	*minus* méně	*minimē* nejméně
c) *saepe* často	*saepius* častěji	*saepissimē* nejčastěji
prope blízko	*propius* blíže	*proximē* nejblíže
diū dlouho	*diūtisus* déle	*diūtissimē* nejdéle

d) Bez positivu vůbec jsou:

(posteā)	*posterius* později	*postrēmum*, *postrēmō* } nejpozději
—	*prius* dříve, prve	*prīmum*, *prīmō* } nejdříve, nejprve
(potis)	*potius* raději, spíše	*potissimum* nejraději, nejspíše.

Zájmena.

Rozdělení zájmen.

42. Zájmena jsou:

1. bezrodá, a to osobní a osobní zvratná, která se svým skloněním značně liší od sklonění jmenného;

2. rodová, označující určitý rod, a to přivlastňovací (i zvratná), ukazovací, tázací, vztažná a neurčitá; ta se liší od sklonění jmenného jen v některých pádech.

Zájmena osobní (prōnōmina persōnālia).

43. 1. Vzory:

sg. nom. *ego* já	*tū* ty	—
gen. *meī* mne	*tuī* tebe	*suī* sebe
dat. *mihĭ* mně, mi	*tibĭ* tobě, ti	*sibĭ* sobě, si
akus. *mē* mne, mě	*tē* tebe, tě	*sē* sebe, se
abl. *mē* mnou	*tē* tebou	*sē* sebou
mēcum se mnou	*tēcum* s tebou	*sēcum* s sebou
pl. nom. *nōs* my	*vōs* vy	
gen. *nostrī* nás, *nostrum* z nás	*vestrī* vás, *vestrum* z vás	
dat. *nōbīs* nám	*vōbīs* vám	jako sing.
akus. *nōs* nás	*vōs* vás	
abl. *nōbīs* námi	*vōbīs* vámi	
nōbīscum s námi	*vōbīscum* s vámi	

2. Zájmena osobní mají tvary jen pro 1. a 2. osobu čísla jednotného i množného, jako v češtině. Zájmeno osobní 3. osoby jest zastupováno zájmenem ukazovacím *is, ea, id* (on, ona, ono). — Zájmeno osobní zvratné *(prōnōmen reflexīvum)*, klademe, je-li podmět i předmět děje slovesného týž; poněvadž pak zájmeno zvratné vyjadřuje vždy předmět, nemá nominativu; pro číslo množné má tytéž tvary jako pro jednotné.

3. Tvary osobních zájmen se zesilují (mimo gen. sg. i pl.) příklonným *-met: egomet, tibimet, sibimet, sēmet, nōsmet, vōbīsmet* atd.; *tū* se zesiluje příklonkou *te* v *tūte* (tyť); *sē* se zdvojuje v *sēsē*.

4. Tvarů důrazných a bezdůrazných, které má čeština, latinská zájmena osobní (ani zvratné osobní) nemají.

Pozn. *nostrī, vestrī* jsou genitivy předmětné: *memor sum vestrī* (pamětliv); *nostrum, vestrum* jsou genitivy celkové: *optimus nostrum* (z nás); jen ve spojení s *omnium* se říká vždy *nostrum, vestrum: memor sum omnium vestrum* (vás všech), *optimus omnium nostrum* (z nás všech).

44. V češtině klademe zájmeno zvratné při podmětu vyjádřeném kteroukoliv osobou: bavím se, bavíš se, oni se baví a j. Ale v latině klademe zájmeno zvratné jen při podmětu v osobě třetí, kdežto při osobě první a druhé nutno užíti zájmena osobního.

genitiv:	dativ:
memor sum meī pamětliv jsem sebe	*noceō mihi* škodím sobě
memor es tuī pamětliv jsi sebe	*nocēs tibi* škodíš sobě
memor est suī pamětliv jest sebe	*nocet sibi* škodí sobě
memorēs sumus nostrī pamětlivi jsme sebe	*nocēmus nōbīs* škodíme sobě
memorēs estis vestrī pamětlivi jste sebe	*nocētis vōbīs* škodíte sobě
memorēs sunt suī pamětlivi jsou sebe	*nocent sibi* škodí sobě

akusativ:	ablativ:
dēlectō mē bavím se	*reputō mēcum* uvažuji u sebe
dēlectās tē bavíš se	*reputās tēcum* uvažuješ u sebe
dēlectat sē baví se	*reputat sēcum* uvažuje u sebe
dēlectāmus nōs bavíme se	*reputāmus nōbīscum* uvažujeme u sebe
dēlectātis vōs bavíte se	*reputātis vōbīscum* uvažujete u sebe
dēlectant sē baví se	*reputant sēcum* uvažují u sebe

Pozn. Vespolnost bývá vyjadřována:

1. Předložkou *inter* s akus. zájmena osobního a zvratného: *amāmus inter nōs* milujme se mezi sebou, vespolek, *amātis (amāte) inter vōs* milujete se (milujte se) mezi sebou, vespolek, *frātrēs amant inter sē* bratři se milují mezi sebou, vespolek.

2. Zdvojením téhož slova: *manus manum lavat* ruka ruku myje.

3. Zájmeny *alter* (druhý), *alius* (jiný) — o sklonění viz § 53.
alter alterum iuvat druh druhu pomáhá, jeden druhému;
mīlitēs alius alium iuvant vojín pomáhá vojínovi.
alter se klade při dvou předmětech, *alius* při více předmětech.

Zájmena přivlastňovací (possessīva).

45. 1. Zájmena přivlastňovací se skloňují podle adjektiv I. a II. dekl. v *us, (er), a, um.*

a) *meus, mea, meum* (vok. *mī*)	můj, má, mé
noster, nostra, nostrum	náš, naše, naše
b) *tuus, tua, tuum*	tvůj, tvá, tvé
vester, vestra, vestrum	váš, vaše, vaše
c) *suus, sua, suum* zvratné	svůj, svá, své

2. I v užívání zájmen přivlastňovacích liší se latina od češtiny právě tak jako při zájmenech osobních; *suus* přivlastňuje jen třetí osobě singuláru i plurálu. Procvič:

a) *omnia mea mēcum portō* (všechno své nosím s sebou);

b) *nōminō mē et patrem meum* (jmenuji sebe a svého otce).

3. Přivlastňovací „jeho, její, jejich“ překládáme v latině genitivy zájmena *is, ea, id, eius* (sg.), *eōrum, eārum* (plur.).

Na př.: *nōminō amīcum et patrem eius,*
nōminō amīcōs et patrēs eōrum.

Pozn. Zájmena přivlastňovací klade latina na rozdíl od češtiny jen tehdy, když toho žádá důraz nebo srozumitelnost: *tua sententia est falsa* tvoje mínění jest nesprávné; *videō frātrem meīs oculīs* vidím bratra (svýma) vlastníma očima. V jiných případech musíme při překladu z latiny zájmeno přivlastňovací doplniti: *cōnsūmō aetātem* trávím svůj věk; *Sextus Roscius patrem non necāvit* nezabil svého otce. Pamatuj:

meō, tuō, suō iūre plným právem,
suō locō na příhodném místě,
suō annō v roce zákonitém.

46. Zájmena ukazovací (dēmōnstrātīva).

1. *hic, haec, hoc* tento, tato, toto
2. *iste, ista, istud* tenhle, tahle, tohle
3. *ille, illa, illud* onen, ona, ono.

sg.									
nom.	*hic*	*haec*	*hoc*	*iste*	*ista*	*istud*	*ille*	*illa*	*illud*
gen.		*huius*			*istīus*			*illīus*	
dat.		*huic*			*istī*			*illī*	
akus.	*hunc*	*hanc*	*hoc*	*istum*	*istam*	*istud*	*illum*	*illam*	*illud*
abl.	*hōc*	*hāc*	*hōc*	*istō*	*istā*	*istō*	*illō*	*illā*	*illō*
pl.									
nom.	*hī*	*hae*	*haec*	*istī*	*istae*	*ista*	*illī*	*illae*	*illa*
gen.	*hōrum*	*hārum*	*hōrum*	*istōrum*	*istārum*	*istōrum*	*illōrum*	*illārum*	*illōrum*
dat.		*hīs*			*istīs*			*illīs*	
akus.	*hōs*	*hās*	*haec*	*istōs*	*istās*	*ista*	*illōs*	*illās*	*illa*
abl.		*hīs*			*istīs*			*illīs*	

1. *hic, haec, hoc* jest zájmeno, kterým se ukazuje na osobu první, na osobu nebo věc přítomnou, blízkou:

haec urbs toto (naše) město — *hōc diē (hodiē)* tohoto dne (dnes)
hic annus tento (letošní) rok — *hic homō* = ego.
hoc toto = nom. a akus.; gen. *huius reī*, dat. *huic reī*, abl. *hāc rē*,
podobně u všech dalších zájmen.

2. *iste, ista, istud* ukazuje na osobu druhou nebo na to, co patří druhé osobě:

ista verba tahle tvá slova, *iste testis* tenhle tvůj svědek, na soudě často s opovržením o protivníku a jeho straně.

3. *ille, illa, illud*, ukazovací zájmeno osoby třetí, ukazuje na osobu (věc) vzdálenou nebo nepřítomnou.

Pozn. 1. *Ille* ukazuje někdy na osobu (věc) známou, proslulou:

Sōcratēs ille (onen) slavný Sokrates.

Praeclārum illud Apollinis známý slavný výrok Apollonův.

2. Ukazuje-li se zájmeny *hic — ille* (tento — onen) ke dvěma dříve jmenovaným předmětům, ukazuje *hic* k bližšímu, později jmenovanému, *ille* ke vzdálenějšímu, dříve uvedenému, jako v češtině.

3. a) K pádům zájmena *hic* zakončeným v *s* připíná se někdy *ce;* huiusce tohoto, *hōsce, hāsce* tyto, *hīsce* těmto, těmito. Totéž *ce* jeví se jakožto *c* ve tvarech: *hic, haec, hoc, hunc* a j. a objevuje se v podobě *ci*, spojí-li se ty tvary s tázací částicí *-ne: hīcine?* tento-li? *haecine* tato-li? *hocine* toto-li? Avšak též *hicne? hācne? huicne?* etc.

b) *istud* = *istuc*, *ista* = *istaec* (řidší tvary).

47. 4. *is, ea, id* ten, ta, to; on, ona, ono

5. *īdem, eadem, idem* týž, táž, totéž

6. *ipse, ipsa, ipsum* sám, sama, samo (vytýkací).

sg. nom.	*is* on	*ea* ona	*id* ono	pl. *iī* oni	*eae* ony	*ea* ona
gen.	*eius* jeho	*eius* jí	*eius* jeho	*eōrum*	*eārum*	*eōrum* jich
dat.	*ei (eī)* jemu	*ei (eī)* jí	*ei (eī)* jemu		*iīs (eīs)*	jim
akus.	*eum* jej, ho	*eam* ji	*id* je	*eōs* je	*eās* je	*ea* je
abl.	*eō* jím	*eā* jí	*eō* jím		*iīs (eīs)*	jimi
sg. nom.	*īdem*	*eadem*	*idem*	*ipse*	*ipsa*	*ipsum*
gen.		*eiusdem*			*ipsīus*	
dat.		*eidem, (eīdem)*			*ipsī*	
akus.	*eundem*	*eandem*	*idem*	*ipsum*	*ipsam*	*ipsum*
abl.	*eōdem*	*eādem*	*eōdem*	*ipsō*	*ipsā*	*ipsō*
pl. nom.	*iīdem*	*eaedem*	*eadem*	*ipsī*	*ipsae*	*ipsa*
gen.	*eōrundem*	*eārundem*	*eōrundem*	*ipsōrum*	*ipsārum*	*ipsōrum*
dat.		*iīsdem*	*(eīsdem)*		*ipsīs*	
akus.	*eōsdem*	*eāsdem*	*eadem*	*ipsōs*	*ipsās*	*ipsa*
abl.		*iīsdem*			*ipsīs*	

4. *is, ea, id* ve významu on, jeho, jemu zastupuje osobní zájmeno 3. osoby.

5. *īdem, eadem, idem* vzniklo spojením zájmena *is, ea, id* a příklonného *-dem:* skloňuje se jen první část, před *d* přechází *m* v *n: eundem, eōrundem* a pod.

6. *Ipse* neznačí „samojediný"!

Adejktiva a adverbia ukazovací jsou:

tantus, a, um tak veliký;
tālis, e takový
tot tolik

Pozn. 1. *īdem* značí často: a) zároveň (i), spolu (i), rovněž (i), také;

b) zase, ale zároveň, naproti tomu;

Cicero est ōrātor īdemque (a spolu ,a také) *philosophus;*
Nihil est ūtile, quod (což) *nōn est idem* (zároveň) *honestum.*

2. a) Sám král, král sám vede vojsko: *rēx ipse exercitum dūcit;*
stáří samo jest nemocí: *senectūs ipsa est morbus;*

b) *ad ipsam rīpam* = u samého břehu, právě u břehu;
eō ipsō tempore právě v tu dobu;
hōc ipsō tím samým, právě tím;
meā ipsīus operā mým vlastním přičiněním;

c) *ipse* při důrazné protivě = on sám:
frātris vōcem audiō, ipsum (jeho sama) *nōn videō.*

Zájmena tázací (interrogātīva).

48. 1. Zájmena tázací jsou: *quis?* kdo? *quid?* co? (subst.), *quī, quae, quod* který? která? které? jaký? jaká? jaké? (adjekt.).

	sg. m.	f.	n.	pl. m.	f.	n.
nom. *quis*	*quid*	*quī*	*quae* *quod*	*quī*	*quae*	*quae*
gen.	*cuius*		*cuius*	*quōrum*	*quārum*	*quōrum*
dat.	*cui*		*cui*		*quibus*	
akus. *quem*	*quid*	*quem*	*quam* *quod*	*quōs*	*quās*	*quae*
abl.	*quō*	*quō*	*quā* *quō*		*quibus*	

quōcum s kým? s kterým? *quācum* s kterou? *quibuscum* s kterými?

Pozn. a) *quid* co?, čeho *cuius reī*, čemu *cui reī*, čím *quā rē.*

b) V důrazných otázkách přidáváme ke tvarům zájmena tázacího příklonné *-nam: quisnam* kdopak? *quīnam* kterýpak? *cuinam* komu-(kterému)-pak?

c) starý abl. sg. *quī* = *quō modō* jak? pl. *quīs* = *quibus*, *quōius* = *cuius*.

2. Tázací adjektiva a adverbia zájmenná jsou:

quantus, a, um jak veliký?	*uter, utra, utrum* (gen. *utrīus*, *dat. utrī*) který z obou?
quālis, e jaký?	
quotus, a, um kolikátý?	*quot* kolik?

Pozn. 1. *Quis* = kdo? *quid* = co? táže se po osobě a věci.

Quis položeno adjektivně (= který) ptá se po osobě, věci (po jménu); *quī, quae, quod* (který, jaký) ptá se po druhu a vlastnosti, *quālis* jen po vlastnosti: *Quis* (který) *discipulus laudātur?* ptá se po jméně, osobě žákově; *quī* (který, jaký) *discipulus laudātur?* odp. *dīligēns;* jako *quis tē laudat*, lze se ptáti *quis cīvis tē laudat?*

Pozn. 2. Zájmenem *uter* se tážeme po jednom ze dvou předmětů, zájmenem *quis* po jednom z několika předmětů.

Zájmena vztažná (relātīva).

49. Zájmena vztažná jsou 1. určitě vztažná, 2. neurčitě vztažná.

1. Zájmeno určitě vztažné jest *quī, quae, quod* = který, která, které; jenž, jež, jež; kdo, co; skloňuje se právě tak, jako tvarem s ním shodné zájmeno tázací.

V ablativu ve spojení s předložkou *cum* (s) bývá zase *quōcum, quācum, quibuscum*, řidčeji *cum quō, cum quā, cum quibus. Quīcum* = *quōcum, quīs* u básníků místo *quibus*.

2. Vztažná adjektiva a adverbia zájmenná jsou táž, jako u zájmen tázacích: *quantus* jak veliký, *quālis* jaký, *quotus* kolikátý, *uter* který z obou, *quot* kolik; srov. § 48, 2.

3. Zájmena neurčitě vztažná vznikají 1. zdvojením zájmen jednoduchých, 2. složením jich s nesklonnou částicí *-cunque* (čes. -koli).

a) zdvojením: *quisquis, quidquid* kdokoli, cokoli (subst.),

b) spojením s *-cunque, -cumque: quīcunque, quaecunque, quodcunque* kdokoli, cokoli (subst.), kterýkoli, kterákoli, kterékoli (adj.). Skloňuje se pouze *quī-, quae-, quod-, -cunque* se přidává.

Pozn. Od *quisquis, quidquid* vyskytuje se jen tvar *quōquō* ve spojení s *modus: quōquō modō* jakýmkoli způsobem.

4. Vztažná neurčitá adjektiva zájmenná jsou:

1. *quantuscunque*, *quantacunque*, *quantumcunque* jakkoli veliký;
2. *quāliscunque*, *quālecunque* jakýkoli;
3. *quotuscunque*, kolikátýkoli;
4. *utercunque*, *utracunque*, *utrumcunque* kterýkoli z obou;
5. *quotcunque*
6. *quotquot* } kolikkoli

Zájmena neurčitá (indēfīnita).

50. 1. a) subst. *quis*, *quid* kdo, co (někdo, něco);
b) adj. *quī (quis)*, *quae (qua)*, *quod* který, á, é (některý, á, é), neutr. plur. *quae* nebo *qua*.

2. a) *aliquis*, *aliquid*, *(alicuius*, *alicui* atd.) někdo, něco;
b) *aliquī (aliquis)*, *aliqua*, *aliquod* některý, nějaký, neutr. plur. *aliqua*.

3. a) *quisquam*, *quidquam*, psáno i *quicquam (cuiusquam* atd.) někdo, něco;
b) *ūllus*, *a*, *um* (g. *ūllīus*, d. *ūllī* pro všechny rody) některý, nějaký;

4. a) *quispiam*, *quidpiam (cuiuspiam)* někdo, něco; kdokoli, cokoli;
b) *quispiam*, *quaepiam*, *quodpiam* některý, nějaký.

5. a) *quīdam*, *quiddam (cuiusdam)* kdosi, cosi;
b) *quīdam*, *quaedam*, *quoddam* kterýsi, jakýsi.

6. a) *quīvīs*, *quidvīs (cuiusvīs)* } kdokoli, cokoli,
quīlibet, *quidlibet (cuiuslibet)* } leckdo, leccos;
b) *quīvīs*, *quaevīs*, *quodvīs* } kterýkoli, jakýkoli,
quīlibet, *quaelibet*, *quodlibet* } leckterý, lecjaký.

7. a) *quisque*, *quidque* každý, každá věc (subst.),
b) *quisque*, *quaeque*, *quodque* každý, á, é (adj.).

Neurčitá adjektiva a adverbia jsou:

1. *dliquantus*, *a*, *um* nějak veliký, hodně veliký;
2. *quantusvīs*, *quantavīs*, *quantumvīs* jakkolivěk veliký;
3. *quantuslibet*, *quantalibet*, *quantumlibet* lecjak veliký;

4. *utervīs, utravīs, utrumvīs* } kterýkoli,
5. *uterlibet, utralibet, utrumlibet* } leckterý z obou;
6. *alter uter, altera utra, alterum utrum (alterīus utrīus)* } některý (nejisto který) ze dvou
alteruter, alterutra, alterutrum (alterutrīus) } některý (nejisto který) ze dvou
7. *aliquot* několik.

Pozn. O zájmenu *alter, a, um* a jeho sklonění viz § 53.

51. Význam zájmen neurčitých.

1. *quis, quid* a jeho zájmeno adjektivní se kladou po spojkách *sī, nisi, nē,* po částici *num* a po vztažných *quō, quantō*: *sī quis* (jestliže kdo, někdo), *sī quid* jestliže co (něco), *sī quae (qua) urbs* jestliže které město, *sī quod oppidum; num quis venit* zdaž někdo přichází a pod.

2. 3. *aliquis, aliquid* a jeho adjektivní zájmeno klademe ve větách kladných;

quisquam, quicquam a *ūllus, a, um* klademe ve větách skutečně neb smyslem záporných.

Jako tázací *quis, quid*, tak neurčité *aliquis, aliquid* může míti význam přídavný: *quis metus?* odpověď *aliquis* (nějaký) *metus.*

Aliquis mívá někdy význam něčeho znamenitého, důležitého: *alicuius nōminis in litterīs sum*, mám význačné jméno v literatuře; pak stává i po *sī, nisi, nē, num* a ve výrazech záporných.

Pamatuj:

neque quisquam a nikdo, *neque quicquam* a nic;
neque quisquam poēta a žádný básník;
neque ūllus homō a žádný člověk;
nōn habeō aliquid nemám něčeho, *nōn habeō quicquam* nemám vůbec nic;
sine ūllā dubitātiōne bez pochyby } *ūllus* nepřekládáme.
sine ūllā spē bez (vší) naděje } *ūllus* nepřekládáme.

4. *quispiam, quidpiam* a jeho adj. zájmeno jsou řídká.

5. *quīdam* kdosi, kterýsi, jehož určitě neoznačujeme; adjektivní *quīdam* stává za slovem: *homō quīdam, dīves quīdam homō, in librō quōdam legimus.*

Někdy označuje vysoký stupeň vlastnosti: *incrēdibilis quaedam audācia* v pravdě neuvěřitelná drzost; akus. sg. *quendam*, gen. plur. *quōrundam*, jako při *īdem*.

6. *quisque* = každý pro sebe, *omnis* = každý a všichni dohromady; *omne animal sē ipsum diligit* = *omnia animālia* atd.

Pamatuj: *suum cuique* každému, co mu patří.

Optimus quisque každý dobrý člověk, všichni dobří,
quīntō quōque annō každého pátého roku,
ut quisque (quidque) jak kdo (co).

Zájmena a příslovce souvztažná.

(Prōnōmina et adverbia correlātīva.)

52. 1. Souvztažná zájmena a příslovce v užším smyslu slova jsou jednoduchá zájmena (příslovce) ukazovací a k nim příslušná vztažná: *is — quī* (ten — kdo, který), *quantus — tantus*, *quālis — tālis*; *ibi — ubi* (tam — kde), *ita — ut* (tak — jako) a pod.

2. Souvztažná zájmena a příslovce v širším slova smyslu jsou k sobě se vztahující a sobě odpovídající zájmena a příslovce tázací, ukazovací, vztažná a neurčitá.

a) zájmena:

tázací	ukazovací	určitě vztažná	neurčitě vztažná	neurčitá
quis?	*hic, iste*	*quī*	*quīcunque*	*aliquis, quis*
quī?	*ille, is*		*quisquis*	*quisque*
quālis?	*tālis*	*quālis*	*quāliscunque*	*quālislibet*
quantus?	*tantus*	*quantus*	*quantuscunque*	*aliquantus*
				quantuslibet, -vīs
quot?	*tot*	*quot*	*quotcunque*	*aliquot*
			quotquot	
quotus?		*quŏtus*	*quotuscunque*	
uter?	*uterque*			*utervīs*
		uter	*utercunque*	*uterlibet*
				alter uter, alteruter

b) příslovce:

tázací	ukazovací	určitě vztažná	neurčitě vztažná	neurčitá
		a) místní:		
ubĭ? kde?	*ibĭ* tu, tam *ibīdem* tamtéž *hīc* zde *illīc* onde	*ubĭ* kde	*ubĭcunque* kdekoli	*alicubĭ* *ūsquam* } někde *alibī* jinde *ubīque* všude *nūsquam* nikde
quō? kam?	*eō* tam *eōdem* tamže *hūc* sem *illūc* onam	*quō* kam	*quōcunque* kamkoli	*aliquō* *quō* } někam
unde? odkud?	*inde* odtud *hinc* odtud *illinc* odtamtud, odonud	*unde* odkud	*undecunque* odkudkoli	*alicunde* odněkud *undique* odevšad
quā? kudy?	*eā* tudy *eādem* touž cestou *illāc* onudy	*quā* kudy	*quācunque* kudykoli	*aliquā* *quā* } někudy
		b) časová:		
quandō? kdy?	*tum, tunc* tehdy	*quandō* kdy *cum* když	*quandōcunque* kdykoli *cum* kdykoli	*aliquandō* *quandō* někdy *unquam* někdy
		c) způsobová:		
ut? *quōmodō* jak?	*ita, sīc* tak	*ut* jak	*utcunque* jakkoli	
quam? jak?	*tam* tak	*quam* jak	*quamquam, quamvīs* jakkoli, ačkoli	*quamvīs* jakkoli
quotiēns? kolikrát?	*totiēns* tolikrát	*quotiēns* kolikrát	*quotiēnscunque* { kolikrát- koli	*aliquotiēns* několikrát

53. Zájmenná adjektiva nesouvztažná.

alter, a, um (g. *alterīus*, dat. *alterī*) druhý;
alius, a, ud (g. *alterīus*, d. *aliī*) jiný;
uterque, utraque, utrumque (g. *utrīusque*, d. *utrīque*) jeden i druhý, oba;

ambō, ambae, ambō (viz § 56) oba najednou;
neuter, neutra, neutrum (g. *neutrīus*, d. *neutrī*) žádný z obou;
omnis, omne veškeren, všechen
ūnus, a, um (g. *ūnīus*, d. *ūnī*) jeden (viz § 56);
sōlus, a, um (g. *sōlīus*, d. *sōlī*) sám, samojediný;
tōtus, a, um (g. *tōtīus*, d. *tōtī*) celý;
ūllus, a, um (g. *ūllīus*, d. *ūllī*) některý (po záporu);
nūllus, a, um (g. *nūllīus*, d. *nūllī*) žádný;
nēmō (g. *nūllīus*, d. *nēminī*, ak. *nēminem*, abl. *nūllō*) nikdo;
nihil (g. *nūllīus reī*, d. *nūllī reī*, ak. *nihil*, abl. *nūllā rē*) nic;
ūnusquisque, ūnaquaeque, ūnumquidque (adj. *ūnumquodque*, g. *ūnīuscuiusque*, d. *ūnīcuique*) jedenkaždý;
nōnnūllus, a, um v plur. někteří.

Pozn. 1. Podle *ūnus* se skloňuje:
ūnus, sōlus, tōtus, ūllus,
uter, neuter, alter, nūllus, alius i se složeninami.

Pozn. 2. Podle *duo* (§ 56) skloňuje se *ambō*.

Pozn. 3. a) *Nēmō* určuje zdánlivě i substantiva: *nēmō doctus, nēmō Rōmānus*, žádný učenec, žádný Říman (pův. adjektiva), ale i *nēmō poēta nēmō hostis*, a žádný básník *neque quisquam poēta* a pod.

b) *Nūllus* klademe někdy v latině s důrazem, kde česky užíváme záporky jednoduché: *nūllam uxōrem habeō* nemám manželky,

c) *alii — alii* jedni — druzí (z několika), *ūnus (alter) — alter* (ze dvou); *alterī* jedni — *alterī* druzí (při dvou stranách).

Pozn. 4. Rozdíl mezi *ambō* a *uterque* jest ten, že *ambō* značí oba najednou, *uterque* oba, ale každý zvlášť; na př. *ambōs senātorēs salūtāvī* (šli spolu), *utrumque senātōrem salūtāvī*. V plur. *utrīque mīlitēs* vojínové obou stran. *Fortūna utrīque cōnsulī adversa* (nepříznivý) *est:* každému zvlášť. *Prōvincia ambōbus cōnsulibus satis magna est:* oběma najednou, dohromady.

Číslovky.

54. Číslovky *(numerālia)* rozeznáváme:

1. základní *(cardinālia)*; kolik? *quot?* deset, *decem*;
2. řadové *(ordinālia)*; kolikátý? *quotus?* desátý, *decimus*;
3. podílné *(distribūtīva)*; po kolika? *quotēnī?* po deseti, *dēnī*;
4. příslovce číselná *(adverbia numerālia)*; kolikrát? *quotiēns?* desetkrát, *deciēs*.

55. Přehled číslovek základních, řadových,

Římské číslice	1. *Cardinālia:* kolik? *quot?*	2. *Ordinālia:* kolikátý? *quotus?*
I	*ūnus, a, um* jeden	*prīmus, a, um* první
II	*duo, ae, duo* dva	*secundus*, n. *alter* druhý
III	*trēs, tria* tři	*tertius* třetí
IIII (IV)	*quattuor* čtyři	*quārtus* čtvrtý
V	*quīnque* pět	*quīntus* pátý
VI	*sex* šest	*sextus* šestý
VII	*septem* sedm	*septimus* sedmý
VIII	*octō* osm	*octāvus* osmý
VIIII (IX)	*novem* devět	*nōnus* devátý
X	*decem* deset	*decimus* desátý
XI	*ūndecim*	*ūndecimus*
XII	*duodecim*	*duodecimus*
XIII	*trēdecim*	*tertius decimus*
XIV	*quattuordecim*	*quārtus decimus*
XV	*quīndecim*	*quīntus decimus*
XVI	*sēdecim*	*sextus decimus*
XVII	*septemdecim*	*septimus decimus*
XVIII	*duodēvīgintī*	*duodēvīcēsimus*
XIX	*ūndēvīgintī*	*ūndēvīcēsimus*
XX	*vīgintī*	*vīcēsimus*
XXI	*ūnus et vīgintī (vīgintī ūnus)*	*ūnus et vīcēsimus (vīcēsimus prīmus)*
XXII	*duo et vīgintī (vīgintī duo)*	*alter et vīcēsimus (vīcēsimus alter)*
XXVIII	*duodētrīgintā*	*duodētrīcēsimus*
XXX	*trīgintā*	*trīcēsimus*
XL	*quadrāgintā*	*quadrāgēsimus*
L	*quīnquāgintā*	*quīnquāgēsimus*
LX	*sexāgintā*	*sexāgēsimus*
LXX	*septuāgintā*	*septuāgēsimus*
LXXX	*octōgintā*	*octōgēsimus*
XC	*nōnāgintā*	*nōnāgēsimus*
C	*centum*	*centēsimus*

podílných a příslovcí číselných.

3. *Distribūtīva:* po kolika? *quotēnī?*	4. *Adverbia numerālia:* kolikrát? *quotiēns?*	Arabské číslice
singulī, ae, a po jednom	*semel* jednou	1
bīnī po dvou, dva a dva	*bis* dvakrát	2
ternī po třech	*ter* třikrát	3
quaternī po čtyřech	*quater* čtyřikrát	4
quīnī po pěti	*quīnquiēs* pětkrát	5
sēnī po šesti	*sexiēs* šestkrát	6
septēnī po sedmi	*septiēs* sedmkrát	7
octōnī po osmi	*octiēs* osmkrát	8
novēnī po devíti	*noviēs* devětkrát	9
dēnī po desíti	*deciēs* desetkrát	10
ūndēnī	*ūndeciēs*	11
duodēnī	*duodeciēs*	12
ternī dēnī	*ter deciēs*	13
quaternī dēnī	*quater deciēs*	14
quīnī dēnī	*quīnquiēs deciēs*	15
sēnī dēnī	*sexiēs deciēs*	16
septēnī dēnī	*septiēs deciēs*	17
duodēvīcēnī	*duodēvīciēs*	18
ūndēvīcēnī	*ūndēvīciēs*	19
vīcēnī	*vīciēs*	20
vīcēnī singulī (singulī et vīcēnī)	*semel et vīciēs (vīciēs semel)*	21
vīcēnī bīnī (bīnī et vīcēnī)	*bis et vīciēs (vīciēs bis)*	22
duodētrīcēnī	*duodētrīciēs*	28
trīcēnī	*trīciēs*	30
quadrāgēnī	*quadrāgiēs*	40
quīnquāgēnī	*quīnquāgiēs*	50
sexāgēnī	*sexāgiēs*	60
septuāgēnī	*septuāgiēs*	70
octōgēnī	*octōgiēs*	80
nōnāgēnī	*nōnāgiēs*	90
centēnī	*centiēs*	100

Římské číslice	1. *Cardinālia:* kolik? *quot?*	2. *Ordinālia:* kolikátý? *quotus, a, um?*
CI	*centum et ūnus*	*centēsimus (et) ūnus*
CII	*centum et duo*	*centēsimus (et) alter*
CC	*ducentī, ae, a*	*ducentēsimus, a, um*
CCC	*trecentī, ae, a*	*trecentēsimus, a, um,*
CCCC	*quadringentī, ae, a*	*quadringentēsimus, a, um*
D n. IↃ	*quīngentī. ae, a*	*quīngentēsimus, a, um*
DC	*sescentī, ae, a*	*sescentēsimus, a, um*
DCC	*septingentī, ae, a*	*septingentēsimus, a, um*
DCCC	*octingentī, ae, a*	*octingentēsimus, a, um*
DCCCC	*nōngentī, ae, a*	*nōngentēsimus, a, um*
M n. CIↃ	*mīlle*	*mīllēsimus, a, um*
MM=$\overline{\text{II}}$	*duo mīlia*	*bis mīllēsimus*
$\overline{\text{C}}$	*centum mīlia*	*centiēs mīllēsimus*
$\overline{\lvert\text{X}\rvert}$	*deciēs centēna mīlia*	*deciēs centiēs mīllēsimus.*

Pozn. Číslice římské *C* a *M* jsou zkratky, t. j. začáteční písmena slov *centum a mīlle;* každé I znamená jedničku, V pětku, X desítku, L padesátku.

Číslovky základní.

56. 1. Skloňují se 1—3, sta s výjimkou *centum*, tisíce mimo *mīlle.*

a) První tři číslovky skloňují se takto:

sg.	pl.	
ūnus ūna ūnum	*ūnī ūnae ūna*	*duo duae duo*
ūnīus	*ūnōrum ūnārum ūnōrum*	*duōrum duārum duōrum*
ūnī	*ūnīs*	*duōbus duābus duōbus;*
ūnum ūnam ūnum	*ūnōs ūnās ūna*	*duo (duōs) duās duo*
ūnō ūnā ūnō	*ūnīs*	*duōbus duābus duōbus*

nom. *trēs*, n. *tria*, gen. *trium*, dat. a abl. *tribus*, akus. *trēs*, n. *tria.*

Podle *duo* skloňuje se *ambō, ae, ō* oba (viz § 53).

b) *ducentī, ae, a* atd. až *nōngentī, ae, a* jsou trojvýchodná adjektiva I. a II. deklinace.

c) *mīlia* má gen. *mīlium*, akus. *mīlia*, dat. abl. *mīlibus.*

3. *Distribūtīva:* po kolika? *quotēnī?*	4. *Adverbia numerālia:* kolikrát? *quotiēns?*	Arabské číslice
centēnī singulī	*centiēs semel*	101
centēnī bīnī	*centiēs bis*	102
ducēnī	*ducentiēs*	200
trecēnī	*trecentiēs*	300
quadringēnī	*quadringentiēs*	400
quīngēnī	*quīngentiēs*	500
sescēnī	*sescentiēs*	600
septingēnī	*septingentiēs*	700
octingēnī	*octingentiēs*	800
nōngenī	*nōngentiēs*	900
singula mīlia	*mīliēs*	1000
bīna mīlia	*bis mīliēs*	2000
centēna mīlia	*centiēs mīliēs*	100.000
deciēs centēna mīlia	*deciēs centiēs mīliēs*	1,000.000

2. Číslovky základní jsou **adjektiva**, jen *mīlia* je **substantivum**; proto má u sebe vždy **genitiv**.

nom. akus. *decem, mīlle mīlitēs*	ale *duo mīlia mīlitum*
gen. *decem, mīlle mīlitum*	*duōrum mīlium mīlitum*
dat. abl. *decem, mīlle mīlitibus*	*duōbus mīlibus mīlitum*

Číslovky základní, s výjimkou obsažených v odst. 1., jsou **nesklonné** a mají všechny pády stejné.

Pozn. 1. Pl. *ūnī, ūnae, ūna* se klade u jmen pomnožných: *ūna castra* = jeden tábor, *ūnae litterae* = jedno psaní; dva tábory = *bīna castra*, dva dopisy = *bīnae litterae* (*duae litterae* = dvě písmena).

Pozn. 2. Jako *ūnus* skloňují se též zájmenná adjektiva: *sōlus, tōtus, ūllus, uter, neuter, alter, nūllus, alius* (§ 53).

3. Při **spojování** číslovek od 21—99 klademe (jako v češtině) buď **větší napřed** bez *et* nebo **menší napřed** s *et*:

puerī vīgintī ūnus	*ūnus et vīgintī puerī*;
trīgintā trēs nāvēs	*trēs et trīgintā nāvēs*;

od 101 výše klademe obyčejně větší číslovky napřed bez *et* nebo s *et*:

duo mīlia trecentī equitēs	*duo mīlia equitum et trecentī.*

4. Dvě poslední číslovky v desítce, 18, 19, 28, 29 — až 98, 99 se vyjadřují odčítáním od příští desítky; *ūnus* ani *duo* se v tom spojení neskloňují:

1. 4. *duodēvīgintī equitēs*,
2. *duodēvigintī equitum*,
3. 6. *duodēvīgintī equitibus*.

Číslovky řadové.

57. 1. Číslovky řadové končí se v *-us, a, um*, od dvaceti počínaje v *-simus, sima, simum* a skloňují se podle *bonus, a, um*.

2. a) Od 13—17 číslovky řadové menší pravidelně jdou před většími.

b) Od 21 do 99 se skládají jako číslovky základní, na př.:

quīntus et trīcēsimus = pětatřicátý,
trīcēsimus quīntus = třicátý pátý.

Při číslech od 101 počínajíc se kladou čísla větší napřed beze spojky; na př.:

annō mīllēsimō nōngentēsimō trīcēsimō alterō = r. 1932.

c) 18tý = *duodēvīcēsimus*, 29tý = *ūndētrīcēsimus*, 99tý = *ūndēcentēsimus*, 98tý = *duodēcentēsimus* a pod. jako při základních.

3. Řadovými číslovkami vyjadřujeme i jmenovatele zlomků (doplníme k nim slovo *pars, partēs* díl, díly): *dīmidia pars (dīmidium)* $^1/_2$, *tertia pars* $^1/_3$, *quārta pars* $^1/_4$, *duae quīntae* $^2/_5$ a pod.; je-li však jmenovatel jen o 1 větší, vynechává se číslovka řadová: *duae partēs* $^2/_3$; *trēs partēs* $^3/_4$ a pod.

Pozn. 1. Letopočty a udání časová na otázku kdy? vyjadřuje latina ablativem s číslovkou řadovou; srov. příklad 2b).

Pozn. 2. Kolik jest hodin? = *quota hōra est?* V kolik hodin? = *quotā hōrā?* v deset = *decimā*.

Číslovky podílné.

58. 1. Číslovky podílné jsou trojvýchodná adjektiva v *-us, a, um* podle *bonus, a, um*. Končí se (mimo *singulī*) v *-nī, nae, na*, od devíti v *-ēnī, ēnae, ēna*.

2. Číslovky podílné nemají v češtině zvláštního tvaru, vyjadřujeme je různými způsoby:

a) předložkou po s lokálem číslovek základních: *bīnī rēgēs, bīnī cōnsulēs creābantur* bylo voleno po dvou králích, konsulech;

b) číslovkou základní v tom případě, že podílnost jest vyjádřena jiným slovem: *bīnī rēgēs, cōnsulēs quotannīs creābantur* každoročně byli voleni dva králové (konsulové); *Rōmānī ternī cēnābant* Římané obědvali po třech (vždy tři)

c) v češtině klademe číslovku základní, stojí-li v latině podílná u jména pomnožného; *bīna castra* dva tábory, *trīna* (nikoli *terna*) *castra* tři tábory; srov. § 56, pozn. 1.

3. O tvoření složených číslovek podílných platí totéž jako u základních a řadových.

4. Číslovkou podílnou vyjadřuje se v latině násobitel: *quot sunt bis bīna* (2 × 2)? *bis bīna sunt quattuor* (2 × 2 = 4); podobně *septiēs octōna sunt quīnquāgintā sex* (7 × 8 = 56).

Příslovce číselná.

59. 1. Příslovce číselná mají zvláštní tvary od 1—4: *semel, bis, ter, quater*; od pěti počínajíc tvoří se koncovkou *-iēs*: *quīnquiēs, sexiēs, deciēs, centiēs, mīlliēs.*

2. O skládání příslovcí číselných platí táž pravidla jako u číslovek: *ter deciēs* (13×), *ter et vīciēs* = *vīciēs ter* (23×), *centiēs vīciēs quīnquiēs* (125×); *bis vīciēs* (40×): menší číslovka, stojící před větší bez *et* násobí.

3. Velká čísla tvoří latina násobením příslovcí číselných s číslovkami podílnými:

1,000.000 = *deciēs centēna mīlia* (10× po 100.000),
2,000.000 = *vīciēs centēna mīlia* (20× po 100.000) a pod.

Pozn. 1. a) Příslovce na otázku „po kolikáté?“ končí v *-um:* *prīmum* (po prvé), *iterum* (po druhé), *tertium* (po třetí), *quārtum* (po čtvrté), *decimum* (po desáté) atd. až *postrēmum* naposledy;

b) při výpočtu naše „předně, za druhé... dále... konečně“ = *prīmum, deinde, tum... dēnique (postrēmō); prīmō* = nejprve, s počátku.

Pozn. 2. Číslovky tak zv. násobné: *simplex* jednoduchý, *duplex* dvojnásobný (dvojitý), *triplex* (trojnásobný, trojitý), pod. *quadruplex, septemplex, decemplex;* mnohonásobný *multiplex.*

Slovesa.

Časování.

60. 1. Časování jest ohýbání tvarů slovesných, t. j. spojování kmene slovesného s příponami. Spojujeme-li kmen slovesný s příponami osobními, vznikají určité tvary slovesné; spojujeme-li kmen slovesný s příponami jmennými (pádovými), vznikají jmenné tvary slovesné.

2. Určité tvary slovesné vyjadřují gramatickou osobu, číslo, způsob, čas a slovesný rod; jsou buď jednoduché, jako *laudāmus* (chválíme) nebo složené, jako *laudātī sumus* (byli jsme pochváleni).

3. Jmenné tvary slovesné vyjadřují nějaký děj (činnost) bez udání osoby, někdy i čísla: *laudāre*, chváliti.

Osoba, číslo, způsob.

61. 1. Gramatická osoba *(persōna)* jest trojí: první, druhá a třetí čísla jednotného i množného:

2. Číslo *(numerus)* jest dvojí: jednotné *(num. singulāris)* a množné *(num. plūrālis)*.

3. Způsoby slovesa *(modī)* jsou tři:

a) oznamovací *(indicātīvus)*: *laudō* chválím;
b) spojovací *(coniūnctīvus)*: *laudem* ať chválím;
c) rozkazovací *(imperātīvus)*: *laudā* chval!

Jmenných tvarů slovesných jest pět:

a) způsob neurčitý *(īnfinītīvus)*: *laudāre* chváliti;
b) přechodník, příčestí *(participium)*: *laudāns* chvále, chválící;
c) *supīnum*: *laudātum* (chválit);
d) *gerundīvum*: *laudandus, a, um* ten, kdo má býti chválen;
e) *gerundium*: *ad laudandum* ke chválení.

Pozn. 1. Tvary indikativu, konjunktivu a imperativu jsou určité tvary slovesné, jimi se vyjadřuje sloveso určité *(verbum fīnītum)*:
Indikativ vyjadřuje děj skutečný v kterékoli době: *veniō* přicházím;
konjunktiv vyjadřuje děj možný nebo neskutečný, přání i rozkaz: *dīcam* říkal bych (možnost); *sine spē vīta trīstis esset* bez naděje byl by život smutný; *labōrēmus* pracujme!

2. Infinitiv, gerundium a supinum jsou slovesná substantiva, participium a gerundivum slovesná adjektiva.

Čas a rod slovesný.

62. Čas *(tempus)* jest trojí: přítomný, minulý a budoucí. Na vyjádření těchto tří období časových má latina šestero slovesných tvarů:

1. *praesēns* (čas přítomný) vyjadřuje děj v přítomnosti trvací nebo opakovací: *laudō* chválím, chválívám;

2. *imperfectum* vyjadřuje děj v minulosti trvací neb opakovací: *laudābam* chválil jsem, chválíval jsem;

3. *perfectum* vyjadřuje děj minulý, pro přítomnost ukončený (často okamžitý): *laudāvī* pochválil jsem, *dīxī* domluvil jsem; *Rōmulus rēgnāvit* kraloval;

4. *plusquamperfectum* vyjadřuje děj minulý dovršený před jiným dějem minulým: *laudāveram* byl jsem (po-)chválil;

5. *futūrum I.* vyjadřuje prostý děj budoucí, okamžitý nebo trvací: *laudābō* budu chváliti, pochválím;

6. *futūrum II. (exāctum)* vyjadřuje děj v budoucnosti dovršený dříve, než nastane jiný děj budoucí: *laudāverō* (pochválím, dříve než se stane něco jiného).

Pozn. 1. Praesens a obě futura zvou se časy hlavní, časy minulé jsou časy vedlejší.

2. Slovesného vidu latina nerozeznává v té míře jako čeština.

Rod slovesný *(genus)* jest dvojí:

1. činný *(āctīvum)*: *laudō* chválím;

2. trpný *(passīvum)*: *laudor* jsem chválen.

Pozn. 1. V latině tvary trpné mají někdy význam zvratný: *lavor* myji se.

Česká slovesa zvratná překládáme do latiny: a) tvary trpnými: *dēlector* bavím se; b) tvary činnými se zájmem zvratným: *iungō mē* připojuji se; c) tvary činnými jednoduchými: *timeō* bojím se.

Pozn. 2. Úplné passivum mají jen slovesa přechodná; slovesa nepřechodná mají passivum jen ve 3. os. sg.: *tacētur* mlčí se.

Pozn. 3. Slovesa krytočinná *(dēpōnentia)* zvou se taková, která mají tvar trpný, ale význam činný nebo zvratný: *laetor* raduji se, *hortor* povzbuzuji.

Některá slovesa jsou krytočinná jen v některých časech (tak zv. *sēmidēpōnentia*, § 76).

Rozdělení latinských sloves.

63. Latinská slovesa dělíme na bezpříznaká a příznaková.

1. Bezpříznaká slovesa jsou ta, která připojují přípony osobní přímo ke kmeni: *esse* (býti), kmen *-es*, 3. os. sg. *es-t*, přípona *-t*, (srov. české jest). O těch srov. §§ 91—96. Některé tvary mají příznakové.

2. Většinou jsou latinská slovesa příznaková, přípony osobní přistupují k slovesnému kmeni prostřednictvím příznaků časových a způsobových: *carp-i-t* (trhá), kmen *carp-*, příznak *-i-*, přípona *-t;* u sloves s kmenem samohláskovým často příznaky splývají s kmenovou samohláskou a nejsou dobře znatelné.

Slovesa příznaková.

Kmen a přípony.

64. U sloves latinských rozeznáváme kmen slovesný a kmeny časové.

1. Kmen slovesný jest ta část slovesa, ze které lze odvoditi všechny jeho tvary a která zůstává ve všech tvarech stejná. Kmen slovesný dostaneme u sloves pravidelných, oddělíme-li u sloves samohláskových (s výjimkou *-u* kmenů) od infinitivu praes. act. koncovku *-re*, u kmenů v *-u* nebo u kmenů souhláskových koncovku *-ere*. Podle zakončení kmene dělíme pak slovesa příznaková na 4 třídy:

1. samohlásková *-ā* konjugace, vzor *laudā-re;*
2. samohlásková *-ē* konjugace, vzor *dēlē-re;*
3. a) souhlásková konjugace, vzor *carp-ere,*
   b) samohlásková *-u* konjugace, vzor *minu-ere;*
4. samohlásková *-ī* konjugace, vzor *audī-re.*

2. Kmeny časové jsou kmen praesentní, perfektní a supinový, kteréž se tvoří od kmene slovesného zvláštními příznaky.

a) Od kmene praesentního se tvoří časy, vyjadřující činnost nedokonanou: praesens, imperfektum, futurum I.; kromě toho infinitiv praes.; gerundium a gerundivum.

b) Od kmene perfektního se tvoří činné časy, vyjadřující činnost dokonanou: perfektum, plusquamperfektum, futurum II.

c) Od kmene supinového se tvoří supinum samo, participium perfecti passivi a časy z něho tvořené: perf., plusqperf., fut. II. passivi.

Pozn. Abychom poznali dobře, do které konjugace sloveso patří a jaké má kmeny časové, nutno si pamatovati 1. os. sg. ind. praes. act., infinitiv praes. act., 1. os. ind. perf. act. a supinum, po případě, není-li supina, partic. v *ūrus: laudō, āre, āvī, ātum:* u deponentií ind. perfecti: *hortor, hortārī, hortātus sum.*

3. Srovnáme-li tvary sloves:

a) I. třídy: *laudô, laudāre, laudā-vī, laudā-tum, iuvō, iuvāre, iūv-ī, iū-tum;*

b) II. třídy: *dēleō, dēlēre, dēlē-vī, dēl-ē-tum, moneō, monēre, mon-uī, mon-i-tum;*

c) IV. třídy: *audiō, audīre, audī-vī, audī-tum, veniō, venīre, vēn-ī, ven-tum,*

vidíme, že některá slovesa těchto tříd mají slovesný kmen obojí, souhláskový i samohláskový, nebo že původní kmen souhláskový rozšiřuje se ve kmeni praesentním na kmen samohláskový v *-ā, -ē, -ī;* takovým slovesům říkáme slovesa nepravidelná, ale vlastně jsou to slovesa s kmeny dvěma.

I jinak jest kmen slovesný, zvláště u sloves III. třídy, při tvoření themat (kmenů) časových často podroben různým změnám, o čemž v § 65nn.

Při slovesech bezpříznakých nalézáme kmeny časové i zcela rozdílné, jako v českém jsem, býti, byl, budu: *es-se* býti (kmen *es-*), *fuī* byl jsem (kmen perf. *fu-*); *ferō* nesu, kmen praes. *fer-*, kmen perfektní *tul-*, perf. *tulī* přinesl jsem.

4. a) Přípony osobní jsou:

způsoby	a) activum		b) passivum	
	sg.	pl.	sg.	pl.
Indikativ a konjunktiv časů prostých	1. os. *-ō, -m, -ī,* (pf.)	*-mus*	*-r*	*-mur*
	2. *-s* (*-stī* v ind. perf.)	*-tis, (stis* v ind. perf.)	*-ris*	*-minī*
	3. *-t*	*-nt, (-runt* v ind. perf.)	*-tur*	*-ntur*
Imperativ	sg.	pl.		
	2. —, *-tō*	*-te, -tōte*	*-re*	*-minī,*
	3. *-tō*	*-ntō*		

b) Přípony jmenné:

Inf. praes. act. *-re* (vlastně *-se, es-se);* inf. praes. pass. *-ī* (v *rī* jest *r* příznakem passiva), inf. perf. act. *-isse.*

Participium praes. act. kmenotvorná příp. *n t (i)*, jinak přípony pádové jednových. adjektiv III. deklinace: *-s*, *-is*, *-ī*, *-em*, *-e* atd.

part. perf. pass. kmenotvorná příp. *-to-*, přípony jmenné adjektiv I. a II. dekl. v *-us*, *-a*, *um;* kmenotvorná přípona se někdy mění, jestliže se změní tvar supina.

partic. fut. act. kmenotvorná příp. *-tūro-* (někdy se mění podle tvaru supina), přípony adjektiv v *-us*, *-a*, *um.*

supinum: kmenotvor. přípona *-tu-*, u supina v *-um* pak jmenná příp. *-m.*

Gerundivum: kmenotvorná příp. *-ndo-*, přípony adjektiv v *-us*, *a*, *um;*
gerundium: přípony podle vzoru *verbum* mimo nom. sg.

Kmen praesentní.

65. 1. Tvary kmene praesentního se tvoří od kmene slovesného příznaky *-e*, *-o*, jež se zeslabují v *-i*, *-u;* nejlépe je vidíme u III. časování:

sg. 2. *carp-i-s*
3. *carp-i-t*
pl. 1. *carp-i-mus*
2. *carp-i-tis*
3. *carp-u-nt.*

imper. 2. sg. *carp-e* (nemá příp. osobní)
2. pl. *carp-i-te*

inf. *carp-e-re*

Často se příznak kmene praesentního stahuje nebo splývá s dlouhou samohláskou kmenovou: *laudā-ō* = *laudō*, *laudā-e* = *laudā* a pod.

Kmen praesentní obdržíme, odepneme-li od inf. praes. act. příponu *-re.*

2. U sloves III. časování v *-iō (capiō)* se udrželo kmenové *-i* před hláskami *a*, *o*, *u*, t. j. v 1. sg. 3. pl. ind. praes. act. i pass.; dále v celém coni. praes., v ind. imperf., ve fut. I., ve 3. plur. imper. *(capiuntō)*, v part. praes., gerundivu a gerundiu.

Toto kmenové - *i* jest rozšířením kmene praesentního.

3. Někdy bývá u kmenů souhláskových kmen praesentní rozšířen:

a) praesentní zdvojkou, t. j. zdvojením náslovné souhlásky a přidáním *-i: gi-gn-ō*, kmen slovesný *gen-* (v praes. zeslaben) vidíme v perf. *gen-u-ī;*

b) souhláskou *-t* na konci kmene:
flec-t-ō, kmen *flec* + *sī* dá perf. *flexī;*

c) nosovou souhláskou vloženou do kmene:
vinc-ō, perf. *vīcī*, kmen slov. *vic- (victor);*
rump-ō, perf. *rūp-ī*, kmen slov. *rup-;*

d) skupinou *-sc* u tak zv. sloves počínavých:
crē-sc-ō, perf. *crē-vī.*

4. Od kmene praesentního se tvoří:

indikativ praesentu: *laudō, laudor, dēleō, dēleor, carpō, carpor, audiō, audior;*

imperfekta příznakem *—ba—: laudābam, laudābar* atd.

futura { I. a II. konj. příznakem *-bo- laudābō, dēlēbō* i pass.
III. a IV. konj. příznakem *-a-, -e-: carpam, audiam* i pass.; *carpēs* atd.

konjunktiv praesentu { II., III. a IV. konj. příznakem *-a- carpam, audiam* i pass., *carpās* atd.
I. konj. příznakem *-e-: laudem.*

„ imperfekta příznakem *-re-: laudārem, laudārer* atd.

participium praesentní kmenotvor. příp. *-nt(i), laudāns, antis, dēlēns, entis* atd.

gerundium, gerundivum { kmenotvor. příp. *-ndo-; laudandus, ad laudandum*

Ve spojení s tvary slovesa *esse* tvoří gerundivum časování opisné trpné *(coniugātiō periphrastica passīva).*

infinitiv praesentní příponou *-re* v akt., *-rī (ī)* v pass.: *laudāre, laudārī, carpī.*

Kmen perfektní.

66. 1. Tvary kmene perfektního tvoří se od kmene slovesného u pravidelných sloves v *-āre, -ēre, -īre* příznakem *-v: laudā-vī, dēlēvī, audīvī.*

Výjimkou u kmenů souhláskových: *crē-sc-ō, crēvī, cupiō, cupīvī, petō, petīvī, spernō, sprēvī* a pod.

2. U sloves II. časování podle *moneō* se tvoří kmen perfektní od slovesného příznakem *-u: mon-u-ī.*

Podobně se tvoří perfektum u některých tak zv. nepravidelných sloves I., III., IV. konjugace: *sonāre - sonuī, alere - aluī, aperīre - aperuī* a j.

3. U kmenů souhláskových (III. konj.) a u *-u* kmenů často nemá kmen perfektní příznaku vůbec: *dēfend-ere — dēfend-ī, minuere — minu-ī.*

4. U kmenů souhláskových tvoří se kmen perfektní i jinými způsoby:

a) příznakem *-s*, zvláště u kmenů němých (*c* nebo *g* + *s* = *x*, *p* před *-s* zůstává, *b* se mění před *-s* v *p;* zubnice se připodobní *s* a buď zůstane dvojí *ss* nebo jedno *-s* vypadne);

regere — rēxī, carpere — carpsī, scrībere — scrīpsī,
cēdere — cessī, claudere — clausī.

Podobně u II. a IV. časování (výjimkou):
lūgēre — lūxī (kmen slov. *lūg*), *sancīre — sanxī,*
suādēre — suāsī, saepīre — saepsī a j.

b) zdvojkou perfektní, t. j. zdvojením náslovné souhlásky a přidáním *-e*, nebo zdvojením náslovné souhlásky a další samohlásky; leckdy jsou v tom i nepravidelnosti: *currō, cu-currī; pendō, pependī; pungō, pupugī; cadō, cecidī* (kmen se oslabuje); *pellō, pe-pul-ī* (kmen *peln-* = praes. *pell-*, slovesný kmen *pel-; pul-* je kmen oslabený ze stupňovaného *pol-); tangō, tetigī* a pod. — Zdvojka někdy potuchá, zvláště ve složeninách; *recidō*, perf. *reccidī* (= *rececidī*); *referō*, perf. *rettulī* (= *retetulī*).

Zdvojka u I. časování: *stō, stāre — stetī; dō, dare — dedī;*
u II. časování: *mordeō, -ēre: momordī;*
u IV. časování: potuchlá u *reperiō, īre: repperī (repeperī)* a j.

c) dloužením kmenové hlásky (jež se tím někdy mění):

agō, agere — ēgī; faciō, facere — fēcī;
u I. časování: *iuvāre — iūvī*, u II. *cavēre — cāvī*, u IV. *venīre — vēnī.*

Různost kmenového zakončení, tvoření analogií (obdobou) a jiné vlivy způsobily ještě více nepravidelností, jež vysvitnou při uvádění perfekt a supin v §§ 81 nn.

5. Od kmene perfektního se tvoří tyto aktivní tvary:

indikativ	perfekta	příznakem	*-i- (-e-): laudāv-ī*
„	plusquamperfekta	„	*-era-: laudāv-era-m*
„	futura II.	„	*-ero-, -eri-: laudāv-erō*
konjunktiv	perfekta	„	*-eri-: laudāv-eri-m*
„	plusquamperfekta	„	*-isse-: laudāv-isse-m*
infinitiv	perfekta	příponou	*-isse: laudāv-isse* a pod.

Kmen supinový.

67. 1. Kmen supinový se tvoří od kmene slovesného příznakem *to-* jenž se zúžil v *tu*. Od kmene supinového odvozujeme:

a) Supinum v *-um*, jež má příponu *-m*, jest ustrnulý akusativ jména podstatného IV. deklinace: *laudā-tu-m*, *dēlē-tu-m*, *carp-tu-m*, *audī-tu-m*.

b) Supinum v *-ū* (ablativ podst. jm. IV. dekl.), jež se vyskytuje jen u některých sloves, jako *memorā-tū*, *fac-tū*, *dic-tū*, *audī-tū*.

c) Participium perfecti pass., jež má tvary trojvých. adjektiva podle *bonus*, *a*, *um* a jež spolu s tvary slovesa *esse* tvoří passivní perfektum, plusquamperfektum a futurum II. *laudātus*, *a*, *um*; *dēlētus*, *a*, *um*; *carp-tus*, *a*, *um*; *audī-tus*, *a*, *um*.

d) Participium futuri act. příznakem *-tūru-* (pův. *-tūro-*), které rovněž má zakončení v *-us*, *a*, *um: laudātūrus*, *a*, *um*, *dēlētūrus*, *carptūrus*, *audītūrus*. Ve spojení s tvary slovesa *esse* tvoří časování opisné činné *(coniugātiō periphrastica āctīva)*.

2. Zvláštnosti: a) u *-ē-* kmenů podle *moneō* ve II. konjugaci zužuje se kmenový znak v *-i-* *monitum*, *monitus*, *monitūrus*; podobně *gignĕre* má *genitum*, *domāre domitum* a j.

b) kmeny zubné III. časování mají místo *-tum* v supinu *-sum: claudō*, *clausum*, *clausus*, *clausūrus; -sum* přešlo pak i do kmenů plynných a jiných: *pellō—pulsum*, *currō—cursum*, *spargō—sparsum; sedeō* má *sessum* místo *sed-sum*, *cēdō—cessum (ced-sum)* a j.

Pozn. 1. I o tvoření supina platí totéž co o perfektu, že je mnohá slovesa s různými kmeny tvoří zdánlivě nepravidelně; *vidēre—vīsum*, *venīre—ventum* a j. v.

2. Některá slovesa zase vytvořují různé supinum (partic. perf. pass.) a participium fut. act. v *ūrus: sonō*, *āre*, *sonuī*, *sonitum*, ale *sonātūrus; pariō*, 3., *peperī*, *partum* má *paritūrus; morior*, *mortuus sum*, ale *moritūrus; orior*, *ortus sum*, ale *oritūrus* a j. v.

Základ a koncovky.

68. 1. Příznaky časové a způsobové splývají často s kmenovou samohláskou, případně s příponou osobní, že prvků těch nelze rozlišiti. Proto mimo přípony osobní pamatujme si i koncovky, jako u substantiv (srov. § 12, 3.).

2. Základ dostaneme, oddělíme-li od infinitivu praes. act. u I. časování *-āre*, u II. *-ēre*, u III. *-ere*, u IV. *-īre*, tedy:

laud-, *dēl-*, *carp- (minu-)*, *aud-;* co zbude na konci v jednotlivých tvarech, jest koncovka.

3. Přehled

A. Kmen

Konjugace	Ind. praes.	Ind. imperf.	Fut. I.
			a) *Rod*
I.	*ō, ās, at, āmus, ātis, ant.*	*ā* + *bam, bās, bat, bāmus, bātis, bant*	*ā* + *bō, bis, bit, bimus, bitis, bunt.*
II.	*eō, ēs, et, ēmus, ētis, ent.*	*ē* + *bam, bās, bat, bāmus, bātis, bant*	*ē* + *bō, bis, bit, bimus, bitis, bunt.*
III.	*ō, is, it, imus, itis, unt.*	*ē* + *bam, bās, bat, bāmus, bātis, bant*	— + *am, ēs, et, ēmus, ētis, ent.*
IV.	*iō, īs, it, īmus, ītis, iunt.*	*iē* + *bam, bās, bat, bāmus, bātis, bant*	*i* + *am, ēs, et, ēmus, ētis, ent.*
			b) *Rod*
I.	*or, āris, ātur, āmur, āminī, antur,*	*ā* + *bar, bāris, bātur, bāmur, bāminī, bantur*	*ā* + *bor, beris, bitur, bimur, biminī, buntur*
II.	*eor, ēris, ētur, ēmur, ēminī, entur.*	*ē* + *bar, bāris, bātur, bāmur, bāminī, bantur*	*ē* + *bor, beris, bitur, bimur, biminī, buntur*
III.	*or, eris, itur, imur, iminī, untur,*	*ē* + *bar, bāris, bātur, bāmur, bāminī, bantur*	— + *ar, ēris, ētur, ēmur, ēminī, entur*
IV.	*ior, īris, ītur, īmur, īminī, iuntur.*	*iē* + *bar, bāris, bātur, bāmur, bāminī, bantur*	*i* + *ar, ēris, ētur, ēmur, ēminī, entur*

B. Kmen

	Ind. perf.	Ind. plusqmpf.	Fut. II.
I.	*v* + *-ī, -istī, -it, -imus, -istis, -ērunt*	*v* + *-eram, -erās, -erat, -erāmus, -erātis, -erant*	*v* + *-erō, -eris, -erit, -erimus, -eritis, -erint*
II.	*v, u* + *-ī, -istī, -it, -imus, -istis, -ērunt*	*v, u* + *-eram, -erās, -erat, -erāmus, -erātis, -erant*	*v, u* + *-erō, -eris, -erit, -erimus, -eritis, -erint*
III.	*s* + *-ī, -istī, -it, -imus, -istis, -ērunt*	*s* + *-eram, -erās, -erat, -erāmus, -erātis, -erant*	*s* + *-erō, -eris, -erit, -erimus, -eritis, -erint*
IV.	*v* + *-ī, -istī, -it, -imus, -istis, -ērunt*	*v* + *-eram, -erās, -erat, -erāmus, -erātis, -erant*	*v* + *-erō, -eris, -erit, -erimus, -eritis, -erint*

C. Kmen

	Ind. perf.	Ind. plusqmpf.	Fut. II.
I.	*ā* + *-tus sum, es, est, sumus, estis, sunt*	*ā* + *-tus eram, erās, erat, erāmus, erātis, erant*	*ā* + *-tus erō, eris, erit, erimus, eritis, erunt*
II.	*ē, i* + *-tus sum, es, est, sumus, estis, sunt*	*ē, i* + *-tus eram, erās, erat, erāmus, erātis, erant*	*ē, i* + *-tus erō, eris, erit, erimus, eritis, erunt*
III.	— + *-tī sumus, estis, sunt*	— + *-tī erāmus, erātis, erant*	— + *-tī erimus, eritis, erunt*
IV.	*ī* + *-tus sum, es, est, sumus, estis, sunt*	*ī* + *-tus eram, erās, erat, erāmus, erātis, erant*	*ī* + *-tus erō, eris, erit, erimus, eritis, erunt*

koncovek.

praesentní.

Konj. praes.	Konj. imperf.	Imperativ	Part.	Inf.
činný				
em, ēs, et, *ēmus, ētis, ent.*	*ā* *rem*	*ā, āte*		
e *am*	*rēs*	*ātō, ātōte, antō*	*āns*	*āre*
ās	*ē* *ret*	*ē, ēte*		
— *at*		*ētō, ētōte, entō*	*ēns*	*ēre*
āmus	*ĕ* *rēmus*	*ĕ, ite*		
i *ātis*	*rētis*	*itō, itōte, untō*	*ēns*	*ĕre*
ant	*ī* *rent*	*ī, īte*		
		ītō, ītōte, iuntō	*iēns*	*īre*
trpný			Gerund.	
er, ēris, ētur, *ēmur, ēminī, entur*	*ā* *rer*			
e *ar*	*rēris*	*ā*	*a-*	*ārī*
āris	*ē* *rētur*	*re*	*e-*	*ērī*
— *ātur*		*ē*		
āmur	*ĕ* *rēmur*	*ĕ (ĭ)minī*	*e-*	— *ī*
i *āminī*	*rēminī*	*ī*		
antur	*ī* *rentur*		*ie-*	*īrī*

nātus, a, um

perfektní.

Konj. perf.	Konj. plusqpf.	Inf. perf.
v *-erim*	*v* *-issem*	
-eris	*-issēs*	
v, u *-erit*	*v, u* *-isset*	
s *-erimus*	*s* *-issēmus*	*-isse*
-eritis	*-issētis*	
v *-erint*	*v* *-issent*	

supinový.

Konj. perf.	Konj. plusqmpf.	Part. perf.	Sup.	Part. fut. akt.
ā *-tus sim*	*ā* *-tus essem*	*ā*	*ā* *-tum*	*ā* *-tūrus*
sīs	*essēs*	*ē, i* *-tus*	*ē, i*	*ē, i*
ē, i *sit*	*ē, i* *esset*			*-tūra*
— *-tī sīmus*	— *-tī essēmus*	— *-ta*	— *-tū*	—
sītis	*essētis*	*ī* *-tum*	*ī*	*ī* *-tūrum*
ī *sint*	*ī* *essent*			

69. **Čtvero**

Āctīvum **I. Kmen**

		ā		*ē*	
Indicātīvus	*praesentis*	sg. 1. *laudō*	chválím	*dēleō*	ničím
		2. *laudās*	chválíš	*dēlēs*	ničíš
		3. *laudat*	chválí	*dēlet*	ničí
		pl. 1. *laudāmus*	chválíme	*dēlēmus*	ničíme
		2. *laudātis*	chválíte	*dēlētis*	ničíte
		3. *laudant*	chválí	*dēlent*	ničí
	imperfectī	sg. 1. *laudābam*	chválil, a, o jsem	*dēlēbam*	ničil, a, o jsem
		2. *laudābās*	chválil, a, o jsi	*dēlēbās*	ničil, a, o jsi
		3. *laudābat*	chválil, a, o —	*dēlēbat*	ničil, a, o —
		pl. 1. *laudābāmus*	chválili, y, a jsme	*dēlēbāmus*	ničili, y, a jsme
		3. *laudābātis*	chválili, y, a jste	*dēlēbātis*	ničili, y, a jste
		3. *laudābant*	chválili, y, a —	*dēlēbant*	ničili, y, a —
	futūrī I.	sg. 1. *laudābō*	budu chváliti, pochválím, íš, í, atd.	*dēlēbō*	budu ničiti n. zničím, íš, í atd.
		2. *laudābis*	budeš	*dēlēbis*	budeš
		3. *laudābit*	bude	*dēlēbit*	bude
		pl. 1. *laudābimus*	budeme	*dēlēbimus*	budeme
		2. *laudābitis*	budete	*dēlēbitis*	budete
		3. *laudābunt*	budou	*dēlēbunt*	budou
Coniūnctīvus	*praesentis*	sg. 1. *laudem*	ať chválím	*dēleam*	ať ničím
		2. *laudēs*	„ chválíš	*dēleās*	„ ničíš
		3. *laudet*	„ chválí	*dēleat*	„ ničí
		pl. 1. *laudēmus*	ať chválíme	*dēleāmus*	ať ničíme
		2. *laudētis*	„ chválíte	*dēleātis*	„ ničíte
		3. *laudent*	„ chválí	*dēleant*	„ ničí
	imperfectī	sg. 1. *laudārem*	chválil, a, o bych	*dēlērem*	ničil, a, o bych
		2. *laudārēs*	chválil, a, o bys	*dēlērēs*	ničil, a, o bys
		3. *laudāret*	chválil, a, o by	*dēlēret*	ničil, a, o by
		pl. 1. *laudārēmus*	chválili, y, a bychom	*dēlērēmus*	ničili, y, a bychom
		2. *laudārētis*	chválili, y, a byste	*dēlērētis*	ničili, y, a byste
		3. *laudārent*	chválili, y, a by	*dēlērent*	ničili, y, a by

časování.

praesentní. *Āctīvum*

	ĕ		*ī*	
sg. 1.	*carpō*	trhám	*audiō*	slyším
2.	*carpis*	trháš	*audīs*	slyšíš
3.	*carpit*	trhá	*audit*	slyší
pl. 1.	*carpimus*	trháme	*audīmus*	slyšíme
2.	*carpitis*	trháte	*audītis*	slyšíte
3.	*carpunt*	trhají	*audiunt*	slyší
sg. 1.	*carpēbam*	trhal, a, o jsem	*audiēbam*	slyšel, a, o jsem
2.	*carpēbās*	trhal, a, o jsi	*audiēbās*	slyšel, a, o jsi
3.	*carpēbat*	trhal, a, o —	*audiēbat*	slyšel, a, o —
pl. 1.	*carpēbāmus*	trhali, y, a jsme	*audiēbāmus*	slyšeli, y, a jsme
2.	*carpēbātis*	trhali, y, a jste	*audiēbātis*	slyšeli, y, a jste
3.	*carpēbant*	trhali, y, a —	*audiēbant*	slyšeli, y, a —
sg. 1.	*carpam*	budu	*audiam*	budu
2.	*carpēs*	budeš	*audiēs*	budeš
3.	*carpet*	bude	*audiet*	bude
pl. 1.	*carpēmus*	budeme	*audiēmus*	budeme
2.	*carpētis*	budete	*audiētis*	budete
3.	*carpent*	budou	*audient*	budou
		trhati n. utrhnu, eš, e atd.		slyšeti n. uslyším, íš, í atd.
sg. 1.	*carpam*	ať trhám	*audiam*	ať slyším
2.	*carpās*	„ trháš	*audiās*	„ slyšíš
3.	*carpat*	„ trhá	*audiat*	„ slyší
pl. 1.	*carpāmus*	ať trháme	*audiāmus*	ať slyšíme
2.	*carpātis*	„ trháte	*audiātis*	„ slyšíte
3.	*carpant*	„ trhají	*audiant*	„ slyší
sg. 1.	*carperem*	trhal, a, o bych	*audīrem*	slyšel, a, o bych
2.	*carperēs*	trhal, a, o bys	*audīrēs*	slyšel, a, o bys
3.	*carperet*	trhal, a, o by	*audīret*	slyšel, a, o by
pl. 1.	*carperēmus*	trhali, y, a bychom	*audīrēmus*	slyšeli, y, a bychom
2.	*carperētis*	trhali, y, a byste	*audīrētis*	slyšeli, y, a byste
3.	*carperent*	trhali, y, a by	*audīrent*	slyšeli, y, a by

		ā		ē	
Imperātīvus	I.	sg. 2. *laudā*	chval	*dēlē*	nič
		pl. 2. *laudāte*	chvalte	*dēlēte*	ničte
	II.	sg. 2. / 3. *laudātō*	chvaliž	*dēlētō*	ničiž
		pl. 2. *laudātōte* / 3. *laudantō*	chvaltež	*dēlētōte* / *dēlentō*	ničtež
Īnfīnītīvus praes.:		*laudāre* chváliti		*dēlēre*	ničiti
Participium praes.:		*laudāns, antis* chvále, -ící		*dēlēns, entis*	niče, ničící

70. Čtvero

Passīvum. **I. Kmen**

		ā		ē	
Indicātīvus	*praesentis*	sg. 1. *laudor*	jsem chválen, a, o	*dēleor*	jsem ničen, a, o
		2. *laudāris*	jsi chválen	*dēlēris*	jsi ničen
		3. *laudātur*	jest chválen	*dēlētur*	jest ničen
		pl. 1. *laudāmur*	jsme chváleni	*dēlēmur*	jsme ničeni, y, a
		2. *laudāminī*	jste chváleni	*dēlēminī*	jste ničeni
		3. *laudantur*	jsou chváleni	*dēlentur*	jsou ničeni
	imperfectī	sg. 1. *laudābar*	byl jsem	*dēlēbar*	byl jsem
		2. *laudābāris*	byl jsi	*dēlēbāris*	byl jsi
		3. *laudābātur*	byl, a, o (chválen, a, o)	*dēlēbātur*	byl, a, o (ničen, a, o)
		pl. 1. *laudābāmur*	byli jsme	*dēlēbāmur*	byli jsme
		2. *laudābāminī*	byli jste	*dēlēbāminī*	byli jste
		3. *laudābantur*	byli, y, a (chváleni, y, a)	*dēlēbantur*	byli, y, a (ničeni, y, a)

ĕ		*ī*	
sg. 2. *carpe*	trhej, utrhni	*audī*	slyš
pl. 2. *carpite*	trhejte, utrhněte	*audīte*	slyšte
sg. 2. 3. *carpitō*	trhejž	*audītō*	slyšiž
pl. 2. *carpitōte* 3. *carpuntō*	trhejtež	*audītōte* *audiuntō*	slyštež
carpere	trhati	*audīre*	slyšeti
carpēns, entis	trhaje, trhající	*audiēns, entis*	slyše, slyšící

časování.

praesentní. *Passīvum.*

ĕ		*ī*	
sg. 1. *carpor*	jsem trhán, a, o	*audior*	jsem slyšen, a, o
2. *carperis*	jsi trhán	*audīris*	jsi slyšen
3. *carpitur*	jest trhán	*audītur*	jest slyšen
pl. 1. *carpimur*	jsme trháni, y, a	*audīmur*	jsme slyšeni, y, a
2. *carpiminī*	jste trháni	*audīminī*	jste slyšeni
3. *carpuntur*	jsou trháni	*audiuntur*	jsou slyšeni
sg. 1. *carpēbar*	byl jsem	*audiēbar*	byl jsem
2. *carpēbāris*	byl jsi	*audiēbāris*	byl jsi
3. *carpēbātur*	byl, a, o	*audiēbātur*	byl, a, o
pl. 1. *carpēbāmur*	byli jsme	*audiēbāmur*	byli jsme
2. *carpēbāminī*	byli jste	*audiēbāminī*	byli jste
3. *carpēbantur*	byli, a, y	*audiēbantur*	byli, y, a

sg. 1. 2. 3. trháni, y, a trhán, a, o

pl. 1. 2. 3. slyšeni, y, a slyšen, a, o

		ā			ē		
Indicātīvus	*futūrī I.*	sg. 1. *laudābor*	budu	chválen, y a chválen, a, o pochválen	*dēlēbor*	budu	ničen, a, o zničen
		2. *laudāberis*	budeš		*dēlēberis*	budeš	
		3. *laudābitur*	bude		*dēlēbitur*	bude	
		pl. 1. *laudābimur*	budeme	chváleni, y a pochváleni	*dēlēbimur*	budeme	ničeni, y, a zničen
		2. *laudābiminī*	budete		*dēlēbiminī*	budete	
		3. *laudābuntur*	budou		*dēlēbuntur*	budou	
Coniūnctīvus	*praesentis*	sg. 1. *lauder*	ať jsem	chválen, a, o	*dēlear*	ať jsem	ničen, a, o
		2. *laudēris*	„ jsi		*dēleāris*	„ jsi	
		3. *laudētur*	„ jest		*dēleātur*	„ jest	
		pl. 1. *laudēmur*	ať jsme	chváleni, y, a	*dēleāmur*	ať jsme	ničeni, y, a
		2. *laudēminī*	„ jste		*dēleāminī*	„ jste	
		3. *laudentur*	„ jsou		*dēleantur*	„ jsou	
	imperfectī	sg. 1. *laudārer*	byl bych	chválen, a, o	*dēlērer*	byl bych	ničen, a, o
		2. *laudārēris*	byl bys		*dēlērēris*	byl bys	
		3. *laudārētur*	byl by		*dēlērētur*	byl by	
		pl. 1. *laudārēmur*	byli bychom	chváleni, y a	*dēlērēmur*	byli bychom	ničeni, y, a
		2. *laudārēminī*	byli byste		*dēlērēminī*	byli byste	
		3. *laudārentur*	byli by		*dēlērentur*	byli by	
Imperātīvus		sg. 2. *laudāre* buď chválen, a, o			*dēlēre*	buď ničen, a, o	
		pl. 2. *laudāminī* buďte chváleni, y, a			*dēlēminī*	buďte ničeni, y, a	
Īnfīnītīvus praes. laudārī býti chválen, a, o					*dēlērī*	býti ničen, a, o	
gerundium: g. *laudandī* chválení d. *laudandō* „ ak. *ad laudandum* ke „ abl. *laudandō* chválením					*dēlendī* ničení *dēlendō* „ *ad dēlendum* k ničení *dēlendō* ničením		
gerundīvum: laudandus, a, um (po)chválen býti mající					*dēlendus, a, um* (z)ničen býti mající		

	ě			ī		
sg. 1.	*carpar*	budu	trhán, a, o utržen	*audiar*	budu	slyšen, a, o uslyšen
2.	*carpēris*	budeš		*audiēris*	budeš	
3.	*carpētur*	bude		*audiētur*	bude	
pl. 1.	*carpēmur*	budeme	trháni, y, a utrženi	*audiēmur*	budeme	slyšeni, y, a uslyšeni
2.	*carpēminī*	budete		*audiēminī*	budete	
3.	*carpentur*	budou		*audientur*	budou	
sg. 1.	*carpar*	ať jsem	trhán, a, o	*audiar*	ať jsem	slyšen, a, o
2.	*carpāris*	ať jsi		*audiāris*	ať jsi	
3.	*carpātur*	ať jest		*audiātur*	ať jest	
pl. 1.	*carpāmur*	ať jsme	trháni y, a	*audiāmur*	ať jsme	slyšeni, y, a
2.	*carpāminī*	ať jste		*audiāminī*	ať jste	
3.	*carpantur*	ať jsou		*audiantur*	ať jsou	
sg. 1.	*carperer*	byl bych	trhán, a, o	*audīrer*	byl bych	slyšen, a, o
2.	*carperēris*	byl bys		*audīrēris*	byl bys	
3.	*carperētur*	byl by		*audīrētur*	byl by	
pl. 1.	*carperēmur*	byli bychom	trháni, y, a	*audīrēmur*	byli bychom	slyšeni, y, a
2.	*carperēminī*	byli byste		*audīrēminī*	byli byste	
3.	*carperentur*	byli by		*audīrentur*	byli by	
sg. 2.	*carpere*	buď trhán, utržen		*audīre*	buď slyšen, a, o	
pl. 2.	*carpiminī*	buďte trháni, y, a		*audīminī*	buďte slyšeni, y, a	
carpī		býti trhán, utržen		*audīrī*		býti slyšen, uslyšen
g.	*carpendī*	trhání		*audiendī*	slyšení	
d.	*carpendō*	trhání		*audiendō*	slyšení	
ak.	*ad carpendum*	k trhání		*ad audiendum*	ke slyšení	
abl.	*carpendō*	trháním		*audiendō*	slyšením	
carpendus, a, um		trhán / utržen — býti mající		*audiendus, a, um*		slyšen býti mající

71. **Čtvero**

Āctīvum. **II. Kmen**

			ā		ē	
Indicātīvus	perfectī	pochválil, a, o jsem atd.	*laudāvī* *laudāvistī* *laudāvit* *laudāvimus* *laudāvistis* *laudāvērunt*	zničil jsem atd.	*dēlēvī* *dēlēvistī* *dēlēvit* *dēlēvimus* *dēlēvistis* *dēlēvērunt*	napomenul jsem atd.
	plūsquamperfectī	byl jsem pochválil atd.	*laudāveram* *laudāverās* *laudāverat* *laudāverāmus* *laudāverātis* *laudāverant*	byl jsem zničil atd.	*dēlēveram* *dēlēverās* *dēlēverat* *dēlēverāmus* *dēlēverātis* *dēlēverant*	byl jsem napomenul atd.
	futūrī II.	(až) pochválím atd.	*laudāverō* *laudāveris* *laudāverit* *laudāverimus* *laudāveritis* *laudāverint*	(až) zničím atd.	*dēlēverō* *dēlēveris* *dēlēverit* *dēlēverimus* *dēlēveritis* *dēlēverint*	(až) napomenu atd.
Coniūnctīvus	perfectī	ať jsem pochválil atd.	*laudāverim* *laudāveris* *laudāverit* *laudāverimus* *laudāveritis* *laudāverint*	ať jsem zničil atd.	*dēlēverim* *dēlēveris* *dēlēverit* *dēlēverimus* *dēlēveritis* *dēlēverint*	ať jsem napomenul atd.
	plūsquamperfectī	byl bych pochválil atd.	*laudāvissem* *laudāvissēs* *laudāvisset* *laudāvissēmus* *laudāvissētis* *laudāvissent*	byl bych zničil atd.	*dēlēvissem* *dēlēvissēs* *dēlēvisset* *dēlēvissēmus* *dēlēvissētis* *dēlēvissent*	byl bych napomenul atd.
Partic.	perf.	—			—	
Imperātīvus		—			—	
Infinītīvus		*laudāvisse* že jsem (pochválil			*dēlēvisse* že jsem (z)ničil *monuisse* že jsem napomínal „ „ napomenul	

časování.

perfektní. *Āctīvum.*

e			*ī*		
carpsī	utrhl jsem atd.	*minuī*	*audīvī*	uslyšel jsem atd.
carpsistī		*minuistī*	*audīvistī*	
carpsit		*minuit*	*audīvit*	
carpsimus		*minuimus*	*audīvimus*	
carpsistis		*minuistis*	*audīvistis*	
carpsērunt		*minuērunt*	*audīvērunt*	
carpseram	byl jsem utrhl atd.	*minueram*	*audīveram*	byl jsem uslyšel atd.
carpserās		*minuerās*	*audīverās*	
carpserat		*minuerat*	*audīverat*	
carpserāmus		*minuerāmus*	*audīverāmus*	
carpserātis		*minuerātis*	*audīverātis*	
carpserant		*minuerant*	*audīverant*	
carpserō	(až) utrhnu atd.	*minuerō*	*audīverō*	(až) uslyším atd.
carpseris		*minueris*	*audīveris*	
carpserit		*minuerit*	*audīverit*	
carpserimus		*minuerimus*	*audīverimus*	
carpseritis		*minueritis*	*audīveritis*	
carpserint		*minuerint*	*audīverint*	
carpserim	ať jsem utrhl atd.	*minuerim*	*audīverim*	ať jsem uslyšel atd.
carspseris		*minueris*	*audīveris*	
carpserit		*minuerit*	*audīverit*	
carpserimus		*minuerimus*	*audīverimus*	
carpseritis		*minueritis*	*audīveritis*	
carpserint		*minuerint*	*audīverint*	
carpsissem	byl bych utrhl atd.	*minuissem*	*audīvissem*	byl bych uslyšel atd.
carpsissēs		*minuissēs*	*audīvissēs*	
carpsisset		*minuisset*	*audīvisset*	
carpsissēmus		*minuissēmus*	*audīvissēmus*	
carpsissētis		*minuissētis*	*audīvissētis*	
carpsissent		*minuissent*	*audīvissent*	
carpsisse že jsem trhal, utrhl			*audīvisse* že jsem slyšel, uslyšel	
minuisse že jsem zmenšoval, zmenšil				

72.

Passīvum. III. Kmen

		ā	*ē*
Indicātīvus	*perfectī*	*laudātus, a, um* { *sum* jsem pochválen n. / *es* byl jsem pochválen / *est* atd.	*dēlētus, a, um* / *monitus, a, um* { *sum* / *es* / *est* } jsem n. byl jsem zničen, napomenut atd.
		laudātī, ae, a { *sumus* / *estis* / *sunt*	*dēlētī, ae, a* / *monitī, ae, a* { *sumus* / *estis* / *sunt*
	plūsquamperfectī	*laudātus, a, um* { *eram* byl jsem / *erās* pochválen / *erat* atd.	*dēlētus, a, um* / *monitus, a, um* { *eram* / *erās* / *erat* } byl jsem zničen, napomenut atd.
		laudātī, ae, a { *erāmus* / *erātis* / *erant*	*dēlētī, ae, a* / *monitī ae, a* { *erāmus* / *erātis* / *erant*
	futūrī II	*laudātus, a, um* { *erō* až budu / *eris* pochválen / *erit* atd.	*dēlētus a, um* / *monitus, a, um* { *erō* / *eris* / *erit* } (až) budu zničen, napomenut atd.
		laudātī, ae, a { *erimus* / *eritis* / *erunt*	*dēlētī, ae, a* / *monitī, ae, a* { *erimus* / *eritis* / *erunt*
Coniūnctīvus	*perfectī*	*laudātus, a, um* { *sim* ať jsem byl / *sīs* pochválen / *sit* atd.	*dēlētus, a, um* / *monitus, a, um* { *sim* / *sīs* / *sit* } ať jsem byl zničen, napomenut atd.
		laudātī, ae, a { *sīmus* / *sītis* / *sint*	*dēlētī, ae, a* / *monitī, ae, a* { *sīmus* / *sītis* / *sint*
	plūsquamperfectī	*laudātus, a, um* { *essem* byl bych / *essēs* býval pochválen / *esset* atd.	*dēlētus, a, um* / *monitus, a, um* { *essem* / *essēs* / *esset* } byl bych býval zničen, napomenut atd.
		laudātī, ae, a { *essēmus* / *essētis* / *essent*	*dēlētī, ae, a* / *monitī, ae, a* { *essēmus* / *essētis* / *essent*

supinový. *Passīvum.*

ĕ *ī*

carptus, a, um minūtus, a, um	*sum*	jsem	utržen, zmenšen atd.	*audītus, a, um*	*sum*	jsem n. byl
	es	n.			*es*	jsem uslyšen atd.
	est	byl			*est*	
		jsem				
carptī, ae, a minūtī, ae, a	*sumus*			*audītī ae, a*	*sumus*	
	estis				*estis*	
	sunt				*sunt*	
carptus, a, um minūtus, a, um	*eram*	byl	utržen, zmenšen atd.	*audītus, a, um*	*eram*	byl jsem
	erās				*erās*	uslyšen
	erat	jsem			*erat*	atd.
carptī, ae, a minūtī, ae, a	*erāmus*			*audītī, ae, a*	*erāmus*	
	erātis				*erātis*	
	erant				*erant*	
carptus, a, um minūtus, a, um	*erō*	(až)	utržen zmenšen atd.	*audītus a, um*	*erō*	(až) budu
	eris				*eris*	uslyšen
	erit	budu			*erit*	atd.
carptī, ae, a minūtī, ae, a	*erimus*			*audītī ae, a*	*erimus*	
	eritis				*eritis*	
	erunt				*erunt*	
carptus, a, um minūtus, a, um	*sim*	ať	utržen, zmenšen atd.	*audītus, a, um*	*sim*	ať jsem byl
	sīs	jsem			*sīs*	uslyšen
	sit	byl			*sit*	atd.
carptī, ae, a minūtī, ae, a	*sīmus*			*audītī, ae, a*	*sīmus*	
	sītis				*sītis*	
	sint				*sint*	
carptus, a, um minūtus, a, um	*essem*	byl	utržen, zmenšen atd.	*audītus, a, um*	*essem*	byl bych
	essēs	bych			*essēs*	býval
	esset	býval			*esset*	uslyšen atd.
carptī, ae, a minūtī, ae, a	*essēmus*			*audītī, ae, a*	*essēmus*	
	essētis				*essētis*	
	essent				*essent*	

		ā	*ē*
Participium	perfectī	*laudātus, a, um* pochválen byv, pochválen jsa, pochválený	*dēlētus, a, um* zničen byv, zničen jsa, zničený *monitus, a, um* napomenut byv, napomenut jsa, napomenutý
	fut. act.	*laudātūrus, a, um* hodlaje (-ící) chváliti	*dēlētūrus, a, um* hodlaje (-ící) ničiti *monitūrus, a, um* hodlaje (-ící) napomínati
	Infinitivus	*laudātum, am, um esse* že jsem byl (po)chválen	*dēlētum, am, um esse* že jsem byl ničen, zničen *monitum, am, um esse* že jsem byl napomínán, napomenut
Supīnum		I. *laudātum* chválit II. *laudātū* k chválení	I. *dēlētum* ničit II. *dēlētū* k ničení I. *monitum* napomínat II. *monitū* k napomínání

Slovesa III.

73.

Āctīvum:	*Passīvum:*
Praes. ind.	*Praes. ind.*
sg. 1. *capiō* chytám	*capior* jsem chytán, a, o
2. *capis* chytáš	*caperis* jsi chytán, a, o
3. *capit* chytá	*capitur* jest chytán, a, o
pl. 1. *capimus* chytáme	*capimur* jsme chytáni, y, a
2. *capitis* chytáte	*capiminī* jste chytáni, y, a
3. *capiunt* chytají	*capiuntur* jsou chytáni, y, a
Praes. coni.	*Praes. coni.*
sg. 1. *capiam* ať chytám	*capiar* ať jsem chytán, a, o
2. *capiās* ať chytáš	*capiāris* ať jsi chytán, a, o
3. *capiat* ať chytá	*capiātur* ať jest chytán, a, o
pl. 1. *capiāmus* ať chytáme	*capiāmur* ať jsme chytáni, y, a
2. *capiātis* ať chytáte	*capiāminī* ať jste chytáni, y, a
3. *capiant* ať chytají	*capiantur* ať jsou chytáni, y, a
Impf. ind.	*Impf. ind.*
sg. 1. *capiēbam* chytal jsem	*capiēbar* byl jsem chytán, a, o
2. *capiēbās* chytal jsi	*capiēbāris* byl jsi chytán, a, o
3. *capiēbat* chytal —	*capiēbātur* byl chytán, a, o

ĕ	ī
carptus, a, um utržen byv, utržen jsa, utržený *minūtus, a, um*, zmenšen byv, zmenšen jsa, zmenšený	*audītus, a, um* slyšen byv, (u)slyšen jsa, (u)slyšený
carptūrus, a, um hodlaje (-ící-) trhati *minūtūrus, a, um* hodlaje (-ící) zmenšovati	*audītūrus, a, um* hodlaje (-ící) slyšeti
carptum, am, um esse že jsem byl (trhán) utržen *minūtum, am, um esse* že jsem byl menšen, zmenšen	*audītum, am, um esse* že jsem byl slyšen, uslyšen
I. *carptum* trhat II. *carptū* k trhání I. *minūtum* zmenšovat II. *minūtū* k zmenšování	I. *audītum* slyšet II. *audītū* k slyšení

časování v -iō. (srov. § 65, 2.)

Āctīvum:	*Passīvum:*
pl. 1. *capiēbāmus* chytali jsme	*capiēbāmur* byli jsme chytáni, y, a
2. *capiēbātis* chytali jste	*capiēbāminī* byli jste chytáni, y, a
3. *capiēbant* chytali —	*capiēbantur* byli, y, a chytáni
Impf. coni.	*Impf. coni.*
sg. 1. *caperem* chytal, a, o, bych	*caperer* byl bych chytán, a, o
2. *caperēs* chytal bys	*caperēris* byl bys chytán, a, o
3. *caperet* chytal by	*caperētur* byl by chytán, a, o
pl. 1. *caperēmus* chytali, y, a bychom	*caperēmur* byli bychom chytáni, y, a
2. *caperētis* chytali byste	*caperēminī* byli byste chytáni, y, a
3. *caperent* chytali by	*caperentur* byli by chytáni, y, a
Fut. I. ind.	*Fut. I. ind.*
sg. 1. *capiam* budu chytati	*capiar* budu chytán, chycen, a, o
2. *capiēs* budeš chytati	*capiēris* budeš chytán, chycen, a, o
3. *capiet* bude chytati	*capiētur* bude chytán, chycen, a, o

pl. 1. *capiēmus* budeme chytati — *capiēmur* budeme chytáni, chyceni, y, a

2. *capiētis* budete chytati — *capiēminī* budete chytáni, chyceni, y, a

3. *capient* budou chytati (nebo chytnu, chytneš atd.) — *capientur* budou chytáni, chyceni, y, a

Imperātīvus I. — *Imperātīvus.*

2. sg. *cape* chytej, chyť — *capere* buď chytán, chycen

2. pl. *capite* chytejte, chyťte — *capiminī* buďte chytáni, chyceni

Imperātīvus II.

2. sg. *capitō* } chytejž
3. sg. *capitō* }

Dēpō-

A. Kmen

74.

	Coniugātiō I.		*Coniugātiō II.*	
	Indicātīvus	*Coniūnctīvus*	*Indicātīvus*	*Coniūnctīvus*
Praesēns	*hortor* } povzbuzuji atd. *hortāris* *hortātur* *hortāmur* *hortāminī* *hortantur*	*horter* } ať povzbuzuji atd. *hortēris* *hortētur* *hortēmur* *hortēminī* *hortentur*	*vereor* } ostýchám se atd. *verēris* *verētur* *verēmur* *verēminī* *verentur*	*verear* } ať se ostýchám atd. *vereāris* *vereātur* *vereāmur* *vereāminī* *vereantur*
Imperfectum	*hortābar* } povzbuzoval jsem atd. *hortābāris* *hortābātur* *hortābāmur* *hortābāminī* *hortābantur*	*hortārer* } povzbuzoval bych atd. *hortārēris* *hortārētur* *hortārēmur* *hortārēminī* *hortārentur*	*verēbar* } ostýchal jsem se atd. *verēbāris* *verēbātur* *verēbāmur* *verēbāminī* *verēbantur*	*verērer* } ostýchal bych se atd. *verērēris* *verērētur* *verērēmur* *verērēminī* *verērentur*
Futūrum I.	*hortābor* } budu povzbuzovati (povzbudím) atd. *hortāberis* *hortābitur* *hortābimur* *hortābiminī* *hortābuntur*		*verēbor* } budu se ostýchati atd. *verēberis* *verēbitur* *verēbimur* *verēbiminī* *verēbuntur*	

2. pl. *capitōte*
3. pl. *capiuntō* } chytejtež

Infinītīvus praes. *capere* chytati — *capī* býti chytán

Participium praes. *capiēns, ientis* chytaje, chytající

Gerundium:
g. *capiendī* chytání, chycení
d. *capiendō* chytání, chycení
ak. *ad capiendum* k chytání, chycení
abl. *capiendō* chytáním, chycením

Gerundīvum: *capiendus, a, um* chytán, chycen býti mající

Supīnum: I. *captum* chytat
II. *captū* k chytání.

nentia (srov. § 62, pozn. 3).

praesentní.

Coniugātiō III.				*Coniugatiō IV.*			
Indicātīvus		*Coniūnctīvus*		*Indicātīvus*		*Coniūnctīvus*	
sequor	následuji atd.	*sequar*	ať následuji atd.	*largior*	uštědřuji atd.	*largiar*	ať uštědřuji atd.
sequeris		*sequāris*		*largīris*		*largiāris*	
sequitur		*sequātur*		*largītur*		*largiātur*	
sequimur		*sequāmur*		*largīmur*		*largiāmur*	
sequiminī		*sequāminī*		*largīminī*		*largiāminī*	
sequuntur		*sequantur*		*largiuntur*		*largiantur*	
sequēbar	následoval jsem atd.	*sequerer*	následoval bych atd.	*largiēbar*	uštědřoval jsem atd.	*largīrer*	uštědřoval (uštědřil) bych atd.
sequēbāris		*sequerēris*		*largiēbāris*		*largīrēris*	
sequēbātur		*sequerētur*		*largiēbātur*		*largīrētur*	
sequēbāmur		*sequerēmur*		*largiēbāmur*		*largīrēmur*	
sequēbāminī		*sequerēminī*		*largiēbāminī*		*largīrēminī*	
sequēbantur		*sequerentur*		*largiēbantur*		*largīrentur*	
sequar	budu následovati atd			*largiar*	budu uštědřovati (uštědřím) atd.		
sequēris				*largiēris*			
sequētur				*largiētur*			
sequēmur				*largiēmur*			
sequēminī				*largiēminī*			
sequentur				*largientur*			

Coniugātiō I.	*Coniugātiō II.*
Imperātīvus.	
hortāre povzbuzuj *hortāminī* povzbuzujte	*verēre* ostýchej se *verēminī* ostýchejte se
Tvary jmenné:	
Īnfīnītīvus *hortārī* povzbuzovati	*verērī* ostýchati se
Participium *hortāns, antis* povzbuzuje, -íc, -ící	*verēns, entis* ostýchaje se, -íc, -ící
Gerundīvum *hortandus, a, um* ten, koho jest povzbuzovati	*verendus, a, um ten,* koho jest se ostýchati
Gerundium *hortandī* povzbuzování atd.	*verendī* ostýchání atd.

B. Kmen

Coniugātiō I.

	Indicātīvus		*Coniūnctīvus*	
Perfectum	*hortātus, a sum* „ *a, es* *hortātus, a, um est* *hortātī, ae sumus* „ *ae estis* *hortātī, ae, a sunt*	povzbudil jsem atd.	*hortātus, a, sim* „ *a, sīs* *hortātus, a, um sit* *hortātī, ae sīmus* „ *ae sītis* *hortātī, ae, a sint*	ať jsem povzbudil atd.
Plūsquamperf.	*hortātus, a eram* „ *a erās* *hortātus, a, um erat* *hortātī, ae erāmus* „ *ae erātis* *hortātī, ae, a erant*	byl jsem povzbudil atd.	*hortātus, a essem* „ *a essēs* *hortātus, a, um esset* *hortātī, ae essēmus* „ *ae essētis* *hortātī, ae, a essent*	byl bych povzbudil atd.
Futūrum II.	*hortātus, a erō* „ *a eris* *hortātus, a, um erit* *hortātī, ae erimus* „ *ae eritis* *hortātī, ae, a erunt*	povzbudím atd.		

Coniugātiō III.	*Coniugātiō IV.*
Imperātīvus	
sequere následuj *sequiminī* následujte	*largīre* uštědřuj *largīminī* uštědřujte
Tvary jmenné:	
sequī následovati	*largīrī* uštědřovati
sequēns, entis následuje, -íc, -ící	*largiēns, entis* uštědřuje, -íc, -ící;
sequendus, a, um ten, koho jest následovati	*largiendus, a, um* ten, koho jest uštědřovati
sequendī následování atd.	*largiendī* uštědřování atd.

supinový.

Coniugātiō III.

Indicātīvus		*Coniūnctīvus*	
secūtus, a, sum „ *a, es* *secūtus, a, um est* *secūtī, ae sumus* „ *ae estis* *secūti, ae, a sunt*	následoval jsem atd.	*secūtus, a sim* „ *a sīs* *secūtus, a, um sit* *secūtī, ae sīmus* „ *ae sītis* *secūtī, ae ,a sint*	ať jsem následoval atd.
secūtus, a eram „ *a erās* *secūtus, a, um erat* *secūtī, ae erāmus* „ *ae erātis* *secūtī, ae, a erant*	byl jsem následoval atd.	*secūtūs, a essem* „ *a essēs* *secūtus, a, um esset* *secūtī, ae essēmus* „ *ae essētis* *secūtī, ae, a essent*	byl bych následoval atd.
secūtus, a erō „ *a eris* *secūtus, a, um erit* *secūtī, ae erimus* „ *ae eritis* *secūtī, ae, a erunt*	budu následovati atd.		

Coniugātiō II.				
	Indicātīvus		*Coniūnctīvus*	
Perfectum	*veritus, a sum* „ *a es* *veritus, a, um est* *veritī, ae sumus* „ *ae estis* *veritī, ae, a sunt*	ostýchal jsem se atd.	*veritus, a sim* „ *a sīs* *veritus, a, um sit* *veritī, ae sīmus* „ *ae sītis* *veritī, ae, a sint*	ať jsem se ostýchal atd.
Plūsquamperf.	*veritus, a eram* „ *a erās* *veritus, a, um erat* *veritī, ae erāmus* „ *ae erātis* *veritī, ae, a erant*	byl jsem se ostýchal atd.	*veritus, a essem* „ *a essēs* *veritus, a, um esset* *veritī, ae essēmus* „ *ae essētis* *veritī, ae, a essent*	byl bych se ostýchal atd.
Futūrum II.	*veritus, a erō* „ *a eris* *veritus, a, um erit* *veritī, ae erimus* „ *ae eritis* *veritī, ae, a erunt*	budu se ostýchati atd.		

Tvary

	Coniugātiō I.	*Coniugātiō II.*
Participium	(perf.) *hortātus, a, um* povzbudiv (fut. āct.) *hortātūrus, a, um* hodlaje povzbuditi	(perf.) *veritus, a, um* ostýchav se (obávaje se) (fut. āct.) *veritūrus, a, um* hodlaje se ostýchati
Infīnītīvus	(perf.) *hortātum, am, um esse* že jsem povzbudil atd. (fut. āct.) *hortātūrum, am, um esse* že budu povzbuzovati atd.	(perf.) *veritum, am, um esse* že jsem se ostýchal atd. (fut. āct.) *veritūrum, am, um esse* že se budu ostýchati atd.
Supīnum	I. *hortātum* povzbudit II. *hortātū* k povzbuzení	I. *veritum* ostýchat se II. *veritū* k ostýchání (se)

Pozn. 1. Z tvarů formou činných vytvořují deponentia participium praes. act. a futuri act. v *ūrus, a, um;* gerundivum deponentií má význam trpný.

Pozn. 2. Některá deponentia III. konjugace končící v *-ior* časují se podle *capior:* jsou to složeniny slovesa *gradior* (kráčím) jako *aggredior, congredior, ingredior,* dále *morior* (umírám), *patior* (trpím) a jejich složeniny, srov. časování *capior* § 73.

Coniugātiō IV.			
Indicātīvus		*Coniūnctīvus*	
largītus, a sum „ *a es* *largītus, a, um est* *largītī, ae sumus* „ *ae estis* *largītī, ae, a sunt*	uštědřil jsem atd.	*largītus, a, sim* „ *a sīs* *largītus, a, um sit* *largītī, ae sīmus* „ *ae sītis* *largītī, ae, a sint*	at' jsem uštědřil atd.
largītus, a eram „ *a erās* *largītus, a, um erat* *largītī, ae erāmus* „ *ae erātis* *largītī, ae, a erant*	byl jsem uštědřil atd.	*largītus, a essem* „ *a essēs* *largītus, a, um esset* *largītī, ae essēmus* „ *ae, essētis* *largītī, ae, a essent*	byl bych uštědřil atd.
largītus, a erō „ *a eris* *largītus, a, um erit* *largītī, ae erimus* „ *ae eritis* *largītī, ae, a erunt*	uštědřím atd.		

jmenné:

Coniugātiō III.	*Coniugātiō IV.*
(perf.) *secūtus, a, um* následovav	(perf.) *largītus, a, um* uštědřiv
(fut. āct.) *secūtūrus, a, um* hodlaje následovati	(fut. āct.) *largītūrus, a, um* hodlaje uštědřiti
(perf.) *secūtum, am, um esse* že jsem následoval atd. (fut. āct.) *secūtūrum, am, um esse* že budu následovati	(perf.) *largītum, am, um esse* že jsem uštědřil atd. (fut. āct.) *largītūrum, am, um esse* že budu uštědřovati atd.
I. *secūtum* následovat II. *secūtū* k následování	I. *largītum* uštědřit II. *largītū* k uštědření

Pozn. 3. Je-li v češtině vazba slovesná trpná a máme-li v latině jen sloveso deponentní, odpovídající významem svým slovesu českému, nutno užíti v latině vazby opisné nebo českou vazbu obrátiti v činnou:

Vojíni jsou vůdcem pobízeni = *dux hortātur mīlitēs;*
vůdce jest obdivován všemi = *dux omnium admīrātiōnem habet, omnēs ducem admīrantur.*

Sēmidēpōnentia.

76. *Sēmidēpōnentia* (slovesa polokrytočinná) mají tvary tvořené od kmene praesentního formou i významem činné; ale tvary perfekta, plusquamperfekta a futura II. mají formou trpné, významem činné, t. j. deponentní. Jsou to slovesa:

1. *audeō, audēre, ausus sum* — odvažuji se
2. *gaudeō, gaudēre, gāvīsus sum* — raduji se
3. *soleō, solēre, solitus sum* — mám v obyčeji
4. *fīdō, fīdere, fīsus sum* } věřím
   cōnfīdō, ere, cōnfīsus sum } důvěřuji
   diffīdō, ere, diffīsus sum — nedůvěřuji.

5. Naopak *revertor* má tvary praesentní trpné, tvary perfektní atd. činné: *revertor* vracím se, *revertī* vrátil jsem se (*reversus* = vrátiv se).

Pozn. Neosobné *taedet* (hnusí se mi něco) má perf. *pertaesum est.*

Jednotlivé tvary deponentní.

77. Starší latina kolísala u některých sloves mezi formou činnou a krytočinnou; zbytky tohoto kolísání dochovaly se i do doby klasické, některá slovesa mají obojí tvary: *augurō* 1. = *auguror* 1. (věštím), *mereō* 2. = *mereor* 2. (zasluhuji si).

1. Některá participia perfecti deponentií mají význam trpný:

adeptus (dosáhnuv) dosažený — *meditātus* (rozmysliv si) rozmyšlený, promyšlený
comitātus (doprovodiv) doprovozený — *partītus* (rozděliv) rozdělený
dīmēnsus } (vyměřiv) vyměřený — *populātus* (zpustošiv) zpustošený
ēmēnsus }
sortītus (vylosovav) vylosovaný a některá jiná.

2. Některá slovesa činná mají part. perf. pass. s významem činným:

cēnātus naobědvav se, po obědě — *pōtus* napiv se, napilý
prānsus nasnídav se, po snídani — *iūrātus* přísahav, pod přísahou
coniūrātus zapřisáhnuv se, spiklý.

3. Participium perfecti některých sloves krytočinných a polokrytočinných má význam participia praesentis: *arbitrātus, ratus* domnívaje se, *veritus* obávaje se, *fīsus, confīsus* důvěřuje, *diffīsus* nedůvěřuje.

Pozn. Mnohá participia perfecti pass. stala se adjektivy: *adultus* dospělý, *inveterātus* zastaralý, *quiētus* pokojný, *assuētus* zvyklý a j. v.; trpný jejich význam tím zanikl.

Tvary zvláštní.

78. 1. Slovesa *dīcō* (pravím), *dūcō* (vedu), *faciō* (činím), *ferō* (nesu) (srov. § 92) i složeniny sloves *dūcō* a *ferō* mají 2. os. sg. imperativu: *dīc, dūc, fac, fer*; *ēdūc* (vyveď), *perfer* (strp, snes).

2. Imperativ v *-tō, -tōte, -ntō* (tak zv. *imperātīvus futūrī*) vyskytuje se jen ve mluvě slavnostní, v zákonech, nařízeních a u básníků; sloveso *scīre* (věděti) má tento imperativ bez zvláštního významu; věz, vězte = *scītō, scītōte* (nikoli *scī, scīte*).

3. a) U perfekt na *-āvī, -ēvī, -īvī, -ōvī* může vypadnouti *-vi* před *s*: *laudāstī (laudāvistī)*, pod. *laudāstis, laudāsse (laudāvisse)*; pod. *nōstī (nōvistī), audīsse (audīvisse)* a j.

b) V týchž případech vypadá *-ve-* před *r*, u perfekt na *-īvī* však jen *-v-*: *nōram (nōveram), dēlērit (dēlēverit), audieram (audīveram), petierō (petīverō)*.

4. Místo koncovky *-ērunt* v 3. os. pl. perf. act. bývō *-ēre*, místo koncovky *-ris* v 2. os. sg. pass. bývá *-re* (mimo ind. praes. pass.):

fēcēre, laudāvēre (fēcērunt, laudāvērunt)
laudābere, abūtēre (laudāberis, abūtēris);

u deponentií vyskýtá se to i v ind. praes.: *arbitrāre* = *arbitrāris*.

5. Slovesa III. a IV. časování mívají v gerundivu a gerundiu starší koncovky *-undus, -undī* (m. *-endus, -endī*): *faciundus, potiundī, lēgibus scrībundīs* a j.

6. a) Infinitiv fut. pass. nahrazuje se supinem v *-um* a slovem *īrī* (= inf. praes. pass. od *eō, īre*, srov. § 95); *spērō urbem dēlētum īrī*.

b) Infinitiv fut. act. se nahrazuje infinitivem praes. časování opisného činného (srov. § 79): *spērō vōs ventūrōs (ventūrās) esse*.

c) *futūrum esse* = *fore*; v pozd. latině *forem, forēs* atd. = *essem, essēs*

d) Slovesa, která nevytvořují supina ani partic. fut. act. v *-ūrus*, opisují infinitivy futuri vazbou *futūrum esse* (=*fore*), *ut* s coni. praes. a imperf.

spērō fore, ut discās (ut homō scelerātus coarguātur);
spērābam fore, ut discerēs (ut homō scelerātus coarguerētur).

7. Zastaralé tvary jsou: a) inf. praes. v *ier: dedier (dedī), patier (patī)*;
b) *ausim, faxim* (= coni. perf. od *audeō, faciō*);
c) *faxō* = *fēcerō*, fut. II.;
d) *duint, perduint* = *dent, perdant* a j. v.

Opisné časování.

79. Opisné časování jest dvojí, činné a trpné.

1. Opisné časování činné *(coniugātiō periphrastica āctīva)* vzniká spojováním participia v *ūrus* s tvary slovesa *esse* a vyjadřuje „hodlám činiti", někdy „jest mi určeno činiti": *moritūrus sum* hodlám zemříti, jsem určen na smrt.

Ind. praes. *laudātūrus sum* hodlám, mám v úmyslu chváliti;
Ind. impf. *laudātūrus eram* hodlal jsem, měl jsem v úmyslu chváliti;
Ind. fut. I. *laudātūrus erō* odhodlám se chváliti atd.
Coni. praes. *laudātūrus sim* ať hodlám, ať mám v úmyslu chváliti;
Coni. impf. *laudātūrus essem* hodlal bych atd. chváliti;
Inf. praes. *laudātūrum esse* že hodlám, že budu chváliti.

Pozn. Méně časté jsou tvary perfektní: *laudātūrus, a, um, fuī, feurim, fueram, fuissem, fuerō;* inf. perf. *laudātūrum fuisse.*

2. Opisné časování trpné *(coniugātiō periphrastica passīva)* vzniká spojováním gerundiva v *-ndus, a, um* s tvary slovesa *esse* a vyjadřuje děj nutný: *discipulus est laudandus* = žák má, musí býti chválen, žáka jest chváliti, žák jest chvály hoden.

	Indikativ:	Konjunktiv:
Praes.	*laudandus sum* mám býti chválen	*laudandus sim* ať mám býti chválen
impf.	*laudandus eram* měl jsem býti chválen	*laudandus essem* měl bych býti chválen
fut.	*laudandus erō* budu míti býti chválen	—
perf.	*laudandus fuī* měl jsem býti chválen	*laudandus fuerim* ať jsem měl býti chválen
plusqpf.	*laudandus fueram* byl jsem měl býti chválen	*laudandus fuissem* byl bych měl býti chválen

Inf. praes. *laudandum, -am, -um esse,* že mám býti chválen.
Inf. perf. *laudandum, -am, -um fuisse* že jsem měl býti chválen.

80. O gerundiu a gerundivu pamatuj:

1. Gerundium jest zpodstatnělé neutrum gerundiva; místo nominativu má infinitiv praes. act.: nom. *laudāre,* gen. *laudandī,* dat. *laudandō,* ak. *ad laudandum,* abl. *laudandō;* předmět má v témž pádě jako sloveso určité: *occāsiō līberandī* příležitost (k) osvobození, v latině gen. předmětný; *occāsiō līberandī patriam* příležitost k osvobození vlasti, p. osvoboditi vlast.

2. Gerundivum v konjugaci perifrastické passivné u sloves přechodných má vazbu osobnou: *virtūs laudanda est, discipulī laudandī sunt.* Osoba, která má něco činiti, se vyjadřuje dativem: *virtūs tibi (nōbis) laudanda est* máš (máme) chváliti ctnost.

U sloves nepřechodných časování opisné trpné jest možné jen ve 3. os. sg. *lēgibus tibi (nōbis) pārendum est, verbīs nōtīs ūtendum est;* podobná vazba jest i u všech sloves, není-li vyjádřen předmět: *scrībendum est (nōbis), labōrandum est (tibi).*

Syntaktický dodatek k latinskému slovesu:

1. Místo imperativu v 1. os. plurálu latina má konjunktiv: *laudēmus* chvalme, *dēleāmus* ničme a pod.

2. Nechval = *nōlī laudāre* (nechtěj chváliti), nechvalte = *nōlīte laudāre* (nechtějte chváliti); jinak při zákazu a záporném přání jest záporka *ne: nē carpāmus* netrhejme, *nē carpās* ať netrháš!

3. Latina má jeden zápor, čeština dva: Nikdo není chválen = *nēmō laudātur;* jsou-li v latině dva zápory, ruší se a smysl kladný se zesiluje: *nēmō hoc nōn videt* každý (jistě) toto vidí.

4. Neosobní původce děje trpného se vyjadřuje pouhým ablativem: *arborēs ventō* (větrem) *franguntur;* osobní původce ablativem s *ā, ab: rosae ā puellīs carpuntur* od dívek, dívkami.

5. Pozor na překlad passiva latinského: *fallor* = a) jsem klamán, b) klamu se, c) dávám se klamati.

6. Supinum v *-um* klademe po slovesech pohybu a pohyb působících: *praetor it* (jde) *sessum; dūcō legiōnēs hiemātum* (přezimovati).

Seznam latinských sloves, jejich perfekta a supina.

81. Číslování sloves v jednotlivých konjugacích jde po řadě.

Slovesa jsou sestavena ve skupiny podle tvoření perfekt (a supin) a v mezích skupin podle svých zvláštností; vzadu jest abecední rejstřík. V závorkách jsou tvary méně užívané.

Konjugace první.

Vzor: *laudō, laudāre, laudāvī, laudātum,* chválím.

Tak se časuje většina sloves I. konjugace pravidelně:

a) Supinum nepravidelné má:

1. *pōtō, pōtāre, pōtāvī, pōtum* piji.

b) Perfekta na *uī*, supina na *-tum*, *-itum*.

2. *crepō*, *crepāre*, *crepuī* — chřestím, řinčím.
increpō, *āre*, *increpuī*, *increpitum* zaznívám, plísním;
3. *cubō*, *cubāre*, *cubuī*, *cubitum* ležím,
excubō, *āre*, *excubuī*, *excubitum* jsem na stráži.
4. *domō*, *domāre*, *domuī*, *domitum* krotím,
perdomō, *āre*, *perdomuī*, *perdomitum* pokořuji, podrobuji;
5. *vetō*, *vetāre*, *vetuī*, *vetitum* zapovídám *(amīcum* příteli);
6. *secō*, *secāre*, *secuī*, *sectum (secātūrus)* sekám, řezám,
dēsecō, *āre*, *dēsecuī*, *dēsectum* usekávám, uřezávám;
7. *sonō*, *sonāre*, *sonuī*, *itum (sonātūrus)* zním, zvučím, ale
resonō (resonāvī), ozvěnou zaznívám, ozývám se;
8. *micō*, *micāre*, *micuī* — míhám se, ale
dīmicō, *āre*, *dīmicāvī*, *dīmicātum* zápasím;
9. *tonō*, *tonāre*, *tonuī* — hřmím; *tonat* (neos.) hřmí;
10. složeniny neužívaného slovesa *plicō*, *plicāre*, *plicuī*, *plicātum* skládám, t. j. *applicō* připojuji, *explicō* rozvinuji, *implicō* zaplétám, jsou pravidelné, jen u básníků a v pozdější latině mívají i perf. v *-uī*, sup. v *-itum*.

c) Perfekta na *-ī* se zdvojkou.

11. *dō*, *dăre*, *dedī*, *dătum* dávám, srov. § 94;
circumdō, *ăre*, *circumdedī*, *circumdatum* obklopuji, obháním.
Složeniny s *dare*, patřící k III. konj. viz § 83, d), č. 86.
12. *stō*, *stāre*, *stetī* — *stātūrus* stojím,
circumstō, *āre*, *circumstetī* — stojím kolem,
cōnstō, *āre cōnstitī* — *cōnstātūrus* skládám se, stojím zač, trvám, *cōnstat* jest známo, jisto,
īnstō, *āre*, *īnstitī*, *īnstātūrus* dotírám (*hostī* na nepřítele),
obstō, *āre*, *obstitī* — v cestě stojím, překážím,
praestō, *āre*, *praestitī*, *praestātūrus* předčím, vynikám *(alicui* nad někoho), osvědčuji (*fidem* věrnost),
restō, *āre*, *restitī* — zbývám.

d) Perfekta na *-ī* s dloužením samohlásky kmenové.

13. *iuvō*, *iuvāre*, *iūvī*, *iūtum*[1]) } podporuji, pomáhám
adiuvō, *āre*, *adiūvī*, *adiūtum* } (*frātrem* bratrovi);
14. *lavō*, *lavāre*, *lāvī*, *lautum (lōtum, lavātum)* myji.

[1]) Ale *iuvātūrus*.

Konjugace druhá.

82. Vzory: 1. *dēleō, dēlēre, dēlēvī, dēlētum* ničím,
2. *moneō, monēre, monuī, monitum* napomínám.

a) Perfekta na *-vī*, supina v *-ētum, itum:*

1. *fleō, flēre, flēvī, flētum* pláči,
dēfleō, ēre, flēvī, flētum oplakávám;
2. (*pleō, plēre* — — plním),
compleō, ēre, plēvī, plētum naplňuji,
expleō, ēre, plēvī, plētum vyplňuji;
3. *aboleō, abolēre, abolēvī, abolitum* ničím, vyhlazuji;
4. *cieō, ciēre, cīvī* — vzbuzuji, volám.

Složeniny z *cieō* jsou podle konjugace IV., viz § 84a).

b) Perfekta na *-uī*, supina na *-itum, -tum, -sum.*

5. *habeō, habēre, habuī, habitum* mám,
adhibeō, ēre, adhibuī, adhibitum přičiňuji, přikládám,
dēbeō (dē-habeō), dēbuī, debitum jsem povinen, dlužen,
praebeō (prae-habeō), praebuī, praebitum poskytuji,
prohibeō, prohibuī, prohibitum zdržuji, překážím *(amīcōs);*
6. *noceō, nocēre, nocuī, nocitum* škodím;
7. *placeō, placēre, placuī, placitum* líbím se,
displiceō, ēre, displicuī, displicitum nelíbím se;
8. *taceō, tacēre, tacuī, tacitum* mlčím;
9. *terreō, terrēre, terruī, territum* lekám, děsím,
dēterreō, ēre, dēterruī, dēterritum odstrašuji,
perterreō, ēre, perterruī, perterritum přestrašiti;
10. *arceō, arcēre, arcuī* — ohrazuji, zabraňuji *(hostēs reditū)*,
coërceō, ēre, coërcuī, coërcitum omezuji, na uzdě držím, krotím,
exerceō, ēre, exercuī, exercitum cvičím,
exercitus, a, um ztýrán, *exercitātus, a, um* vycvičen;
11. *teneō, tenēre, tenuī (tentum)* držím,
contineō, ēre, continuī — držím pohromadě,
pertineō, ēre, pertinuī, — dosahuji, směřuji,
sustineō, ēre, sustinuī, — udržuji, vydržuji,
ale *retineō, ēre, retinuī, retentum* zadržuji,
obtineō, ēre, obtinuī, obtentum zaujímám, udržuji;

12. *āreō, ārēre, āruī,* — jsem suchý;
13. *caleō, calēre, caluī,* — *(calitūrus)* jsem teplý;
14. *careō, carēre, caruī,* — *(caritūrus)* jsem bez něčeho, nemám *(frūmentō,* obilí);
15. *doleō, dōlēre, doluī,* — *(dolitūrus)* mám bolest;
16. *egeō, egēre, eguī,* — mám nouzi, potřebuji *(pecūniā, pecūniae* peněz), *indigeō, ēre, indiguī,* — potřebuji;
17. *ēmineō, ēminēre, ēminuī,* — vynikám, *immineō, imminēre,* — čním nad (*capitī* nad hlavou);
18. *flōreō, flōrēre, flōruī,* — kvetu;
19. *horreō, horrēre, horruī,* — trčím, děsím se;
20. *iaceō, iacēre, iacuī,* — ležím;
21. *lateō, latere, latuī,* — skrývám se, jsem skryt;
22. *madeō, madēre, maduī,* — jsem mokrý, vlhký;
23. *niteō, nitēre, nituī,* — lesknu se;
24. *oleō, olēre, oluī,* — páchnu, voním;
25. *pāreō, pārēre, pāruī,* — *(pāritūrus)* poslouchám (*patrī* otce); *appāreō, ēre, appāruī (appāritūrus)* objevuji se;
26. *pateō, patēre, patuī,* — jsem otevřen;
27. *sileō, silēre, siluī,* — mlčím;
28. *splendeō, splendēre, splenduī,* — třpytím se;
29. *studeō, studēre, studuī,* — oddávám se, snažím se (*lībertātī* o svobodu);
30. *stupeō, stupēre, stupuī,* — žasnu;
31. *timeō, timēre, timuī,* — bojím se;
32. *valeō, ēre, valuī (valitūrus)* jsem silen, zdráv;
33. *vigeō, vigēre, viguī,* — jsem svěží;
34. *doceō, docēre, docuī, doctum* učím, vyučuji *(tē linguam Latīnam);*
35. *misceō, miscēre, miscuī, mixtum* mísím, *admisceō, ēre, admiscuī, admixtum* přiměšuji;
36. *torreō, torrēre, torruī, tōstum* suším, pražím;
37. *cēnseō, cēnsēre, cēnsuī, cēnsum* odhaduji, *recēnseō, recēnsuī, recēnsum* přehlížím, *succēnseō, succēnsuī,* — nevražím (*tibi* na tebe).

Rozbor sloves v *-uī:*

1. supinum v *-itum* mají *habeō, noceō, placeō, taceō, terreō;*
2. supina nemají, ale mají *-itūrus: caleō, careō, doleō, pāreō, valeō;*

3. bez supina i part. fut. act. jsou: *arceō* (složeniny *-itum*), *āreō*, *egeō*, *ēmineō*, *flōreō*, *horreō*, *iaceō*, *lateō*, *madeō*, *niteō*, *oleō*, *pateō*, *sileō*, *splendeō*, *studeō*, *stupeō*, *teneō* (sup. v *-tum*), *timeō*, *vigeō*.

4. supinum v *-tum* s předchozí souhláskou: *doceō*, *misceō*, *torreō*;

5. supinum v *-sum: cēnseō*.

c) Perfecta na *-sī* (*xī* = hrdelnice + *sī*), sup. v *-tum*, *-sum*.

38. *augeō*, *augēre*, *auxī*, *auctum* rozmnožuji, zveličuji;
39. *torqueō*, *torquēre*, *torsī*, *tortum* točím, kroutím,
extorqueō, *ēre*, *extorsī*, *extortum* vykrucuji;
40. *indulgeō*, *indulgēre*, *indulsī*, *(indultum)* shovívám;
41. *haereō*, *haerēre*, *haesī*, *haesum* vězím, tkvím,
cohaereō, *cohaesī*, — souvisím;
42. *maneō*, *manēre*, *mānsī*, *mānsum* trvám, zůstávám,
permaneō, *permānsī*, — *(permānsūrus)* vytrvávám,
remaneō, *remānsī*, — *(remānsūrus)* zůstávám zpět;
43. *mulceō*, *mulcēre*, *mulsī*, *mulsum* hladím;
44. *tergeō*, *tergēre*, *tersī*, *tersum* utírám,
abstergeō, *ēre*, *abstersī*, *abstersum* utírám, stírám;
45. *rīdeō*, *rīdēre*, *rīsī*, *rīsum* směji se,
arrīdeō, *arrīsī*, *arrīsum* usmívám se (na někoho *alicui*),
irrīdeō, *ēre*, *irrīsī*, *irrīsum* vysmívám se (*tē* tobě);
46. *suādeō*, *suādēre*, *suāsī*, *suāsum* radím, *persuādeō*, *ēre*, *persuāsī*, *persuāsum* přemlouvám, přesvědčuji (*amīcō* přítele);
47. *iubeō*, *iubēre*, *iussī*, *iussum* rozkazuji (*mīlitēs* vojínům);
48. *ārdeō*, *ārdēre*, *ārsī*, — *(ārsūrus)* hořím;
49. *lūceō*, *lūcēre*, *lūxī*, — svítím;
50. *lūgeō*, *lūgēre*, *lūxī*, — truchlím (*patrem* pro otce);
51. *fulgeō*, *fulgēre*, *fulsī*, — třpytím se;
52. *urgeō*, *urgēre*, *ursī*, — tísním, svírám.

Rozbor sloves v *-sī:*

1. supinum v *-tum* mají: *augeō*, *indulgeō*, *torqueō;*
2. supinum v *-sum* mají: *haereō*, *iubeō*, *maneō*, *mulceō*, *rīdeō*, *suādeō*, *tergeō; -sūrus* má *ārdeō;*
3. bez supina i part. v *-ūrus* jsou: *fulgeō*, *lūceō*, *lūgeō*, *urgeō*.

d) Perfekta na *-ī* se zdvojkou, supinâ v *-sum*.

53. *mordeō*, *mordēre*, *momordī*, *morsum* kousám;

54. *spondeō, spondēre, spopondī, spōnsum* slibuji, zasnubuji, *respondeō, ēre respondī respōnsum* odpovídám.;
55. *tondeō, tondēre, totondī, tōnsum* stříhám;
56. *pendeō, pendēre, pependī,* — visím,
impendeō, —, — nad něčím visím, hrozím.

e) Perfekta na *-ī* s dloužením samohlásky kmenové, sup. *-tum, -sum.*

57. *caveō, cavēre, cāvī, cautum* střehu se (*canem* psa);
58. *faveō, favēre, fāvī, fautum* přeji;
59. *foveō, fovēre, fōvī, fōtum* zahřívám, ošetřuji;
60. *moveō, movēre, mōvī, mōtum* hýbám (*mēnsam* stolem),
commoveō, ēre, commōvī, commōtum pohybuji, působím (*amīcum* na *přítele*);
61. *voveō, vovēre, vōvī, vōtum* slibuji, zaslibuji,
dēvoveō, ēre, dēvōvī, dēvōtum zaslibuji, zasvěcuji;
62. *sedeō, sedēre, sēdī, sessum* sedím,
circumsedeō, ēre, circumsēdī, circumsessum obléhám,
obsideō, ēre, obsēdī, obsessum obléhám,
possideō, ēre, possēdī, possessum držím, jsem držitelem;
63. *videō, vidēre, vīdī, vīsum* vidím, *videor, vidērī, vīsus sum* jsem viděn; zdá se, že já, ty atd.,
invideō, ēre, invīdī, invīsum závidím,
prōvideō, ēre, prōvīdī, prōvīsum předvídám;

bez dloužení:

64. *prandeō, prandēre, prandī, prānsum* snídám (*prānsus* nasnídavší se).

Rozbor: 1. supinum v *-tum: caveō, faveō, foveō, moveō, voveō;*

2. supinum v *-sum: prandeō, sedeō, videō.*

Konjugace třetí:

83. a) Perfekta v *-sī*, supina v *-tum, sum.*

Kmeny sem patřící jsou většinou němé; hláska hrdelná *(c, g, q)* + *sī* v perfektu dá *-xī*, v supinu před *-t* přechází hrdelnice v *-c;* retné *p* zůstává beze změny, *b* se před *-sī* i před *-t* v supinu mění (podle výslovnosti) v *p;* zubná hláska *d, t* před *sī* buď mizí *(laedō — laesī)*, nebo se připodobní a mění v *s (cēdō — cessī);* je tu mnoho zvláštností jiných (*spargō — sparsī* a j. v.).

Kmeny retnė:

Vzor 1.: *carpō, carpere, carpsī, carptum* trhám,
discerpō, ere, discerpsī, discerptum roztrhávám;

2. *nūbō, nūbere, nūpsī, nūptum* vdávám se (*virō* za muže);
3. *rēpō, rēpere, rēpsī, rēptum* lezu;
4. *scrībō, scrībere, scrīpsī, scrīptum* píši,
cōnscrībō, ere, cōnscrīpsī, cōnscrīptum spisuji,
perscrībō, ere, perscrīpsī, perscrīptum vypisuji;
5. *sculpō, sculpere, sculpsī, sculptum* ryji, dlabu,
īnsculpō, ere, īnsculpsī, īnsculptum vrývám;
6. *serpō, serpere, serpsī, serptum* plazím se.

Kmeny hrdelné:

7. *dīcō, dīcere, dīxī, dĭctum* pravím, řku,
ēdīcō, ere, ēdīxī, ēdictum vyhlašuji, nařizuji,
indīcō, ere, indīxī, indictum vypovídám, oznamuji;
8. *dūcō, dūcere, dūxī, dŭctum* vedu,
abdūcō, ere, abdūxī, abductum odvádím,
addūcō, ere, addūxī, adductum přivádím,
ēdūcō, ere, ēdūxī, ēductum vyvádím;
9. *illiciō, ere, illexī, illectum* } lákám, vábím k sobě,
alliciō, ere, allexī, — }
ale *ēliciō, ere, ēlicuī, ēlicitum* vylákati;
10. (*speciō, specere, spexī* — zírám),
aspiciō, ere, aspexī, aspectum zřím, vidím,
cōnspiciō, ere, cōnspexī, cōnspectum spatřuji,
respiciō, ere, respexī, respectum ohlédám se (*fīnem* na konec),
suspiciō, ere, suspexī, suspectum vzhlížím, podezírám;
11. (*flīgō, flīgere, flīxī, flīctum* tluku),
afflīgō, ere, afflīxī, afflīctum udeřuji, porouchávám,
cōnflīgō, ere, cōnflīxī, cōnflīctum srážím se, bojem se utkávám,
ale *prōflīgō, prōflīgāre, āvī, ātum* porážím;
12. *regō, regere, rēxī, rēctum* řídím,
corrigō, ere, corrēxī, corrēctum opravuji,
pergō, (per-regō), ere, perrēxī, perrēctum pokračuji,
porrigō, ere, porrēxī, porrēctum vztahuji (= *por-regō*),
surgō, (sub-regō), ere, surrēxī, surrēctum vstávám,
cōnsurgō, ere, consurrēxī, cōnsurrēctum povstávám;

13. *tegō, tegere, tēxī, tēctum* kryji,
dētēgō, ere, dētēxī, dētēctum odkrývám,
prōtegō, ere, prōtēxī, prōtēctum zakrývám, chráním;
14. *cingō, cingere, cīnxī, cīnctum* obkličuji;
15. *iungō, iungere, iūnxī, iūnctum* spojuji,
adiungō, ere, adiūnxī, adiūnctum připojuji,
coniungō, ere, coniūnxī, coniūnctum spojuji;
16. (*stinguō, stinguere, —, —* hasím),
exstinguō, ere, exstīnxī, exstīnctum zháším,
distinguō, ere, distīnxī, distīnctum rozlišuji;
17. *tingō, tingere, tīnxī, tīnctum* namáčím;
18. *ungō, ungere, ūnxī, ūnctum* mastím, maži;
19. *coquō, coquere, coxī, coctum* vařím;
20. *trahō, trahere, trāxī, tractum* táhnu, vleku,
attrahō, ere, attrāxī, attractum přitahuji,
contrahō, ere, contrāxī, contractum stahuji;
21. *vehō, vehere, vēxī, vĕctum* vezu,
advehō, advēxī, advectum přivážím;
22. *fīgō, fīgere, fīxī, fīxum* přibíjím,
trānsfīgō, ere, trānsfīxī, trānsfīxum prorážím;
23. *mergō, mergere, mersī, mersum* nořím, ponořuji,
dēmergō, ere, dēmersī, dēmersum ponořuji;
24. *spargō, spargere, sparsī, sparsum* trousím, sypu,
cōnspergō, ere, cōnspersī, cōnspersum pokropuji,
dispergō, ere, dispersī, dispersum rozptyluji;
25. *flectō, flectere, flexī, flexum* ohýbám;
26. *nectō, nectere, (nexuī, nexī), nexum* pletu,
cōnectō, ere, cōnexuī, cōnexum spojuji;
27. *pectō, pectere, (pexī), pexum* česám;
28. *fingō, fingere, fīnxī, fictum* vytvářím, vymýšlím;
29. *pingō, pingere, pīnxī, pictum* maluji;
30. *stringō, stringere, strīnxī, strictum* stahuji, tasím,
dēstringō, ere, dēstrīnxī, dēstrictum strhuji, tasím,
obstringō, ere, obstrīnxī, obstrictum zavazuji, zaplétám;
31. *ningit, ningere, ninxit, —* sněží.
Kmeny zubné:
32. *claudō, claudere, clausī. clausum* zavírám,
conclūdō, ere, conclūsī, conclūsum uzavírám;

33. *dīvĭdō, dīvĭdere, dīvīsī, dīvīsum* rozděluji;
34. *laedō, laedere, laesī, laesum* ubližuji (*amīcum* příteli),
collīdō, ere, collīsī, collīsum srážím;
35. *lūdō, lūdere, lūsī, lūsum* hraji,
illūdō, ere, illūsī, illūsum pohrávám si, vysmívám se *(aliquem);*
36. *plaudō, plaudere, plausī, plausum* tleskám,
37. *rādō, rādere, rāsī, rāsum* škrábu;
38. *rōdō, rōdere, rōsī, rōsum* hlodám;
39. *trūdō, trūdere, trūsī, trūsum* vrážím, tlačím, ženu;
40. *vādō, vādere (vāsī)* — jdu,
ēvādō, ere, ēvāsī, ēvāsum vznikám, unikám,
invādō, ere, invāsī, invāsum vnikám, vtrhuji;
41. *cēdō, cēdere, cessī, cessum* ustupuji,
accēdō, ere, accessī, accessum přistupuji,
discēdō, ere, discessī, discessum odstupuji;
42. *mittō, mittere, mīsī, missum* posílám,
āmittō, ere, āmīsī, āmissum ztrácím,
committō, ere, commīsī, commissum svádím, svěřuji;

Jiné kmeny:

43. *contemnō, ere, contempsī, contemptum* pohrdám (*mortem* smrtí);
44. *fluō, fluere, flūxī, (flūxum)* teku,
īnfluō, ere, īnflūxī, — vtékám,
45. (*emō, emere* viz oddíl f),
cōmō, ere, cōmpsī, cōmptum pořádám, zdobím (= *coemō*),
dēmō, ere, dēmpsī, dēmptum snímám, odnímám (= *dēemō*),
prōmō, ere, prōmpsī, prōmptum vyjímám (= *prōemō*),
sūmō, ere, sūmpsī, sūmptum beru (= *sub-emō*),
cōnsūmō, ere, cōnsūmpsī, cōnsūmptum spotřebuji, stravuji;
46. *gerō, gerere, gessī, gestum* nesu,
congerō, ere, congessī, congestum snáším (na hromadu);
47. *premō, premere, pressī, pressum* tlačím,
opprimō, ere, oppressī, oppressum potlačuji;
48. (*quatiō, quatere,* — *quassum* třesu),
concutiō, ere, concussī, concussum otřásám (*aliquid* něčím),
percutiō, ere, percussī, percussum prorážím,
(*secūrī* sekerou stínám);

49. *struō, struere, strūxī, strūctum* strojím,
cōnstruō, ere, cōnstrūxī, cōnstrūctum sestrojuji, stavím,
dēstruō, ere, dēstrūxī, dēstrūctum bourám,
exstruō, ere, exstrūxī, exstrūctum stavím, zřizuji,
īnstruō, ere, īnstrūxī, īnstrūctum postavuji, pořádám;
50. *ūrō, ūrere, ussī, ustum* pálím,
combūrō, ere, combussī, combustum spaluji;
51. *vīvō, vīvere, vīxī, — vīctūrus* žiji.

Rozbor sloves III. konjugace v *-sī*:

1. *psī—ptum* mají: *carpō, contemnō, emō* (složeniny), *nūbō, rēpō, scrībō, sculpō, serpō.*

2. *xī—ctum: cingō, coquō, dīcō, dūcō, fingō, flīgō, illiciō, iungō, ningit, pingō, regō, speciō, stinguō, stringō, struō, tegō, tingō, trahō, ungō, vehō, vīvō, (-ctūrus).*

3. *xī—xum: fīgō, flectō, fluō, nectō, pectō;*

4. *sī—sum: claudō, dīvidō, laedō, lūdō, mergō, mittō (-ssum), plaudō, rādō, rōdō, spargō, trūdō, vādō;*

5. *ssī—ssum: cēdō, premō, quatiō;*

6. *ssī—stum: gerō, ūrō;*

7. *t* ve kmeni praes. mají: *flectō, nectō, pectō.*

8. *n* není v supinu: *fingō, pingō, stringō.*

b) Perfektum na *-vī*, supina v *-tum*:

52. *arcessō, arcessere, arcessīvī, arcessītum* povolávám;
53. *capessō, capessere, capessīvī, capessītum* chápu se (*arma* zbraně);
54. *facessō, facessere, facessīvī, facessītum* horlivě konám;
55. *lacessō, lacessere, lacessīvī, lacessītum* dráždím;
56. *cupiō, cupere, cupīvī, cupītum* žádám, bažím *(glōriam);*
57. *petō, petere, petīvī, (petiī), petītum* ženu se (*Rōmam* do Říma, na Řím),
žádám (*pācem ā tē* míru na tobě, tebe za mír),
appetō, ere, appetīvī, appetītum dychtím (*rēgnum* po král. vládě),
repetō, ere, repetīvī, repetītum požaduji zpět;
58. *quaerō, quaerere, quaesīvī, quaesītum* hledám,
exquīrō, ere, exquīsīvī, exquīsītum vyhledávám,
inquīrō, ere, inquīsīvī, inquīsītum vyšetřuji;
59. *sapiō, sapere, sapīvī* n. *sapiī*, — chutnám, jsem moudrý;

60. *cernō, cernere, crēvī,* — zřím, vidím,
dēcernō, ere, dēcrēvī, dēcrētum rozhoduji,
discernō, ere, discrēvī, discrētum rozeznávám, rozlišuji,
sēcernō, ere, sēcrēvī, sēcrētum odlučuji;
61. *spernō, spernere, sprēvī, sprētum* pohrdám (*hostēs* nepřáteli);
62. *sternō, sternere, strāvī, strātum* prostírám, stelu,
prōsternō, ere, prōstrāvī, prōstrātum porážím;
63. *terō, terere, trīvī, trītum* tru,
conterō, ere, contrīvī, contrītum stírám, mařím;
64. *linō, linere, lēvī, (līvī), litum* natírám, maži,
oblinō, ere, oblēvī, oblitum potírám, natírám;
65. *serō, serere, sēvī, satum* seji, sázím;
66. *sinō, sinere, sīvī,*[1]) *situm* nechávám, dovoluji,
dēsinō, ere, (dēsiī),[2]) *dēsītum* přestávám, ustávám.

Rozbor sloves s perfektem na *-vī:*

1. *āvī—ātum: sternō;*
2. *ēvī— atum: serō;*
3. *ēvī—ētum: cernō* (složené), *spernō;*
4. *īvī—ītum (itum): arcessō, capessō, cupiō, facessō, lacessō, petō, quaerō, sino, terō* (*sapiō* jen perf.);
5. *ēvī (īvī)—itum: linō.*
6. Slovesa v *-essō: arcessō, capessō, facessō, lacessō.*

c) Perfekta na *uī*, supina v *-tum, -itum.*

67. *alō, alere, aluī, altum* živím;
68. *colō, colere, coluī, cultum* vzdělávám, ctím,
incolō, ere, incoluī, incultum obývám;
69. *cōnsulō, cōnsulere, cōnsuluī, cōnsultum* radím se, táži se o radu *(Apollinem);*
70. *occulō, ere, occuluī, occultum* skrývám, tajím;
71. *rapiō, rapere, rapuī, raptum* uchvacuji,
corripiō, ere, corripuī, correptum zachvacuji,
ēripiō, ere, ēripuī, ēreptum vyrvati,
dīripiō, ere, dīripuī, dīreptum roztrhávám, plením;

---

[1]) *sīstī, sīvistis, sierint, sīssēs, sīvissēs.*

[2]) Místo tvarů s *iī* užívá se *dēstitī, dēstitistī, dēstitit,* n. kratších *dēsīstī, dēsīsse, dēsīssem*; tvarů s *e* užívá se po *i: dēsiērunt, dēsierim, dēsierō, dēsieram.*

72. *serō, serere, seruī, sertum* váži, pletu,
dēserō, ere, dēseruī, dēsertum opouštím,
disserō, ere, disseruī, dissertum rozmlouvám;
73. *texō, texere, texuī, textum* tkám;
74. *molō, molere, moluī, molitum* melu;
75. *vomō, vomere, vomuī, vomitum* vrhnu, chrlím,
ēvomō, ēvomuī, ēvomitum vyvrhuji, vychrluji;
76. *fremō, fremere, fremuī, (-itum)* hlučím, hučím;
77. *gemō, gemere, gemuī (itum)* sténám, úpím;
78. *strepō, strepere, strepuī, -itūrus* hřmotím;
79. *tremō, tremere, tremuī,* — třesu se.
80. Sem patří složeniny slovesa *cubāre* s nosovkou v praes. kmeni:
accumbō, ere, accubuī, accubitum doléhám,
incumbō, ere, incubuī, incubitum naléhám,
occumbō, ere, occubuī, occubitum podléhám,
succumbō, ere, succubuī, succubitum podléhám;
81. *gignō, gignere, genuī, genitum* plodím, rodím;
82. *pōnō, pōnere, pŏsuī, pŏsitum* kladu,
compōnō, ere, composuī, compositum skládám,
expōnō, ere, exposuī, expositum vykládám.

Rozbor sloves s perfektem v *-uī:*

1. *uī—tum: alō, colō, cōnsulō, occulō, rapiō, serō; texō;*
2. *uī—itum: cubō* (slož.), *fremō, gemō, strepō (-itūrus), vomō;*
3. bez sup. *—uī—: tremō.*

d) Perfekta se zdvojkou, supina v *-tum, -sum.*

83. *cadō, cadere, cecidī,* — *cāsūrus* padám,
accidō, ere, accidī, — připadám, stávám se,
incidō, ere, incidī, — vpadám,
occidō, ere, occidī, — *occāsūrus* zapadám,
recidō, ere, reccidī (z *rececidī*), *recāsūrus* zpět padám;
84. *caedō, caedere, cecīdī, caesum* porážím, zabíjím,
occīdō, ere, occīdī, occīsum usmrcuji, zabíjím;
85. *currō, currere, cucurrī, cursum* běžím,
accurrō, ere, accurrī i *accucurrī, accursum* přibíhám,
concurrō, ere, concurrī (concucurrī), concursum sbíhám se,

dēcurrō, ere, dēcucurrī i *dēcurrī, dēcursum* sbíhám,
occurrō, ere, occurrī, occursum vstříc běžím,
recurrō, ere, recurrī, recursum zpět běžím,
succurrō, ere, succurrī, succursum podbíhám, pomáhám.

86. Složeniny s *dare* (§ 94): *abdō, abdere, abdidī, abditum* odklizuji, skrývám,
addō, ere, addidī, additum přidávám,
condō, ere, condidī, conditum zakládám,
dēdō, ere, dēdidī, dēditum vydávám, vzdávám,
ēdō, ere, ēdidī, ēditum vydávám,
prōdō, ere, prōdidī, prōditum zrazuji,
reddō, ere, reddidī, redditum vracím,
trādō, ere, trādidī, trāditum odevzdávám,
perdō, ere, perdidī, perditum[1]) ničím,
vēndō, ere, vēndidī, vēnditum[1]) prodávám,
crēdō, ere, crēdidī, crēditum věřím;

87. *pendō, pendere, pependī, pēnsum* vážím, platím,
impendō, ere, impendī, impēnsum vynakládám,
suspendō, ere, suspendī, suspēnsum pověšuji;

88. *pellō, pellere, pepulī, pulsum* ženu,
dēpellō, ere, dēpulī, dēpulsum odháním,
expellō, ere, expulī, expulsum vyháním,
impellō, ere, impulī, impulsum pohánim, povzbuzuji,
repellō, ere, reppulī (z *repepulī*), *repulsum* zpět zaháním;

89. *pangō, pangere, pepigī, pāctum* upevňuji, určuji,

90. *pariō, parere, peperī, partum, paritūrus* rodím, tvořím;

91. *pungō, pungere, pupugī, pūnctum* píchám, bodám,
interpungō, ere, interpūnxī, interpūnctum bodem odděluji;

92. *tangō, tangere, tetigī, tāctum* dotýkám se,
attingō, ere, attigī, attāctum dotýkám se,
contingō, ere, contigī, contāctum stýkám se,
contingit, contigit stává se, daří se;

93. *tendō, tendere, tetendī, tentum* napínám,
contendō, ere, contendī, contentum napínám, zápasím,
extendō, ere, extendī, extentum (extēnsum) rozpínám,
ostendō, ere, ostendī, — ukazuji;

---

[1]) z trpných tvarů užívá se jen *perditus, perdendus* a *vēnditus, vēndendus*! trpné tvary jinak nahrazujeme slovesy *pereō—vēneō*.

94. *tundō, tundere, tutudī, tūsum (tūnsum)* tluku, biji,
contundō, ere, contudī, contūsum stloukám, drtím;
95. *canō, canere, cecinī (cantātum)* zpívám;
96. *fallō, fallere, fefellī (dēceptum)* klamu,
refellō, ere, refellī, — vyvracím (jako mylné);
97. *parcō, parcere, pepercī,* —[1]) *parsūrus* šetřím (*cīvibus* občanů);
98. *bibō, bibere, bibī (pōtum)* piji;
99. *sistō, sistere, stitī (stetī), statum* stavím,
cōnsistō, ere, cōnstitī, — postavuji se, zastavuji se,
dēsistō, ere, dēstitī, — přestávám, ustávám (*rē, dē rē, ā rē* od věci),
exsistō, ere, exstitī, — povstávám, vznikám,
resistō, ere, restitī, — na odpor se stavím;
ale *circumsistō, ere, circumstetī,* — obstupuji.

Rozbor sloves III. konjugace se zdvojkou:

1. supinum v *-tum: dare* (slož.), *pangō, pariō, pungō, sistō, tangō, tendō,*
2. supinum v *-sum* (nebo partic. v *-sūrus*): *cadō, caedō, currō, parcō; pellō, pendō, tundō;*
3. bez supina i partic. v *-ūrus: bibō, canō, fallō.*

e) Perfekta na *ī* se zaniklou zdvojkou, supina v *-tum, -sum.*

100. *ferō, ferre* (viz § 92), *tulī, lātum* nesu,
referō, ferre, rettulī (z *retetulī*), *relātum* zpět nesu, oznamuji,
afferō, ferre, attulī, allātum přináším,
auferō, ferre, abstulī, ablātum odnáším, uchvacuji,
cōnferō, ferre, contulī, collātum snáším,
differō, ferre, distulī, dīlātum odkládám,
differō, ferre, —, — liším se,
efferō, ferre, extulī, ēlātum vynáším, povznáším,
īnferō, ferre, intulī, illātum vnáším (*bellum alicui* válku počínám),
offerō, ferre, obtulī, oblātum vstříc nesu, podávám,
perferō, ferre, tulī, lātum snáším;
101. *findō, findere, fidī, fissum* štípám,
diffindō, ere, diffidī, diffissum rozštěpuji;
102. *scindō, scindere, scidī, scissum* trhám, rozrážím,
rescindō, ere, rescidī, rescissum strhuji, bourám;

---

[1]) Tvary supinové nahrazují se od slovesa *temperāre.*

103. *(cellō, ere — —)*,
percellō, ere, perculī, perculsum porážím, ničím,
antecellō,[1]) *ere,* —, — předčím,
excellō,[1]) *ere,* —, — vynikám (*cēterīs* nad ostatní);
104. *tollō, tollere, sustulī, sublātum* zdvíhám, hubím, ruším,
extollō, ere, extulī, ēlātum zdvíhám do výše.

Rozbor sloves se zaniklou zdvojkou:

1. sup. na *-tum: ferō, tollō*;
2. sup. na *-sum (-ssum): cellō* (slož.), *findō, scindō.*

f) Perfekta na *ī* s dloužením samohlásky kmenové, supina v *-tum, -sum.*

105. *agō, agere, ēgī, āctum* ženu, konám,
peragō, ere, perēgī, perāctum proháním, provádím,
abigō, ere, abēgī, abāctum odháním,
subigō, ere, subēgī, subāctum podrobuji,
cogō, ere, coēgī, coāctum sháním, nutím (= *co-agō*);
106. *capiō, capere, cēpī, captum* beru,
accipiō, ere, accēpī, acceptum přijímám,
dēcipiō, ere, dēcēpī, dēceptum klamu,
incipiō, ere, incēpī, inceptum počínám,
suscipiō, ere, suscēpī, susceptum podnikám;
107. *edō, edere* (§ 96), *ēdī, ēsum* jím;
108. *emō, emere, ēmī, ēmptum* kupuji,
coëmō, ere, coēmī, coēmptum skupuji, nakupuji,
adimō, ere, adēmī, adēmptum odnímám,
dīrimō, ere, dīrēmī, dīrēmptum rozděluji, přerušuji,
redimō, ere, redēmī, redēmptum vykupuji;
109. *faciō, facere, fēcī, factum* činním, pass.
fīō (§ 90, 3), *fierī, factus sum* stávám se,
assuēfaciō, ere, assuefēcī, assuēfactum zvykám, navykám, *assuēfīō, assuēfactus sum* zvykám si,
calefaciō, ere, calefēcī, calefactum zahřívám, *calefīō, calefactus sum* zahřívám se,
patefaciō, ere, patefēcī, patefactum otvírám, *patefīō, patefactus sum* otvírám se,

[1]) Tvary těchto sloves nahrazujeme slovesem *praestāre.*

afficiō, ere, fēcī, fectum působím na někoho *(aliquem),*
cōnficiō, ere, cōnfēcī, cōnfectum dokončuji, zhotovuji,
efficiō, ere, effēcī, effectum vykonávám, způsobuji,
interficiō, ere, interfēcī, interfectum zabíjím,
perficiō, ere, perfēcī, perfectum vykonávám, dokončuji,
praeficiō, ere, praefēcī, praefectum stavím v čelo;

110. *fodiō, fodere, fōdī, fossum* kopám,
effodiō, ere, effōdī, effossum vykopávám,
perfodiō, ere, perfōdī, perfossum probodávám;

111. *iaciō, iacere, iēcī, iactum* házím (*lapidēs* kamením),
abiciō, ere, abiēcī, abiectum odhazuji;

112. *legō, legere, lēgī, lēctum* sbírám, čtu,
colligō, ere, collēgī, collēctum sbírám, shromažďuji,
dēligō, ere, dēlēgī, dēlēctum volím,
ēligō, ere, ēlēgī, ēlēctum vyvoluji, vybírám; ale
intellegō, intellēxī, intellēctum rozumím *(aliquem, aliquid),*
neglegō, ere, neglēxī, neglēctum nedbám, zanedbávám,
dīligō, ere, dīlēxī, dīlēctum miluji;

113. *fugiō, fugere, fūgī, — (fugitūrus)* utíkám, vyhýbám se *(aliquem, aliquid),*
cōnfugiō, ere, cōnfūgī, — utíkám se, uchyluji se,
effugiō, ere, effūgī, — unikám *(manūs hostium);*

114. *frangō, frangere, frēgī, frāctum* lámu,
perfringō, ere, perfrēgī, perfrāctum prolamuji;

115. *fundō, fundere, fūdī, fūsum* liji,
perfundō, ere, perfūdī, perfūsum polévám,
cōnfundō, ere, cōnfūdī, cōnfūsum mísím, matu,
īnfundō, ere, īnfūdī, īnfūsum vlévám;

116. (*linquō, linquere, līquī,* — nechávám, opouštím),
dēlinquō, ere, dēlīquī, dēlictum chybuji, dopouštím se,
relinquō, ere, relīquī, relictum zůstavuji, opouštím;

117. *rumpō, ere, rūpī, ruptum* lámu,
corrumpō, ere, corrūpī, corruptum porušuji, kazím,
irrumpō, ere, irrūpī, irruptum vpadám, vtrhuji;

118. *vincō, vincere, vīcī, victum* vítězím, přemáhám,
convincō, ere, convīcī, convictum překonávám, usvědčuji,
dēvincō, ere, dēvīcī, dēvictum na hlavu porážím;

119. *(īcō, īciō) īcī, ictum* udeřuji; tvary praes. od *ferīre.*

Rozbor sloves III. konjugace se zdloužením kmenové hlásky v perf.:

1. Perfektum *-ē, -ī (ēgī): agō, capiō, edō, emō, faciō, frangō, iaciō, legō.*
2. Perfektum *-ī, -ī: īcō, linquō, vincō.*
3. Perfektum *-ō, -ī: fodiō.*
4. Perfektum *-ū, ī-: fugiō, fundō, rumpō.*
5. Verba v *-iō: capiō, faciō, fodiō, fugiō, iaciō.*
6. Supinum v *-tum: agō, capiō, emō, faciō, frangō, iaciō, īcō, legō, linquō, rumpō, vincō.*
7. Supinum v *-sum: edō, fodiō (-ssum), fundō.*
8. Bez supina: *fugiō (itūrus).*

g) Perfekta na **ī** beze zdvojky a bez dloužení kmene; supina v *-tum, -sum.*

Kmeny samohláskové:

120. vzor minuō, minuere, minuī, minūtum zmenšuji;

121. *imbuō, imbuere, imbuī, imbūtum* smáčím, napouštím;
122. *induō, induere, induī, indūtum* oblékám,
exuō, exuere, exuī, exūtum svlékám, olupuji;
123. *statuō, statuere, statuī, statūtum* stanovím,
cōnstituō, ere, cōnstituī, constitūtum ustanovuji, umiňuji si,
īnstituō, ere, īnstituī, īnstitūtum zařizuji,
restituō, ere, restituī, restitūtum v předešlý stav uvádím, obnovuji;
124. *suō, suere, suī, sūtum* šiji;
125. *tribuō, tribuere, tribuī, tribūtum* uděluji,
attribuō, ere, attribuī, attribūtum přiděluji,
distribuō, ere, distribuī, distribūtum rozděluji;
126. *acuō, acuere, acuī,* — ostřím, brousím,
127. *abnuō, ere, abnuī,* — *abnuitūrus* zamítám, odpírám,
adnuō, ere, adnuī, — přisvědčuji;
128. *arguō, arguere, arguī,* — *(accūsātum)* viním, žaluji,
coarguō, ere, coarguī, — *(convictum)* usvědčuji (*furtī* z krádeže);
129. *luō, luere, luī, luitūrus* smývám, pykám,
abluō, abluī, ablūtum omývám, očišťuji;
130. *metuō, metuere, metuī,* — strachuji se, bojím se;
131. *pluit, pluere, pluit* prší;

132. *ruō, ruere, ruī, — (ruitūrus)* řítím se,
dīruō, ere, dīruī, dīrŭtum bořím,
corruō, ere, corruī, — rozpadávám se, řítím se;

133. *spuō, spuere, spuī, sputum* pliji,
respuō, ere, respuī, — zavrhuji, zamítám.

Kmeny souhláskové:

134. *dēfendō, ere, dēfendī, dēfēnsum* odrážím, hájím,
offendō, ere, offendī, offēnsum urážím;

135. *incendō, ere, incendī, incēnsum* zapaluji;

136. *prehendō, ere, prehendī, prehēnsum* } chápu,
(prēndō, prēndī, prēnsum) } chytám,
comprehendō, ere, comprehendī, comprehēnsum lapám, chytám,
reprehendō, ere, reprehendī, reprehēnsum kárám;

137. *scandō, scandere, scandī, scansum* vzhůru stoupám, vystupuji,
cōnscendō, ere, cōnscendī, cōnscēnsum vystupuji,
dēscendō, ere, dēscendī, dēscēnsum sestupuji sestupuji;

138. *pandō, pandere, pandī, passum* rozvírám;

139. *excūdō, ere, excūdī, excūsum* vykřesávám;

140. *(sīdō, sīdere, sēdī, sessum* sedám),
cōnsīdō, ere, cōnsēdī, , — sedám si, sesedávám se,
obsīdō, ere, obsēdī, obsessum obsazuji,
possīdō, ere, possēdī, possessum zmocňuji se, zabírám;

141. *solvō, solvere, solvī, solūtum* uvolňuji, zbavuji,
absolvō, ere, absolvī, absolūtum osvobozuji (na soudě);

142. *vellō, vellere, vellī, vulsum* škubám,
ēvellō, ere, ēvellī, ēvulsum vytrhávám, vyvracím;

143. *verrō, verrere, (verrī), versum* smýkám, metu;

144. *vertō, vertere, vertī, versum* obracím,
convertō, ere, convertī, conversum obracím,
ēvertō, ere, ēvertī, ēversum vyvracím,
animum advertō, advertī, adversum } pozoruji,
animadvertō, -advertī, -adversum } znamenám;

145. *vīsō, vīsere, (vīsī),* — prohlížím, navštěvuji;

146. *volvō, ere, volvī, volūtum* valím, válím;

147. *strīdō, strīdere, strīdī,* — (vedl. tvar *strīdeō, ēre*) syčím, svištím.

Rozbor sloves beze zdvojky i dloužení kmene:

1. Supinum v *-sum: dēfendō, excūdō, incendō, pandō, prehendō, scandō, sīdō, vellō, verrō, vertō, vīsō.*

2. Supinum v *-tum: imbuō, minuō, ruō,* (slož.), *solvō, spuō, statuō, suō, tribuō, volvō.*

3. Bez supina: *abnuō, (-itūrus), acuō, arguō, luō, (itūrus), metuō, pluit, ruō, (-itūrus), strīdō.*

4. Nosové *-n-* mají ve kmeni: *dēfendō, incendō, pandō* (mimo sup.), *prehendō, scandō.*

h) Verba incōhātīva.

Verba incōhātīva, slovesa počínavá, vyjádřují počátek a ponenáhlý vývoj děje, ale jen ve tvarech tvořených od kmene praesentního.

Tato slovesa se tvoří skupinou *-sc-* a) z kmene základního: *nō-sco;* u těchto někdy význam počínavý již zanikl: *pascō, poscō, quiēscō;* b) od kmenů sloves jiných: *scīscō — sciō;* c) od kmenů jmenných: *vesperāscō (vesper* večer).

A) *Incohātīva* tvořená z kmene základního *(prīmitīva):*

148. *nōscō, nōscere, nōvī (=* znám), *nōtum* poznávám,
agnōscō, ere, agnōvī, agnitum uznávám, poznávám,
cognōscō, ere, cognōvī, ere, cognitum seznávám, poznávám,
ignōscō, ere, ignōvī, ignōtum odpouštím;

149. *pāscō, pāscere, pāvī, pāstum* pasu, krmím *(pāscor* pasu se);

150. *quiēscō, quiēscere, quiēvī, — quiētum* odpočívám,
requiēscō, ere, requiēvī, requiētum odpočívám;

151. *suēscō, suēscere, suēvī, suētum* zvykám,
assuēscō, ere, assuēvī, ētum přivykám,
cōnsuēscō, ere, ēvī, — zvykám (si);

152. *adolēscō, adolēscere, adolēvī, —* dorůstám, dospívám,
adolēscēns, entis dospívající, *adulēscēns, entis* mladík,
adultus, a, um dospělý;

153. *obsolēscō, obsolēscere, obsolēvī, —* zastarávám;

154. *crēscō, crēscere, crēvī, —* (básn. *crētus* zrozený) rostu,
concrēscō, ere, concrēvī, concrētum srůstám, tuhnu,
part. perf. *concrētus, a, m* zhuštěný, ztuhlý;

155. *discō, discere, didicī, , —* učím se *(linguam Latīnam* latině),
dēdiscō, ere, dēdidicī, — odnaučuji se *(aliquid),*
ēdiscō, ere, ēdidicī, — nazpamět se učím *(carmen* básni);

156. *poscō, poscere, poposcī, (postulātum)* žádám,
dēposcō, ere, dēpoposcī, — vyžaduji,
exposcō, ere, expoposcī, — vyžaduji, vyprošuji si.

B) *Incohātīva verbālia* (od kmenů slovesných):

157. *ārdēscō, (ārdeō), ārdēscere, arsī,* — vzněcuji se,
exārdēscō, ere, exārsī, — vzplanouti;
158. *ārēscō, (āreō), ārēscere, āruī,* — schnu, vysýchám;
159. *coalēscō, ere, aluī, alitum* srůstám;
160. *concupīscō (cupiō), concupīscere, concupīvī, concupītum* bažím, dychtím *(glōriam* po slávě);
161. *condolēscō, (doleō), condolēscere, condoluī,* — pociťuji bolest;
162. *conticēscō, (taceō), conticēscere, conticuī,* — umlkám;
163. *convalēscō, (valeō), convalēscere, convaluī,* pozdravuji se;
164. *extimēscō, (timeō), extimēscere, extimuī,* } strachuji se,
pertimēscō, pertimēscere, pertimuī, } lekám se;
165. *flōrēscō, (flōreō), flōrēscere,* —, — vzkvétám;
166. *horrēscō, (horreō), horrēscere, horruī,* — hrozím se, žasnu,
perhorrēscō, ere, perhorruī, — hrozím se;
167. *ingemīscō, ere, gemuī,* — vzdychám;
168. *inveterāscō, (inveterō), inveterāscere, inveterāvī,* — zastarávám, zakořeňuji se;
169. *lūcēscō, (lūceō),* i *lūcīscō, ere, lūxī,* — svítám (*lūcēscit* svítá),
dīlūcēscō, dīlūxī, — rozjasňuji se;
170. *madēscō, (madeō), madēscere, maduī,* — mokvám;
171. *rubēscō, (rubeō), rubēscere, rubuī,* — červenám se, rdím se;
172. *scīscō, (sciō), scīvī, scītum* rozhoduji, usnáším se,
adscīscō, ere, adscīvī, adscītum připojuji, přibírám,
cōnscīscō, ere, cōnscīvī, cōnscītum dopouštím se, páchám,
dēscīscō, ere, dēscīvī, dēscītum odpadám;
173. *senēscō, (seneō), senēscere, senuī,* — stárnu;
174. *stupēscō, (stupeō), stupēscere, stupuī,* — trnu, žasnu,
obstupēscō, ere, obstupuī, — žasnu;
175. *virēscō, (vireō), virēscere, viruī,* — zelenám se.

C) *Incōhātīva nōminālia* (od kmenů jmenných):

176. *ēvānēscō, (vānus), ēvānēscere, ēvānuī,* — zanikám, mizím;
177. *mātūrēscō, (mātūrus), mātūrēscere, mātūruī,* — zraji;

178. *dūrēscō, (dūrus), dūrēscere, dūruī,* — tvrdnu,
obdūrēscō, ere, obdūruī, — zatvrzuji se;
179. *obmūtēscō, (mūtus), obmūtēscere, obmūtuī,* — oněmuji;
180. *obsurdēscō, (surdus), obsurdēscere, obsurduī* — hluchnu;
181. *perscrēbrēscō, (crēber), ere, percrēbruī,* — rozmáhám se, rozšiřuji se;
182. *vesperāscit, (vesper), ere, vesperāvit,* — stmívá se, připozdívá se;
advesperāscit, advesperāvit.

Konjugace čtvrtá.

a) Perfekta na *-vī.*

84. Vzor: audiō, audīre, audīvī, audītum slyším.

1. *acciō, accīre, accīvī, accītum* povolávám (pravidelné);
2. *sepeliō, sepelīre, sepelīvī, sepultum* pohřbívám (sup. neprav.).

b) Perfekta na *-uī,* supina v *-tum:*

3. *aperiō, aperīre, aperuī, apertum* otvírám;
4. *operiō, operīre, operuī, opertum* kryji, zahaluji;
5. *saliō, salīre, saluī, (saliī), saltum* skákám,
dēsiliō, īre, dēsiluī, — seskakuji,
trānsiliō, īre, trānsiluī, — přeskakuji.

c) Perfekta na *-sī:*

6. *sanciō, sancīre, sānxī, sānctum* posvěcuji, ustanovuji;
7. *vinciō, vincīre, vīnxī, vīnctum* váži, poutám,
dēvinciō, dēvīnxī, dēvīnctum upoutávám, získávám;
8. *farciō, farcīre, farsī, fartum* cpu,
referciō, refersī, refertum nacpávám, naplňuji;
9. *fulciō, fulcīre, fulsī, fultum* podpírám;
10. *sarciō, sarcīre, sarsī, sartum* látám, spravuji;
11. *saepiō, saepīre, saepsī, saeptum* ohrazuji;
12. *hauriō, haurīre, hausī, haustum* čerpám,
exhauriō, īre, exhausī, exhaustum vyčerpávám;
13. *sentiō, sentīre, sēnsī, sēnsum* cítím, znamenám (myslí),
cōnsentiō, īre, cōnsēnsī, cōnsēnsum souhlasím,
dissentiō, īre, dissēnsī, dissēnsum nesouhlasím.
Supina všechna v *-tum* mimo *sentiō (-sum).*

d) Perfekta na *-ī* se zaniklou zdvojkou.

14. *comperiō, comperīre, comperī, compertum* zvídám, dovídám se;
15. *reperiō (pariō), reperīre, repperī* (z *repeperī*), *repertum* nalézám, shledávám.

e) Perfekta na -ī s dloužením kmenové samohlásky.

16. *veniō, venīre, vēnī, ventum* přicházím,
adveniō, advēnī, adventum přicházím,
circumveniō, circumvēnī, circumventum obcházím, obkličuji,
inveniō, invēnī, inventum vynalézám,
perveniō, pervēnī, perventum docházím.

Verba dēpōnentia.

Konjugace prvá (km. na ā).

85. *Vzor: hortor, hortārī, hortātus sum* povzbuzuji.
Všechna deponentia I. konjugace jsou pravidelná.

86. Konjugace druhá.

1. *vereor, verērī, veritus sum* ostýchám se, obávám se,
part. praes. *verēns* i perf. *veritus* = obávaje se;
2. *liceor, licērī, licitus sum* přihazuji (při dražbě),
polliceor, ērī, pollicitus sum přislibuji;
3. *mereor, merērī, meritus sum* zasluhuji (*aliquid* něčeho),
(mereō, merēre, meruī),
ēmereō, ēre, ēmeruī, ēmeritum vysluhuji, dosluhuji;
(ēmereor, ērī, ēmeritus sum);
4. *misereor, miserērī, miseritus sum* smiluji se (*tuī* nad tebou);
5. *reor, rērī, (ratus sum)* domnívám se *(ratus* domnívaje se);
6. *fateor, fatērī, fassus sum* vyznávám,
cōnfiteor, ērī, cōnfessus sum přiznávám se,
profiteor, ērī, professus sum přihlašuji se, vyznávám;
7. *tueor, tuērī,* —[1]) chráním,
intueor, ērī, intuitus sum pohlížím, pozoruji;
8. *medeor, medērī,* —[2]) léčím (*vulneribus* rány).
Pravidelná podle *vereor* (§ 115.) jsou: *liceor, mereor, misereor.*

87. Konjugace třetí.

1. *sequor, sequī, secūtus sum* následuji,
assequor, ī, asecūtus sum dostihuji, dosahuji *aliquid* něčeho,
cōnsequor, ī, cōnsecūtus sum docházím, dosahuji *aliquid* něčeho,

---

[1]) Tvary perfektní od *tutārī.*
[2]) Tvary perfektní od slovesa *sānāre.*

obsequor, ī, obsecūtus sum poslouchám (*lēgibus* zákonů),
persequor, ī, persecūtus sum pronásleduji;

2. *loquor, loquī, locūtus sum* mluvím,
alloquor, ī, allocūtus sum oslovuji,
colloquor, ī, collocūtus sum rozmlouvám;

3. *fungor, fungī, fūnctus sum* vykonávám, zastávám (*magistrātū* úřad),
dēfungor, ī, dēfūnctus sum vyřizuji, dokončuji (*vītā* život);

4. *amplector, amplectī, amplexus sum* objímám,
complector, complectī, complexus sum obsahuji;

5. *lābor, lābī, lāpsus sum* šinu se, padám,
dīlābor, ī, dīlāpsus sum rozpadávám se;

6. *nītor, nītī, nīxus (nīsus) sum* opírám se;

7. *ūtor, ūtī, ūsus sum* užívám (*rē* věci),
abūtor, ī, abūsus sum nadužívám, zneužívám *(patientiā);*

8. *queror, querī, questus sum* stěžuji si *(fortūnam, dē ignaviā);*

9. *fruor, fruī,* [1])—, *fruitūrus* požívám (*pāce* míru);

10. *gradior, (gradī, gressus sum)* kráčím,
aggredior, aggredī, aggressus sum přistupuji, udeřuji *(hostem),*
congredior, congredī, congressus sum scházím se,
prōgredior, prōgredī, prōgressus sum postupuji,
trānsgredior, gredī, gressus sum překročuji;

11. *morior, morī, mortuus sum, moritūrus* umírám,
ēmorior, ēmortuus sum vymírám, odumírám;

12. *patior, patī, passus sum*
perpetior, ī, perpessus sum } trpím.

Incohātīva.

13. *adipīscor, adipīscī, adeptus sum* docházím, dosahuji *(aliquid);*

14. *comminīscor, comminīscī, commentus sum* vymýšlím,
reminīscor, scī, (recordātus sum) rozpomínám se, vzpomínám (gen. akus.);

15. *expergīscor, expergīscī, experrēctus sum* probouzím se;

16. *nancīscor, nancīscī, nactus* i *nanctus sum* nabývám (náhodou);

17. *nāscor, nāscī, nātus sum* rodím se;

[1]) Za perfektum klade se *ūsus sum.*

18. *oblīvīscor, oblīvīscī, oblītus sum* zapomínám *(patris*, ale *vitiōrum* i *vitia)*;
19. *pacīscor, pacīscī, pactus sum* smlouvu činím,
part. perf. *pactus*, 3. má též význam trpný: ujednaný, smluvený;
20. *proficīscor, proficīscī, profectus sum* cestuji, táhnu;
21. *ulcīscor, ulcīscī, ultus sum* mstím se (*inimīcum* na nepříteli);
22. *īrāscor, īrāscī, (succēnsuī)*, — hněvám se (*tibi* na tebe),
adj. *īrātus, a, um* hněvivý;
23. *vescor, vescī* (perf. od *vīvere, edere*) živím se (*lacte* mlékem).

Rozbor deponentií III. konjugace:

1. Partic. perf. v *-tus: fungor, loquor, queror, sequor.*
2. Partic. perf. v *-sus: lābor, nītor* (i *-xus*), *ūtor.*
3. Partic. perf. v *-ssus: gradior, patior.*
4. Partic. perf. v *-xus: amplector, complector, (nītor).*
5. Nepravidelná: *morior;* perfekta nemá *fruor.*

Deponentia incohātīva:

1. Perfekta v *-tus: adipīscor, comminīscor, expergīscor, nancīscor, nāscor, oblīvīscor, pacīscor, proficīscor, ulcīscor.*
2. Bez perfekta: *īrāscor, reminīscor, vescor.*

88. Konjugace čtvrtá.

Vzor: 1. *largior, largīrī, largītus sum* uštědřuji;
2. *blandior, blandīrī, blandītus sum* lichotím;
3. *mentior, mentīrī, mentītus sum* lžu,
ēmentior, īrī, ēmentītus sum vylhávám,
part. perf. *ēmentītus, a, um* též pass.: vylhaný;
4. *mōlior, mōlīrī, mōlītus sum* pracně hýbám (*nāvem* lodí), usiluji;
5. *partior, partīrī, partītus sum* dělím;
6. *potior, potīrī, potītus sum* zmocňuji se (*arce* hradu);
7. *sortior, sortīrī, sortītus sum* losuji,
part. perf. *sortītus, a, um* též pass.: vylosovaný
8. *experior, īrī, expertus sum* zkouším;
9. *orior, orīrī, ortus sum*
coorior, īrī, coortus sum } povstávám, vznikám,
exorior, īrī, exortus sum vyvstávám, počínám,
adorior, īrī, adortus sum napadám, udeřuji na někoho *(hostem);*

10. *assentior, assentīrī, assēnsus sum* souhlasím (*frātrī* s bratrem);

11. *mētior, mētīrī, mēnsus sum* měřím,
dīmētior, īrī, dīmēnsus sum rozměřuji,
ēmētior, īrī, ēmēnsus sum vyměřuji,
part. perf. *mēnsus, dīmēnsus, ēmēnsus* též ve významu pass.

12. *ōrdior, ōrdīrī, ōrsus sum* počínám,
exōrdior, īrī, exōrsus sum začínám.

Pravidelná podle *largior: blandior, mentior, mōlior, partior, potior, sortior.*

Pozn. Sloveso *orior* má jen infinitiv *orīrī* podle *largior*, ostatní tvary má podle vzoru *capior* (III. konj.); konjunktiv impf. jest *orerer* i *orīrer*, partic. fut. act. *oritūrus*, gerundivum *oriundus;* podobně se časují složeniny *exorior, coorior;* ale *adorior* jest celé podle *largior.*

89. Slovesa neosobná.

Slovesa neosobná mají mimo infinitiv jen 3. os. čísla jednotného: ind. *piget* (*mē* mrzí mne), *pigēbat, piguit, piguerat, pigēbit, piguerit;* coni. *pigeat (mē), pigēret, piguerit, piguisset;* inf. *pigēre, piguisse.*

Imperativ se vyjadřuje konjunktivem: *pudet mē* stydím se *(pudēre), pudeat tē* styď se!

Zřídka vytvořují jiné tvary jmenné mimo infinitiv.

1. Vždy jsou neosobná slovesa vyjadřující, co jest možné, nutné, co se sluší, mimo to pak vnitřní hnutí:

decet, decēre, decuit sluší (se): *frātrem* bratrovi;
dēdecet, dēdecēre, dēdecuit = *nōn decet;*
libet, libēre, libuit (libitum est) líbí se;
licet, licēre, licuit (licitum est) jest dovoleno, volno;
oportet, oportēre, oportuit jest vhodno, sluší se;
paenitet mē, paenitēre, paenituit pykám: *peccātī* hříchu;
piget mē, pigēre, piguit mrzí mne, *stultitiae* pošetilost;
pudet mē, pudēre, puduit stydím se; *neglegentiae* za nedbalost;
taedet mē, taedēre, pertaesum est hnusí se mi; *avāritiae* lakota;
miseret mē, miserēre, — líto jest mi: *amīcī* přítele;
rēfert, rēferre, rētulit záleží na tom (*meā* mně).

2. Obyčejně jsou neosobná slovesa, vyznačující zjevy přírodní:

lūcet,	*lūcēre,*	*lūxit*	dní se;
lūcēscit,	*lūcēscere,*	*lūxit*	svítá;
ningit,	*ningere,*	*ninxit*	sněží;
pluit,	*pluere,*	*pluit*	prší;
tonat,	*tonāre,*	*tonuit*	hřmí;

vesperāscit, vesperāscere, vesperāvit šeří se a j.

3. Některá slovesa úplná mají ve 3. os. sg. zvláštní význam a zvou se proto též neosobnými:

a) *fit*	*fierī*	*factum est*	stává se, přihází se
accidit	*accidere*	*accidit*	stává se, přihází se
ēvenit	*ēvenīre*	*ēvēnit*	stává se, přihází se
contingit (obtingit)	*contingere*	*contigit*	stává se, daří se
b) *superest*	*superesse*	*superfuit*	zůstává, zbývá
restat	*restāre*	*restitit*	zůstává, zbývá
c) *cōnstat*	*cōnstāre*	*cōnstitit*	jest známo
praestat	*praestāre*	*praestitit*	jest lépe
iuvat (mē)	*iuvāre*	*iūvit*	těší (mne)
convenit	*convenīre*	*convēnit*	sluší se
d) *interest*	*interesse*	*interfuit*	záleží na něčem
placet	*placēre*	*placuit*	líbí se
condūcit	*condūcere*	—	prospívá
e) *appāret*	*appārēre*	*appāruit*	jest zřejmo, najevě
liquet	*liquēre*	*licuit*	jest zřejmo, najevě
patet	*patēre*	*patuit*	jest zřejmo, najevě
f) *fallit (mē)*	*(fallere)*	*fefellit*	jest mi tajno, neznámo, nevím.
fugit (mē)	*(fugere)*	*fūgit*	
praeterit (mē)	*(praeterīre)*	*praeteriit*	

Pamatuj: *accidunt mala, contingunt bona, ēveniunt utraque.*

90. Slovesa schodná: verba dēfectīva.

1. *coepī*, inf. *coepisse*, počal jsem, má jen tvary od kmene perfektního:
ind. *coepī, coepistī, coepit; coepimus, coepistis, coepērunt;*
coni. perf. *coeperim, coeperis* atd.; plusqpf. ind. *coeperam, -ās;*
coni. *coepisem, -ēs;* fut. II. *coeperō, -is;* inf. perf. *coepisse.*

Tvary kmene praesentního se nahrazují tvary slovesa *incipere*; při inf. passivním se užívá pass. tvaru *coeptus sum: ōrātiō legī coepta est.*

2. *meminī, meminisse* pamatuji (se) a *ōdī, ōdisse* nenávidím mají rovněž jen tvary od kmene perfektního; ale perfektum má význam praesentu, plusquamperfektum imperfekta a futurum II. futura prvního.

perf. ind. *meminī, -istī, -it* pamatuji se; *ōdī, -istī, -it* nenávidím;
perf. coni. *meminerim, -eris* ať se pamatuji,
ōderim, -eris ať nenávidím;
plusqpf. ind. *memineram, -erās* pamatoval jsem se,
ōderam, -erās nenáviděl jsem;
plusqpf. coni. *meminissem, -issēs* pamatoval bych se;
ōdissem, -issēs nenáviděl bych;
fut. II. *meminerō, -eris* budu se pamatovati,
ōderō, -eris budu nenáviděti;
inf. perf. *meminisse* pamatovati (se), *ōdisse* nenáviděti;
imperativ: *mementō, mementōte* pomni, pomněte.

Pozn. jsem nenáviděn*(in) odiō sum; ōsūrus, a, um* hodlaje nenáviděti.

3. *fīō, fierī, factus sum* stávám se.

	Indicātīvus	*Coniūnctīvus*
Praesēns	sg. *fīō* stávám se *fīs* stáváš se *fit* stává se pl. — — *fīunt* stávají se	*fīam* ať se stávám *fīās* ať se stáváš *fīat* ať se stává *fīāmus* ať se stáváme *fīātis* ať se stáváte *fīant* ať se stávají
Imperfectum	*fīēbam* stával jsem se *fīēbās* stával jsi se atd.	*fierem* stával (stal) bych se *fierēs* stával (stal) by ses atd.
Futurum I.	*fīam* stanu se *fīēs* staneš se atd.	Inf. praes. *fierī* státi se, inf. fut. *fore, futūrum esse* že se stanu, partic. fut. *futūrus, a, um* budoucí (co se stane)

a) Tvary slovesa *fierī*, tvořené od kmene praesentního, nahrazují pasivní tvary slovesa *facere* v praesentu, imperfektu a futuru I.: *fīō* stávám se, jsem konán, činěn; tak je tomu i ve složeninách s *facere*, kde předponou není předložka: *calefaciō* zahřívám, *calefīō* jsem zahříván; *patefaciō* otvírám,

patefīō jsem otvírán a pod. — Ale složeniny slovesa *faciō* s předložkami, jako *afficiō*, *interficiō* a jiné, mají pass. v *-ior: afficior, afficī, affectus sum; interficior, -ficī, fectus sum* a j., srov. § 83, f. 109.

b) Naopak sloveso *fīō* má za tvary perfektní passivní perfektum od *faciō:* stal jsem se *factus sum*, pod. *factus sim, eram, essem, erō;* inf. perf. *factum, am, um, esse* že jsem se stal; *faciendus* kdo se má státi.

4. Jenom některé tvary mají slovesa:

a) *ăiō* pravím, tvrdím;
ind. praes. *ăiō, ăis, ăit* — — *ăiunt*;
ind. impf. *ăiēbam, -ās, -at, -bāmus, -bātis, -bant*;
ind. perf. 3. sg. *ăit* pravil.

b) *inquam* dím, řku (vkládá se do řeči přímé):
ind. praes. *inquam, inquis, inquit* — — *inquiunt*;
ind. impf. 3. sg. *inquiēbat*;
ind. perf. 3. sg. *inquit* pravil;
ind. fut. I. 2., 3. sg.: *inquiēs, inquiet* řekneš, řekne;
Themistoclēs „Ūniversī Graecī", inquit, „parēs sunt Persīs".

c) *for, fārī, fātus sum* pravím (básnické):
ind. praes. 3. sg. *fātur* praví;
ind. perf. 3. sg. *fātus est* pravil; plusqpf. *fātus erat*;
fut. I. *fābitur* řekne;
gerundium: *fandō* vypravováním;
pod. složeniny: *affārī* osloviti, *effārī* vyříknouti, *praefārī* napřed mluviti.

d) *quaesō, quaesumus* prosím, prosíme, vkládá se do věty:
„*Quid, quaesō, faciam?*" Co mám, prosím, učiniti?

e) *salvē, salvēte (salvēre)* buď zdráv, vítán;
havē, havēte (havēre) i *avē, avēte (avēre)* buď zdráv, žij blaze;
valē, valēte (valēre) buď s bohem!

f) *age, agite* nuže! vzhůru!
(vlastně imperativ od *agere*; srov. české: dělej, dělejte!).

Slovesa bezpříznaká.

91. Slovesa bezpříznaká připojují přípony osobní ve tvarech odvozených od kmene praesentního ke kmeni slovesnému bez příznaku. Některé tvary však mají i tato slovesa příznakové.

1. a) *sum, esse* jsem, býti. Kmen praesentní *es-* oslaben někdy v pouhé *s*: *sum, sumus, sim; erō, eram* místo *esō, esam, s* mezi dvěma samohláskami přešlo v *r*; kmen perfektní jest *fu-*.

Tvary kmene praesentního: *es-* (české jes-)				Tvary kmene perfektního: *fu-* (české bu-, by-)			
	Indikativ		Konjunktiv		Indikativ		Konjunktiv
Praesēns	*sum* jsem *es* jsi *est* jest *sumus* jsme *estis* jste *sunt* jsou		*sim* ať (kéž) jsem *sīs* ať jsi *sit* ať jest [1]) *sīmus* ať jsme *sītis* ať jste *sint* ať jsou	Perfectum	*fuī* *fuistī* *fuit* *fuimus* *fuistis* *fuērunt*	byl-y-a byl-a-o jsme atd. jsem atd.	*fuerim* *fueris* *fuerit* *fuerimus* *fueritis* *fuerint*	ať jsme ať jsem byli byl
Imperfectm	*eram* *erās* *erat*	byl-a-o být-val-a-o jsem jsi	*essem* *essēs* *esset*	byl-a-o bych bys by	*fueram* *fuerās* *fuerat*	byl-y-a byl-a-o jsme atd. jsem atd.	*fuissem* *fuissēs* *fuisset*	byl bych byl
	erāmus *erātis* *erant*	byli-y-a být-vali-y-a jsme jste	*essēmus* *essētis* *essent*	byli-y-a bychom byste by	*fuerāmus* *fuerātis* *fuerant*	byli-y-a jsme atd.	*fuissēmus* *fuissētis* *fuissent*	byli bychom byli (bývali)
Futūrum I.	*erō* budu *eris* budeš *erit* bude *erimus* budeme *eritis* budete *erunt* budou		Imperativ *es* buď *estō* bud(iž) *este* buďte *estōte* buďte(ž) *suntō* buďtež (oni)	futūrum II. (exāctum)	*fuerō* (až) *fueris* budu *fuerit* atd. *fuerimus* *fueritis* *fuerint*		*futurūs-a-um* budoucí	
Infinitiv	*esse* býti				*fuisse* že jsem byl		inf. fut. *futūrum, am, um, esse* že bude *(-fore)*	

b) Složeniny s *esse:*

absum, abesse, āfuī, āfutūrus jsem nepřítomen, vzdálen,
absēns, entis nepřítomný, vzdálený;
adsum adesse, adfuī, adfutūrus jsem přítomen;
dēsum, dēesse, dēfuī, dēfutūrus chybím, scházím;

[1]) 1. *os. plur. coni. praes.* lze překládati českým imperativem buďme; i v. 2. *os. sing. a plur. coni. praes.* lze při překladu do češtiny často užíti imperativu.

intersum, interesse, interfuī, interfutūrus jsem mezi něčím, účastním se něčeho *(pugnae nāvālī);*
obsum, obesse, obfuī, obfutūrus překážím, škodím;
praesum, praeesse, praefuī, praefutūrus jsem v čele (*exercituī* vojska, -u), velím; *praesēns, entis* přítomný;
prōsum, prōdesse, prōfuī, prōfutūrus prospívám;
supersum, superesse, superfuī zbývám;
insum, inesse, —, — jsem v něčem;
subsum, subesse, —, — vězím v něčem.

Pozn. Sloveso *prōsum* je složeno ze *sum* a předložky *prō*, která zněla původně *prōd;* předložka ta se udržela v původním tvaru tam, kde se tvary *esse* počínají samohláskou, jako *prōd-esse, prōd-es, prōd-est, prōd-estis, prōd-eram, prōd-essem, prōd-erō.*

c) Složeninou s *-esse* jest i *possum, posse, potuī* = mohu, moci.

	Indicātīvus.	*Coniūnctīvus.*
Praes.	*possum, potes, potest, possumus, potestis, possunt;*	*possim, possīs, possit, possīmus, possītis, possint.*
Impf.	*poteram, poterās, poterat, poterāmus, poterātis, poterant.*	*possem, possēs, posset, possēmus, possētis, possent.*
Fut. I.	*poterō, poteris, poterit, poterimus, poteritis, poterunt.*	
Perf.	*potuī, potuistī, potuit, potuimus, potuistis, potuērunt.*	*potuerim, potueris, potuerit, potuerimus, potueritis, potuerint.*
Plsqpf.	*potueram, potuerās, potuerat, potuerāmus, potuerātis, potuerant.*	*potuissem, potuissēs, potuisset, potuissēmus, potuissētis, potuissent.*
Fut. II.	*potuerō, potueris, potuerit, potuerimus, potueritis, potuerint.*	

Inf. praes. *posse.*
Partic. praes. j. adjektivum: *potēns, entis* mocný.
Inf. perf. *potuisse.*

Pozn. *Possum* vzniklo z *pot-sum; pot-* je základ zastaralého adjektiva *potis, e* (srov. *potior, potissimus; potestās, potentia*); *ts* = *ss*, inf. praes. a coni. impf. mají tvary zkrácené.

92. 2. *ferō, ferre, tulī, lātum* nesu, nésti.

Kmen praesentní *fer-*; některé tvary jsou bezpříznaké, jiné příznakové.

Kmen perfektní *tul-* (pův. *tol-*, srov. *tollō*); *tulī* má zaniklou zdvojku m. *tetulī*, srov. *rettulī*.

Kmen supinový *lā-tum* (pův. *stlā-tum*), ke kořeni *tel- (tollō)*.

	Actívum:	Passívum:
	Indikativ:	
Praes.	*ferō, fers, fert,* *ferimus, fertis, ferunt.*	*feror, ferris, fertur,* *ferimur, feriminī, feruntur.*
Impf.	*ferēbam, ferēbās, ferēbat* atd.	*ferēbar, ferēbāris, ferēbātur* atd.
Fut. I.	*feram, ferēs, feret* atd.	*ferar, ferēris, ferētur* atd.
	Imperativ:	
Praes.	*fer, ferte.*	*ferre, feriminī.*
Fut.	*fertō, fertōte, feruntō.*	— —
	Konjunktiv:	
Praes.	*feram, ferās, ferat* atd.	*ferar, ferāris, ferātur* atd.
Impf.	*ferrem, ferrēs, ferret,* *ferrēmus, ferrētis, ferrent.*	*ferrer, ferrēris, ferrētur,* *ferrēmur, ferrēminī,* *ferrentur.*
	Infinitiv:	
Praes.	*ferre.*	*ferrī.*
	Partic.	
	ferēns, entis nesa (nesoucí).	
	Perfektum:	
Ind.	*tulī, tulistī, tulit* atd.	*lātus sum, es, est* atd.
Coni.	*tulerim, tuleris, tulerit* atd.	*lātus sim, sīs, sit* atd.
Inf.	*tulisse.*	*lātum, am, um esse.*
	Plusquamperfektum:	
Ind.	*tuleram, tulerās, tulerat* atd.	*lātus, a, um eram, erās, erat* atd.
Coni.	*tulissem, tulissēs, tulisset* atd.	*lātus, a, um essem, essēs, esset* atd.
	Futurum II.:	
	tulerō, tuleris, tulerit atd.	*lātus, a, um erō, eris, erit* atd.
	Gerundivum: *ferendus, a, um.*	Gerundium: *ferendī, ō, um, ō*

Složeniny s *ferre* viz § 83 e) 100.

93. 3. *volō, velle, voluī* — chci, chtíti;
nōlō, nōlle, nōluī — nechci, nechtíti;
mālō, mālle, māluī — raději chci, raději chtíti.

Volō, kmen *vel-*, z toho *vol-*, *vul-*; *vult* je místo *volt*, *vultis* z *voltis*, *velle* z *vel-se* (*se* = *re*), *vellem* z *velsem*; *nōlō* z *ne-volō*, *mālō* z *mā-volō* = *magis volō*.

	Indicātīvus			*Coniūnctīvus*		
Praesēns	*volō*	*nōlō*	*mālō*	*velim*	*nōlim*	*mālim*
	vīs	*nōn vīs*	*māvīs*	*velīs*	*nōlīs*	*mālīs*
	vult	*nōn vult*	*māvult*	*velit*	*nōlit*	*mālit*
	volumus	*nōlumus*	*mālumus*	*velīmus*	*nōlīmus*	*mālīmus*
	vultis	*nōn vultis*	*māvultis*	*velītis*	*nōlītis*	*mālītis*
	volunt	*nōlunt*	*mālunt*	*velint*	*nōlint*	*mālint*
Imperfectum	*volēbam*	*nōlēbam*	*mālēbam*	*vellem*	*nōllem*	*māllem*
	volēbās	*nōlēbās*	*mālēbās*	*vellēs*	*nōllēs*	*māllēs*
	atd.	atd.	atd.	*vellet*	*nōllet*	*māllet*
				vellēmus	*nōllēmus*	*māllēmus*
				vellētis	*nōllētis*	*māllētis*
				vellent	*nōllent*	*māllent*

Fut. I. *volam, volēs, volet* atd.
nōlam, nōlēs, nōlet atd.
mālam, mālēs, mālet atd.

Imperātīvus: *nōlī* nechtěj, *nōlīte* nechtějte,
nōlītō nechtějž (ty), *nōlītōte* nechtějtež (vy),
nōlītō nechtějž (on), *nōluntō* nechtějtež (oni).

Infīnītīvus: velle chtíti, *nōlle* nechtíti, *mālle* raději chtíti.

Tvary perfektní jsou od kmene *volu-*, *nōlu-*, *mālu-*:

voluī, voluerim, volueram, voluissem, voluerō, voluisse;
nōluī, nōluerim, nōlueram, nōluissem, nōluerō, nōluisse;
māluī, māluerim, mālueram, māluissem, māluerō, māluisse.

Pozn. Místo partic. praes.: *cupiēns, entis* chtěje; *invītus, a, um*, nechtěje; *sīs* = *sī vīs* libo-li.

94. 4. *dō, dăre, dedī, dătūrus* dáti časuje se podle *laudāre* ve tvarech tvoných od kmene praesentního; tvary bezpříznaké mají kmenové *-a-* krátké; složeniny viz v §§ 81 c) 11, 83 d) 86; *ā* jest dlouhé ve tvarech *dās, dā, dāns*.

Activum:

Ind. praes. *dō, dās, dat, dămus, dătis, dant.*	Coni. praes. *dem, dēs, det, dēmus, dētis, dent.*
Ind. impf. *dăbam, dăbās* atd.	Coni. impf. *dărem, dărēs* atd.
Fut. I. *dăbō, dăbis* atd.	Infin. praes. *dăre.*
Imper. I. *dā, dăte.*	Partic. praes. *dāns, dantis.*
II. *dătō, dătōte.*	Gerund. *dandī, dandō* atd.

Perfektní tvary: *dedī, dederam, dedissem, dederō, dedisse.*

Passīvum:

Ind. praes. *dor, dăris, datur, damur, daminī, dantur.*
Coni. *der, dēris, dētur, dēmur, dēminī, dentur.*
Ind. impf. *dăbar, dăbāris* atd.; coni. *dărer, dărēris* atd.
Fut. I. *dăbor, daberis* atd., inf. *darī.*

Perfektní tvary: *datus sum, sim, eram, essem, erō; datum, am, um, esse.*

95. 5. a) *eō, īre, iī, itūrus* = jdu, jíti.

Kmen *ei-*, *ī-*, slabý kmen *i-;* ve kmeni *ei-* se vysouvá *-i-* před samohláskou *a, o, u*, kde se pak objevuje pouhé *e-*; v perfektu není příznaku *-v-* a *-ii-* před *-s* se často stahuje v *ī.*

Indicātīvus.	*Coniūnctīvus.*
Praes. *eō, īs, it, īmus, ītis, eunt,*	*eam, eās, eat, eāmus, eātis, eant.*
Impf. *ībam, ībās, ībat* atd.	*īrem, īrēs, īret* atd.
Fut. *ībō, ībis, ībit* atd.	—
Perf. I. *iī, īstī, iit, iimus, īstis, iērunt.*	*ierim, ieris, ierit* atd.
Plqpf. *ieram, ierās, ierat* atd.	*īssem (iissem), īssēs, īsset* atd.
Fut. II. *ierō, ieris, ierit* atd.	—

Infinit. praes. *īre.* Imperat. *ī, īte, ītō, ītōte, euntō.*
Infinit. perf. *īsse (iisse).* Partic. praes. *iēns*, gen. *euntis* atd.
Infinit. fut. *itūrum, am, um, esse.* Partic. fut. *itūrus, a, um.*
Supinum *itum.* Gerund. *eundī, eundō, ad eundum.*

Trpných tvarů se užívá jen ve 3. os. sg. *ītur* jde se, pod. *eātur, ībātur, īrētur, ībitur, itum est* a pod.

Inf. praes. pass. jest *īrī*, jehož ve spojení se supinem lat. sloves užíváme ke tvoření infinitivu fut. pass.: *laudātum īrī.*

Slovesa složená s *īre*, jsou-li přechodná, mají passivum celé: *circumīmur* jsme obkličováni, pod. *circumībāmur, circumībimur* atd.

b) Slovesa složená s *eō, īre*:

abeō, abīre, abiī, abĭtum odcházím;
adeō, adīre, adiī, aditum přicházím k někomu;
circumeō, circumīre, circumiī, circumitum obcházím, obkličuji;
exeō, exīre, exiī, exitum vycházím;
ineō, inīre, iniī, initum vcházím;
intereō, interīre, interiī, interitum zacházím, hynu;
obeō, obīre, obiī, obitum obcházím (*mortem* umírám);
pereō, perīre, periī, peritum hynu; jest pass. k *perdō* hubím;
praetereō, praeterīre, praeteriī, praeteritum přecházím, míjím;
praeteritus, a, um minulý;
redeō, redīre, rediī, reditum jdu zpět, vracím se;
subeō, subīre, subiī, subitum podstupuji;
trānseō, trānsīre, trānsiī, trānsitum přecházím;
vēneō, vēnīre, vēniī, — jsem na prodej, jsem prodáván; jest pass. k *vēndō*,
ale *ambiō, īre, īvī, ītum* (obcházím) se časuje zcela podle *audiō*.

Pozn. Podle *eō, īre* se časují schodná slovesa: *queō (quīre, quīvī)* mohu, *non queō (nequeō), nequīre (nequīvī)* nemohu. Nejčastější jsou tyto tvary:
queō, queunt, queam, queās atd.,
nōn queō, nequītis, nequeunt (nōn queunt),
nōn queam, n. *nequeam* atd.; *nequīrem, nequīrēs* atd.; *nequīre*.

96. 6. *edō, edere, ēdī, ēsum* jísti má tvary pravidelné podle III. časování; ale vedle nich vytvořuje od kmene praesentního některé tvary bezpříznaké, které se liší jen délkou kmenového *-ē-* od příslušných tvarů slovesa *sum, esse*. Kmen praes. *ed-*, *ēd-*. Tvary dále neuvedené jsou pravidelné od kmene *ed-* podle III. konjugace.

Ind. praes.: *edō, edis (ēs), edit (ēst); edimus, editis (ēstis), edunt.*
Coni impf.: *ederem (ēssem), ederēs (ēssēs), ederet (ēsset), ederēmus (ēssēmus), ederētis (ēssētis), ederent (ēssent).*
Imperativ: *ede (ēs), edite (ēste).*
Inf. praes.: *edere (ēsse).*

I složeniny, jako *comedere* sníst, *exedere* vyjíst, mají některé tvary bezpříznaké: *comēst, exēst* (3. sg.), *comēsset* a pod.

97. Slovesa, jež nutno rozlišovati.

1. *cadō, cadere, cecidī, cāsūrus* padám,
caedō, caedere, cecīdī, caesum porážím, zabíjím,

cēdō, cēdere, cessī, cessum ustupuji;
occidō, occidere, occidī, occāsūrus zapadám,
occīdō, occīdere, occīdī, occīsum zabíjím.

2. *dīcō, dīcere, dīxī, dictum* mluvím, pravím,
discō, discere, didicī — učím se,
(doceō, docēre, docuī, doctum učím, vyučuji).

3. *fīgō, fīgere, fīxī, fīxum* upevňuji, přibíjím,
fingō, fingere, fīnxī, fictum vytvářím, vymýšlím.

4. *mentior, mentīrī, mentītus sum* lžu,
mētior, mētīrī, mēnsus sum měřím.

5. *parō, parāre, parāvī, parātum* připravuji,
pāreō, pārēre, pāruī — poslouchám,
pariō, parere, peperī, partum rodím, tvořím.

6. *quaerō, quaerere, quaesīvī, quaesītum* hledám,
queror, querī, questus sum stěžuji si.

7. *serō, serere, seruī, sertum* splétám,
serō, serere, sēvī, satum seji.

8. *veniō, venīre, vēnī, ventum* přicházím,
vēneō, vēnīre, vēniī — jsem na prodej.

9. *vincō, vincere, vīcī, victum* vítězím,
vinciō, vincīre, vīnxī, vīnctum poutám,
vīvō, vīvere, vīxī, vīctūrus žiji.

10. a) činnost, b) stav:

a) *sistō, sistere, stitī (stetī), statum* stavím,
b) *stō, stāre, stetī, stātūrus* stojím;
a) *iaciō, iacere, iēcī, iactum* házím,
b) *iaceō, iacēre, iacuī, iacitūrus* ležím;
a) *pendō, pendere, pependī, pēnsum* vážím, platím,
b) *pendeō, pendēre, pependī* — visím;
a) *sīdō, sīdere, sēdī, sessum* posazuji se,
b) *sedeō, sedēre, sēdī, sessum* sedím;
a) *accumbō, accumbere, accubuī, accubitum* přiléhám,
b) *cubō, cubāre, cubuī, cubitum* ležím.

Podobně rozlišuj i složeniny j.:

obsistō v cestu se stavím, *obstō* v cestě stojím;
possīdō beru v držení, *possideō* mám v držení a j. v.

Neohebné části řeči.

98. I. Příslovce (Adverbia).

Viz: příslovce tvořená od adjektiv § 40;
příslovce souvztažná § 52;
příslovce číselná §§ 55, 59.

1. Příslovce jsou slova neohebná, která vyjadřují rozličné okolnosti místní, časové, způsobové nebo příčinné.

Podle významu rozeznáváme tedy příslovce:

a) místní: *hīc* (zde, tu), *ibī* (tam, na ot. *ubī?*), *eō* (tam, na ot. *quō?*), *inde* (odtud), *retrō* (zpět) a j. v.;

b) časové: *hodiē* (dnes), *herī* (včera), *crās* (zítra), *mox* (brzy), *posteā* (potom), *iam* (již), *nūper* (nedávno), *interdiū* (ve dne), *noctū* (v noci) atd.;

c) způsobu, vztahu a míry: *ita*, *sīc*, *tam* (tak), *nimis* (příliš), *clam* (tajně), *palam* (veřejně), a j.; sem patří i příslovce utvořená od adjektiv;

d) příčiny: *cūr* (proč), *propterea* (proto) a j.

2. Co do vzniku rozeznáváme příslovce:

a) původní (vlastní), utvořená rozličnými kmenotvornými příponami z kmenů jmenných, zájmenných a slovesných; na př.:

partim dílem, *statim* ihned, *paulātim* ponenáhlu, *passim* porůznu; *antīquitus* za (od) starodávna, *funditus* z kořene, *inde* (odtud), *ibī* (tam) a j. v.;

b) příslovce podružná jsou ustrnulé pády jmenné nebo zájmenné:

akusativy: *facile*, *minus*, *multum;*

ablativy: *grātīs* (= *grātiīs*, za díky, zdarma), *dēnuō* (= *dē novō*, znovu), *subitō*, *falsō*, *dextrā* (po pravici), *sinistrā* (po levici) a j.;

lokativy: *humī*, *herī;*

příslovce utvořená od adjektiv jsou ustrnulé ablativy *(falsō)* nebo instrumentály (na *-ē*).

Pozn. Příslovce jen, ještě, již, totiž musíme často při překladu z latiny v češtině doplniti; na př. *paucī vēnērunt* jen málo jich přišlo; *eōdem diē rediit* vrátil se ještě téhož dne; *summus Rōmānōrum ōrātor Cicerō* totiž Cicero; *decem annōs Trōiam oppugnāmus* již deset let a pod.

II. Předložky (Praepositiōnēs).

99. Předložky jsou slova neohebná, která ve spojení s pády jmennými vyjadřují rozličné okolnosti místní, časové, způsobové (vztahové) a příčinné.

V latině se pojí předložky buď jen s akusativem nebo ablativem, některé pak s oběma těmito pády.

1. Předložky s akusativem jsou:

ante, apud, ad, adversus,
circum, circā, citrā, cis,
contrā, ergā, extrā, īnfrā,
intrā, inter, iūxtā, ob,
penes, dále *post* a *praeter,*
prope, propter, per, secundum,
suprā, versus, ultrā, trāns.

1. **ad** k, u: *ad tē veniō, urbs ad* (u) *mare sita;* do: *ad arma, ad vesperum* (do večera, k večeru); o přibližném počtu na: *fuimus ad ducentōs* (bylo nás na 200, asi 200); *ad nūtum* na pokyn; *ad* bývá spojováno s *ūsque* (*ūsque ad mare* až k moři) a s *versus* (*ad Ōceanum versus* směrem k oceánu).

2. **adversus, contrā, ergā** proti, k: *adversus montēs* proti (k) horám, *contrā septemtrionēs* proti (k) severu; přeneseně bývá *adversus* ve smyslu přátelském i nepřátelském: *bellum gerere adversus Antōnium, iūstitia adversus deōs; contrā* jen ve smyslu nepřátelském, protivném: *contrā hostēs, opīniōnem* (proti, mimo nadání); *ergā* v dobré latině jen ve smyslu přátelském: *pietās* (zbožná láska) *ergā patriam.*

3. **ante** (před, čelem k předmětu), **post** za, po, místně i časově: *Hannibal ante portās, post tergum* (za zády); *ante proelium, post urbem conditam.*

4. **apud** u, **iuxtā** vedle, podle, **prope** blízko, vedle: *apud mē, apud Homērum legitur, apud īnferōs* (v podsvětí); *apud senātum verba facere* mluviti v senátu, před senátem; *iūxtā viam Appiam sepelīre; prope hostium castra; prope lūcem* (krátce před rozedněním).

5. **circum, circā** kolem, okolo: *circā flūmina et lacūs saepe nēbula* (mlha) *est; circum oppida lēgātōs mittere* (po městech); časově **circiter**: *circiter merīdiem* kolem poledne, asi v poledne; *circiter* j. adverbium s ablativem časovým: *mediā circiter nocte* (asi o půlnoci).

6. **citrā, cis** s této strany, před } na otázku
ultrā, trāns s oné (druhé) strany, za, přes } kde? i kam?

Germānī, qui sunt citrā Rhēnum — quī trāns Rhēnum incolunt (kde?) *Cis Tiberim — ultrā Hiberum ea gēns erat* (kde?). *Trāns Mosam, citrā flūmen exercitum dūcere* (kam?). Přeneseně: *ultrā modum, vīrēs* (nad, přes).

7. **extrā — intrā** vně (mimo) — uvnitř (mezi): *hī sunt extrā prōvinciam prīmī; intrā mēos parietēs; extrā mūnītiōnēs prōgredī, intrā mūnītiōnēs sē recipere* (kam?); *extrā modum* přes míru, *intrā lēgēs* v mezích zákonů.

8. **inter** mezi: *inter urbem et Tiberim; inter omnēs excellere* mezi všemi, nad všechny; *inter cēnam* při obědě, *cōnstat inter omnēs* všem, u všech; o vespolnosti: *puerī inter sē amant* mezi sebou, vespolek.

9. **īnfrā — suprā** pod — nad: *mare est suprā terram; īnfrā caelum;* čas. *paulō suprā hanc memoriam* (před); *īnfrā Lycūrgum esse* (žíti po-).

10. **ob** pro: *ob eam causam* proto; zřídka před: *ob oculōs versārī* (tanouti).

11. **penes** (zř.) při, u: *penes praetōrem est potestās iūdicandī* (souditi).

12. **per** skrz (nebo pouhý instrumentál): *erant itinera duo, alterum per Sēquanōs, alterum per prōvinciam nostram; nuntiōs dīmittere per agrōs* po venkově; čas. *per decem diēs* po deset dní; prostřednictví: *per lēgātōs aliquem certiōrem facere* po vyslancích, *per litterās* písemně, dopisem; příčina: *per invidiam* pro závist, ze závisti; v zapřísahání: *per deōs immortālēs!* (při bozích —).

13. **praeter** mimo: *praeter castra proficīscī* (i podle); přen. *praeter spem, opīniōnem accidit.*

14. **secundum** podle: *iter secundum mare facere, secundum nātūram vīvere;* čas. (hned) po: *secundum lūdōs.*

Pozn. 1. U Tacita *apud urbem Nōlam = in urbe Nōlā.*

2. V pozdější latině bývá *ergā* ve smyslu nepřátelském: *odium ergā Rōmānōs.*

2. s ablativem:

ā, ab, ē, ex, dē,
cum, sine, prō, prae,
k tomu *cōram, tenus.*

1. **ā, ab, abs**; od, *abs* jen před *t (abs tē*, ve slož. *abstineō)*, *ā* se neklade před samohláskami a před *h; ab urbe proficīscī*, *ā cēnā redīre; čas. ab hōrā septimā ad vesperum; ā puerō (-īs)* od dětství; o příč. *cōnsul ab hostibus occīsus est; ā tergō* od zadu, vzadu; *ā prīmō agmine* u předního voje, *ab omnibus partibus* se všech stran.

2. **cōram** za přítomnosti, před (očima): *cōram iūdice.*

3. **cum** s: *cum sociō; cum hoste pugnāre* (= proti); způs. *cum virtūte vīvere* (ctnostně); *esse cum tēlō* míti u sebe zbraň.

4. **dē**, místně s (shora dolů): *dē mūrō dēicere;* (= ex) z: *dē fīnibus exīre, dē, vītā dēcēdere, homō dē plēbe, ūnus dē septem;* čas. *dē mediā nocte* o půlnoci; příč. *eā dē causā* z té příčiny, proto; o: *narrāre dē bēstiīs, certāre dē praedā.*

5. **ē ex** z, ze *(ē* neklaď před samohláskou a před *h): ex urbe pellere; ex omnibus partibus* (s, na); *audīre ex aliquō = ab; ex eō tempore* od toho času; *ex itinere hostēs aggredī* hned na pochodu; podle: *ex senātūs cōnsultō; ex quō vereor* (a proto).

6. **prae** před: *equōs prae sē agere;* pro (o překážce): *prae lacrimīs loquī nōn possum;* o srovnání proti, vedle: *nēminem prae sē hominem putat* (za člověka).

7. **prō** před (zády k předmětu): *cōpias prō castrīs prōdūcere;* pro, za: *prō patriā pugnāre, morī, ōrātiō prō Milōne;* místo, na místě: *lēgātus prō praetōre;* o srovnáuí podle: *prō magnitūdine perīculī; prō testimōniō afferre* uváděti jako důkaz.

8. **sine** bez: *nēmō sine vitiīs nāscitur.*

9. **tenus** až po: *Taurō tenus.*

3. S akusativem i s ablativem: *in, sub, super.*

a) akusativ na ot. kam?	b) ablativ na ot. kde?
1. **in** do, v, na.	v, na, při.
in fīnēs hostium exercitum dūcere;	*corōnam habēre in capite, ambulāre in hortō;*
čas. *in posterum diem* (na), *dormīre in lūcem* (do bílého dne);	čas. *ter in annō* (v roce, za rok);
přen. *dīvidere in trēs partēs* (na), *pietās in parentēs* (k) *odium in Rōmānōs* (k).	*esse in armīs* (ve); *pōnō librum in mēnsā* (na stůl); *in oppugnatiōne urbis* (při).

2. **sub** pod (kam?):	pod (kde?):
sub iugum mittere,	*sub rādīcibus montis* (pod úpatím, na úpatí);
sub montem succēdere (až k), *sub vesperum* (k), *sub lūcem* (k ránu);	čas. *sub nocte* za noci, *sub ipsā profectiōne* právě při odjezdu.
3. **super** nad, přes	nad (kde?)
super vallum praecipitārī (přes) *super Sūnium nāvigāre* (kolem);	*super cervīce pendēre* (viseti nad); přen. *hāc super rē dīcere* (o).

Pozn. *subter* pod: *subter mare* (pod moře); *subter lītore* (kde?).

100. Předložky jako příslovce a předpony.

1. Původně stačil pro určení, zvláště místní, pouhý pád, čehož zbytky máme u jmen měst. Když se řeč rozvíjela, bylo třeba větší jasnosti a proto k pouhému pádu substantiva přistupovala jako bližší určení příslovce místní, jakými původně předložky byly. Spojení to se časem ustálilo jako t. zv. předložkový pád; z významu místního se vyvinul význam časový — co jest místně vedle sebe, jest časově po sobě — z časového příčinný — jsou-li dva děje vždy po sobě, soudíváme, že první jest příčinou druhého — a způsobový. Některé předložky význam příslovcí podržely.

Nyní zveme předložkami slovce neohebná, která ve spojení se jmény předmětů vyjadřují vztahy místní, časové, způsobové a příčinné. Pádem předložkovým rozumíme spojení předložky s pádem jména podstatného v jednoduchý výraz slovní. Ve větě pády předložkové mohou býti týmiž členy větnými jako pády prosté.

2. Adverbiální význam zachovaly zvláště předložky:
ante, *post* = *anteā*, *posteā* dříve, později; před tím, potom;
circā: loca, quae circā (v okolí) *erant.*
contrā = naproti tomu;
suprā nahoře, svrchu, výše: *ut suprā memorāvī; īnfrā* dole, doleji;
prope: blízko, nablízku;
super: satis superque dosti, až příliš;
ultrā: dále, nadto *(nōn prōcēdere ultrā);*
extrā venku;
iūxtā ve spoj. s *ac*, *atque* = právě tak, jako;
praeter = *praeterquam* vyjímaje, s výjimkou.

3. Předložky jako předpony mění často tvar:

a) *ā, ab, abs, as, au-* směr od něčeho (pryč)	*āfuī, absum, abstineō, asportō, auferō*
b) *ad* k, na	*addō;* s připodobněním *d: accēdō, afferō;* *d* vypadne: *aspiciō, ascendō*
c) *cum* s: *con, co-*	*compōnō, coniungō,* připodob. *colloquor, corruō; cōgnōscō, coëō*
d) *ē, ex* = z, ven	*ēducō, expugnō, exeō;* připod. *efferō.*
e) *in:* do, v	*incurrō, s* připodob.: *impōnō, illūdō, irrīdeō.*

Jest lišiti od *in* = ne v *inimīcus* = *in-amīcus* nepřítel.

f) *ob: oc, os, o*	*obsequor, occurrō* (připodob.), *ostendō, omittō, oppōnō, offerō.*
g) *per,* připod. *pel-*	*perficiō, pelliciō (-laciō).*
h) *prō, prōd-* před	*prōferō, prōdeō, proavus.*
i) *sub, sus-, su-* (přip.):	*subeō, suscipiō (capiō), suspiciō, (-speciō), sufferō, suggerō, suppōnō.*
k) *trāns, trān-, trā-*	*trānsgredior, trān-siliō (saliō), trādūcō.*

4. Předpony jiné než předložkové (častější):

amb-, am-, an- na obou koncích, kolem		*ambiō, amplector, anceps*
dis-, dī-, di-, dif-, dir- roz-		*discēdō, dīruō, di-spergō (spargō), differō, dīrimō (emō), difficilis*
in-, im-, il-, ir-: ne-		*inimīcus, īnstābilis, immemor, ignōtus, illicitus, irritus*
por-, pol- před		*por-rigō, po-lliceor*
red-, re	a) zpět	a) *redeō, reddō, respiciō;*
	b) znovu	b) *repetō, restaurō*
sēd, sē- bez, od sebe, stranou		*sēd-itiō, sē-dūcō, sē-cūrus*
vē- ne		*vēsānus* = *īnsānus.*
Pozn. *ne* = ne		v *nesciō, nescius.*

101. III. Spojky.

I. Spojky jsou slova neohebná, jež spojují výrazy slovní nebo větné v jednotu a naznačují zpravidla i jejich významový vztah.

Spojky dělíme:

a) na spojky **souřadící**, které spojují buď dva souřadné výrazy slovní (výrazy stejné platnosti ve větě) anebo dvě souřadné věty jednoduché, ať hlavní či vedlejší;

b) na spojky **podřadící**, které zpravidla připojují větu podřízenou k větě řídící.

Viz §§ 203—206, 223 nn.

102. IV. Citoslovce.

Citoslovce jsou slova neohebná, vyjadřující pocit nebo náladu mysli.

a) **Původní:**

1. při **zvolání** *ō: ō fortūnāte adulēscēns!* (šťastný jinochu!), *ō mē miserum!* (já bídný!); *heu* = hej, pozor! (i *heus*): *heus tū, quid agis? en, ecce* (hle, ejhle): *en Priamus! ecce homō!*

2. při **vzývání** bohů: *ō, prō dī immortālēs!* pro bohy!
prō sāncte Iūppiter!

3. při vyjádření **bolu**: *heu*, *eheu* } ach, běda! *heu, quam difficile est!*
vae (i hrozba): *scelesta, vae tē* (běda), *vae victīs!*

4. při **ujištění**: *nē*, ano, zajisté: *nē illī falsī sunt!*

b) **Podružná** citoslovce jsou tvary jmenné, slovesné a celé věty, na př. *pāx* ticho! *macte* na zdar! *age* (nuže) a *cedo* (sem s tím, plur. *cette*).

Při vzývání bohů se klade: *Hercule, Hercle, mehercules, mehercule!* (při sám Herkules, při Herkulovi); *per deōs immortālēs!* (pro bohy nesmrtelné!); *medius fidius!* (při sám Bůh!).

DÍL DRUHÝ.

Skladba.

Věta jednoduchá a její členy.

103. **Věta** jest slovné vyjádření rozčleněné myšlenky. Rozeznáváme věty jednoduché a souvětí (věty složené). — Základní členy věty jednoduché jsou holý podmět a přísudek, rozvíjecí členy jsou předmět, přívlastek (jmenný), doplněk (přívlastek slovesný) a příslovečné určení:

Veteres	*Romani*	*senatores*	*olim*	*patres*	*appellabant.*
přívlastek	podmět	předmět	přísl. urč.	doplněk	sloveso určité
rozvitý podmět		rozvitý přísudek.			

Členy základní.

104. 1. **Podmětem** *(subiectum)* holým bývá:

a) obyčejně slovo sklonné v nominativu: *Nostri ad arma currunt;*

b) kterékoli slovo nesklonné, vazby infinitivní, celá věta: *Tacere raro nocet. Caelum, non animum mutant, qui trans mare currunt.*

2. Podmět nebývá někdy vyjádřen:

a) poznáme-li jej z koncovky slovesa určitého: *Legum servi sumus;*

b) domyslíme-li si jej ze souvislosti: *Est-ne frater domi? Est;*

c) ve větách bezpodmětných jest podmět neurčitý, osobní nebo neosobní: *Homerum caecum fuisse tradunt. — Fulget. Pluit.*

Pozn. 1. Zájméno osobní klademe v latině jako v češtině u slovesa určitého jako podmět jen při důrazu a protivě: *Quod ego fui ad Cannas, id tu hodie es.*

2. *Hannibal peto pacem* (Já Hannibal). *Themistocles veni ad te* (Já Themistokles).

3. Někdy latinskou větu, ve které jest podmět vyjádřen, překládáme větou bezpodmětnou: *Aqua crevit* přibylo vody; *trecenti coniuravimus* tři sta se nás spiklo; někdy naopak: *pudet me stultitiae* stydím se za pošetilost; *concurritur* nastane srážka.

105. 1. **Přísudkem** *(praedicatum)*, je-li vyjádřen, jest vždy sloveso určité *(verbum finitum)*.

2. Tvary slovesa *esse* klesají obyčejně na pouhou sponu *(sal est albus)*, někdy však mívají význam plný. *Ante Homerum fuerunt poetae* (byli = žili).

3. **Přísudek neslovesný** jest ten, jehož jádrem jest slovo jiné než sloveso určité. Vyskytuje se zvláště v příslovích a stručných heslech. Ve většině případů si můžeme nějaké určité sloveso pro smysl doplniti, ač vynecháno není. *Aurora Musis amica (est). Iucundi acti labores (sunt). Post festum (venis). Fortes fortuna (iuvat). Tandem Caesar in Campaniam (profectus est).*

Pozn. Základem věty jest sloveso určité, od něhož nutno při rozboru věty vyjíti; v latině bývá často posunuto ke konci věty, v češtině je klademe co nejdříve po podmětu. Při rozboru věty vyhledáme tedy nejprve holý přísudek, pak si otázkou (kdo? co?) vyhledáme podmět, nato předmět a jiné rozvíjecí členy věty.

Shoda přísudku s podmětem.

A. Shoda s jedním podmětem.

106. 1. a) Určité sloveso se shoduje se svým podmětem v osobě a čísle: *cervus fugit, cervi fugiunt.*

b) Doplňkové adjektivum (zájmeno nebo sklonná číslovka), podobně i participium při slovesných tvarech složených, se shoduje s podmětem v rodě, čísle a pádě. *Iudex est iustus, iudices sunt iusti. Carthago a Romanis capta est.*

c) Doplňkové substantivum se shoduje s podmětem aspoň v pádě, jména přechylná a obojrodá *(mobilia* a *communia)* i v čísle a rodě: *Iustitia (est) regnorum fundamentum. — Aurora Musis amica. Aquila est regina avium. Invidia est assidua comes eminentis fortunae.*

Pozn. 1. Je-li podmětem výraz infinitivní nebo celá věta, bývá doplňkové adjektivum (participium a pod.) v *neutru sg.*: *Dulce et decorum est pro patria mori. Mihi pergratum est, quod venisti.*

2. Podmět v rodu mužském nebo ženském mívá (zřídka) doplněk adjektivní v rodě středním: *Triste lupus stabulis (triste* jest subst. = *tristis rēs).*

2. Jména hromadná a jiné výrazy množného smyslu *(quisque, uterque, nemo, nullus)* mají někdy přísudek v plurálu: **vazba podle smyslu,** *constructio ad sensum;* i rod někdy bývá měněn podle smyslu: *Magna multitudo hominum in urbem convenerunt. Orgetorix civitati persuasit, ut de finibus suis exirent. Militum milia sex egressi sunt. Capita coniurationis occisi sunt.*

3. Je-li podmětem jméno obecné *urbs, oppidum, mons, flumen* a pod., mající přívlastkem jméno vlastní (nebo naopak), shoduje se přísudek někdy se základem podmětu, jindy s jeho substantivním přívlastkem. *Athenae urbs capta est (captae sunt).* Jindy se shoduje přísudek s doplňkem nebo s přístavkem, stojí-li jim blíže než podmětu, — *Gens universa Veneti appellati sunt. Corinthus, lumen Graeciae, exstinctum est.*

B. Shoda s několika podměty.

107. 1. Má-li věta jednoduchá několik podmětů (t. j. podmět rozšířený), bývá přísudek obyčejně v čísle množném. Při různém rodu podmětů má rod mužský přednost před ženským, ženský před středním; podobně první osoba má přednost před oběma druhými, druhá před třetí: *Pater et māter sunt boni. Feminae et mancipia servatae sunt. Ego et tu valemus, tu et frater valetis. Illam meam cladem vos et omnes boni sensistis. Rex regiaque classis profecti sunt.*

Pozn. 1. Jsou-li podměty jména věcná, tedy při různém rodu podmětů bývá doplněk ve zpodstatnělém neutru plurálu: *Porta murusque de caelo tacta sunt*; tak bývá i při podmětech téhož rodu: *Ira et avaritia noxiae sunt* nebo *noxia sunt;* i při podmětech osobních a věcných dohromady: *Libera civitas et tyrannus inter se inimica sunt.*

2. Ani hlavní pravidlo není bez výjimek: *senatus populusque Romanus intellegit. Unus vir, una pugna, una victoria hostes a Germania propulsavit.* Podměty jsou brány souhrnně jako jeden celek.

2. Někdy se při více podmětech přísudek shoduje s nejbližším z nich, zvláště stojí-li přísudek před podměty nebo mezi nimi; někdy rozhoduje důležitost některého z podmětů: *Interfectus est C. Gracchus et M. Fulvius et eius duo filii. Accendit animos dolor, iniuriae, indignatio. Malleolus* (jm. vlast.) *productus est et mater eius et avia. Auxilia equitatusque erat comparatus. Prudentiā unius viri non solum Athenae, sed etiam omnis Graecia liberata est.*

Členy rozvíjecí.

108. 1. Předmět *(obiectum)* stává buď u sloves předmětných, nebo i u jmen přídavných a podstatných významu dějového; u jmen se pád předmětu proti soukmenným slovesům někdy mění: *cupio gloriam; cupiditas gloriae, cupidus gloriae.* U jmen podstatných jest předmět spolu přívlastkem jmenným.

2. Předmět bývá vyjádřen: a) slovem sklonným, buď v nepřímém pádu prostém nebo v pádu předložkovém; srov. § 109;

b) slovem nesklonným, často vazbou infinitivní nebo celou větou. *Desine insidiari consuli! Iubeo milites pugnare. Quid futurum sit, ignoramus.*

3. Je-li předmět vyjádřen akusativem, jest buď vnější nebo vnitřní. Předmět vnější vyjadřuje osobu nebo věc, která trvá i mimo děj slovesný: *Cicero rem publicam servavit.* Předmět vnitřní dějem slovesným teprve vzniká, vyjadřuje jeho výsledek nebo obsah: *Vitam iucundam vivo.* — Slovesa, mající předmět v akusativě, slovou přechodná *(transitiva)*, jinak jsou nepřechodná (*intransitiva*, t. j. *verba*).

Pozn. Předmět někdy nebývá vyjadřován.

1. Mají-li dvě nebo více sloves téže věty předmět společný, klademe jej jenom jednou; v češtině pak při druhých slovesech opakujeme jej obyčejně zájmenem, v latině nikoli. *Archelaus regem in foveam coniecit atque ita* (jej) *perdidit. Invidere bonis quam imitari malebant* (*eos* je).

2. Předmět vynecháme, když se snadno doplní ze souvislosti. — Ustálené výrazy, v nichž předmět jest pravidelně vypouštěn, jsou na př.: *ducere (agmen)* táhnouti; *appellere, solvere (navem, classem)* přistati, vyplouti.

109. 1. Vlastním pádem předmětu jest akusativ: *defendo castra* (předmět vnější), *vitam iucundam vivo* (předmět vnitřní) srov. § 108, 3., 117 nn.

2. V genitivu bývá předmět: a) po slovesech, *memini patris*, b) po jménech přídavných, *cupidus gloriae*, c) někdy i po podstatných, *cupiditas gloriae;* srov. §§ 128 nn.

3. V dativu a) bývá předmět zasažen činností slovesnou přímo: *parco hostibus;* b) častěji bývá v dativu předmět nepřímý vedle akusativu předmětného: *do tibi librum; quid mihi Celsus agit?*

4. Zřídka bývá předmět v ablativu: *fungor munere* (zastávám úřad), *utor gladiō;* srov. § 155.

5. Předmět v pádu předložkovém: *Odium in Romanos (k), narramus de bestiis.*

Příslovečné určení (adverbiale).

110. 1. Příslovečné určení vyjadřuje okolnosti místní, časové, způsobové (i vztahu a míry) a příčinné, za kterých nějaký děj nastal, nastává, nastane; stává a) u sloves, b) u substantiv a adjektiv, c) u výrazů příslovečných.

a) *Lacedaemonii fortissime pugnaverunt;*

b) *pugna ad Cannas (facta, commissa), ictus comminus; magis, maxime idoneus;*

c) *valde bene, nihilo minus.*

2. Příslovečné určení jest a) holé, vyjádřené příslovcem, pádem prostým nebo předložkovým; b) rozvité, vyjádřené výrazem nevětným nebo celou větou (příslovečnou).

a) *Bene et honeste vivere, id est cum virtute* (ctnostně) *vivere. Vitam silentio transire* (tiše).

b) *Persico bello secundo. Themistocles a patre exheredatus est, quod rem familiarem neglegebat.*

Pozn. 1. Latinská adverbia při slovese někdy vyjadřujeme v češtině adjektivy, která jsou pak shodným přívlastkem ke jménu podstatnému, utvořenému z významu latinského slovesa:

bene spero mám dobrou naději,
liberaliter polliceor činím velkomyslné sliby.

2. Naopak česká příslovce někdy v latině vyjadřujeme pády substantiv, prostými i předložkovými:

silentio (tiše), *vi* násilně, *cum virtute* ctnostně.

Přívlastek (attributum).

111. Přívlastek jest buď (pádem) shodný se svým jménem nebo neshodný, dále buď holý nebo rozvitý: *vir bonus, commentarii de bello Gallico.*

1. a) Přívlastek shodný bývá vyjádřen slovem sklonným, nejčastěji adjektivem nebo participiem, jinak i substantivem, zájmenem rodovým a číslovkou adjektivní, a shoduje se se svým substantivem podle pravidel o shodě přísudku jmenného, srov. § 106, 107: *vir bonus, arbor florens, in Histro flumine, haec urbs, trecenti milites.*

b) Vztahuje-li se přívlastek shodný ke dvěma nebo několika substantivům různého rodu a čísla, buď se opakuje nebo se shoduje s nejbližším: *omnes montes et omnia maria — omnes montes et maria — montes et maria omnia* (nikoli *montes et omnia maria*).

Pozn. 1. V některých ustálených výrazech se u přívlastku adjektivního vynechává substantivum; přívlastek se stává takto jménem podstatným: *hiberna, aestiva (castra); hoc dicam paucis (verbis)* a pod.

Pozn. 2. Pozoruj rozdíl: *multi et clari viri* = mnoho slavných mužů, t. j. mnozí, a to slavní mužové. Oba přívlastky jsou sobě navzájem souřadné; ale *multae naves onerariae*, mnoho lodí nákladních; *naves onerariae* tvoří jediný celek, jenž jest přívlastkem *multae* rozvit.

Pozn. 3. O zvláštnostech přívlastků *summus, medius, primus, imus* viz § 38, pozn. 2.

2. Přívlastkem neshodným bývá: a) podstatné jméno v pádu nepřímém, *amor parentum* láska rodičů; b) pád předložkový, *reditus in Asiam;* c) adverbia u zpodstatnělých participií perf. pass., *apte dictum* (vtipný výrok); d) gerundium a gerundivum, *ars scribendi* (psáti), *occasio patriae liberandae* (osvoboditi vlast); e) celá věta (přívlastková), *arbores serit agricola, quarum fructus numquam aspiciet.*

Pozn. 1. Ve výrazech *pugna ad Cannas facta (commissa), urbs in monte sita* (město na hoře) jsou shodné přívlastky *facta, sita*, vzaté jako celek se svým podst. jménem *(pugna facta, urbs sita)*, rozvity ještě přívlastkem neshodným, vyjadřujícím místní určení.

Pozn. 2. některých ustálených výrazech se i zde jméno podstatné u přívlastku vypouští: *Caecilia Metelli (filia), ad Vestae (aedem, templum).*

Pozn. 3. Vlastním pádem přívlastku neshodného jest genitiv (viz §§ 127 nn.); někdy bývá i v ablativě (viz § 132, 2), zřídka v jiných pádech prostých, ba i předložkových.

3. a) Latinský přívlastek neshodný překládáme někdy přívlastkem shodným: *domus patris* dům otcův, *virtus belli* statečnost válečná, *vir magni ingenii* muž nadaný, *mensa ex marmore* stůl mramorový.

Pozn. 1. Latina ráda nadsazuje ve chvále a haně; proto:
vir magni ingenii = muž nadaný, nikoli: velmi nadaný;
vir maximi ingenii = muž velmi nadaný, nikoli: převelice nadaný (srov. § 39, 2 c).

Pozn. 2. Český adjektivní přívlastek shodný se vyjadřuje v latině někdy jménem odtažitým s přívlastkem neshodným:

acies oculorum pronikavý zrak
angustiae itineris úzká cesta
asperitas viarum drsné cesty
atrocitas rei krutý čin
magnitudo silvarum ohromné lesy
societas periculi společné nebezpečí
species utilitatis zdánlivý užitek
varietas studiorum rozmanité snahy
vanitas opinionum lichá mínění

b) V latině jest někdy přívlastek shodný, v češtině neshodný (latinské adjektivum vyjádříme pak česky pádem předložkovým):

oratio Catilinaria řeč proti Katilinovi
iter Brundisinum cesta do Brundisia
moenia lignea hradby ze dřeva
pugna Cannensis bitva u Kanen
bellum Romanum válka s Římany
Aristides Atheniensis Aristides z Athén

4. Latinské substantivum, opatřené přívlastkem neshodným (v genitivu), vyjadřujeme někdy v češtině jedním slovem (často složeným):

rerum scriptor dějepisec,
regni cupiditas vládychtivost,
contumelia vocis nadávka.

5. Náměstka vztažná, uvozující větu přívlastkovou, se shoduje se svým substantivem v rodě a čísle, někdy i v pádu: *Hostes, qui victi erant (quos viceramus), sub iugum missi sunt.* I jinak platí pravidla o shodě (srov. § 106, 107): *Pater et mater, qui mortui sunt; ira et avaritia, quae periculosae (periculosa) sunt* a pod.

112. Postavení přívlastku. I. Přívlastek shodný.

1. a) Přívlastek shodný, vyjádřený jménem přídavným (nebo participiem), má své místo před substantivem; ale vlivem přízvuku větného, dále pro zřetelnost a libozvuk místo své často mění.

Pulchra avis, magnae opes. — Hominum utilitati agri omnes et maria omnia parent.

b) Adjektiva odvozená od jmen vlastních stávají za substantivy: *Dumnorix Haeduus.*

c) Adjektiva, mající více slabik než jméno podstatné, bývají za svým jménem: *vir egregius, di immortales;* podobně přívlastky rozvité: *fossa undecim pedes lata.*

d) Ustálené výrazy: *populus Romanus, sermo Latinus, res publica, aes alienum.*

2. Substantivní přívlastek má místo za svým základem, ale působením příčin nahoře uvedených se pořádek často mění.

Jména obecná *rex, imperator* (císař), *urbs, oppidum, flumen, insula, mons* klademe zpravidla napřed; vždy se říká: *urbs Roma, flumen Rhenus. Imperator* (císař) *Titus*, ale *Scipio imperator* (vojevůdce, jako vojevůdce) *Carthaginem cepit.*

Pamatuj: *rex senex* (starý král), *filii adulescentes* (mladí synové), *exercitus victor* (vítězné vojsko); *Pompeius et Caesar consules* konsulové P. a C.; *L. et Arruns fratres.*

3. Zájmeno přisvojovací (a často neurčité) stává za substantivem, ukazovací před ním: *pater meus, homo quidam — hic homo, ista audacia.*

4. Číslovky základní stávají za substantivem, řadové před ním při výpočtu.

II. Přívlastek neshodný stává častěji za svým substantivem než před ním: *odium Hannibalis, fines Belgarum, commentarii de bello Gallico* — ale i *Lysimachi filius.* — Ustálené výrazy: *tribunus plebis* (ale *plebiscitum*), *praefectus urbis, orbis terrarum.*

Má-li podstatné jméno přívlastek shodný i neshodný, stává neshodný mezi přívlastkem shodným a substantivem: *extremi Galliae fines.*

113. 1. **Přístavek** *(appositiō)* se shoduje rovněž se svým jménem podle pravidel o shodě přísudku jmenného: *aquila, regina avium; Roma, caput Italiae.*

Pozn. Ke dvěma nebo více substantivům, zvláště věcným, bývá adjektivní přístavek ve zpodstatnělém neutru plurálu (u pozd. spisovatelů): *Labor voluptasque, dissimillima naturā* (věci velmi nepodobné).

2. Přívlastky adjektivní, vyjadřující u jmen vlastních chválu nebo hanu, klademe v latině obyčejně do superlativu, přidáváme k nim vhodné jméno obecné a připojujeme je ke jménu vlastnímu ve formě přístavku: *Crassus, vir divitissimus* = bohatý (boháč) Krassus; místo jména obecného klade se někdy zájmeno *ille* (srov. § 46, 3, pozn. 1).

Doplněk (nomen praedicativum).

114. Doplněk jest buď doplňovací (při slovesech významem neúplných), nebo určovací. Obojí jest buď shodný s podmětem nebo předmětem věty (podle pravidel o shodě v § 106), nebo neshodný.

1. Doplněk shodný bývá vyjadřován týmiž druhy slov sklonných jako přívlastek shodný (viz § 106, 107); v latině musí býti vždy v témž pádu, jako jeho substantivum, v češtině někdy bývá v instrumentálu (místo v nominativu nebo v akusativu), aniž tím přestává býti shodným: *usus est magister optimus* (nejlepším učitelem). Patří-li doplněk shodný k několika substantivům, platí totéž, co u přívlastku (§ 111, 1 b).

2. Je-li ve větě zájmeno ukazovací podmětem nebo předmětem a substantivum k němu doplňkem, nastává shoda opačná. Podmět, vyjádřený zájmenem, se shodne se svým substantivním doplňkem: *Hanc existimo meam culpam* (to pokládám za svou vinu). *Haec est nobilis ad Trasumenum pugna* (to jest...). *Idem velle atque idem nolle, ea demum est vera amicitia:* to jest teprve...

Je-li podmětem nebo předmětem zájmeno vztažné, nastává opačná shoda jen tehdy, když jest doplňkem jméno obecné, nikoli vlastní: *Thebae, quod est caput Boeotiae* (jež jsou hlavou); ale *Flumen, quod appellatur Tamesis.*

3. Doplňkem neshodným bývá buď genitiv, dativ, ablativ s přívlastkem, pád předložkový, infinitiv a pod.: *Gallia tota erat Romanorum. Nimia fiducia calamitati esse solet* (na škodu). *Caesar fuit magnā eloquentiā* (výmluvný). *Omnes pro hostibus habiti sunt* (naložilo se se všemi jako s nepřáteli). *Homini docto vivere est cogitare.*

Pozn. O vyjadřování latinského doplňku neshodného v češtině shodným platí táž pravidla jako o přívlastku v § 111, 3: *domus erat patris* (otcův), *Caesar fuit magnā eloquentiā* (výmluvný) a j.

Příd. k § 114. U básníků a pozdějších prosaiků příd. jména v doplňku někdy překládáme příslovci: *Serus in caelum redeas (sero,* pozdě). *Trapezuntem subitus irrupit (subito,* náhle). *Vivite felices* (šťastně). — Naopak bývá u nich jindy doplňkem příslovce: *Inceptum fuit frustra* (podnik byl marný). *Dicta erant impune* (nebyla trestná).

Doplněk doplňovací.

115. Doplněk doplňovací bývá u sloves významem neúplných, jako jsou:

1. *facio*, *efficio*, *reddo* činím někoho (něco) něčím;

2. a) *puto*, *existimo*, *duco (habeo)* pokládám někoho zač; *cognosco*, *invenio*, *reperio* poznávám, shledávám jako...

b) *nomino*, *voco*, *dico*, *appello* nazývám, jmenuji někoho něčím;

c) *creo*, *lego*, *eligo*, *deligo*, *dico* volím, jmenuji někoho něčím, *designo* volím na příští rok, *declaro*, *renuntio* prohlašuji.

3. *do*, *sumo*, *posco*, *habeo* dávám, beru, žádám, mám (v původním významu) někoho za něco, jako něco.

4. *me praesto*, *praebeo* osvědčuji se, prokazuji se někým, něčím.

Setká-li se u těchto sloves akusativ předmětu s akusativem (shodného) doplňku, vzniká vazba **dvojího akusativu**, předmětného a doplňkového, v češtině akusativ doplňkový překládáme instrumentálem nebo vazbami volnějšími: *Romani Ciceronem creaverunt consulem:* konsulem, za (jako) konsula.

V rodě trpném se oba akusativy změní v nominativy (**vazba dvou nominativů**), při čemž proti slovesům uvedeným pod č. 1. stojí *esse* býti, a jeho obdoby: *fio*, *existo*, *evado* (stávám se), *nascor*, *morior*, *maneo*, *videor* (zdám se).

Cupiditas homines caecos facit. Themistocles mare tutum reddidit. Invidiam virtute partam existimamus gloriam. Senatus Antonium hostem patriae iudicavit (uznal, prohlásil). *Timidus vocat se cautum, parcum sordidus* (skrblík). *Romulus urbem ex* (podle) *suo nomine Romam appellavit. Ad bellum gerendum Athenienses Alcibiadem ducem sibi delegerunt. Cimon sororem suam uxorem Calliae dedit. Ariovistus obsides nobilissimi cuiusque liberos poposcit. Praesto me fortem, praebeo me virum.*

Cupiditate homines caeci fiunt. Satis vixi; invictus enim morior. Profectio fugae similis videbatur. Considius rei militaris peritissimus habebatur. Nemo ante mortem beatus dicendus est. Aristides ab Atheniensibus cognomine Iustus appellatus est. Consules creati sunt L. Iunius Brutus et L. Tarquinius Collatinus. Fabii hostes Veientibus dati sunt.

Pamatuj: *certiorem aliquem facio de aliqua re* podávám někomu zprávu o něčem;
certior fio de aliqua re dostávám zprávu o něčem.

Pozn. 1. Vedle dvojího akusativu a nominativu máme i dvojí dativ a ablativ: *P. Scipioni cognomen fuit Africano* (i *Africanus*); *utor te magistro* mám tě za učitele.

Pozn. 2. *Se gerere* vésti si, chovati se, určuje se příslovcem: *fortiter me gero* atd.

Pozn. 3. *Habere* ve významu míti (v majetku) se pojí s dvojím akusativem, v trpném rodě s dvojím nominativem: *habeo te amicum* mám tě (skutečně) za přítele; *virtus clara aeternaque habetur* ctnost jest majetkem slavným a věčným.

Habere ve významu pokládati (zač) mívá sice v trpném rodě vazbu dvojího nominativu, ale v rodě činném častěji mívá podřadný doplněk substantivní v ablativě s předl. *pro* nebo *in*, nebo v genitivě s *(in) loco* nebo *(in) numero;* vazba ta vyskytuje se i v rodě trpném: *Omnes pro hostibus, in hostibus, (in) loco hostium, (in) numero hostium habeo (habebantur).* — Podřadný tento doplněk mohou míti též slovesa *dare, ponere, ducere, putare, numerare: Hostes principum liberos obsidum loco dederunt. Mortem in malis habeo, duco, pono, numero* smrt pokládám za zlo, počítám ke zlům; něco mám za jisté *aliquid habeo pro certo.*

Pamatuj dále:

(in) numero deorum aliquem pono, habeo, duco = kladu, počítám někoho mezi bohy; *loco patris aliquem colo* = ctím někoho jako otce; *nullo loco aliquem numero* = nic si někoho nevážím.

Doplněk určovací.

116. Doplněk určovací může státi při slovese každém; mnohdy překládáme do češtiny takový doplněk shodný doplňkem neshodným, vazbou přechodníkovou, pádem předložkovým, příslovci, větou příslovečnou. V doplňku určovacím bývají zvláště:

1. Substantiva, značící věk, úřad, povolání: *puer, adulescens, vir, senex, miles, artifex, consul* a pod.: *Cicero consul rem publicam servavit* (jako konsul, jsa konsulem, za svého konsulátu, když byl konsulem). *Cato senex litteras Graecas didicit:* jako stařec, jsa stár, ve stáří, když byl stár. *Cicero Brutum iam puerum dilexit:* jako hocha, v jeho mládí a pod.

2. Adjektiva a participia, značící tělesný a duševní stav, náladu mysli:

vivus — mortuus, *laetus — tristis*
praesens — absens, *libens — invitus*
(— proti vůli).

Themistocles absens damnatus est (jsa [když byl] nepřítomen, za své nepřítomnosti); pod. *Themistoclem absentem legati accusaverunt. Hortensium vivum amavi, Crassum non odi mortuum. Sequani tristes* (smutně) *terram intuebantur.*

3. Adjektiva a číslovky, značící počet, pořádek:

primus — medius — postremus, ultimus,
superior — inferior, prior — posterior, proximus,
unus, solus, rarus, totus, ipse.

Hannibal primus in proelium ibat, ultimus discedebat. Priori (dříve) *Remo augurium vēnit. Ubii proximi* (velmi blízko) *Rhenum incolunt. Themistocles totum* (zcela) *se dedidit rei publicae.*

Pozn. Pozoruj rozdíl a) *Hannibal primus hanc urbem cepit* = H. první, nejprve H.; před ním nikdo jiný. — b) *Hannibal hanc urbem primam cepit* = nejprve dobyl toho města, potom jiných. — c) *Hannibal primum urbem obsidione clausit, deinde cepit, tum delevit* = nejprve, potom, posléze. — d) *Hannibal urbem primum adortus est, deinde obsidione clausit, tum cepit, denique (postremo) delevit.* — e) *Hannibal primo Romanos vicit, postea ipse victus est* (z počátku = *initio;* později).

Pády jmenné jako větné členy rozvíjecí.

Pády prosté.

Akusativ.

117. 1. Akusativem obyčejně vyjadřujeme předmět, jejž slovesný děj zasahuje přímo a úplně. Někdy bývá v akusativu i doplněk a příslovečné určení.

2. O předmětu vnějším a vnitřním viz § 108, 3.

3. Slovesa přechodná *(verba transitiva)* mají passivum celé; slovesa nepřechodná *(intransitiva)* mají předmět v pádu jiném než v akusativu, nebo v pádu předložkovém a vytvořují trpný rod jen ve 3. os. singuláru.

Pozn. Latina užívá daleko více passiva než čeština, a to z těchto důvodů: 1. Má více sloves přechodných, jež vytvořují passivum celé. Při vazbě trpné z akusativu předmětu se stane nominativ podmětu. V češtině jest více sloves nepřechodných, jež mají trpný rod jen ve 3. os. sg.; k tomu však živá mluva sahá zřídka. — 2. Latina klade nerada za podmět věty činné substantivum abstraktní, raději užije vazby trpné. — Proto někdy překládáme latinské vazby passivné do češtiny vazbami činnými a naopak: 1. *Tyrannus ab omnibus timetur* = všichni se bojí tyrana. *Multa morte effugiuntur* = mnohému se unikne (unikneme) smrtí. 2. *Bello vastantur agri* = válka pustoší pole.

A. Akusativ předmětem.

Akusativ předmětu vnějšího.

118. Předmětný akusativ latinských sloves přechodných překládáme někdy do češtiny pády jinými nebo pádem předložkovým.

1. Genitivem: a) při českých záporných slovesech přechodných (gen. záporový):

habeō libros mám knihy; *non habeō libros* nemám knih.

b) u sloves značících: báti se, varovati se, stříci se, nedbati něčeho.

timeo, metuo mortem	bojím se smrti,
fugio, effugio, vito invidiam	varuji se, unikám nenávisti.
caveo canem, periculum	střehu se psa, nebezpečí,
neglego leges	nedbám zákonů.

Pozn. *Fugio hostem* utíkám nepříteli, před nepřítelem.

c) žádati si, přáti (si), dotýkati se něčeho; dosíci, dobýti, hájiti, zasloužiti si něčeho:

cupio, opto, desidero divitias	žádám si bohatství,
tango vulnus	dotýkám se rány,
assequor, consequor, adipiscor, impetro, nanciscor gloriam	dosahuji, nabývám slávy,

expugno, capio urbem	dobývám města
defendo amicos	hájím přátel,
tueor domum	střehu domu,
mereor praemium	zasluhuji (si) odměny.

Pozn. *defendo bellum a finibus* odrážím válku od území.

2. dativem; slovesa porůzná:

disco linguam Latinam	učím se latině,
edisco carmen	učím se nazpamět básni;
impedio, prohibeo iter	zadržuji pochod, ale
impedio hostes itinere	bráním nepřátelům v pochodu;
intellego Catonem, verba	rozumím Katonovi, slovům,
iubeo, veto milites	přikazuji, zakazuji vojínům,
iuvo, adiuvo socios	pomáhám spojencům,
miror, admiror sapientiam	podivuji se moudrosti a j. v.

3. instrumentálem: pohrdati, hroziti, hýbati, házeti někým, něčím:

contemno, despicio, sperno, aspernor divitias	pohrdám bohatstvím,
minor, minitor tibi mortem	hrozím ti smrtí,
ale *minor tibi gladio*	hrozím ti mečem;
iacio lapides	házím kamením;
moveo castra	hýbám táborem.

4. pádem předložkovým: hleděti nač, bažiti, toužiti po něčem, mstíti se na někom, zač:

specto ludos	dívám se na hry (hrám),
cupio, opto, desidero pacem	toužím po míru;
ulciscor hostem	mstím se na nepříteli, trestám nepřítele,
ulciscor iniurias	trestám křivdy,
ale *ulciscor hostem pro iniuriis.*	mstím se na n., trestám n. za křivdy.

Pozn. Jsou-li uvedená latinská slovesa v passivu, vypomáhá si čeština někdy vazbou činnou, jindy vazbou volnější: *Cicero ab amicis adiuvatur:* C. jest podporován, Ciceronovi se pomáhá, se dostává pomoci, přátelé pomáhají Ciceronovi. Podobně *milites iubentur pugnare* dostávají rozkaz a j. v.

119. S akusativem osoby se pojí neosobná slovesa: *fallit me, fugit me, praeterit me* jest mi něco tajno, neznámo, nevím něčeho; *iuvat me* těší mne, *decet me* sluší (se) mi, *dedecet me* nesluší (se) mi.

Podmětem k těm slovesům jest vlastně zájmeno rodu středního, vazba infinitivní, celá věta: *Multa viros decent, quae mulieres dedecent. Neminem fallit paucos suā sorte contentos esse. Hoc me decet. Nisi me fallit* = = neklamu-li se.

Pozn. O *piget, pudet, paenitet, taedet, miseret* viz § 136.

120. S akusativem se pojí i mnohá slovesa, vyjadřující **vnitřní hnutí** *(verba affectuum)*, vyjadřuje-li se u nich předmět pocitu; vyjadřujeme-li však příčinu pocitu, klade se též ablativ, někdy s předložkami *de, in.*

miror, admiror pulchritudinem caeli	divím se kráse nebes;
rideo, irrideo stultos	vysmívám se lidem pošetilým,
ale *rideo, arrideo tibi*	směji se, usmívám se na tebe;
horreo scelus	hrozím se zločinu;
lugeo, doleo, maereo calamitatem	truchlím nad pohromou
doleo, maereo calamitate	rmoutím se nad pohromou
lamentor, gemo, queror fortunam	naříkám, stěžuji si na osud,

ale i *lamentor in re, queror de iniuria;*

Příd. k § 118. Básníci často i sloves nepřechodných užívají jako přechodných: *Corydon ardebat Alexim* (planul láskou k A.); *aequor durare* (snésti moře, odolati moři).

2. U básníků a pozdějších prosaiků bývá celé passivum i u sloves nepřechodných: *Cur ego invideor?* Proč se mi závidí?

3. Latinské passivum mělo do sebe i význam mediální (rodu středního slovesného); tím si vysvětlujeme některé nezvyklé vazby akusativu u básníků při slovesech zdánlivě passivních: *Priamus cingitur inutile ferrum* (opásá si); *membra sub arbuto stratus* (rozloživ si). — Naproti tomu *ictus caput* (zasažen do hlavy) patří již k akusativu vztahovému, tvořenému u adjektiv podle vzoru řeckého: *saucius pectus* (raněn do prsou a pod.). Akusativu tomu se blíží i vazba v příkladu *Hector per pedes lora traiectus* (maje provlečeny nohy otěžemi).

Básníci a pozdější prosaikové kladou podle zvyku řečtiny tak zv. akusativ vztahu při adjektivech, při komparativech a participiích; na př. *Hiems alba capillos. Cressa genus. Omnia Mercurio similis, vocemque coloremque et crines flavos et membra decora iuventa. Os humerosque deo similis.* Zřídka bývá akusativ vztahový u sloves: *equus tremit artus.*

spero, despero salutem doufám, nedoufám v záchranu, zoufám nad záchranou,

ale i *despero de salute;*

rebus desperatis, desperata salute vida nezbytí, nedoufaje v záchranu, zoufaje nad záchranou.

Je-li k slovesům těm předmětem zájmeno středního rodu, jest vždy v akusativu (vnitřního předmětu, srov. § 122.): *hoc doleo, id queror, quid lamentaris?*

Horatii soror hostium mortem lugebat. Milites Caesaris adventu Ariovisti sortem suam in tabernaculis gemebant ac lamentabantur. Falso queritur de natura sua genus humanum. Desperans victoriam, coepi suadere pacem.

Pozn. 1. Slovesa vnitřního hnutí mohou býti i podmětná, bet předmětu: *doleo* mám bolest, *maereo* truchlím, pociťuji žal a pod. — I jiných sloves lze užíti jako podmětných, přechodných a nepřechodných; na př. *deficio: tempus deficit* není kdy; *vires me deficiunt* nedostává se mi sil; *deficio animo* (abl.) klesám na mysli; *deficio ab aliquo* odpadám od někoho.

Pozn. 2. Při výkřiku obdivu, žalu a lítosti klademe akusativ zvolací, jenž jest vlastně větou jednočlennou; v češtině klademe genitiv nebo vazby volnější. *Me caecum, me miserum!* já slepý, já bídný! *O urbem venalem et mature perituram!* Jak jest prodajné to město a záhy zahyne!

121. Slovesa podmětná a nepřechodná, vyjadřující pohyb nebo klid v prostoru, stávají se často složením s předložkami přechodnými; srov. české jíti, obejíti, přejíti.

1. Zpravidla jsou přechodná slovesa složená s **circum, praeter, trans:**
circumeo munitionem, circumvenio exercitum obcházím, obkličuji;
circumsto senatum, circumsedeo oppidum obstupuji, obléhám;
praetereo, praetergredior urbem jdu mimo město,
amnis praeterfluit urbem řeka teče mimo město;
transeo, transgredior flumen překračuji řeku.

2. U sloves složených s **ad, cum, in, ob, per** máme tři případy:

a) takřka vždy jsou přechodná jakožto předmětná slovesa:
conscendo equum, navem vstupuji (vy-) na koně, na loď;

ineo urbem (zřídka *in*) vcházím do města; *ineo proelium* počínám bitvu, *inire consilium* pojmouti záměr, *viam* dáti se na cestu, *gratiam* dojíti obliby, *magistratum* nastoupiti úřad;

obeo (zřídka *in, ad*) *Siciliam* obcházím S., *obeo mortem* umírám, *obeo sacra* zastávám, konám oběti;
subeo (někdy *sub, ad*) *tectum* vcházím pod střechu; *poenam, labores, periculum* podstupuji.

b) takřka není rozdílu ve vazbách:

ascendo (vystupuji na) *in caelum — montem, muros;*
ingredior in naves (vcházím), — *portam; i. viam, iter, sermonem* počínám;
invado (vtrhuji) *in urbem — urbem;*
perrumpo (prorážím) *per medios hostes — munitionem.*

c) Je-li sloveso v původním významu, předložka se opakuje, je-li ve významu přeneseném, jest předmětem pouhý akusativ; ale rozdíl ten nebývá důsledně zachován:

adeo ad praetorem, ad amicum dojíti, dostaviti se k —
adeo senatum, oraculum obrátiti se s prosbou, dotazem na —;
adire urbes choditi po městech
adire periculum podstoupiti n.;
aggredior ad iugum přistupuji ke jhu
aggredior hostem udeřiti na nepřítele;
coīre inter se sejíti se mezi sebou
coīre societatem vejíti ve spolek
convenire in unum locum (sejíti se)
convenire Ciceronem navštíviti C., dostaviti se k C.
condiciones pacis inter eos non convenerunt neshodli se o —
signum, quod convenit umluvené znamení.
non omnibus (in omnes) omnia conveniunt nehodí se vše všem; *convenit* (neos.) sluší, náleží.

d) Slovesa značící převésti, převézti, přepraviti a pod. v češtině předložku opakují; v latině sloveso *traduco, traicio, transporto* často předložky neopakují, čímž vzniká vazba dvou akusativů, z nichž jeden (kdo jest přepravován) v rodě trpném přejde v nominativ, druhý (přes co jest přepravován) v passivu trvá:

Traduco, traicio, transporto exercitum flumen. Exercitus flumen traducitur, traicitur. Traicio flumen (nepřechodně) = přepravuji se přes řeku. *Caesar exercitum flumen Rhenum traduxit. Belgae Rhenum traducti sunt.*

Pozn. *Traduco* (zřídka *traicio, transporto*) opakuje někdy předložku při udání cíle: *exercitum trans Rhenum in Galliam traducere;* jindy bývá předl. *per* (kudy?): *Helvetii per fines Sequanorum copias traducunt.*

122. Akusativ předmětu vnitřního.

Vlastní akusativ vnitřního předmětu vyjadřuje obsah děje slovesného, Předmětem vnitřním v akusativu bývá: 1. podstatné jméno vytvořené od téhož kmene, jako jest jeho řídící sloveso, a opatřené přívlastkem; 2. podstatné jméno vytvořené od kmene majícího týž význam jako kmen slovesa řídícího (souznačné), také obyčejně s přívlastkem; 3. náměstka středního rodu, zastupující substantivum (i při slovesech jinak nepřechodných).

1. *Vitam beatam vivo. Magna voce iuravi verissimum ius iurandum. Atrocem pugnavimus pugnam!*

2. *Tertiam aetatem vivo. Atrox proelium pugno. Longam viam eo.*

3. *hoc gaudeo, laetor, doleo,* ale *hac re gaudeo, doleo, laetor*
id studeo *huic rei studeo*
hoc dubito *de hac re dubito;*
multa pecco = multa peccata pecco
hoc te moneo, iubeo, hortor, oro, rogo, interrogo = k tomu tě napomínám, povzbuzuji, to ti rozkazuji, o to tě žádám, prosím, na to se tě táži.

Pozn. Příbuzný tomuto jest akusativ, který vyjadřuje výsledek činnosti slovesné: *facere pontem in flumine, committere proelium, scribere librum;* srov. české „hráti divadlo, kopanou" a pod.

123. Dvojí akusativ předmětný.

1. *Doceo puerum* = učím hocha.
Doceo musicam = učím hudbě.
Doceo puerum musicam = učím hocha hudbě.

V latině oba akusativy, závislé ve spojené větě na *doceo*, jsou předmětné; *puerum* jest předmět osobní (koho učím?), *musicam* předmět věcný (čemu učím hocha?). Spojením akusativů předmětu osobního a věcného při témže slovese vzniká vazba dvojího akusativu předmětného.

2. Vazbu tu mívají:

a) Slovesa *doceo* učím, *celo* tajím, zatajuji.

Přídavek k § 122. Sem patří zkrácené vazby (u básníků): *sapere picem (sapere saporem picis), sitire sanguinem (sitim sanguinis), dulce ridere (dulcem risum), magnum clamare (magnum clamorem)* a j. v.

Cato senex litteras Graecas filium docuit. Regina mortem regis omnes celat.

Pozn. 1. *doceo* ve významu učím, vyučuji nemá passiva mimo part. perf. pass. *doctus* = učený, vzdělaný; za passivum k *doceo* bereme *disco aliquid ab aliquo*, nebo *erudior, instituor ab aliquo aliqua re: Ita a patribus didicimus* (byli jsme vyučeni). *A magistro erudior (instituor) linguā Latinā.*

2. *celo amicum consilia mea* nebo *de consiliis meis*, zatajuji příteli své záměry; v pass.: *amicus celatur de consiliis meis.*

b) Ze sloves značících žádati, prositi, tázati se *posco* (žádám), *flagito* (důtklivě žádám).

Pacem te poscimus omnes. Caesar cotidie Haeduos frumentum, quod erant polliciti, flagitabat.

Pozn. 1. Slovesa *oro, rogo* (žádám, prosím) a *rogo, interrogo* (táži se) mají dvojí akusativ jen v tom případě, že akusativ věcný jest vyjádřen náměstkou středního rodu (akus. vnitřní, srov. § 122).

id unum te oro, rogo o to jediné tě prosím, žádám;
id unum rogatus sum o to jediné byl jsem požádán, na to jediné byl jsem tázán;

ale

rogo senatorem sententiam táži se senátora na mínění,
v pass. *senator sententiam rogatur.*

Pozn. 2. Jinak pamatuj o vazbě sloves značících žádati, prositi, tázati se:

peto aliquid ab aliquo žádám něčeho na někom, někoho za něco:
„ *Romam* ubírám se do Říma, ženu se na Řím;
„ *hostem* ženu se, útočím na nepřítele;
posco, flagito, postulo aliquid ab aliquo žádám něčeho na někom, někoho za něco;
rogo, interrogo amicum de aliqua re táži se přítele na něco;
„ „ *te, quid sentias* táži se tě na mínění;
„ *oro te (ut mihi adsis)* žádám, prosím tě (o pomoc).
quaero aliquem, aliquid hledám něco, pátrám po někom, něčem;
„ *aliquid ex (ab) aliquo* táži se někoho na něco,
„ *de morte alicuius* vyšetřuji něčí smrt (na soudě).

Pozn. 3. *quaero de aliqua re* = bádám o něčem; *quaeritur* = jest otázka (vědecká, filosofická), pojí se s nepřímou otázkou; *quaestio* = otázka (vědec., filosof.). — *quaero de servis* = vyslýchám otroky; *quaestio* = výslech, vyšetřování, vyšetřovací soud.

B. Akusativ s doplňkem.

124. *Romani creaverunt Ciceronem* (předmět),
Romani creaverunt consulem (předmět),
ale *Romani Ciceronem consulem creaverunt*
(Římané zvolili Cicerona konsulem, za konsula).

Ve větě spojující oba akusativy, původně předmětné, stal se druhý akusativ *(consulem)* doplňkem: čím, zač zvolili Římané Cicerona?

Tím vzniká zase vazba **dvojího akusativu**, tentokráte předmětného a doplňkového; v rodě trpném oba akusativy se změní v nominativy podmětu a doplňku: *Cicero consul creatus est.*

Slovesa, po nichž klademe tyto vazby, i s příklady jsou uvedena v § 115.

C. Akusativ příslovečný.

125. 1. Akusativ vyslovuje příslovečné určení místa na otázku kam? u jmen měst a malých ostrovů a u jmen obecných *domus, rus.* Viz § 162, 163.

2. Akusativ vyjadřuje určení času na otázku „jak dlouho?“

Decem annos Troia a Graecis oppugnabatur.

Někdy předložka *per* při akusativu zdůrazňuje nepřetržité trvání: *Provinciam per hos annos a praedonibus liberam tenuistis.*

Pozn. Sem patří akusativ při participiu *natus:*

Quot annos natus es? (kolik let jsi narozen?) = Kolik je ti let?
puer novem annos natus (= p. novem annorum) hoch devítiletý;
puer maior (minor) novem annos natus hoch, jemuž jest přes devět let (ještě není devět let);
puer decimum annum agit chlapci jde na desátý rok.

126. 1. Akusativ jako určení míry prostorové bývá:

a) při výrazech vzdálenosti na otázku „jak daleko“? Při slovesech *abesse* a *distare* (býti vzdálen) bývá i ablativ míry.

Germani viam tridui (cestu tří dní, tři dni cesty) *progressi sunt. Sacer mons tria ab urbe milia passuum abest. Tumulus aequo fere spatio a castris Caesaris et Ariovisti aberat.*

b) Při adjektivech *longus*, *latus*, *altus* na ot. jak dlouhý, široký, vysoký, hluboký?

Fossa viginti pedes alta, decem pedes lata, centum pedes longa erat.

2. Některá adjektiva a zájmena středního rodu v akusativě ustrnula a stala se příslovci způsobu nebo vztahu: *facile*, *brevius*, *plerumque*, *multum*, *plus*, *plurimum*, *parum*, *minus*, *minimum; quid* (co, proč?), *aliquid* (trochu, něco), *nihil*, *ceterum*, *aliquantum* (značně) *summum* (nejvíce, nanejvýš) a j. v.

Pamatuj: *id aetatis (homo)* v tom věku, toho věku; *id temporis* = *eo tempore; id genus alia* jiné věci toho druhu.

Genitiv.

127. Genitiv jest vlastním pádem přívlastku, a to neshodného. Genitivem bývá vyjádřen i doplněk a předmět.

Jako přívlastek a doplněk vyjadřuje genitiv určité vztahy mezi dvěma předměty (osobami nebo věcmi), poměr majitele a majetku (dům mého otce), celku a jeho částí (polovina díla), předmětu a jeho vlastností (kameny veliké váhy) a j. U sloves a adjektiv bývá genitiv i předmětem, jenž jest však činností slovesnou zasahován jen neúplně, nebo činnost ta k němu jen směřuje.

A. Genitivem vyjádřen přívlastek a doplněk.

128. I. Genitiv přivlastňovací *(genitivus possessivus)* označuje vlastníka v nejširším slova smyslu.

Genitiv přivlastňovací v přívlastku.

1. Je-li vlastník vyjádřen substantivem v genitivě, překládáme genitiv ten do češtiny:

a) přídavným jménem přivlastňovacím, pokud je čeština vytvořuje a je-li genitivní přívlastek holý: *domus patris* dům otcův, *horti Caesaris* zahrady Caesarovy;

b) jménem podstatným v genitivě nebo obyčejným adjektivem, je-li genitivní přívlastek rozvitý, nebo nelze-li vytvořiti příd. jména přivlastňovacího: *templum Iovis Capitolini*, *naves hostium* (nepřátelské), *ius belli* (válečné), *vis animi* síla duševní.

2. Je-li vlastník vyjádřen zájmenem přivlastňovacím, shoduje se latina s češtinou: *pater meus*, *tuus*, ale *eius*, *eorum; parentes nostri* a pod.

Přivlastňovací zájmeno trvá v latině na rozdíl od češtiny, i když má při sobě přívlastek: *meā unius operā* (přičiněním mne jediného, jedině mým přičiněním); ale obyčejně *omnium nostrum (vestrum) salus* (blaho nás, vás všech). — *Ex tuā unius (consulis) vitā omnia pendent* = vše závisí na životě tebe jediného (tebe konsula).

Pozn. Genitiv přivlastňovací bývá někdy v užší závislosti na shodných adjektivních přívlastcích *sacer* (zasvěcený někomu), *proprius* (vlastní, patřící někomu), *communis* (společný někomu), než na substantivu, k němuž patří: *virtus viri* = ctnost mužova, — *virtus propria viri* = ctnost vlastní, příslušející muži; podobně *insula deorum sacra* (zasvěcený bohům), *hostis communis omnium* (společný všem).

Genitiv přivlastňovací **doplňkem** při slovesech významem neplných:

1. *facio*, *fio*, *videor* a j. (činím, stávám se, zdám se),

2. *puto*, *existimo*, *cognosco* a pod. (domnívám se, shledávám),

1. *Haec domus est Ciceronis* = jest Ciceronův, jest majetkem Ciceronovým. *Omnia victoris fiunt* = vše se stává (majetkem) vítězovým, vše připadá vítězi, *Gallia tota erat (facta est) Romanorum. Fortis viri est legibus parere:* zákonů poslouchati jest věcí, vlastností, znakem, povinností muže statečného, sluší, patří, náleží poslouchati muži statečnému. *Stulti (stultitiae) videtur haec dicere:* zdá se, že toto mluviti svědčí o pošetilosti, prozrazuje pošetilost, člověka pošetilého.

2. *Tempori cedere semper sapientis est habitum:* ustupovati poměrům vždy bylo pokládáno za vlastnost člověka moudrého.

Vlastník jest vyjádřen zájmenem přivlastňovacím: *Haec domus est mea* = jest můj, mým vlastnictvím, patří mně. *Meum est magistris oboedire* = jest mou povinností, sluší mi učitelů poslouchati.

Pozn. *Aliquid lucri facio* = dělám si z něčeho zisk, vykořisťuji něco; *aliquid meae dicionis (potestatis) facio* = uvádím něco pod svou moc, podmaňuji si něco.

129. II. Genitiv dějového podmětu a předmětu *(gen. subiectivus et obiectivus)* jest úzce příbuzný s předešlým.

1. Ve větě *Hannibal odit Romanos* položme místo slovesa určitého *odit* podstatné jméno *odium;* nenávist ta patří:

a) Hannibalovi, jakožto podmětu děje slovesného: *Hannibalis odium*, nenávist Hannibalova (vycházející od Hannibala). Genitiv *Hannibalis* vznikl z podmětu, je podmětný *(subiectivus)*.

b) Římanům, jakožto předmětu děje slovesného: *odium Romanorum*, nenávist proti Římanům (přecházející na Řím). Genitiv *Romanorum* vznikl z předmětu, jest předmětný *(obiectivus)*.

Genitiv přívlastkový, jenž jest podmětem (předmětem) děje slovesného, utajeného v substantivu, na němž genitiv ten závisí, zve se genitivem dějového podmětu (předmětu). V latinské větě proměníme substantivum, na němž genitiv závisí, v určité sloveso a pak již poznáme, stane-li se genitiv jeho podmětem či předmětem.

2. Genitiv podmětný:	Genitiv předmětný:
cura patris péče otcova	*cura patris* péče o otce
(pater curat)	*(curo patrem)*
timor hostium strach nepřátel	*timor hostium* strach z nepřátel
(hostes timent)	*(timeo hostes)*
spes hominum naděje lidská	*spes victoriae* naděje na vítězství
(homines sperant)	*(spero victoriam)*

Jiné genitivy předmětné: *liberator patriae* (vlasti), *expugnatio urbis* (města), *studia litterarum* (vědecká) a pod.

V češtině máme genitiv podmětný, ale zřídka užíváme genitivu předmětného, jejž často nahrazujeme předložkami k, na, o, z, proti, vůči a pod.

I v latině však někdy místo genitivu předmětného užíváme předložek, zvláště, když by vzniklo nedorozumění; *erga* klademe ve smyslu přátelském, *adversus* a *in* ve smyslu přátelském i nepřátelském. Místo *Hannibalis odium Romanorum* dáme raději *Hannibalis odium in Romanos; patris amor erga liberos* a pod.

Pozn. Někdy překládáme genitiv předmětný volněji (srov. *studia litterarum)*, užíváme i slov složených: *studium laudis* ctižádost, *regni cupiditas* vládychtivost a pod.

3. Místo genitivu zájmena 1. a 2. osoby se klade zájmeno přivlastňovací: *amor meus* = moje láska, ale i láska ke mně; *iniuriae nostrae* = bezpráví námi páchaná i na nás páchaná. Ale pro jasnost významu klademe častěji i zájmena do genitivu objektivního *(mei, tui, nostri, vestri)*.

Memoriam vestri (památku na vás) *servamus et servabimus.* — Genitivy *nostri* a *vestri* jsou předmětné, *nostrum a vestrum* celkové; jen ve spojení s *omnium* říká se vždy *nostrum, vestrum.*

Pozn. Při náměstkách:

strach z toho, z čehož = *hic, is, qui metus* nikoli *eius, huius, cuius rei metus;*

hněv pro to, pročež = *haec, ea, quae ira,* nikoli *eius, huius, cuius rei ira;*

bolest nad tím, čímž = *hic, is, qui dolor,* nikoli *eius, huius, cuius rei dolor;*

jejich, jichž počet = *hic, is, qui numerus* nikoli *horum, quorum numerus* a pod.

Adversus Gallos male pugnatum est; quo metu (strachem z toho, z nich) *omnis Italia contremuit. Eo dolore impeditus legatos ad Bocchum mittit. Hoc in numero* (v jejich počtu, mezi nimi) *erat Miltiades.*

130. III. Genitiv vysvětlovací. *(Gen. explicativus.)*

1. Řeknu-li *poena*, vím jen, že jde o nějaký trest; přidám-li k tomu genitiv *mortis*, jest to trest určitý (smrti), ale již to nemůže býti žádný trest jiný. Genitivu, jímž se význam podstatného jména vysvětluje, ale zároveň určitě omezuje, říkáme genitiv **vysvětlovací** (určovací).

Do češtiny jej překládáme:

a) doslovně: *poena mortis, periculum vitae;*

b) nominativem substantiva, adjektiva a j. (v uvozovkách): *nomen amicitiae* = jméno „přátelství“; *vox voluptatis* slovo „rozkoš“.

c) adjektivem nebo infinitivem (tímto při gerundiu) *arbor fici* (fíkový), *ars pingendi* (malovati, malířské).

Při jménech vlastních nebývá: *urbs Romana, flumen Rhenus*, nikoli *urbs Romae, flumen Rheni.*

2. Genitiv vysvětlovací stává u ablativů *instrumenti causā* a *gratiā* = pro, kvůli, za příčinou; ablativy ty spojujeme:

a) s genitivem substantiva: *amici causa*, *gratia* = pro přítele, kvůli příteli; *honoris causa* = za příčinou pocty, k poctě.

b) s genitivem *gerundia* neb *gerundiva* ve smyslu věty účelové: *Exercitus profectus est patriae liberandae causa* = pro osvobození vlasti (= *ut patriam liberaret);*

c) s ablativem náměstek přisvojovacích a zvratných; *meā causā* pro mne, kvůli mně; podobně *tuā*, *suā*, *nostrā*, *vestrā*, ale *ieus*, *eorum causā; tuā ipsīus causā* = k vůli tobě jedinému; *exempli causa aliquid afferre* uvésti za příklad; ale „jako na příklad" *ut*, *velut: multi oratores*, *ut (velut) Cicero.*

131. IV. Genitiv celkový *(gen. partitivus)* značí celek, z něhož se bere díl, vyjádřený slovem, na němž genitiv závisí.

Bývá v přívlastku i v doplňku. V češtině genitiv nebo předložky z, mezi.

1. Genitiv celkový v přívlastku stává:

a) u substantiv, značících množství nebo míru:

multitudo navium množství lodí — *pars equitum* oddělení jízdy
modius tritici měřice pšenice — *poculum vini* pohár vína.

Rozlišuj: *melior pars nostri* (nás, gen. předmětný) a *melior pars nostrum* (z nás gen. celkový);

b) u zpodstatnělých adjektiv a zájmen středního rodu, jsou-li v nominativě nebo v akusativě; dále při zpodstatnělých příslovcích *satis* (dosti) a *parum* (málo) bývá genitiv jmen odtažitých i látkových:

tantum, *quantum*, *aliquantum pecuniae* tolik, kolik, značně mnoho peněz;

multum, *plus*, *plurimum temporis* mnoho, více, nejvíce času;

nihil, *minus*, *minimum damni* žádná, menší, nejmenší škoda; *dimidium*, *paulum*, *reliquum vitae* polovina, trochu, zbytek života; *hoc*, *idem*, *illud*, *id*, *aliquid*, *quid consilii* tento, týž, onen, ten, nějaký jaký(?) záměr; *quid novi* co nového? *nihil novi (*i *nihil novum)* nic nového (u adj. II. dekl.); ale jen *nihil utile* (u adj. III. dekl.) nic užitečného, *nihil aliud* nic

jiného, *nihil laude dignum* (adj. zvlášť určeno); *satis temporis, satis eloquentiae, satis auri; parum roboris, parum felicitatis;* pamatuj: *ubi terrarum, ubi gentium?* kde na světě? u kterého národa?

Pozn. 1. Kromě vazby genitivu celkového bývá možná i vazba s přívlastkem shodným: *tanta, quanta pecunia; multum, plurimum tempus; nullum, minus, minimum damnum; reliqua vita; hoc, idem, illud, id consilium.*

2. Mnoho sborů vždy *magnae copiae,* více sborů *maiores copiae,* nikdy *multum (plus) copiarum;* mnoho peněz vždy *magna pecunia.* — *Satis multi equites* dosti jezdců, *satis magna pecunia* dosti peněz (u jmen srostitých).

c) u komparativu a superlativu jmen přídavných: *maior, minor fratrum* starší, mladší z bratří,
fortissimus omnium (ale i *de, ex omnibus)* nejstatečnější ze všech;

d) u číslovek řadových, u některých zájmen tázacích, neurčitých a adjektiv zájmenných (ale i zde možno *ex, dē* s abl.):

alter, uter, neuter, uterque	*nullus, ullus, nemo,*
quis, quisquis, quicunque	*multi, pauci, nonnulli;*

primus omnium první ze všech, mezi všemi;
quis nostrum? kdo z nás? *nemo Graecorum* nikdo z Řeků; ale i *pauci de nostris* málokteří z našich;
uterque nostrum my oba dva, *quorum uterque* z nichž (a oni) oba dva.

Pamatuj:

multi, pauci milites mnoho, málo vojínů — *militum* z vojínů;
pauci, multi sumus je nás málo, mnoho;
sumus quinque je nás pět.

Pozn. Pád předložkový klademe místo genitivu celkového:

1. je-li celek vyjádřen jménem hromadným nebo číslovkou: *quis ex civitate? de tribus hoc extremum* (z tří věcí tato poslední, ale *magna pars exercitūs nostri* (a), *Helvetii plurimum totius Galliae poterant* (b).

2. Je-li díl vyjádřen číslovkou základní: *unus ex captivis, centum de nostris.* Při *unus* jest genitiv, následuje-li *alter, alius. Gallia est divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam Celtae.*

2. O genitivu celkovém v doplňku platí pravidla tatáž: *Caesar ostendit, quid sui consilii esset* (jaký jest jeho záměr). *Praeter animos nihil vobis fortuna reliqui fecit* (nic vám nezanechal).

Genitiv a ablativ vlastnosti.

132. Genitiv a ablativ vlastnosti *(genitivus, ablativus qualitis)* vyznačují vlastnost nebo jakost nějakého předmětu; pády ty mají vždy u sebe přívlastek, nejčastěji shodný.

Mezi oběma těmito pády není takřka rozdílu ve významu; v češtině máme genitiv vlastnosti, ale obyčejně jej nahrazujeme přívlastkem shodným (adjektivním), jindy pádem předložkovým a pod.

1. **Genitiv vlastnosti** vyjadřuje obyčejně počet, míru, váhu, cenu, čas, stav nebo druh svého řídícího jména; duševní vlastnosti bývají vyjádřeny genitivem, je-li substantivum je vyjadřující opatřeno přívlastky *magnus, maximus, summus, tantus* a pod.

fossa pedum viginti hluboký 20 stop,
classis ducentarum navium mající 200 lodí,
filius novem annorum syn devítiletý,
exsilium decem annorum vyhnanství desetileté,
coronae aureae magni ponderis velké váhy, velmi těžké,
cursor eius generis běžec toho druhu,
vir ordinis senatorii člen stavu senátorského,
miles levis armaturae lehkooděnec,
cibaria trium mensium potraviny na tři měsíce,
res nullius pretii věc bezcenná,
vir magni ingenii muž nadaný,
vir maximi consilii muž velmi důmyslný,
res magni pretii cenná věc, *maximi pretii* velmi cenná a pod.

V doplňku: *fossa est pedum viginti; classis fuit ducentarum navium. Senonum civitas magnae erat inter Gallos auctoritatis* (požívala vážnosti).

2. **Ablativ vlastnosti** vyjadřuje u lidí vlastnosti tělesné i duševní, u věcí jejich jakost a vlastnosti s výjimkou nahoře uvedených:

puella nigris oculis dívka černooká,
homo longis capillis člověk dlouhovlasý,
vir ingenio pravo muž nešlechetný,
filius puerili aetate syn v chlapeckém věku,
flumen difficili transitu již nesnadno přejíti,
flumen ripis praeruptis mající srázné břehy.

Dionysius pueros eximiā formā (velmi krásné) *ad mensam consistere iussit.*

V doplňku: *Caesar fuit magnā staturā, nigris oculis, capite calvo. Alcibiades fuit ea sagacitate* (tak bystrý), *ut decipi non posset. Caesar Dumnorigem magni animi, magnae inter Gallos auctoritatis cognoscit* (pozná jako muže srdnatého a velmi váženého).

Pozn. 1. *Ablativus qualitatis* jest příbuzný s abl. modi: *Flumen Arar in Rhenum influit incredibili lenitate* (abl. modi). *Flumen Arar est incredibili lenitate* (abl. qualit.); srov. § 157.

2. V dobré latině přistupuje ablativ vlastnosti ke jménům vlastním jen prostřednictvím jmen obecných *vir, homo, urbs, flumen* a pod.: *Aristides, vir summo ingenio* velmi nadaný Aristides; *Cicero, homo ordinis senatorii* senátor Cicero a j.

3. Jen ablativ bývá, nemá-li přívlastek souřadný, nýbrž má za přívlastek substantivum v genitivě: *clavus digiti crassitudine* hřeb, kolík ztloušti prstu; *bos cervi figura* býk postavy jelena; vždy se říká *bono animo esse* býti dobré mysli.

Genitiv a ablativ ceny.

133. Genitiv a ablativ ceny *(genitivus, ablativus pretii)* stává jen v doplňku.

1. Genitivem se vyjadřuje všeobecné udání ceny při slovesech: *esse*, někdy *stare, constare* býti, státi za něco; *aestimare, facere, ducere, putare* ceniti, oceňovati vážiti si, a to celkově těmito genitivy:

a) *magni, pluris, maximi, permagni, plurimi aliquem, aliquid, aestimo, puto, duco, facio* = vysoko, výše, nejvýše, draho, dráže, nejdráže, někoho, něco cením; velice, více, nejvíce si někoho, něčeho vážím;

magni, pluris, maximi etc. sum mám velikou, větší, největší, velmi velikou cenu, váhu, vážnost, důležitost. — Neužívá se genitivů *multi, maioris;*

b) *parvi, minoris, minimi etc.* = málo, méně, velmi málo, nejméně, nízko něco cením, někoho oceňuji, vážím si; *parvi, minoris, minimi sum* = malou, menší, velmi malou cenu, váhu, důležitost mám.

c) *quanti* (jak draho, jak velice), *tanti* (tak velice, tak draho), *nihili* (za nic, vůbec nic); *tanti sum* stojím za tolik, *nihili sum* nestojím za nic.

Quanti est haec imago? Co stojí (jakou cenu má) tento obraz? *Haec imago est tanti, quanti illa* (jest tak drahý, má takovou cenu jako onen).

Haec imago est pluris (minoris) quam illa. Haec imago est nihili (nestojí za nic). — *Quanti facis* (jak ceníš, jak velice si vážíš) *talem amicum? Talis amicus est magni* (stojí za mnoho).

Pro nihilo putare, habere, ducere za nic nepokládati, nic si neváţiti; váţiti si = *magni facere, putare, aestimare, ducere.*

Parvi sunt foris arma, nisi domi est consilium. Mihi mea conscientia pluris est quam hominum sermo. Nulla pestis humano generi pluris stetit quam ira. Demosthenem magni aestimo. Quanti quisque facit suos amicos, tanti fit ab amicis.

Při určitém vyjádření ceny klademe při slovesech těch ablativ: *Cupidinem illum* (sochu) *Verres denariis quadringentis putavit* (ocenil, odhadl na...). *Lis quinquaginta talentis aestimata est* (byla odhadnuta).

2. Při slovesech koupě a prodeje, nájmu a pronájmu:

emere kupovati,
vēndere, vēnīre prodávati, býti na prodej,
esse, stare, constare býti, státi zač (o ceně tržní),
locare, conducere pronajímati, najímati;

a) kladou se pouze čtyři genitivy ceny:
tanti, quanti, pluris, minoris
za tolik, zač, za více (dráže), za méně (laciněji),
jinak ablativy *magno, permagno, plurimo, parvo, minimo* o neurčitém označení ceny.

b) o určitém označení ceny kladou se ablativy substantiv jako *talentum, sestertius, nummus, aurum, pretium, pecunia* a pod., často s příslušnou číslovkou nebo jiným přívlastkem.

a) *Emi hortum tanti, quanti volui. Vēndo meum frumentum non pluris* (dráže), *quam ceteri, fortasse etiam minoris* (laciněji). *Parvo constat fames magno fastidium.*

b) *Tritici modius in Sicilia sestertiis binis fuit. Virtus auro non emitur. Viginti talentis unam orationem Isocrates vendidit.*

Pozn. 1. *vendo bene* prodávám dobře, t. j. draze,
vendo male prodávám špatně, t. j. lacino;
2. *grātīs* = *grātiīs* za díky, zadarmo;
3. Ablativ ceny jest vlastně ablativem *instrumenti*, neboť cena jest prostředkem, kterým se kupuje, prodává, odhaduje a pod. O abl. instrumenti viz §§ 154nn.

B. Genitiv předmětem u sloves.

134. I. Genitiv bývá předmětem u sloves pamatování a zapomínání (**verba memoriae**); předmět osobní se klade do genitivu, věcný do genitivu nebo akusativu:

memini pamatuji (se, si)
reminiscor vzpomínám si
oblīvīscor zapomínám
} *patris, matris* (otce, matky, na otce, matku)
iniuriarum, iniurias (křivd, na křivdy);

ale vždy: *hoc, id, illud memini* atd. při zájmenu středního rodu.

Pamatuj: *memini matrem* pamatuji matku (dokud žila).

O rex, memento Atheniensium! Reminiscere et veteris incommodi populi Romani et pristinae virtutis Helvetiorum! Prima obliti sumus, postrema non intelleximus, quia prima non memineramus. Cinnam memini, vidi Sullam.

Pozn. 1. *Recordor* vzpomínám si: *flagitiorum, libertatem, de amicis.*

Pozn. 2. Vazbu s genitivem má i výraz *venit mihi in mentem*, na př. *Platonis, pugnae;* ale *hoc, illud, id mihi venit in mentem.*

Pozn. 3. Slovesa *admoneo, commoneo, commonefacio* ve významu „připomínám, upomínám“ mají:

a) genitiv: *res adversae admonent nos religionis* (zřídka);
b) *de* s abl.: *admoneo amicum de beneficiis* (připomínám dobrodiní);
c) akus. náměstky: *hoc, illud, id te commoneo.*

135. II. **1.** Genitivem vyjadřuje se vina u sloves soudního řízení (*verba iudicialia*, **genitivus criminis**). Slovesa taková jsou:

accuso, arguo = žaluji, viním,
arcesso, reum facio, postulo = poháním před (na) soud,
convinco, coarguo = usvědčuji,
damno, condemno = odsuzuji,
absolvo = osvobozuji,
aliquem alicuius rei.

2. Vazba *Miltiades proditionis accusatus est* zněla původně *M. crimine (nomine) proditionis accusatus est*, genitiv byl původně vysvětlovací; vynecháním slova *crimine (nomine)* stal se předmětem závislým na slovese.

3. Pokuta (trest) při slovese *multare* (pokutovati), někdy i *damnare (pecuniā, exsilio)* vyjadřuje se ablativem. Z hrdelního zločinu někoho odsouditi (osvoboditi) *capitis* neb *capite aliquem damnare, absolvere.*

Themistocles proditionis crimine absens damnatus est. Cicero Verrem magnae avaritiae coarguit. Pausanias accusatus capitis absolvitur, multatur tamen pecuniā. Postumius decem milibus aeris gravis damnatus est.

Pozn. 1. Vina při těchto slovesech se vyjadřuje někdy v ustálených výrazech i pádem předložkovým:

accusare, postulare, damnare, aliquem ambitūs nebo *de ambitu* (pro pletichy volební), *de vi* (pro násilí), *inter sicarios* (z úkladné vraždy), *de repetundis* i *repetundarum* (pro vyděračství), *de veneficiis* (z travičství); jindy bývá jenom genitiv: *furti* (pro krádež), *pecuniae captae* (pro úplatek) a pod.

Pozn. 2. *reus* vinný, obviněný *(avaritiae, de vi); voti reus* (básn.) zavázaný k vyplnění slibu.

136. III. Neosobná slovesa

piget, pudet, paenitet, taedet, miseret

mají osobní předmět v akusativě, věcný v genitivě:

piget me neglegentiae meae mrzí mne má nedbalost,

pudet nos facti stydíme se za čin, *p. n. deorum* stydíme se bohů;

paenitet me peccati želím hříchu, lituji hříchu, pykám za hřích;

taedet me stultitiae tuae hnusí se mi tvá pošetilost;

miseret me (= *misereor*) *sociorum* je mi líto spojenců, lituji spojenců.

Geminat peccatum, quem delicti non pudet. Miseros vitae taedet. Gallos saepe consiliorum in vestigio paenitebat.

Pozn. 1. Předmět a příčina pocitu se též vyjadřuje:

a) náměstkou střed. rodu: *hoc, illud, id me piget* etc.;

b) vazbou infinitivní: *Non me paenitet vixisse;*

c) větou s *quod*, nepřímou otázkou: *Non me paenitet, quod vixi, quantum profecerim* (jaké pokroky jsem učinil).

2. *Miseror, ari* naříkám nad něčím: *fortunam Galliae.*

137. Genitiv bývá předmětem při neosobném **interest, refert** záleží, sejde mi na něčem.

1. a) při *interest* bývá osoba, jíž na něčem záleží, je-li vyjádřena substantivem, v genitivě, je-li vyjádřena zájmenem 1. a 2 os. a zvratným, v ablativu sg. fem. zájmena přivlastňovacího: *patris interest* (záleží otci na něčem), ale *meā interest* (mně záleží na něčem), *tuā, suā, nostrā, vestrā interest; eius, eorum interest* (jemu, jí, jim záleží na něčem).

b) věc, na které záleží, vyjadřuje se vazbou infinitivní, větou s *ut*, nepřímou otázkou a zájmenem středního rodu;

c) míra, kolik na něčem záleží, vyjadřuje se příslovci *magnopere, magis, maxime, minime, multum, quantum, tantum, plus, nihil* a pod.; mimo to genitivy ceny: *magni, parvi, quanti, tanti.*

2. Ve spojení s náměstkou se kladlo původně *rēfert* (= *ex re fert*, se stanoviska věci jest žádoucno), *interest* pak klademe v tom spojení podle obdoby. — *Rēfert* se často klade i bez udání osoby: *quid refert?* co na tom záleží? *Nihil refert* nic na tom nezáleží.

Interest omnium recte facere: na správném jednání, aby správně jednali;

interest meā te recte facere = na tvém správném jednání, abys (ty) správně jednal;

interest meā, ut recte facias;

interest meā, utrum recte facias, necne.

Nostra interest, quid agatis. Caesar dicere solebat non tam suā quam rei publicae interesse, ut salvus esset. Quid Catilinae interfuit everti rem publicam? Non adscripsi id, quod tuā nihil refert. Non refert, quam multos, sed quam bonos libros legas.

Pozn. *nostrum (vestrum) omnium interest* = nám (vám) všem na tom záleží;

meā, qui vester magister (consul) sum, interest = záleží na tom mně, vašemu učiteli (konsulovi);

meā unius interest, vestrā ipsorum interest = mně jedinému, vám samotným záleží a pod.

138. C. Genitiv předmětem u přídavných jmen:

a) při **adjektivech,** vyjadřujících žádost, znalost, pamětlivost, účastenství, moc, plnost a při jejich opaku;

b) při **participiích** *praesentis*, jež se stala adjektivy, vyjadřujíce vlastnost stálou.

a) *avidus, cupidus* (žádostivý, chtivý) *gloriae, belli gerendi.*
conscius culpae (vědomý) viny,
rudis, ignarus loci neznalý krajiny,
insuetus laboris nezvyklý práci,
memor, immemor (pamětlivý, ne-) *beneficii,*
particeps, expers (účastný, neúčastný) *negotii publici,*
peritus, prudens, imprudens (zkušený, znalý; ne-) *rei militaris;*
plenus (plný) *fidei, consilii,*
studiosus sapientiae horlivý v moudrosti, ve studiu filosofie,
compos sui mocen sebe a j. v.

b) *vir patriae amans* vlastimilovný,
vir veritatis diligens pravdymilovný,
vir laboris fugiens práce se štítící,
vir gloriae appetens slávy chtivý,
vir aestus, frigoris patiens otužilý proti vedru, mrazu a j.

Conon prudens rei militaris erat. Galli sunt homines insueti laboris. Lucullus Romā profectus est rei militaris rudis. Plena errorum sunt omnia. Catilinae corpus patiens fuit inediae, vigiliarum, algoris.

Pozn. *Refertus* (plný, obtížený) mívá genitiv osoby, ablativ věci: *domus referta amicorum, saccus refertus nummis; plenus* mívá ablativ zřídka: *exercitus plenus praedā.*

Dativ.

139. Dativ bývá ve větě předmětem, někdy doplňkem, příslovečným určením, zřídka přívlastkem.

A. Dativ předmětný.

Dativ bývá předmětem **přímým** u sloves nepřechodných; někdy je shoda s češtinou: *adversari consiliis* (odporovati záměrům), *blandiri amico* (lichotiti příteli).

1. Vazba se neshoduje s češtinou u sloves:

invideo amico, mihi invidetur (shoda); ale *invideo divitiis amici (tuis, vestris)* závidím příteli (ti, vám) bohatství;

irascor, succenseo inimicis hněvám se, horším se na protivníky;

medeor morbo léčím nemoc; ale perf. *medicus morbum sanavit;*

occurro Caesari setkávám se s Caesarem; *aliquid occurrit oculis* vyvstává před očima;

parco hostibus, valetudini šetřím nepřátel, svého zdraví; pass. *hostibus parcitur, temperatum est;*

pāreō, oboediō, absequor, obtempero praeceptis poslouchám předpisů, *dicto* (abl. modi) *sum audiens legibus* na slovo jsem poslušen zákonů;

persuadeo patri přemlouvám, přesvědčuji otce; *mihi persuasi, mihi persuasum est* jsem přesvědčen, *tibi persuade* buď přesvědčen!

praesum exercitui jsem v čele, velím, jsem velitelem; *praesum magistratui, provinciae* zastávám, spravuji, jsem správcem, řídím; *praesum bello* mám velení ve válce a pod.

servio gloriae horlivě stojím o slávu;

studeo litteris horlivě se oddávám vědám, studuji vědy; *studeo rebus alicuius* někomu straním, *st. rebus novis* usiluji o převrat;

superesse patri přežíti otce.

Dies stultis quoque mederi solet. Ne templis quidem deorum a Persis temperatum est. Germani veteres agriculturae non studebant. Galli plerumque novis rebus student.

Pozn. 1. *Persuadeo tibi, ut discas* přemlouvám tě, abys ses učil.
Persuadeo patri me discere přesvědčuji otce, že se učím.
Themistocles persuasit Atheniensibus, ut classem aedificarent. Omnibus hominibus persuasum est (lidé jsou přesvědčeni, mají přesvědčení) *animos esse immortales.*

Pozn. 2. Srovnávati někoho s někým, přirovnávati k někomu = = *comparo, confero, compono aliquem cum aliquo, Romanos cum Graecis;* vedle toho vazba dativu: *confero parva magnis* (básn.).

Pozn. 3. Slovesa značící předčiti někoho, překonávati někoho, vynikati nad někoho ,mají tyto vazby:

a) *praesto, antisto, antecello, praecedo amico benevolentiā, excello aliis virtute* = vynikám nad přítele laskavostí, nad jiné statečností;

b) *supero, vinco, antecedo, anteeo, antecello omnes fortunā* = vynikám nad všechny štěstím;

c) *praesto, excello inter duces, floreo praeter ceteros* = vynikám mezi vůdci, nad vůdce; (mezi ostatními), nad ostatní.

140. 2. Některá slovesa, složená s předložkami ad, in, inter, sub, v původním významu kladena jsouce předložku opakují, v přeneseném pak významu mají často předmět v dativu:

accedere ad aram přistoupiti k oltáři, ale i: *ad rem publicam* nastoupiti dráhu státnickou

civibus animus accedit občanům přibývá mysli, statečnosti

adesse in pugna, in convivio býti v boji, na hostině

adesse miseris pomáhati ubohým

adesse ad iudicium dostaviti se na soud

admovere exercitum ad urbem přiblížiti k městu

admovere servis tormenta otroky mučiti (pův. význam!)

imponere legiones in naves naložiti na lodi

imponere stipendium victis (uložiti), *iniuriam, vulnus alicui* způsobiti zasaditi

incidere in latrones, in morbum mezi lotry, do nemoci upadnouti

terror incidit exercitui připadl na vojsko, zmocnil se vojska

inferre rem in ignem hoditi do ohně, *signa in hostes* útok učiniti na n.

manum alicui inferre na někoho vztáhnouti ruku; *calamitatem, vim, bellum alicui inferre* způsobiti, učiniti, válku zdvihnouti proti někomu

inicere aliquid in flamman vrhnouti do plamene

inicere catenas alicui (původní!) někoho do pout uvrhnouti; *inicere metum hostibus* způsobiti, nahnati, *tumultum civitati* uvésti obec ve zmatek;

interesse inter býti mezi něčím, *interest inter* jest rozdíl mezi

interesse spectaculo, pugnae (ale i *in pugna)* účastniti se divadla, bitvy

succedere sub montem, ad castra postoupiti až k hoře, táboru

succedere patri nastoupiti po otci, *succ. fessis* vystřídati znavené

Pozn. 1. *Insum, inesse* býti v něčem, má vazby *in aliqua re i alicui rei* bez rozdílu významu.

Pozn. 2. *Circumdare urbem muro (urbi murum)* = obehnati město zdí. — *Donare populo frumentum (populum frumento)* = darovati obilí lidu (obdarovati lid obilím).

141. 3. a) Dativ bývá předmětem přímým u adjektiv značících: nutný, užitečný, potřebný — příhodný, milý, příjemný — blízký, rovný, podobný, snadný a opak; dativ mají i jejich příslovce.

Liber puero necessarius, utilis, aptus (idoneus), opportunus, gratus, notus, iucundus. Locus castris propinquus, propior, proximus; jako *prope Rhenum* i *locus propior, proximus Rhenum. Locus nobis opportunus, hostibus alienus. — Superstes alicui* (přeživší někoho). *Sapientis est naturae convenienter vivere:* mudrci sluší žíti ve shodě s přírodou.

Pozn. 1. Účel při uvedených adjektivech vyjadřuje *ad* s akus.; *res ad bellum necessariae, locus ad insidias aptus, ad pugnam idoneus.*

Příd. k § 140. U básníků a pozdějších prosaiků podle řečtiny se vazba dativní (tak zv. *dativus sociativus*) rozšířila i na jiná slovesa jako *misceo, iungo, pugno, concurro* (sraziti se). *Infert se miscetque viris. Frigida pugnabant calidis. Concurrimus hosti. Humano capiti cervicem equinam iungere.*

Pozn. 2. Dativ u některých z těchto adjektiv *(aptus, opportunus, alienus)* dal by se vyložiti také jako dativ zřetelový: příhodný, nepříhodný pro koho? se zřetelem ke komu? Srov. § 145.

b) Adjektiva vyjadřující přátelství, příbuzenství a sousedství, podobnost i opak, mají při sobě jakožto adjektiva dativ, stanou-li se substantivy, genitiv. Jsou to: *amicus, inimicus, familiaris; aequalis, affinis, cognatus, consanguineus; finitimus, vicinus; similis, dissimilis.*

amicus, inimicus, alicui přátelský, nepřátelský někomu, *alicuius* přítel, nepřítel něčí;

familiaris alicui důvěrně přátelský, *alicuius* dův. přítel něčí;

aequalis s dat. souvěký, s gen. vrstevník;

affinis, cognatus, consanguineus příbuzný (někomu, něčí), pokrevný — pokrevenec;

finitimus, vicinus sousední — soused.

Komparativy *amicior, inimicior, familiarior* mají vždy dativ, superlativy, genitiv i dativ; vždy se říká: *mei, tui, sui, nostri, vestri, verisimilis.*

Atticus erat familiaris Ciceroni, familiarissimus Ciceronis. Germani erant finitimi Belgarum — Belgis. Filius est simillimus patris (věrná podoba otcova). *Multi sunt similes Homero*, ale *Homeri similis nemo.*

142. Dativ bývá předmětem nepřímým u některých sloves přechodných; stojí u nich vedle akusativu přímého předmětu (srov. české: vypravuji dětem pohádku); na př.:

1. *diem dicere alicui* určiti někomu lhůtu;
ferre amicis opem přispěti přátelům na pomoc;
imperare obsides victis určiti, uložiti poraženým rukojmí;
fugae se mandare dáti se na útěk;
memoriae aliquid prodere, tradere něco písemně zaznamenati.

2. U některých sloves složených s předložkami *ad, ante, post, prae;* na př.:

*afferre alicui litteras (*přinésti), *vim, dolorem, voluptatem* (způsobiti, učiniti);

anteferre, anteponere, praeferre, praeponere virtutem divitiis = postponere divitias virtuti dávati přednost ctnosti před bohatstvím; *pass. virtus praeponitur divitiis = divitiae postponuntur virtuti* ctnosti se dává přednost před bohatstvím;

appropinquare hosti, castris (blížiti se);

offerre se hostibus (vrhnouti se na nepřátele), *se morti* (vydati se na smrt), *beneficium amico* (prokázati);

praeficere aliquem exercitui, bello castris, navibus, munitioni (v čelo postaviti, velitelem učiniti);

praeponere aliquem bello ustanoviti velitelem ve válce;

sem patří i některá slovesa uvedená při jiné příležitosti v § 140.

Dativ volný.

143. Dativ volný stává u sloves podmětných i předmětných; naznačuje, že se nějaký děj někoho nebo něčeho jen dotýká, prospívá mu nebo škodí, že někdo jest vlastníkem něčeho, má o něco zájem a pod.; dativ ten patří spíše celému rozvitému přísudku než slovesu určitému.

1. a) **Dativ prospěchový** *(dativus commodi, incommodi)* vyjadřuje osobu nebo věc, k jejímuž prospěchu (neprospěchu) se něco děje; česky dativ, předložka pro.

Non scholae, sed vitae discimus. Non sibi soli natus est homo, sed patriae et suis.

b) Dativ tento stává u některých sloves, která v jiném významu jsouce položena mají při sobě akusativ nebo pád předložkový:

consulo plebi, rei publicae starám se o lid, o obec

consulo Appolinem, senatum táži se na radu

graviter consulo in aliquem přísně někoho trestám;

caveo veteranis starám se o (zabezpečuji) vysloužilce

caveo canem (ab homine nefario) střehu se psa, člověka;

caveo de Saguntinis činím opatření pro obyvatele Saguntu;

provideo, prospicio rei publicae starám se o obec

(pass. *a dis providetur hominibus*)

provideo rem frumentariam řídím dovoz obilí;

prospicio casus futuros předvídám budoucí osudy;

moderor navi řídím loď

linguam, equos, cursum navium moderor: na uzdě držím, mírním;

tempero irae krotím hněv

tempero manibus zdržuji se násilí

tempero vinum mísím víno;

(ā) lacrimis zadržuji slzy;

timeo, metuo patriae o vlast

timeo mortem, de vita smrti, o život.

Pamatuj: *nubere viro* = provdati se za muže *(soror est nupta viro); filiam alicui nuptum dare, locare* = provdati dceru za někoho; *vir sororem meam in matrimonium (uxorem) duxit* (pojal za manželku). — *Venus nupsit Vulcano.*

Veteres in rebus dubiis oracula consulebant. — Si me audies, posteritatis otio consules. Multi angustias itineris timebant. — Caesar Labieno (de eventu belli) vehementer timebat.

144. 2. a) Dativ **přivlastňovací** *(dativus possessoris)* vyjadřuje vlastníka při slovese *esse.* Vazbou dativní se klade důraz na majetek genitivní (§ 128) na majetníka:

liber est fratri (bratrovi jest kniha), bratr má knihu;
liber est fratris kniha jest bratrova, *mei fratris* mého bratra.

b) Vazby této se užívá zvláště na označení vzájemného poměru osob a věcí: *Tecum mihi res est* (mám s tebou co vyjednávati), *est mihi tecum amicitia, sunt mihi cum Cicerone inimicitiae* (jsem v přátelství, mám nepřátelství). *Non idem semper floribus color est. Themistocli cum Admeto erat hospitium* (měl, byl v—).

Pamatuj: *Est mihi nomen Gaio (Gaius)* jmenuji se Gaius; *mihi nomen Gaio (Gaius) datum est. Scipioni fuit (datum est) cognomen Africano (-us).* — V češtině klademe tvary slovesa míti neb vazby volnější.

V jiných případech lze užíti vedle této vazby i *habeo* s akus.: *plures tibi libri sunt quam amico = plures libros habes quam amicus.*

Dativu *possessoris* se neužívá na označení vlastností duševních a tělesných. Pak dlužno klásti:

a) ablativ (gen.) vlastnosti: *Cicero fuit magnā eloquentiā;*

b) *esse, inesse in* s abl.: *Erat (inerat) in Cicerone magna infirmitas corporis:* Cicero byl tělesně velmi sláb.

145. 3. Dativ zřetelový *(dativus relationis)* vyjadřuje osobu, pro niž (se zřetelem na niž) platí to, co se ve větě vyslovuje. V češtině klademe dativ, předložku pro, u nebo vazbu volnější (srov. české: hladovému vždy poledne).

Tibi purgatus esse volo: u tebe, s ohledem na tvou osobu. — Zvláště stává dativ ten u participií při líčení poměrů místních: *Hic locus est dextrā descendentibus inter duos lucos:* pro ty, kteří sestupují, sestupujeme-li mezi dvěma háji.

4. Dativ mravní sdílnosti *(dativus ethicus)* vyjadřuje osobu, která projevuje nebo které projevujeme živý zájem a účast na věci ve větě vyslovené. V dativu tom bývají jen zájmena *mihi, tibi — nobis, vobis: Tu mihi audaciam istius defendis? At tibi repente ad me vēnit Caninius* (Tu ti . . .).

5. Dativ původový *(dativus auctoris)* vyjadřuje osobu, jež jest původcem něčeho anebo má se jím státi. Bývá nejčastěji u gerundiva, někdy u part. perf. pass. místo *ā* s abl.; u jiných tvarů trpných stává v dobré prose zřídka.

Omnibus est moriendum (Všem jest, všichni musí, mají zemříti). *Cui non sunt auditae Demosthenis vigiliae* (přelož aktivně: kdo neslyšel o —). *Nullas Germanorum populis urbes habitari notum est.* U sloves pojících se s dativem bývá pro zamezení dvojsmyslu *ā, ab* s abl. *A nobis parcendum est victis.*

Pamatuj: *Res mihi probatur* líbí se mi, *a me probatur* jest ode mne schvalována.

B. Dativ doplňkem (shodným).

146. 1. V dativě doplňkovém bývají odtažitá jména podstatná, vyjadřující, k čemu nebo nač něco jest, se vykládá, vytýká a pod.

Setká-li se s tímto dativem v téže větě dativ předmětný (d. osoby), vzniká vazba **dvojího dativu**, předmětného a doplňkového.

2. Vazba tato bývá a) u slovesa *esse:* býti k čemu, nač;

est mihi aliquid calamitati (na škodu, k neštěstí);

est mihi aliquid curae (na starosti), *detrimento* (ke škodě), *honori* (ke cti), *impedimento* (na překážku), *laudi* (ke chvále), *oneri* (břemenem, na závadu), *ornamento* (na ozdobu), *saluti* (k prospěchu, k záchraně), *usui* (k užitku) a j.

Pozn. *Res est impedimento = res efficit* (způsobuje) *impedimentum;* jest tedy *impedimentum* účinkem činnosti slovesné; proto dativ doplňkový závislý na slovese *esse*, zve se dativem účinkovým, *dativus effectivus.*

Dativ účinkový bývá i u sloves

b) *dare, ducere, tribuere, habere, vertere* (klásti, vykládati, vytýkati někomu něco nač n. zač):

do, duco, habeo, tribuo, verto tibi aliquid } *laudi, culpae, vitio, probro*

= vykládám (vytýkám) ti něco za chválu, vinu, vadu, neřest, *crimini* za vinu a pod.

Pozn. Dativ *dare crimini* jest v podstatě týž jako *dare alicui*, *do culpae* jako *do tibi;* spojí-li se však oba tyto dativy předmětné ve vazbu dativu dvojího, stává se dativ věci dativem doplňkovým, zde účinkovým.

Příklady: a) *Paucis temeritas est bono* (k dobru), *multis malo* (k neštěstí). *Ariovistus amicitiam populi Romani sibi ornamento et praesidio, non detrimento esse oportere dixit.*

b) *Alteri crimini non dabis, quod ipse fecisti. Postquam divitiae honori esse coeperunt, paupertas probro haberi coepit.*

Pozn. 1. *esse odio, invidiae* (býti v) nahrazuje passivum.

Pozn. 2. *est mihi aliquid cordi* = mám něco v lásce, mám starost o něco; *cordi* jest spíše starý lokál než dativ.

147. C. Dativem vyjádřeno příslovečné určení.

1. Dativem bývá vyjádřeno příslovečné určení účelu u sloves vyjadřujících, za jakým účelem někdo něco dává, posílá, zanechává a pod.; i zde vzniká často vazba **dvojího dativu:**

relinquere, mittere, ducere copias castris praesidio (k ochraně);
proficisci, ire, venire militibus auxilio (na pomoc);
receptui canere (troubiti k ústupu).

2. K tomuto dativu účelovému druží se dativ cíle ve vazbách:

deligere, capere locum castris (pro tábor), *urbi* pro město;
dicere diem, locum colloquio ustanoviti lhůtu, místo k rozmluvě.

Aeneas auxilio vocabat deos. Fama est ludibrio fratris (na posměch bratrovi) *Remum novos transiluisse muros. Claudiam coniugio accepit* (v manželství, za manželku).

Pozn. 1. Účelem jednání může býti děj, činnost nebo stav; *venimus auxilio = venimus, ut auxilium feramus;* proto jest *auxilio* dativ účelový; ale ve vazbě *deligere locum castris* jsou *castra* konkretním cílem činnosti; *castris* jest dativ cílový.

Ale při vazbách gerundivních dativy jsou účelové: *deligimus locum castris ponendis = ut castra ponamus.* Podobně při jménech úřadů: *Dictator rei gerendae, triumviri rei publicae constituendae, decemviri legibus scribundis.*

Pozn. 2. Na označení účelu bývá položen též pád předložkový, *ad* s akus. nebo *causā* s gen.; na př.: *Caesar tres horas exercitui ad quietem dedit. Caesar equites suae custodiae causa secum habuit.*

Pozn. 3. Ve vazbě *dare alicui aliquid dono, muneri* (darem) jsou výrazy *dono, muneri* ablativy způsobu *(modi).*

D. Dativem vyjádřen přívlastek.

Dativu jako přívlastku užívá se velmi zřídka: *legatus fratri* (= *fratris)*, *signum receptui* znamení k ústupu, *obtemperatio legibus* poslušnost zákonů a j.

Ablativ.

148. 1. Latinský ablativ shrnuje v sobě platnost tří pádů, jež se ve staré latině lišily významem i tvarem: 1. ablativu vlastního, jenž vyjadřuje v podstatě určení místa na otázku odkud? 2. lokálu (určení místa a času na ot. kde? kdy?); 3. instrumentálu (určení nástroje a příčiny, způsobu, vztahu a míry).

2. Ablativ má po většině význam příslovečný, vyslovuje okolnosti, za kterých se děje to, co se ve větě vyslovuje; zřídka bývá v ablativu předmět.

A. Ablativ vlastní.

149. I. Ablativ odluky *(ablativus separativus)* V ablativu odluky stává předmět, od něhož osoba nebo věc jest odlučována, jehož jest zbavována, jehož nemá (postrádá).

1. Klademe jej tedy u sloves značících osvobozovati od něčeho, zbavovati někoho něčeho, olupovati o něco, nemíti něčeho:

levo, solvo fratrem curis, libero periculo zbavuji, zprošťuji bratra starostí, vysvobozuji z (od) nebezpečí;

exuo, nudo, spolio hostem armis zbavuji nepřítele zbraně, olupuji o zbraň;

egeo, indigeo pecuniā potřebuji peněz, *careo otio* nemám klidu.

Příd. 1. k § 147. Dativ účelový kladou často básníci a pozdější prosaikové místo *ad, in* s akus. *Bello animos accendit (= ad bellum). Iuvandis animis natum poema (= ad iuvandos animos). Centurionem morti deposcit* (na smrt).

Příd. 2. k § 147. Dativem vyjadřují básníci určení místa na otázku kam: *facilis descensus Arverno; multos demittimus Orco; clamor it caelo; spolia coniciunt igni; procumbere terrae; invitare moenibus hostem; mittere aliquem leto.*

Pozn. 1. Osoba, někdy i věc, jíž jest něco zbavováno, bývá v ablativě s předl. *ā, ab: liberare patriam a tyrannis, amicum ab insidiis.*

2. Vazbu s ablativem (někdy s předl. *ā*) mají i adjektiva souznačná: *liber* (osvobozený, prostý), *nudus* (zbavený), *vacuus* (prostý): *vacuus metu, liber a tyrannis.*

3. *Egeo, indigeo* mívá při sobě i genitiv: *auxilii, consilii.*

Ciceronis vigilantiā civitas magno periculo est liberata. Me aegritudo somno privat. Acerbitate careat omnis adhortatio! Animus (ab) omni cura vacuus, (ab) omni perturbatione liber.

2. Ablativ odluky bez předložky nebo s předložkou *ab, ex, de* bývá u sloves značících: vzdalovati (se), zdržovati (se), hájiti, překážeti, nesouhlasiti (poslední i u sloves s předponou *dis-*):

abesse ab, ex urbe (ale i *domo, foro*) býti vzdálen čeho, *a bello* neúčastniti se, *a culpā* býti prost viny;

abhorrere a caede štítiti se, *ab insania* lišiti se od nerozumnosti;

abire, se abdicare consulatu zříci se, odstoupiti z úřadu konsula;

abstinere hostes (a) finibus zadržovati od hranic, *iniuriam a sociis* odvraceti; *abstineo proelio* zdržuji se bitvy;

arcere aliquem curiā, a tecto nevpustiti do radnice, do příbytku; *cedere loco* odstoupiti, vzdáliti se z místa; *ex, de patria; e (de) vita* zemříti; *decedere* (ustoupiti, sestoupiti) *de via, de colle; de vita* zemříti;

defendere urbem ab hostibus hájiti; *iniuriam ab amico* odvraceti;

deicere de muro, de saxo svrhnouti s —; *de statu, gradu* vytlačiti z výhodného postavení; *spe, principatu* zbaviti naděje, vlády;

desistere obsidione, conatu ustati od něčeho, vzdáti se čeho;

discrepare a re, cum re lišiti se od věci, *dissentire ab, cum aliquo, inter se* nesouhlasiti, různiti se smýšlením;

excedere urbe, portā, ex oppido vystoupiti, vyjíti z —; *vita, ex vita* zemříti;

intercludere aliquem (ab) oppido odtrhnouti, *alicui aditum* zmařiti příchod; *Helvetios itinere, commeatu* zameziti H-ům pochod, dovoz spíže;

interdicere alicui sacrificiis nepřipustiti k obřadům, *alicui aquā et igni* vyobcovati z vlasti.

movere loco hnouti z místa, *(de) senatu, tribu* vyloučiti z —, *gradu* vytlačiti z výhodného postavení, *de sententia* odvrátiti od mínění;

pellere, expellere vyhnati, *aliquem terrā, Italiā, ex (de) finibus; de spe, gradu* zbaviti;

prohibere hostem itinere brániti nepříteli v pochodu, *cives a calamitate* odvraceti pohromu od občanů.

Adjektiva: *alienus a plebe* odcizený lidu, *a dignitate* nepřiměřený hodnosti, *a re publica* odporující ústavě; *tutus a periculis* jistý od nebezpečí.

Apud Germanos hostem (cizince) *arcere tecto nefas habetur. Antonius hostis patriae iudicatus cessit patriā. Hannibal Alpium gentes conantes se transitu prohibere concīdit. Britanni non multum differunt a Gallica consuetudine.*

150. II. Ablativ původový *(abl. originis)* označuje na otázku odkud? původ při participiích *natus* a *ortus* (narozený, pocházející).

1. Pouhým ablativem se vyjadřuje původ přímý, rodiče nebo stav: *Mercurius Iove natus* (zrozený z Iova, syn Iovův); *vir nobili genere (familia) ortus; summo, honesto loco* (z rodu) *natus, infimo, obscuro loco ortus* (pocházející z nízkého rodu).

2. Předložka *e, ex* s ablativem se klade, je-li původce vyjádřen náměstkou: *Neocles uxorem civem Acarnanam duxit, ex qua natus est* (jejímž synem byl) *Themistocles.*

3. Předložka *ā, ab* s ablativem vyjadřuje při *ortus* původ vzdálenější: *Cato Uticensis ortus erat ab Censorio.*

Pozn. 1. *Servius Tullius ex servā natus:* neudáno jméno matky.

2. *Ancus Marcius, Numae ex filiā nepos:* není při tom participium *natus* neb *ortus.*

151. III. Ablativ srovnávací *(a. comparativus).* Srovnáním vlastně odděluji nějaký předmět (osobu nebo věc) od jiného, udávám znaky, jimiž se od sebe liší. — V češtině při srovnání klademe a) genitiv srovnávací, b) nad s akus., c) než; v latině a) ablativ srovnávací, b) *quam.* Srov. § 39, 1.

Ex Nestoris linguā melle dulcior fluebat oratio. Neminem Lycurgo maiorem Lacedaemon tulit (= quam Lycurgum). Treviri a Caesare non longius bidui viā (= quam bidui viam) aberant.

Pozn. 1. Pouze ablativ srovnávací (nikoli *quam*) se klade obyčejně:

a) když přirovnaný předmět jest vyjádřen náměstkou vztažnou: *Bellum, quo maius numquam gestum est.*

Příd. k § 149. Básníci a pozdější prosaikové kladou abl. odluky (místní na otázku odkud?) volněji: *densi funduntur vertice nimbi; fratres Lycia missi; vox excidit ore* a pod.

b) Ve rčeních *exspectatione, spe, opinione celerius* rychleji nad vše očekávání, než by kdo byl čekal, se nadál; pod. *exspectatione maior; plus aequo* více než slušno, *magis solito* více než obvykle.

Pozn. 2. Jestliže při komparativech *plus, minus, amplius, longius* jde o určení počtu nebo míry, vyjádřené výrazem srovnávacím s *quam*, lze *quam* vypustiti a pak

a) zůstane příslušný pád beze změny: *Plus (quam) annum aeger fui. Hostes non minus milia passuum octo aberant. Puer plus (minus) octo annos natus. Ceciderunt plus duo milia hostium.*

b) I v tomto případě lze klásti ablativ srovnávací: *Milites plus decem horis pugnaverunt.*

B. Ablativ lokální.

152. I. Ablativ místa *(ablativ loci)* vyjadřuje:

1. určení místa na otázku *kde?*

a) někdy u jmen měst a malých ostrovů, srov. § 162—163;

b) často u jména *locus* spojeného s adjektivním přívlastkem a při určeních místních opatřených přívlastkem *totus: idoneo loco, opportuno loco, alieno loco* (na nepříznivém místě), *nonnullis locis*, ale i *hoc loco, suo loco* (na vhodném místě); *totā urbe* (v, po); *totā Romā, totā Italiā.*

Pozn. 1. *Locus* má v ablativu při sobě předložku *in* někdy při zájmenech, jindy, je-li kladeno v původním významu: *quo in loco, in tam propinquo loco.*

Totus mívá *in.* děje-li se něco na každém místě uvnitř určitých hranic: *Verres nihil in tota provincia reliquit.*

Pozn. 2. Při některých slovesech pohybu, jako kladu, postavuji, vpisuji, vydlabávám a pod., v češtině klademe vazbu „něco na něco, do něčeho", v latině pak slovesa *pono, loco, statuo, inscribo, insculpo, verba in aere* (do kovu). *Plato rationem in capite posuit, iram in pectore locavit.* O vazbě sloves *habeo, duco, numero* počítati, klásti někam, srov.§ 115, pozn. 3.

2. Ablativus loci vyjadřuje určení místa, **kudy** se nějaký pohyb děje:

terrā marique quaerere na (po) zemi i na (po) moři,
Appiā viā proficisci po silnici, silnicí,
portā Capenā Romam ingredi = per portam Capenam,
rectā, dextrā, sinistrā přímo, vpravo, vlevo,
frumentum flumine subvehere po řece.
Rectā perge in exsilium! Iter conficiebamus aestuosā et pulverulentā viā.

3. Ablativus loci vyjadřuje určení místa na otázku **odkud?**

a) u jmen měst a malých ostrovů, srov. §§ 162, 163;

b) jindy jej klademe s předložkami *ē*, *ex*, *ā*, *ab* a pod., někdy se tu v češtině ptáme, *l de* něco jest, *kde* se něco děje, v latině pak bývá určení místa na otázku **odkud?**

ab omnibus partibus, *ex omni parte (= undique)* se všech stran, na všech stranách,
a tergo, *a latere*, *a fronte* vzadu, na boku, vpředu,
ex itinere hned na pochodu, *ex fuga* na útěku,
ex equo colloqui na koni, *ex arbore pendēre* na stromě,
stāre ab aliquo býti na něčí straně a pod.

A (u) *Iove principium*, *a Iove finis erit. Sagittae pendebant ab humero Dianae* (srov. *unde potissimum ordiar* = kde mám počíti?).

153. II. Ablativ časový *(ablativus temporis)* klademe:

1. prostý na otázku kdy?

a) u jmen podstatných významu časového: *die*, *hoc die*, *aestate*, *initio*, *temporibus Pyrrhi*, *Idibus Martiis*, ale i *comitiis*, *ludis* (o volbách, o hrách) *tempore*, *in tempore*, *suo tempore* v pravý čas.

Cn. Pompeius bellum praedonum extrema hieme apparavit, *vere suscepit*, *autumno confecit.*

b) U jiných substantiv opatřených přívlastkem a vyjadřujících nějakou dobu: *secundo bello Punico; adventu meo*, *Caesaris; pace Cimonis* (za míru), *patrum memoriā*, *prima luce*, *tumultu servili.*

Equestribus proeliis Germani ex equis desiliebant et pedibus (pěšky) *pugnabant. Veienti bello lacus Albanus praeter modum crevit.*

2. Ablativ časový s předložkou *in* klademe:

a) při udání doby, v jejímž průběhu se něco vícekráte děje: *ter in anno* třikrát do roka, *bis in mense;*

b) u substantiv, uvedených sub 1 b), nemají-li přívlastku: *in pace*, *in bello*, *in pueritia*, *in senectute;*

c) vyjadřujeme-li spíše okolnosti a poměry než dobu děje: *in hoc tempore* za těchto okolností.

Pozn. 1. Dobu na otázku „kdy?“ určují i předložky *per*, *inter* (s akus.), *de* (s abl.): *per idem tempus* (v týž, po týž čas), *per somnum*, *inter cenam* (při); *multā de nocte* pozdě v noci.

2. Na otázku „za jak dlouho?“ klademe pouhý ablativ nebo *intrā* s akus.: *Caesar paucis annis* (za několik let) *Galliam domuit. Haec omnia intra paucos dies perfecta sunt.*

3. Ablativem se vyjadřuje míra časová na otázku: o jak dlouho (o kolik) dříve nebo později se něco stalo, stává, stane:

tribus annis ante, post = ante, post tres annos, před třemi lety, o tři léta dříve (později), po třech letech;

tertio anno ante, post = ante, post tertium annum: před třemi lety atd. jako u předešlého příkladu;

tribus post annis = tres post annos } po třech letech,
tertio post anno = tertium post annum } o tři léta později.

Pater ante tres annos (abhinc tres annos) mortuus est: před třemi lety, jsou tomu tři léta;

každý třetí rok (vždy po dvou celých letech) *tertio quōque anno*.

Tři dni po odchodu Caesarově =

tribus diebus post
tertio die post
post tres dies
tertium post diem
} *quam Caesar profectus erat.*

C. Ablativ jako instrumentál:

154. I. Ablativ nástroje *(a. instrumenti)* v užším slova smyslu:

1. Vlastní určení původce a nástroje.

a) Pouhým ablativem na otázku čím? vyjadřujeme prostředek nebo nástroj věcný:

Cernimus oculis. Hamo pisces capimus. Paritur pax bello. Concordiā res parvae crēscunt, discordiā maximae dilabuntur.

Pamatuj:

acie decernere svésti rozhodnou bitvu;
fidibus canere hráti na strunný nástroj;
equo, curru, navi vehi jeti na koni, na voze, na lodi;
castris se tenere držeti se v táboře; *silvis se occultare* v lesích;
fugā salutem petere, quaerere na útěku;

bello, proelio vincere ve válce, v bitvě zvítěziti, poraziti;
memoriā tenere v paměti podržeti, zachovati;
pedibus ire jíti pěšky;
recipere oppido, tecto, hospitio přijmouti do města, pod střechu, pohostinsky.

b) Původce osobní jest vyjadřován *ā (ab)* s abl. *Samnites a Romanis victi sunt.*

c) Prostředník (i věcný) jest vyjadřován *per* s akus.: *Caesar per exploratores* (vyzvědači, od vyzvědačů) *certior factus est. Cicero per Curium omnia comperit* (pomocí, od). *Multi per Caesarem divitias et honores ceperunt, De morte patris per litteras* (dopisem) *certior factus sum; per vim* násilně, *per insidias* úklady, úkladně, *per iocum* žertem a pod.

Pozn. 1. Jsou-li osoby pouhými nástroji v rukou jiných, jsou vyjadřovány pouhým ablativem: *Locum obsidere copiis, armatis hominibus.* — Naopak při zosobnění klademe ablativ s *ā, ab: Multa nobis a natura data sunt.*

2. Sem patří i *nitor aliquo, aliqua re* = opírám se o někoho, spočívám v něčem, někdy s *in: Salus civium (in) concordia nititur.*

Pozn. 2. O ablativu ceny viz při genitivu ceny v § 133.

155. 2. a) Ablativus instrumenti bývá předmětem u některých sloves krytočinných a jejich složenin:

frui divitiis, otio požívati bohatství, klidu;
fungi munere, magistratu konati, zastávati úkol, úřad;
potiri urbe, castris zmocniti se města, tábora;
uti occasione, abuti patientia využíti příležitosti, zneužíti trpělivosti;
vesci (vivere) lacte živiti se, požívati (mléko).

Utendum est aetate, cito pede labitur aetas. Qui diutina pace frui volunt, bello exercitati esse debent. Imperator brevi tempore totā regione potitus est. Numidae maximam partem lacte et carne vivunt (= vescuntur).

Pozn. 1. *Uti* mívá nejen předmět, ale i doplněk v ablativě; tím vzniká vazba dvojího ablativu, j. *utor te magistro* = mám tě za učitele. *Familiariter uti aliquo* = míti někoho důvěrným přítelem.

Pozn. 2. *Potiri* spojuje se též (zřídka) s genitivem, j. *potiri totius Galliae;* vždy *rerum potiri* = panství se zmocniti.

2. b) Příbuzné s předešlým jest užívání ablativu instrumenti při neosobném *opus est* (je třeba, *aliqua re* něčeho). *Multo cibo opus est. Non est opus testibus in re nota.*

Náměstka (zřídka substantivum) bývá při *opus est* v nominativu: *Nonnulla mihi opus sunt. Id mihi opus est. Dux nobis opus est.*

Pozn. Čeho je třeba, vyjadřuje se též vazbou infinitivní nebo ablativem sg. neutra trpného participia perf.: *Opus est quaerere, opus est te animo valere; opus est facto, consulto* (rady, rozvahy).

156. 3. *Ablativus instrumenti* jakožto *ablativus materiae* (látky, i *copiae* [hojnosti] zvaný) stává:

a) u sloves značících plniti, oplývati a pod.:

complere, explere, implere, onerare (obtížiti), *refercire* (vycpati), *aliquid aliquā rē;*

abundare, affluere, circumfluere (oplývati), *onustus* obtížený, *aliqua re;*

b) opatřiti, zvelebiti, vzdělati, vycvičiti něčím, v něčem:

instruere, ornare domum omnibus rebus (opatřiti);
erudire puerum litteris Graecis v písemnictví;
exercere se omni genere pugnae, ale i *in venando*, v lovu.

c) Pozoruj rozličné vazby slovesa *afficere aliquem aliquā rē* (vlastně opatřiti někoho něčím):

afficere aliquem beneficio uděliti dobrodiní, *honore* vzdáti poctu, *poenā* potrestati, *dolore* způsobiti bolest, *praemio* odměniti, *cruciatu* ztýrati, *morte* zabíti, *exsilio* vyhnati, podobně v passivu:

affici beneficio obdržeti dobrodiní, *dolore* utrpěti bolest, *magnis muneribus* štědře býti obdarován, *morbo* stonati a pod. — *praeditus virtute* obdařený ctností, ctnostný.

Pozn. *plenus* a *refertus* mají genitiv i ablativ (srov. § 138, pozn. 1):
domus plena liberorum — crura thymo plena (o včelách),
insula divitiis referta — Gallia referta negotiatorum.

II. Ablativ vyjadřuje určení způsobu, vztahu a míry.

157. 1. **Ablativ způsobový** *(ablativus modi)* klademe na otázky jak? jakým způsobem?

a) Pouhý ablativ se klade:

1. u substantiv vyjadřujících způsob *(modus, ratio)* a při *silentium* (ticho):

hoc modo, *alio modo*, *nullo modo* (takto, jinak, nikterak), *simili ratione* (podobně); *silentio*, *magno silentio* (tiše, velmi tiše);

2. ve výrazech příbuzných ablativu instrumenti: *dolo* (lstně), *vi* (násilně), *ioco* (žertem), *fraude* (podvodně), *specie* (pod záminkou) = *per dolum*, *iocum*, *fraudem*, *per speciem*.

3. Vyznačuje-li se stav duševní nebo tělesný:
aequo animo aliquid ferre s klidnou myslí,
capite demisso terram intueri se sklopenou hlavou,
nudo corpore pugnare s nekrytým tělem,
mente purā deos venerari s čistou myslí a pod.

4. I u jiných výrazů způsobových klademe pouhý ablativ, je-li substantivum opatřeno přívlastkem adjektivním nebo zájmenným: *Magna voce iuravi sanctissimum ius iurandum. Epaminondas a iudicio capitis summā discessit gloriā* (se slávou); *nullo auxilio* bez pomoci, *nullo meo merito* bez mé zásluhy; *summa fortitudine pugnare* (se statečností) a pod.

b) Předložka *cum* bývá u ablativu způsobového ve výrazech uvedených sub a) 3., jsou-li bez přívlastku, nebo vyjadřují-li ne tak způsob, jako spíše okolnosti děj provázející: *vivere cum virtute* (ctnostně), *cadere cum ignominiā* (s hanbou, potupně), *cum dignitate* (čestně, důstojně), *cum gravitate loqui* důrazně a pod. — *Multis cum lacrimis aliquem obsecrare; magno cum strepitu et tumultu* (za) *e castris egredi.*

Pozn. 1. Vyjadřuje-li se ablativem modi osoba, která někoho provází, nebo věc, kterou někdo u sebe má (ablativ průvodový, *ablativus comitativus*), klade se obyčejně předložka *cum;* jsou-li však vyjadřovány vojenské sbory vůdce provázející všeobecně, stává také pouhý ablativ. *Ambulavi cum amicis. Diomedon magno cum pondere auri Thebas vēnit. Cum gladio in senatum vēnisti. — Dictator (cum) ingenti exercitu ab urbe profectus est.*

Pozn. 2. Místo ablativu *modi* se někdy užívá a) pádu předložkového: *hostilem in modum* (nepřátelsky), *mirandum in modum* (podivuhodně); b) adverbií *hostiliter*, *crudeliter* a pod.

Pozn. 3. O *dare dono*, *muneri* srov. § 147, pozn. 3.

158. 2. **Ablativ vztahový** *(abl. respectus)* se klade na otázky čím? v čem? v jakém ohledu? a vyjadřuje bližší určení nebo omezení nějaké výpovědi. — V češtině instrumentál nebo pád předložkový.

a) Pamatuj zvláště ablativy:

re (vera) ve skutečnosti — *nomine* jménem, podle jména
corpore tělem — *animo* duchem
meā memoriā pokud se pamatuji, za mé paměti, doby — *meā sententiā* / *meo iudicio* podle mého mínění, soudu,
hostis inferior copiis, superior equitatu (slabší — silnější),
vir manu fortis (osobně statečný),
claudus altero pede (chromý, kulhavý na jednu nohu).

Achilles fortitudine, Ulixes prudentiā et calliditate ceteros Graecos superavit. L. Antonius, pedibus aeger, proelio adesse nequibat. Occurrit quidam notus mihi nomine tantum. Scaevola erat membris omnibus captus (ochromen).

b) Ablativ vztahový stává též při slovesech: měřiti, určovati, posuzovati něčím, podle něčeho = *metiri, finire, aestimare, iudicare aliqua re* a při adjektivech *dignus, indignus.*

Vulgus amicitiam utilitate metitur. Galli spatia (lhůty) *omnis temporis non numero dierum, sed noctium finiunt. Virtus imitatione, non invidia digna est.*

c) Ablativem vztahovým jest i tak zvané supinum v *tu (su);* supinum to vytvořují jen některá slovesa a klademe je po některých adjektivech a substantivech: *facilis dictu, turpe factu, mirabilis visu, grandis natu* (letitý), *maior, maximus natu* (starší, nejstarší), *minor, minimus natu* (mladší, nejmladší). *Quod optimum factu videbitur, facies. Adulescentis est maiores natu vereri.*

159. 3. Ablativ míry *(ablativus mensurae)* vyjadřuje míru při výrazech srovnávacích, jimiž jsou: a) všechny komparativy, b) slovesa významu srovnávacího, jako *malo, supero, vinco, praesto, antepono,* c) příslovce *ante, post, supra, infra* a j.

multo maior mnohem, o mnoho větší,
multo te supero daleko tě předstihuji,
paulo minus o málo méně,
nihilo magis — nihilo minus (o) nic více, méně,
quo — eo čím, tím, *quanto — tanto* čím více, tím více,
altero tanto o jednou tolik a pod.

Haec fossa duobus cubitis (o dva lokte) *longior est quam illa. Amicitia multo (= multum) praestat propinquitati. Uri sunt magnitudine paulo infra elephantos* (o něco menší).

Pozn. 1. O ablativu míry při *abesse, distare* viz § 126.

Pozn. 2. O ablativu míry časové viz § 153, 3.

160. III. Ablativ příčiny *(ablativus causae)* vyjadřuje příčinu, pro kterou se něco děje, ať je to důvod vnitřní nebo příčina vnější, ať je to pohnutka kladná nebo překážka. — V češtině klademe instrumentál příčiny nebo pád předložkový (ze, pro, podle).

a) Pouhý ablativ vyskytuje se zvláště ve výrazech:

arbitrio podle rozhodnutí,
casu náhodou,
consilio na radu,
consuetudine podle zvyku,
iniuriā bezprávně, nespravedlivě,
iure právem; *suo, optimo iure* plným právem; *nullo iure* = *iniuriā*,
lege podle zákona,
metu ze strachu,
more, moribus podle mravu(ů),
naturā od (po) přirozenosti,
ratione po (podle) rozumu,
ductū vedením,
iussū, iniussū na rozkaz, bez rozkazu,
sponte meā, tuā atd. dobrovolně, sám od sebe.

Galli mobilitate et levitate animi novis rebus studebant. Plebs novarum rerum studio Catilinae incepta probavit. Aristidis arbitrio quotannis quadringena et sexagena talenta Delum sunt collata. Nemo fit casu bonus. Omnes homines naturā libertati student.

b) K ablativu příčiny často přistupuje vhodné participium perf. pass., zvláště aby se vyjádřila vnitřní pohnutka; česky participia obyčejně nepřekládáme:

timore perterritus ze strachu, *precibus motus* na prosby,
cupiditate ductus z touhy, vášně, *studio incensus* z horlivosti,
odio coactus z nenávisti, *misericordiā captus* z útrpnosti.

Pamatuj: při překladu do latiny vol participium, jež by se i v češtině hodilo, nebo nelze vždy užíti všech; „z hněvu" nepřekládej *ex ira*, z lásky *ex amore* a pod. (o pohnutce).

His nuntiis commotus (na tyto zprávy) *Caesar duas legiones in Gallia Citeriore conscripsit.*

c) Ablativ příčiny vyjadřuje důvod pocitu u sloves vnitřního hnutí *(verba affectuum);* předmět pocitu bývá v akusativu, viz § 120.

Sem patří slovesa *gaudeo*, *laetor* (raduji se), *exsulto* (jásám), *glorior* (chlubím se), *maereo*, *doleo* (truchlím, mám bolest); *fido*, *confido* má sice ve významu důvěřuji obyčejně dativ *(alicui)*, ale partic. perf. *confisus* = spoléhaje se na něco, a v témž významu *fretus* mají abl. *(aliquō, aliquā re)*. Ablativ mívají i adjektiva *laetus*, *maestus*, *aeger*, *superbus* a pod.

Recte vivit, qui gaudet officio. Helvetii suā victoriā insolenter gloriati sunt. Dareus fretus numero copiarum confligere cupiebat.

Pozn. *Laboro gravi morbo* stůni těžkou nemocí; ale *laboro ex capite* bolí mne hlava.

D. Ablativem vyjádřen přívlastek a doplněk.

161. Ablativ vlastnosti *(ablativus qualitatis)*; viz genitiv vlastnosti § 132.

162. Dodatek. Vazby jmen měst a malých ostrovů.

I. Vlastní jméno města (ostrova) stojí samo o sobě.

1. Na otázku **kde?** se klade:

a) u jmen I. a II. deklinace v sing. genitiv: *Romae*, *Corinthi*, *Deli vivere* (vlastně lokativy, viz pozn. 1);

b) u jmen III. deklinace a u pomnožných I. a II. deklinace ablativ: *Carthagine*, *Syracusis*, *Athenis*, *Sardibus habitare* (bydleti).

Pozn. 1. Na otázku kde? užívala latina původně lokativu (konc. -ī) *Romāī* = *Romae*, jehož zbytky jsou: *domi esse* (doma), *ruri vivere* (na venkově), *humi iacere* (na zemi); *domi militiaeque*, *domi bellique* (v míru i ve válce), *vesperi* večer, navečer; *est mihi aliquid cordi* srov. § 146, pozn. 2.

Pozn. 2. Je-li u *domus* vyjádřen vlastník jménem nebo náměstkou přivlastňovací, klademe zpravidla genitiv (lok.): *domi Caesaris* (v domě Caesarově), *domi meae*, *nostrae;* ale *in hac*, *in pulchra domo.*

2. Na otázku **kam?** klademe vždy akusativ: *Romam*, *Corinthum*, *Delum*, *Carthaginem*, *Athenas*, *Delphos*, *Sardes proficisci* (cestovati).

Pozn. *Domum*, *rus venire* = přijíti domů, na venkov; podobně: *domum Caesaris* do domu Caesarova, *domum meam*, *nostram; in illam*, *in pulchram domum.*

3. Na otázku **odkud?** stojí vždy ablativ. *Romā*, *Corintho*, *Delo*, *Carthagine*, *Athenis*, *Delphis*, *Sardibus abire* (odejíti).

Pozn. *domo* z domu, z domova, *rure* z venkova; *domo Caesaris* z domu Caesarova, podobně *domo mea*, *tua*, *sua*, *vestra;* ale *ex illa*, *ex ea domo*, *ex pulchra domo.*

163. II. 1. Má-li jméno města (malého ostrova) při sobě jméno obecné *urbs, oppidum, municipium, colonia, insula* a pod., klademe příslušné předložky:

a) kde? *in urbe Roma; Romae, in urbe clarissima.*

b) kam? *in urbem Romam; Romam, in urbem clarissimam.*

c) odkud? *ex urbe Roma; Romā, ex urbe clarissima.*

Vercingetorix Gergoviā, ex oppido Arvernorum, expulsus est.

2. Předložka *ad* značí buď *u* města, či směr *k* městu: *proelium ad Cannas* bitva u Kanen, *proficisci ad Neapolim* odtáhnouti k Neapoli.

Tres sunt viae ad Mutinam (tři cesty vedou k M.).

3. Předložka *ā (ab)* značí směr *z* okolí města: *Hostes a Roma discesserunt* (vzdálili se od Říma, z okolí Říma).

Pozn. Pády tyto (prosté i předložkové) bývají i v přívlastku: *reditus domum, Romā; iter Alexandriam; proelium ad Cannas (= Cannense).*

Pády předložkové.

164. O předložkách a vazbách předložkových viz §§ 99—100.

O pádech předložkových jakožto členech rozvíjecích ve větě jednoduché viz §§ 108—116.

Jmenné tvary slovesné jakožto členy větné.

165. Jmenné tvary slovesné jsou infinitiv, participia, gerundium a gerundivum, supinum v *-um a -ū.*

Pozn. Infinitiv jest vlastně ustrnulý pád jmenný; gerundium je shodné substantivum podle II. deklinace bez nominativu a bez předložkového akusativu; supinum v *-um* jest akusativ, v *-ū* ablativ shodného substantiva podle IV. deklinace.

Infinitiv.

166. 1. Infinitiv jest vlastně ustrnulý pád jmenný.

2. Slovesná povaha infinitivu má však převahu nad jmennou: a) infinitiv se pojí s týmž pádem jako sloveso určité *(vitia fugio, vitia fugere; urbe potior, urbe potiri);* b) bývá určován příslovci *(honeste vivo, honeste*

vivere); c) rozeznává rody a časy slovesné *(laudare, laudari, laudavisse);* d) nebývá určován předložkami; e) vyjadřuje vždy nějaký děj, jako každý tvar slovesný.

3. Infinitiv nevyjadřuje dobu, nýbrž pouze děj. Dobu děje slovesného infinitivem vyjádřeného, označuje sloveso určité: *audio, audivi, audiam te cantare.*

4. Jestliže děj infinitivu posuzujeme sám o sobě, vyjadřuje

infinitivus praesentis děj trvací *(actio continua),*
„ *perfecti* děj dokonaný *(actio perfecta),*
„ *futuri* děj nastávající *(actio instans).*

5. Posuzujeme-li děj infinitivu vzhledem k ději jinému, vyjadřuje

infinitivus praesentis děj současný s dějem slovesa řídícího,
perfecti děj předčasný k ději slovesa řídícího,
futuri děj následný k ději slovesa řídícího.

6. Ve větě bývá infinitiv

a) podmětem: *cantare est pulchrum;*
b) předmětem: *audio cantare;*
c) doplňkem: *audio aves cantare.*

167. A. Infinitiv podmětem *(infinitivus subiectivus).*

1. Infinitiv bývá podmětem při *esse* a jiných slovesech významem neúplných, mají-li při sobě jmenný doplněk shodný nebo neshodný:

aequum, facile, difficile est (videtur, putatur) jest (zdá se, pokládá za) slušné, snadné, nesnadné;

pulchrum, honestum, turpe est (vid. put.) jest atd. krásné, čestné, hanebné;

fas, nefas est (vid. put.) jest (atd.) dovoleno, sluší se, jest hříchem a pod.

Difficile est satiram non scribere. Turpe videtur aliud loqui, aliud sentire. Fas est etiam ab hoste doceri.

2. Infinitiv bývá podmětem při slovesech neosobných, jako jsou: *oportet* sluší se, jest vhodno, *opus est* jest třeba, *necesse est* jest nutno; *praestat* jest lépe, *licet* jest dovoleno, *placet* líbí se, *iuvat* těší; *pudet, piget, paenitet, taedet, miseret, interest* srov. §§ 136., 137.

Ex malis minima eligere oportet. Accipere quam facere iniuriam praestat. Haud me pigebit crimina referre (uváděti).

3. Doplněk při infinitivu podmětném bývá v akusativu.

Contentum esse suis rebus maximae sunt divitiae. Consulem fieri valde utile Mario videbatur. Esse quam videri bonum praestat.

Pozn. Je-li při *licet a necesse est* jméno osoby vyjádřeno dativem, bývá doplněk také v dativu, není-li vyjádřeno, bývá v akusativu: *Nobis iratis esse non licet — iratum esse non licet.*

168. **B. Infinitiv předmětem** *(infinitivus obiectivus).*

1. Infinitiv bývá předmětem při slovesech značících

a) moci, chtíti, musiti: *posse, nequire — velle, malle, nolle, cupere — debere;*

b) zamýšleti, umíniti si, rozhodnouti se — snažiti se, odvažovati se — váhati; *statuere, constituere, consilium capere, decernere — studere, audere, conari — morari, cunctari, dubitare;*

c) počínati — pokračovati, spěchati — opomíjeti, přestati: *incipere coepisse, parare — pergere, perserverare, festinare, maturare, contendere — desistere, desinere, omittere, neglegere;*

d) míti ve zvyku: *solere, consuevisse;* česky infinitiv, věty se spojkami že, aby.

Praeterita mutare non possumus. Caesar principes obsidum loco secum ducere in Britanniam decrevit. Caesar maturat ab urbe proficisci (spěšně odtáhne), *perseverat hostem persequi* (dále, neustále pronásleduje). *Desine insidiari domi suae consuli! Soleo ad regem scribere* (psávám). — *Beatus esse sine virtute nemo potest. Omnes homines liberi esse student. Desinite esse timidi!*

2. Doplněk při infinitivu předmětném jest v nominativu.

Pozn. 1. Leckterá z těchto pomocných sloves překládáme příslovci a podob. volnými způsoby: *soleo (consuevi) legere* čítám; *maturo, contendo proficisci* spěšně táhnu; *persevero bellare* dále válčím, pokračuji ve válce; *non desisto pugnare* neustále bojuji, neustávám v boji a pod.

Pozn. 2. O *coeptus sum* a *desitus sum* při inf. pass. viz § 90, 1.

169. 2. Infinitiv bývá předmětem u sloves značících

a) zvykati, učiti, nutiti: *assuefacere, docere, cogere;*

b) rozkazovati, zakazovati, překážeti, trpěti, připouštěti: *iubere, vetare, prohibere, pati, sinere.*

Pozoruj výrazy:

doceo puerum (koho? předmět osobní);

doceo loqui Latine (čemu? infinitiv jest předmět věcný);

doceo puerum loqui Latine (koho? čemu?), vazba akusativu s infinitivem, v níž jest infinitiv předmětem věcným (srov. § 123).

Spojením akusativu předmětu osobního s infinitivem předmětu věcného vzniká při uvedených slovech **vazba akusativu s infinitivem,** v níž jest **infinitiv přemětem.** — V rodě trpném akusativ osoby stane se podmětem, infinitiv zůstane předmětem věcným (vazba **nominativu s infinitivem,** v níž **infinitiv** je **předmětem**).

Dionysius filias suas tondere docuit, coēgit naučil, přinutil stříhati, aby stříhaly;

Dionysius filias suas tondere iussit, vetuit, prohibuit dcerám stříhati přikázal, zakázal, zabránil.

V passivu:

Dionysii filiae (a patre) tondere didicerunt, coactae, iussae, vetitae, prohibitae sunt.

Česky infinitiv nebo věta rozkazovací s aby; v latině obyč. infinitiv praes.

Vazba akusativu s infinitivem, jako celek vzata, jest u uvedených sloves předmětem.

Homines stultos tacere iubemus. Sacerdotes armatos in templum introire non sunt passi. Caesar vetuit legatos ab opere discedere. Orgetorix ex vinculis causam dicere est coactus.

Pozn. 1. a) Slovesa *iubeo, veto, sino, prohibeo* jsou v latině přechodná, mají passivum celé, v češtině rozkazuji, zakazuji, dovoluji, překážím jsou nepřechodná, mají trpný rod jen ve 3. os. sing. Proto často při překladu do češtiny užíváme obratů volnějších: *Milites iubentur (iussi sunt) pugnare* = vojínům se rozkazuje, vojíni dostávají rozkaz (se rozkázalo, dostali rozkaz) bojovati. *Milites, quod iussi sunt, faciunt* vojíni vykonávají rozkazy.

b) Není-li ve větě vyjádřena osoba, jíž se něco poroučí, zakazuje dovoluje, netrpí, stává infinitiv trpný.

Caesar milites castra munire iussit.

Caesar castra muniri iussit.

Alcibiades Athenas victas servire non poterat pati.

Germani vinum ad se importari non patiebantur (sinebant).

Vyrozumí-li se snadno ze souvislosti osoba, které se něco rozkazuje nebo zakazuje, bývá i v tomto případě infinitiv aktivní: na př.: *Dux receptui canere iussit* (roz. *tibicines*).

Pozn. 2. *Imperare* mívá vazbu infinitivní někdy v trpném rodu: *Pecuniam solvi imperavi.*

170.. C. Infinitiv doplňkem.

1. Pozoruj výrazy:

audio puerum (koho? akus. předmětný),

audio cantare (co? infin. předmětný);

audio puerum cantare (koho slyším? jak jej slyším? akus. předmětem, infin. doplňkem).

Ve spojeném výrazu *audio puerum cantare* zůstane *puerum* předmětem, infinitiv *cantare* však se stane doplňkem. To poznáváme jednak z otázky: jak slyším hocha? jednak z toho, že místo infinitivu cantare můžeme klásti participium doplňkové *cantantem: audio puerum cantare* (zpívati) = *audio puerum cantantem* (zpívajícího), srov. § 124.

Tato **vazba akusativu s infinitivem vzniká spojením akusativu předmětu s infinitivem doplňkovým;** byla tedy původně jen při slovesech přechodných, obdobně pak byla rozšířena i na nepřechodná.

2. Tato vazba akusativu s infinitivem, vzata jako celek, bývá k řídícímu slovesu předmětem nebo podmětem.

171. Akusativ s infinitivem předmětem.

I. 1. Předmětem bývá akusativ s infinitivem u sloves vyjadřování a smyslového vnímání *(verba dicendi et sentiendi)*, jako jsou:

dicere, negare, respondere, nuntiare, narrare, tradere (vyprávěti), *polliceri, fateri, iurare, minari;*

sentire, videre, audire, animadvertere, intellegere, scire, nescire, ignorare, putare, existimare, sperare, meminisse, oblivisci a při příbuzných výrazech *certiorem facere, nuntium afferre, memoriae prodere, memoriā tenere* a j.

Příd. k § 169. Básníci a pozdější prosaikové kladou infinitiv jako podmět nebo předmět též u jiných sloves: *Ardet (= cupit) abire fuga. Certant illudere* (o závod se vysmívají) *capto. Occupant bellum facere* (dříve počínají válku). — Infinitiv bývá i při jménech podstatných, přídavných i slovesech ve významu účelovém. *Nos numerus sumus et fruges consumere nati. Audax omnia perpeti.*

2. *video* } *te cantare* vidím, slyším tě zpívati, že zpíváš
audio }
dico te cantare pravím, že zpíváš (nikoli: tebe zpívati).
puto te cantare domnívám se, že zpíváš.

Jen zřídka lze i v češtině u sloves *sentiendi* užíti též vazby akusativu s infinitivem; obyčejně nutno tuto latinskou vazbu překládati do češtiny větou vypovídací se spojkou že. Vět takových latina nemá.

3. Při překladu z latiny do češtiny latinský infinitiv rozvedeme slovesem určitým (s že), akusativ předmětu stane se nominativem podmětu a sloveso určité se s ním shodne. Někdy lze užíti vazeb volnějších:

Aeneam in Italiam venisse dicunt =

a) vypravují, že Aeneas přišel do Italie;
b) vypravují o Aeneovi, že přišel do Italie;
c) Aeneas, jak vypravují, přišel do Italie;
d) Aeneas prý přišel do Itálie.

In funeribus Galli in ignem inferunt omnia, quae vivis cara fuisse arbitrantur: co (o čem) se domnívají, že bylo milé; co, jak se domnívají, bylo milé; co podle jejich mínění, co asi jim bylo milé (za živa, všechno Gallové vrhají do ohně).

Vždy nelze užíti vazeb všech. Pamatujme na tyto způsoby překladu vazby akus. s inf. i při překladu z češtiny do latiny!

Jinak při překladu české věty vypovídací do latiny vynecháme spojku že, podmět věty vypovídací dáme do akusativu, přísudek do infinitivu.

4. Akusativ předmětu musí v této vazbě vždy býti vyjádřen, aspoň náměstkou: *audio te cantare* (že zpíváš), *audio eos cantare* (že zpívají); jinak by se nerozeznala osoba, již v české větě poznáváme z koncovky slovesa určitého. Náměstka smí býti vypuštěna:

a) když by se ve větě setkaly dvě náměstky stejné: *Non me pudet fateri (me) nescire* (že nevím), *quod nesciam;*

b) ve větách bezpodmětných: *fulguravit — dicunt fulgurasse;*

5. Pozoruj rozdíl v příkladech:

a) *Pater amici adest. Amicus scribit eum venisse.*
Pater amici adest. Audio eius patrem venisse.

b) *Pater amici narrat se ex Graecia venisse.*
Amicus scribit suum patrem venisse.

Má-li ve vazbě akusativu s infinitivem býti akusativ vyjádřen zájmenem osoby třetí a toto zájmeno se vztahuje k podmětu (české) věty řídící, jenž jest rovněž ve třetí osobě, klademe akusativ zájmena zvratného; místo přisvojovacího *eius*, *eorum*, *earum* se klade v tomto případu *suus*, *a*, *um*.

6. Doplněk k akusativu předmětu se vztahující stojí též v akusativu: *Puto patrem vēnisse iratum.*

7. Je-li děj infinitivu ve vazbě této současný s dějem slovesa řídícího, klademe infinitiv praesentis, je-li k němu předčasný, inf. perfekta, je-li následný, infinitiv futuri; srov. § 166, 5.

audio te venire, venisse, venturum esse;
audivi te venire, venisse, venturum esse;
audiam te venire, venisse, venturum esse.

8. Infinitiv činného futura *(-urum esse)* lze vytvořiti jen tehdy, má-li sloveso participium na *-urus*, infinitiv futura trpného *(-um iri)*, jen tehdy, má-li sloveso supinum. Jinak nutno klásti vazby opisné; těch však lze užíti u sloves všech:

Mějme příklad:

spero (sperabam) { *te venturum esse* že přijdeš; *bellum confectum iri* že válka bude skončena.

Vazby opisné jsou tyto:

a) inf. *fore (futurum esse)*, *ut* s konj. praes. a impf.:

spero, *sperabam* } *fore* { *ut venias, ut bellum conficiatur; ut discas* / *ut venires, ut bellum conficeretur; ut disceres* } že se budeš učiti

b) při ději možném klademe pomocné sloveso *posse*, někdy *velle:*

spero, *sperabam* } *te venire posse (velle), bellum confici posse; te discere posse, velle.*

přijdeš = můžeš (chceš) přijíti; bude skončena = může býti skončena a pod.

c) při ději nutném klademe gerundivum s *esse*, mimo to *debere* a pod.:

spero, *sperabam* } *tibi veniendum esse, bellum conficiendum esse, tibi discendum esse* a pod.

přijdeš = musíš přijíti; bude skončena = musí býti skončena a pod.

9. Příklady: *Thales dixit aquam esse initium rerum. Troiam aquā et igni deletam esse veteres scriptores tradunt. Sentimus calere ignem, nivem esse albam, dulce mel. Nihil precibus te perfecturum esse existimo. Solo se furere simulavit. Diviciacus dixit fore paucis annis, ut omnes Galli ex finibus suis pellerentur. Helvetii sperabant se imperio totius Galliae potiri posse. Themistocles sensit sibi esse pereundum, si eo pervenisset* (přijde-li tam).

Pozn. 1. Při inf. perf. pass., při inf. časování opisného činného i trpného spisovatelé *esse* pro stručnost někdy vynechávají.

Pozn. 2. Infinitiv s akus. bývá též ve zkrácených větách přirovnávacích, které mají týž přísudek jako věta řídící; na př. *Dicunt servos iisdem moribus esse, quibus (atque) dominos.*

Pozn. 3. Setkají-li se ve vazbě akusativu s infinitivem dva akusativy, z nichž jeden jest podmětem děje slovesného v infinitivu obsaženého (jak vidíme z české věty vypovídací), druhý jest jeho předmětem, může nastati dvojsmysl, ježto akusativ podmětu nebývá vždy napřed: *aio te, Aeacidā, Romanos vincere posse;* tu užijeme vazby trpné: *te a Romanis vinci posse.*

Pozn. 4. V latině zápor *non*, patřící vlastně k infinitivu, klademe k řídícímu slovesu: *nego* = říkám, že ne; *non puto* domnívám se, že ne a pod. *Negabant (non putabant) Lacedaemonii oportere* (že se nesluší, aby) *extra Peloponnesum ullam urbem muros habere.*

Pozn. 5. *Memini* mívá při sobě infinitiv praesentu i o ději minulém, když se rozpomínám na to, co jsem osobně viděl, slyšel a pod. *Memini Catonem mihi dicere* (že mi říkával). Pro zřetelnost i v tom případě bývá infinitiv perfekta: *Meminerat se alio consilio venisse in hiberna.* — Rozpomínám-li se na věc, při které jsem nebyl, bývá inf. perf.: *Memini C. Marium corpus in paludibus occultavisse.*

Pozn. 6. Infinitiv s akusativem klademe i ve větách zvolacích, a to i ve formě tázací, vyjadřují-li nevoli a rozhořčení: *Me-ne incepto desistere victam!* Já že mám ustoupiti...

172. II. Akusativ s infinitivem bývá předmětem při slovesech přání a chtění: *volo, malo, nolo, cupio.* Česky infinitiv, věta žádací s aby.

1. Pouhý infinitiv klademe v latině někdy, je-li podmět výrazu žádacího týž, jako podmět věty řídící:

Příd. k § 171. U básníků vypouští se někdy akusativ náměstky, má-li sloveso řídící a děj slovesný obsažený v infinitivu týž podmět; doplněk se pak shodne (v nom.) s podmětem slovesa řídícího: *Nescis te esse uxorem invicti Iovis = Uxor invicti Iovis esse nescis.* — Někdy vznikne vazba participiální: *Androgeos sensit medios delapsus in hostes* (= *se delapsum esse*, že upadl...).

2. Akusativ s infinitivem klademe: a) při různých podmětech; b) nezávisí-li vyplnění přání jen na podmětu, což bývá při vazbě passivní nebo s infinitivem slovesa *esse;* ale i v těch případech někdy jest pouhý infinitiv.

Malo accipere quam facere iniuriam. Timoleon maluit (se) diligi quam metui. Tibi favemus, te tuā virtute frui cupimus. Volo is esse, quem tu me esse voluisti. Cupio esse clemens, cupio non dissolutus videri = cupio me esse clementem, me non dissolutum videri.

Pozn. 1. *Velle* a *malle* mívají předmětem též větu žádací s *ut, ne;* na př.: *Volo, ut mihi respondeas. Volo, nolo, malo* též pouhý konjunktiv, na př.: *Nolo mihi irascaris.*

Pozn. 2. Pozoruj rozdíl: a) *hoc fieri volo* = chci, aby se to stalo; b) *hoc factum esse volo* = chci, aby to již bylo hotovo. Infinitiv perf. pass. vyznačuje důrazně, že se něco již mělo státi, býti hotovo. — Tvary minulých časů sloves nutnosti (jako *oportebat, oportuit*) a slovesa *volo, nolo, cupio* mívají při sobě pro důraz inf. perfecti pas. (často bez *esse*), na př.: *Interfectum esse L. Catilinam iam pridem oportebat.*

173. III. Při slovesech pocitu, vnitřního hnutí *(verba affectuum) miror, admiror — gaudeo, laetor, glorior — doleo, sollicitor, queror, aegre (graviter, moleste) fero,* klade se:

a) akusativ s infinitivem, označujeme-li předmět pocitu (divím se — čemu?);

b) věta důvodová s *quod,* vyjadřuje-li se důvod pocitu (divím se — proč?).

Salvum te venisse gaudeo. Miror te ad me nihil scribere. Dolebam, quod socium amiseram. Srov. § 231.

174. Akusativ s infinitivem podmětem bývá:

1. u výrazů neosobných, vyjadřujících

a) potřebu, nutnost, povinnost, slušnost (viz § 167): *oportet, opus est, necesse est, praestat; licet, decet, dedecet; interest, refert, iuvat; aequum, par, iustum est; honestum, turpe est; fas, nefas, scelus est; dicendum est* a pod.;

b) u výrazů neosobných *sentiendi et dicendi: constat, apparet; apertum, manifestum est; fama est, opinio est* a j. v.

2. u passivních neosobných tvarů (3. os. sg.) sloves *sentiendi* a *dicendi: dicitur, narratur, nuntiatur, traditur, intellegitur, memoriae proditum est* a pod.

Česky věty vypovídací se spojkami že, aby, i jiné volné vazby.

Constat Ciceronem bonum civem fuisse: Známo jest, že Cicero byl; o Ciceronovi jest známo, že byl; Cicero, jak známo, byl dobrým občanem; Cicero jistě byl dobrým občanem.

Legem brevem esse oportet. Decet cariorem esse patriam nobis quam nosmet ipsos. Aequum est victorem parcere victis. Vere dici potest magistratum esse legem loquentem. Hostes adesse nuntiatur.

Pozn. 1. Při *oportet, licet* a *necesse est*, nejsou-li v infinitivě, bývá též věta konjunktivní (bez *ut*), j. *Me ipsum ames oportet, non mea. Ex luxuriā exsistat avaritia necesse est.*

Pozn. 2. Při *decet, oportet, necesse est, opus est, placet*, někdy při *licet* a jiných slovesech neosobných bývá v latině inf. passivní, kdežto v češtině aktivní: *Licet intellegi* a pod. *Nihil oportet in bello contemni. Senatui visum est legatos mitti* (ustanovil poslati).

175. Infinitivus cum nominativo.

1. Jako při obyčejné proměně vazby činné v trpnou:

Laudamus puerum,
puer laudatur (a nobis),

předmět v akusativu se stane podmětem v nominativu a sloveso určité se s ním shodne v osobě a čísle, tak vznikne z vazby akusativu s infinitivem podobnou obměnou

dicimus Poenos magnam cladem accepisse —
Poeni magnam cladem accepisse dicuntur,

vazba nominativu s infinitivem, v níž jest infinitiv doplňkem na rozdíl od pod. vazby z § 169.

2. Při překladu české věty: „vypravuje se, že Punové utrpěli velikou porážku“ spojku vynecháme, podmět věty vypovídací i jeho doplněk zůstane v nominativě; přísudek dáme do příslušného infinitivu, sloveso řídící pak se shodne (v pass.) s podmětem v čísle a osobě. Proto vazbě *Poeni dicuntur cladem accepisse* říkáme osobní, *dicimus Poenos cladem accepisse* neosobní.

3. Při překladu vazby latinské podmět necháme v nominativu, infinitiv vyjádříme spojkou že se slovesem určitým, jež se s podmětem shodne, kdežto latinské sloveso určité (*dicuntur* v uved. příkladu) vyjádří se obyčejně třetí osobou sing.: říká se, tvrdí se, vypráví se.

Při překladu do češtiny lze užíti rozličných vazeb podle § 171, 3.: *multa scire iudicaris* = soudí se, že znáš; soudí se o tobě, že znáš; jak se soudí, znáš mnoho; znáš prý mnoho. — Podobně: *Homerus caecus fuisse fertur* (= *narratur*).

4. Nominativu s infinitivem se užívá při trpných slovesech *sentiendi* a *dicendi:*

a) *dicor, narror — putor, existimor, iudicor, credor — reperior; nuntior* a j. (říká se, oznamuje se a pod.), ve všech osobách;

b) *videor* (zdá se, že) ve všech osobách;

c) *fertur, feruntur; traditur, traduntur* jen v těchto třetích osobách (vypravuje se).

Videor aegrotus esse zdá se, že jsem nemocen,
videmur aegroti esse zdá se, že jsme nemocni;
amici videbantur, visi sunt aegroti esse zdá se, že přátelé byli nemocni.
Athenienses peti videbantur zdálo se, že se útočí na Athéňany.

5. Doplněk, vztahující se k podmětu vazby nominativu s infinitivem, bývá ovšem také v nominativu.

6. Příklady: *Ptolemaeus a filio vitā privatus esse dicitur. Dicebar debuisse cum Cn. Pompeio proficisci. Terentii fabulae propter elegantiam sermonis putabantur a C. Laelio scribi. Bibulus nondum audiebatur esse in Syria. Homerus Lycurgi temporis fuisse traditur. Si Veios migrabimus, amisisse patriam videbimur. Miltiades non videbatur posse esse privatus.*

Pozn. 1. I ve větách vložených mívá *videri* vazbu osobní: *Consiliis, ut videmur, bonis utimur.* — Neosobné *videtur (visum est* a pod.*)* = *placet: Zenonis disciplinam, si videtur* (libo-li), *explicabo. Senatui visum est* (=*senatus decrevit) legatos mitti.*

Pozn. 2. Někdy mívá *videri* původní význam „býti viděn". *Nereis pisce vehi videtur* Nereovnu jest viděti, jak jede na rybě.

Pozn. 3. V delší řeči nepřímé přechází se někdy od nom. s inf. k vazbě akus. s inf.: *Peregrina res traditur eo anno facta esse: Volturnum, Etruscorum urbem, a Samnitibus captam (esse).*

Participium.

176. Participia jsou slovesná adjektiva významu dějového. S vlastními adjektivy je pojí schopnost vyjadřovati gramatický rod, pád a číslo — se slovesy pak ta věc, že se pojí s týmž pádem jako sloveso určité *(urbe potitus)*, rozeznávají slovesný rod *(laudans, laudatus)* a určují se příslovci *(ratione bene utens)*.

1. Participiem bývá vyjadřován toliko děj; dobu děje participiem vysloveného vyjadřuje určité sloveso: *video, vidi, videbo canem currentem.*

2. Posuzujeme-li děj participia sám o sobě, vyjadřuje *participium praesentis* děj trvací *(actio continua)*;

participium perfecti děj dokonaný *(actio perfecta)*;

participium futuri v *-urus* děj nastávající *(actio instans)*.

3. Pozorujeme-li děj participia v poměru k jinému ději, vyjadřuje

a) participium praesentis děj současný s dějem slovesa řídícího v době kterékoli.

Senex grave onus ferens { *cadit* / *cecidit* / *cadet* } = Stařec, nesa těžké břímě, { klesá / klesl / klesne };

podobně: *video, vidi, videbo senem grave onus ferentem* (nesoucího).

b) participium perfecti (pass.) děj předčasný k ději slovesa řídícího.

Carthago direpta incendio { *deletur* / *deleta est* / *delebitur* } = K., byvši vypleněno { jest ničeno / bylo zničeno / bude zničeno };

Incendio delemus, delevimus, delebimus Carthaginem direptam.

Pozn. *Carthago direpta delebitur* = 1. Karthago byvši vypleněno (již bylo vyplněno!) bude zničeno. 2. Karthago (budouc vypleněno), až bude vypleněno, bude zničeno. V prvním případě participium zastupuje perfectum, v případě druhém futurum exactum. — Podobně rozveď: *Dux hortatus milites proelium committet.*

c) Participium futuri act. v *-urus* označuje děj následný k ději slovesa řídícího:

amicus venturus { *scribit* / *scribet* / *scripsit* } = přítel, hodlaje přijíti { píše, / napíše; / (na)psal,

exspecto, exspectavi, exspectabo amicum venturum.

Participia v *-urus* užívá dobrá latina jen ve spojení s tvary slovesa *esse* (opisné časování činné); bez *esse* klademe *futurus* a *venturus.*

177. Latina má participií málo, čeština mnoho. Chybějící latinská participia nutno tedy nahrazovati neb opisovati jinak.

1. Pro přítomnost má latina part. praes. activi: *scribens, hortans;* nemá participia praes. passivi, jež nahrazujeme větou vztažnou nebo příslovečnou:

Město obléhané a) hyne, b) zahynulo, c) zahyne hladem:

a) *Urbs, quae oppugnatur, fame perit;*
b) *Urbs, quae oppugnabatur, fame periit,*
c) *Urbs, quae oppugnabitur, fame peribit.*

Hoch, jsa chválen, raduje se:

Puer, cum (si, quia) laudatur, gaudio afficitur.

Větou vztažnou nahrazujeme participium přívlastkové, příslovečnou doplňkové podle §§ 118, 120.

2. Pro minulost má lat. part. perf. passivi.

Participium perfecti activi nahrazujeme:

a) participiem perf. sloves deponentních, máme-li ke slovesu činnému v latině krytočinné sloveso souznačné;

napomenuv *hortatus (moneo);*
dobyv města *urbe potitus (expugno, capio);*
odešed *profectus (abeo);* vrátiv se *reversus (redeo);*
vstoupiv *ingressus (invado, ineo);* přešed *transgressus (transeo);*
vyřknuv *locutus (dico)* a pod.;

b) ablativem absolutním (srov. § 182):
imperator urbe capta (dobyv města) *rediit;*

c) celou větou, na př.:
imperator cum urbem cepisset, rediit.

3. Pro budoucnost má latina tak zv. *part. futuri* na *-urus.*

Příd. k § 177. Básníci a pozdější prosaikové zkracují participiem fut. act. větu vztažnou, časovou a pod.: *Septimi, Gades aditure mecum. Germani Herculem primum omnium virorum fortium in proelia ituri canunt.* — Zvláště jím zkracují irreálná závětí podmínková: *Dictator de inferendo bello agitat, quieturus haud dubie, nisi ultro arma Etrusci inferrent* (srov. § 241 n.).

2. Důležité jest u básníků a prosaiků, *Liviem* počínajíc, užívání participia v *-urus* ve významu věty účelové: *Hostes miserunt legatos pacem petituros.* Místo toho klade dobrá latina *a)* větu finálnou (rel. fin.): *ut (qui) pacem peterent; b)* part. praes. act.: *pacem petentes; c)* supinum v *-um: pacem petitum; d)* akus. gerundiva s předl. *ad: ad pacem petendam, e) pacis petendae causa.*

178. Rozdělení participií.

Participium jest spojité a nespojité.

1. Participium spojité jest v gramatické shodě s podmětem (a) nebo s předmětem (b) věty: a) *Littera scripta manet.* b) *Aristides animadvertit quendam scribentem.*

2. Participium nespojité stojí mimo spojení větné a má svůj zvláštní logický podmět v ablativu: *Troiā captā Aeneas profūgit (cum Troia capta esset).*

Participium spojité jest ve větě:

a) přívlastkem: *Labores acti sunt iucundi* (partic. přívlastkové),

b) doplňkem: *Video canem currentem* (partic. doplňkové);

c) příslověč. určením: *Plato scribens mortuus est* (partic. příslovečné).

179. 1. **Participium přívlastkové** udává trvalou vlastnost svého jména. Překládáme je přídavným jménem slovesným určitým, utvořeným z přechodníku nebo příčestí:

arbor florens kvetoucí strom,	*milites occisi* padlí vojínové,
labores acti vykonané práce,	*amicus regressus* vrátivší se přítel.

2. Na participium přívlastkové se ptám jako na přívlastek: jaký strom? který přítel? Rozvésti lze je větou vztažnou: *arbor, quae floret; amicus, qui regressus est.*

3. Podobně lze často větu vztažnou zkrátiti participiem přívlastkovým. *Dionysius candentī carbone* (žhoucím uhlem) *adurebat sibi capillos = carbone, qui candebat. Milites occisi sepeliebantur = qui occisi erant.*

Pozn. 1. Přívlastkové participium se stane někdy i substantivem a stojí pak bez jména obecného (*homo, vir, res* a pod.): *sapiens* mudřec, *docti* učenci (ale v sg. *homo doctus*), *factum* čin, *dictum* výrok. U jiných to bývá jen v nepřímých pádech. *Una salus victis nullam sperare salutem.* — Některá taková zpodstatnělá participia lze určiti adjektivy i adverbii: *bene (bonum) factum; apte (aptum) dictum.*

Pozn. 2. a) Při krácení vět vztažných participiem přívlastkovým musíme větu přeměniti nejprve v passivnou a pak ji zkrátiti participiem perf. passivi. *Caesar occupavit collem, quem hostes reliquerant = collem, qui ab hostibus relictus erat = collem ab hostibus relictum; Timoleon gloriam a patre acceptam (= quam acceperat) multis virtutibus auxit.*

b) Větu vztažnou, jejíž zájmeno se táhne k náměstce ukazovací, nezkracujeme participiem: *Contemno eos, qui aliis nocent* (nikoli *aliis nocentes*). *Germani ea, quae ceperunt* (nikoli *capta, captas res!*), *Marti dedicant* = to, čeho dobyli, svoji kořist.

Často takové věty vztažné vyjadřujeme v češtině stručně substantivy nebo adjektivy:

is, qui dicit řečník
ii, qui audiunt posluchači
ii, qui legunt čtenáři
omnes, qui adsunt všichni přítomní
(is) qui ad Marathonem vicit vítěz u Mar.
ea vitia, quae dixi uvedené chyby.
huic qui successit jeho nástupce
(ea) quae gesta sunt události
id, quod voluit jeho přání
quae ad bellum pertinent válečné potřeby
ea, quae pollicitus sum mé sliby

Prima quae appellatur Catilinae coniuratio tak zv. první spiknutí Kat.;
liber, qui inscribitur Laelius kniha nadepsaná L.
Pyrrhi quae vocabantur victoriae tak zvaná Pyrrhova vítězství;
loca, quae circa sunt (erant) okolní krajiny a pod.

Vznik takových opisných tvarů vysvětlíme si tím, že latinská *nomina agentis* na *-tor (trix)* mají smysl profesionální: *orator* = řečník z povolání, *accusator, delator* = řemeslný žalobce, udavač.

Pozn. 3. Latinské participium přívlastkové překládáme někdy odtažitým jménem podstatným, zvláště po předložkách *ante, post, ab*, jako *sol oriens* = východ slunce *(ortus solis), ab urbe condita, post Christum natum;* na př. *Terra mutata* (změna země) *non mutat mores. Dubitabat nemo, quin violati hospites* (urážka hostů atd.), *legati necati, socii lacessiti, fana vexata, tantam effecissent vastitatem. Haec laus liberatarum Thebarum propria est Pelopidae. Ante III. vigiliam confectam* = před ukončením třetí hlídky.

180. Participium doplňkové.

Participiem doplňkovým se vyjadřuje doplněk shodný, kterým se přísudek doplňuje u sloves významem neúplných; participium to se vztahuje obyčejně k předmětu (participium doplňkové předmětné). Stává:

a) po některých slovesech *sentiendi: audio, video, conspicio, cognosco*, uvádíme-li co vidíme, co jsme slyšeli, a pod. bezprostředně. *Video canem currentem, vidi vos commotos. Aristides animadvertit quendam scribentem, ut patria pelleretur* (píšícího, jak píše);

b) po *facio, induco* ve významu líčiti, uváděti: *Xenophon facit (inducit) Socratem disputantem.*

Přid. k § 179, pozuęqę Pozdější prosaikové a básníci užívají vazby té velmi hojně: *Occisus dictator Caesar* (zabití Caesara) *aliis pessimum, aliis pulcherrimum facinus videbatur. Id perniciabile reo et Caesar truci vultu defensionem accipiens* (ta věc, že C. naslouchal.)

Pozn. 1. U sloves *sentiendi* jest místo vazby participiálné možná vazba infinitivní nebo větná; není-li participia, jest jiná vazba nutná: *vidi onus asportari.*

Pozn. 2. *Habeo a teneo* s participiem perf. pass. vyslovují důrazně trvalý stav, vzniklý z děje minulého: *Coniurationem patefactam habeo, teneo*, proti *coniurationem patefeci* aneb *coniuratio patefacta est. Constrictam iam horum omnium scientiā coniurationem tuam teneri, Catilina, non vides?*

181. Participium příslovečné spojité.

Plato scribens mortuus est. P. zemřel píše, když psal, při psaní;

Cincinnato aranti nuntiatum est. C-ovi orajícímu, když oral, při orání.

Participiem příslovečným zkracujeme věty, vyslovující příslovečné určení. Česky participium to překládáme přechodníkem (v nepřímých pádech přídavným jménem z něho utvořeným), větou příslovečnou, pádem předložkovým.

Participium příslovečné spojité se vztahuje k podmětu nebo předmětu slovesa určitého a lze je rozvésti větou příslovečnou: a) časovou, b) důvodovou, c) podmínkovou, d) přípustkovou.

a) *scribens*

sedeo		*cum scribo, sedeo*	píše, když
sedebo	=	*cum scribam, sedebo*	píši, když
sedebam		*cum scribebam, sedebam*	budu psáti, když jsem psal;

b) *Dionysius cultros metuens barbam sibi*
„ obávaje se nůžek...
protože se obává atd.,
z obavy před nůžkami

adurit	= *quia metuit*
aduret	= *quia metuet*
adurebat	= *quia metuebat;*

c) *Tibi roganti*

non desum	= *si rogas* žádajícímu,
non deero	= *si rogabis* žádáš-li atd.,
non deeram	= *si rogabas* na tvou žádost,
non defui	= *si rogavisti (rogaveras);*

d) *Animus se non videns alia*
nevida, ač nevidí, nebude viděti, neviděl

videt	= *quamquam non videt*
videbit	= *quamquam non videbit*
videbat	= *quamquam non videbat*
vidit	= *quamquam non vidit*

Podobně jest tomu při partic. *perfecti*, na př. b):

stellas	*non videmus*	*luce solis*	= *quia obscuratae sunt*
	non videbimus	*obscuratas*	= *quia obscuratae erunt*
	non videbamus		= *quia obscuratae erant*
	non (vidimus)		

Věty aktivné, jež by měly býti zkráceny participiem perf. activi, nutno zase nejprve proměniti v passivné: *Romani, cum Carthaginem cepissent, deleverunt (eam)* = *Romani, cum Carthago capta esset, deleverunt (eam)* = *Romani Carthaginem captam deleverunt.* — Opačný postup zachováváme při překladu z latiny do češtiny.

a) *Morinos Caesar in Britanniam proficiscens pacatos reliquit.* b) *Titum clementer imperantem Romani amorem et delicias generis humani appellaverunt.* c) *Gallus victus silet; canit, si vicit.* d) *Quos inermes sine causā timuistis, eos postea armatos superavistis.*

Pozn. V češtině při překladu latinského participia příslovečného lze užíti někdy i souvětí souřadného: *Caesar Helvetios aggressus vicit:* napadl a porazil.

Participium příslovečné nespojité.

182. *(Ablativus absolutus.)*

1. *Crescente periculo* (abl. instrumenti) *crescunt vires.*

Vires	*crescunt*	*periculo crescente*	*cum (si, quia, quamquam) periculum crescit*
	crescent		*cum (si, quia, quamquam) periculum crescet*
	crescebant		*cum (si, quia, quamquam) periculum crescebat*
	creverunt		

Síly	rostou	rostoucím nebezpečím	když (protože, jestliže, ač) nebezpečí roste
	porostou		když (protože, jestliže, ač) nebezpečí poroste
	rostly		když (protože, jestliže, ač) nebezpečí rostlo.
	vzrostly		

Vazbu participiálnou *periculo crescente* lze pokládati za zkrácení věty příslovečné *cum (si, quia, quamquam) periculum crescit; cum* se vynechalo, podmět věty vedlejší příslovečné přešel do *ablativu*, určité sloveso rovněž do *ablativu* participia a shodlo se v čísle (i rodě) se svým substantivem. Ve větě vedlejší *(cum per. crescit)* jest jiný podmět než ve větě hlavní, podmět věty vedlejší není obsažen v zájmenu věty řídící. Vazba tato (participia nespojitého) zve se ablativ absolutní *(ablativus absolutus)* a zkracujeme jí v latině věty příslovečné, které mají různé podměty a kde podmět věty vedlejší není obsažen v žádném členu věty řídící. Postup při zkracování uveden výše. Participium praesentis vyjadřuje děj současný ke kterémukoli jinému ději.

Ablativ absolutní překládáme:

a) doslova (zřídka) *crescente periculo* rostoucím nebezpečím;

b) větou příslovečnou: když, protože, jestliže, ačkoli, tím že nebezpečí roste;

c) vazbami volnějšími: za rostoucího nebezpečí, vzrůstem nebezpečí, při vzrůstu nebezpečí.

2. a) *Incolae agris vastatis* (abl. odluky) *expulsi sunt.*

Incolae { *expelluntur* / *expellentur* / *expellebantur* / *expulsi sunt* } *agris vastatis* { *cum, si, quia, quamquam agri vastati sunt, erunt, (essent), erant;*

agris vastatis: a) ze zpustošených polí, b) když, protože, jestliže, ač pole jsou, budou, byla zpustošena, c) po zpustošení polí.

2. b) *Milites gladiis strictis* (abl. instrum.) *impetum fecerunt = cum gladii stricti essent, cum gladios strinxissent:* vytasivše, když vytasili meče, po vytasení mečů; vojínové vytasili meče a učinili útok.

Participium perfekta vyjadřuje děj předčasný ke kterémukoli ději jinému.

2. c) *Milites urbe deletā (cum deleta esset) domum redibunt;*
Milites urbe deletā (cum deleta erit) domum redibunt.

Proti ději budoucímu *(redibunt)* může ablativ absolutní v participiu perf. passivi vyjadřovati buď děj předčasný v minulosti (který se již stal) nebo děj předčasný v budoucnosti, který se teprve stane. Rozhoduje souvislost.

Podobně jest jasný smysl v případech:

Patre mortuo domum vendimus, vendidimus; ale

patre mortuo domum vendēmus = a) *cum, quia mortuus est*
b) *cum, si mortuus erit.*

Pozn. Vazbu činnou českou, kterou bychom chtěli vyjádřiti ablativem partic. perfecti pass., nutno nejdříve proměniti v trpnou: Římané, dobyvše Kartaga, vrátili se domů (když dobyli) = Když Kartaga bylo dobyto, Ř. se vrátili domů. *Cum Carthago capta esset, Romani domum redierunt.* Spojka se vynechá, podmět se dá do ablativu, určité sloveso přejde v participium perf. pass. v ablativu a shodne se se svým logickým podmětem: *Romani Carthagine captā domum redierunt.* — Opačný postup zachováme při překladu z latiny, při čemž jen smysl rozhoduje, jakou větou příslovečnou lze ablativ absolutní rozvésti.

3. *Cicerone consule* (abl. časový) *Catilinae coniuratio patefacta est.* Při ději současném může býti v ablativu absolutním doplňkem i jméno podstatné nebo přídavné; *Cicerone consule* = *cum Cicero consul esset*, když byl Cicero konsulem, za konsulátu Ciceronova. Podobně:

Caesare vivo (= dum Caesar vivus erat) res Romana (říše) *aucta est. Caelo sereno* (abl. modi) = *cum* (*si* atd.) *caelum serenum est, erat, erit*, za jasného nebe; podobně *me puero* (když jsem byl chlapcem, za mého dětství); *Livio teste* (podle svědectví Liviova); *me invito* (proti mé vůli), *naturā duce* (za vedení a j.).

Pozn. Jak z uvedených příkladů vidno, jsou tak zv. ablativy absolutní vlastně ablativy instrumenti, temporis, modi, odluky a pod.; srovnej dále:

Helvetii flumen ratibus et lintribus iunctis (abl. instr.) *transibant* = po spojených vorech a člunech (spojivše, když spojily vory a čluny).

Incolae agris vastatis (abl. odluky) *expulsi sunt* = ze zpustošených polí (když byla pole zpustošena, po zpustošení polí).

Miles lacrimis obortis (abl. modi) *regem allocutus est* = se slzami v očích (když se mu slzy vyřinuly z očí).

Helvetii tempore dato (abl. čas.) *frumentum non comportaverunt* = v určený čas (když, ač jim byl čas určen).

Ablativy ty byly pak chápány jako zkrácené věty příslovečné, jakožto vazby, které mají svůj zvláštní logický podmět a přísudek a stojí mimo spojení větné. Podle takových příkladů byly pak tvořeny podobné absolutní vazby analogicky za účelem krácení vět příslovečných.

4. Příklady: a) *Tarquinio regnante Pythagoras in Italiam vēnit. Nullo prohibente Graeci mediā nocte ex equo ligneo descenderunt. Duobus litigantibus tertius gaudet. Quam multis ex periculis te deus eripuit te non sentiente!* — b) *Ulixes sociis amissis solus in patriam rediit. C. Flaminius religione neglectā apud Trasumenum cecidit. Urbe captā nihil fit reliqui victis. Perditis rebus omnibus tamen virtus ipsa se sustentare potest.* — c) *Quod deo teste promittis, id tenendum est. Magis auctoribus* (z návodu magů) *Xerxes templa Graeciae inflammasse dicitur. Bellum Gallicum Caesare imperatore* (za vůdcovství C-ova) *gestum est.*

183. 1. Ablativem absolutním lze zkrátiti větu příslovečnou jen tehdy, není-li její podmět obsažen v žádném členu věty řídící. Tedy: *Cum Troia capta esset, Graeci domum redierunt = Graeci Troiā captā domum redierunt.* — Ale *Cum Troia capta esset, Graeci eam incenderunt = Graeci Troiam captam incenderunt* (part. spojité).

2. Ablativu absolutního neužíváme:

a) když lze užíti participia spojitého; viz hořejší příklad a § 181.

b) když lze užíti (při stejném podmětu) part. perf. sloves deponentních: *Hannibal Alpes transgressus Romanos vicit;*

c) nevytvořuje-li sloveso *passiva*, po případě participia perf. pass., nebo nelze-li větu činnou převésti v rod trpný;

Cum Romani captivis pepercissent, oppidani gratias dis egerunt. Si vicerimus, omnia habebimus.

Při různém podmětu vět i deponentia mohou míti abl. absol. perfecti:

Scipione in Africam profecto Hannibal domum revocatus est.

Pozn. 1. Jsou-li dvě vazby abl. absolutního spojeny spojkou *et*, jsou na stejném stupni podřízenosti ke slovesu řídícímu. Nejsou-li spojeny, pak jest jeden ablativ podřízen druhému: *Milites audito clamore perturbatis ordinibus fugae se mandaverunt.* Prvuí ablativ vyjadřuje děj časově dřívější a podřízený ději ablativu druhého = *Milites, cum clamorem audivissent, ordines turbaverunt.*

Příd. k § 182. 1. U pozdějších prosaiků nacházíme v abl. absol. i part. fut. act.: *Antiochus Ephesi securus admodum de bello Romano erat, tamquam non transituris in Asiam Romanis* (jako by nemohli, nechtěli přejíti).

2. Livius a Tacitus vynechávají někdy abl. jmenný, snadno doplnitelný: *Haec atque talia agitantibus* (t. j. *hominibus*) *gravescere* (inf. histor.) *valetudo Augusti.*

Ablativ jmenný bývá často zastupován infinitivem nebo větou: *Cognito hostes appropinquare. Edicto, ut domum abiret.* — Zřídka se vyskytá participium v abl. absol. skutečně samo o sobě: *Etrusci inaugurato pomerium ducebant.*

2. Vazby participia spojitého i absolutního nejsou však úplné věty, nýbrž jenom části věty řídící, a proto lze v nich užíti zájmena zvratného, vztahuje-li se zájmeno 3. osoby na podmět.

Non deserit populus Romanus socios bene de se meritos (spojité).
Caesar multis sibi (suo exercitui) resistentibus Galliam subegit.

3. Pamatuj:

proelio facto po bitvě
hoc facto potom
clamore sublato s pokřikem
sole oriente při východu slunce
paucis diebus intermissis po několika dnech
deo iuvante s pomocí boží
rebus infectis s nepořízenou
sole orto po východu slunce

4. Ve vazbách *Cicerone consule* (za konsulátu Ciceronova),
Livio teste (podle svědectví Liviova)
me absente (za mé nepřítomnosti)
Carthagine captā (po dobytí Kartaga) a pod.,
jest latinské jméno konkrétní (srostité) vyjádřeno českým abstraktem.

Gerundivum a gerundium.

184. Gerundivum v doplňku; časování opisné trpné.

Gerundivum jest slovesné adjektivum, tvořené od kmene praesentního koncovkami *-ndus, -nda, -ndum: laudandus, delendus, carpendus, audiendus;* vyjadřuje děj *trpný*, jenž se *má, musí* státi.

landandus chválen býti mající, kdo má, musí býti chválen, chvály hodný;

non laudandus chválen býti nemající, kdo nemá, nesmí býti chválen, chvály nehodný.

Gerundivum bývá *adjektivním doplňkem:*

1. u slovesa *esse*, s jehož tvary dohromady vytvořuje *opisné časování trpné (coniugātiō periphrastica passīva)*, jež má všechny časy a způsoby.

Puer laudandus est (hoch jest mající býti chválen), hoch má, musí býti chválen; jest chvály hodný; hocha jest chváliti.

Carthago delenda erat Kartago bylo zničiti; Kartago mělo, musilo býti zničeno; K. zasloužilo zničení a pod.

U sloves *podmětných* (a) nebo *nepřechodných* (b) užívá se časování opisného trpného jen ve **3.** *os. sing.; osoba*, která má něco konati, klade se *vždy do dativu:*

a) *moriendum omnibus est:* máme, musíme všichni zemříti, jest nám všem zemříti;

b) *legibus vobis parendum est:* máte, musíte poslouchati, jest vám poslouchati;

verbis notis tibi utendum est: máš, musíš, jest ti užívati slov známých.

Carthago Romanis delenda erat: Římané musili K—o zničiti, Římanům bylo K—o zničiti.

Slovesa *deponentní* mají tuto vazbu ve smyslu trpném: *pueri hortandi sunt* hoši mají býti pobízeni a pod.

2. U sloves *dare, mittere, tradere, relinquere, accipere, concedere, permittere* ve významu *účelovém:*

do (mitto, trado) tibi librum legendum: ke čtení, abys četl (doslova: čtenu býti mající);

parentes mittunt in scholam liberos educandos: na vychování, aby byly vychovány.

Antigonus Eumenem mortuum propinquis sepeliendum tradidit. Urbs ab imperatore militibus diripienda data est.

Pozn. 1. Caesar dal vystavěti most přes Rýn = a) *Caesar pontem in Rheno fecit*, b) *fieri iussit*, c) *faciendum curavit.*

Pozn. 2. Shodným přívlastkem v nominativu bývá gerundivum zřídka: *discipulus laudandus, poeta lauro donandus, haud spernendus auctor.* Výrazy ty lze ovšem skloňovati ve všech pádech. *Prudentia est rerum expetendarum et fugiendarum scientia* (od *res expetendae et fugiendae).*

185. Gerundium a gerundivum přívlastkem (neshodným).

1. *Gerundium* jest neutrum gerundiva, jež se stalo podstatným jménem slovesným; za nominativ k němu užívá se infinitivu, jinak má všechny pády, ale akusativu se užívá jen s předložkami *(ad, in).*

nom. *legere iuvat:* čísti, čtení těší;
gen. *ars legendi:* umění čísti (čtení);
(dat. zřídka: *legendo* ke čtení);
akus. *liber aptus ad legendum:* ke čtení, aby se četla;
abl. *legendo discimus:* učíme se čtením; tím, že čteme.

2. Gerundium *překládáme* do češtiny infinitivem, podst. jménem slovesným nebo celou větou. — Gerundium jakožto tvar slovesný určuje se *příslovci: ars bene legendi*, umění dobře čísti, dobrého čtení; podobně přelož: *ars pulchrē scribendi, ad bene beateque vivendum* = k dobrému a blaženému žití. *Předmět* stává při gerundiu v témže pádu jako při slovese určitém: *studium legibus parendi, ars verbis utendi.*

3. Pozoruj příklady:

occasio liberandi patriam = occasio liberandae patriae;
discimus legendo orationes = discimus legendis orationibus.

Má-li gerundium při sobě předmět v *akusativu*, přechází často vazba gerundia ve vazbu přívlastkového gerundiva: předmět přejde do pádu gerundia, toto se změní v adjektivné gerundivum a shodne se s předmětem v rodě a čísle; nutná jest taková vazba u *dativu gerundia* a při *pádu předložkovém*, u ostatních pádů jest velmi častá. Dativu gerundia i gerundiva se užívá ve významu účelovém. Příklady:

a) v genitivu (při substantivech, adjektivech a *causā, gratiā*): *occasio peccandi, occasio pugnandi* příležitost ke hříchu, k boji, ale *occasio patriae liberandae* (místo *liberandi patriam*) příl. osvoboditi vlast, k osvobození vlasti.

peritus dicendi zběhký v řečnictví, ale
peritus rei publicae gerendae (místo *gerendi rem p-am*) zkušený ve správě státu.
legum scribendarum causā; mei, tui servandi causā pro napsání; pro zachránění.

Příklady: *Ambiorix hortatur Nervios, ne occasionem patriae in perpetuum liberandae atque ulciscendi Romanos dimittant. — Timoleon fuit rei militaris peritus neque minus regendae rei publicae. — Caesar in Veragris legionem hiemandi causa collocavit. Haedui purgandi sui gratiā ad Caesarem legatos mittunt.* — Pamatuj: *amicus, mulier, milites, feminae sui purgandi causa (venit) venerunt*, bez ohledu na rod a číslo.

Pozn. Někdy lze užíti bez patrného rozdílu vazby gerundia (-va) v genitivu a vedle ní vazby infinitivní; gerundium (-vum) vyjadřuje přívlastek na ot. jaký?, infinitiv předmět. *Tempus abeundi* — jaký čas? (k odchodu) — *tempus est abire* (co je na čase? k čemu je čas?) — *Catilina cepit consilium rei publicae opprimendae* (jaký záměr?) — *rem publicam opprimere* (co si umínil?).

b) Dativ gerundiva se klade ve významu účelovém; dativu gerundia užívá se jen zřídka: *praeesse navibus aedificandis* (říditi stavbu lodí); *locum capere castris muniendis;* mimo to při jménech úřadů, j. *triumviri rei publicae constituendae; decemviri legibus scribundis. Non sum solvendo* nejsem s to, abych platil.

c) Akusativ gerundia a gerundiva bývá jen po předložkách *(ad)* ve významu účelovém; často závisí na adjektivech značících užitečnost, schopnost, vhodnost a opak: *utilis, aptus, idoneus, facilis, difficilis* a j. Na př.: *hortor vos ad legendum — ad libros legendos.*

Breve tempus vitae satis longum est ad bene beateque vivendum. Servus ad occīdendum C. Marium missus est.

d) Ablativ gerundia a gerundiva se klade buď bez předložky nebo s předložkami *in, de, ex, ab:*

legendo orationes = legendis orationibus čtením řečí,
in legendo orationes = in legendis orationibus při čtení řečí.

Nihil agendo homines male agere discunt. Ab oppugnandā Neapoli Hannibalem absterruerunt conspecta moenia. Regulus a Poenis de captivis commutandis Romam missus est.

Pozn. Gerundivum místo gerundia se neklade:

a) při slovesech nepřechodných (*studium legibus parendi*) s výjimkou sloves *utor, fruor, fungor* a *potior: spes potiundi oppidi; ad munus fungendum.*

b) Je-li akusativem předmětu u gerundia jméno přídavné nebo zájmeno středního rodu: *ars vera et falsa diiudicandi; id faciendo, hoc false scribendo.*

186. Supinum.

1. Supinum na *-um (tum, sum)* jest akusativ nedochovaného podst. jména slovesného na ot. kam? Bývá při slovesech pohybu a pohyb způsobujících na označení účelu, za kterým se pohyb děje. V češtině infinitiv, věta účelová, pád předložkový.

Příd. k § 185. U básníků a pozdějších historiků nalézáme tyto zvláštnosti:

a) Místo gerundia nebo gerundiva stává infinitiv: *Non nos ferro Libycos populare penates venimus. Cupido bis Stygios innare lacus.*

b) Genitiv gerundiva bez *causa* i *dativ* označuje účel: *Miserunt oratores pacis petendae amicitiaeque* (jako *oratores pacis*, tak i *pacis petendae*). *Aegyptum proficiscitur cognoscendae antiquitatis. — Tiberius quasi firmandae valetudini in Campaniam concessit.*

c) Ablativ gerundia nebo gerundiva zastupuje part. praes. activi: *Quis talia fando* (vypravuje) *temperet a lacrimis?*

Slovesa, po nichž toto supinum klademe, jsou *mittere*, *venire*, *ire*, *convenire*, *redire* a pod.

Vilicus primus surgat, postremus cubitum (spat) *eat! Totius fere Galliae civitates legatos ad Caesarem gratulatum miserunt.*

Supinum v *-um* může míti při sobě i předmět v akusativě: *venimus spectatum ludos.* Často by tím však vznikl nelibozvuk: *mittere legatos oraculum consultum.* Proto užíváme vazeb: *ut (qui) consulerent, ad oraculum consulendum, oraculi consulendi causā.*

2. Supinum na *tū (sū)* se tvoří jen od některých sloves a klade se jen po některých jménech.

Jest to vlastně ablativ vztahový podst. jména slovesného v *-us* (IV. dekl.).

po výrazech	lze klásti supina v *ū*
fas, nefas, opus (est); facilis, difficilis, incredibilis, optimus, turpis, horribilis, honestus	*dictū, factū, visū, auditū, cognitū, inventū, memoratū*, zřídka jiná.

Příklady viz v § 158.

Pozn. Místo neobvyklého supina v *-ū* klademe vazby jiné. Věc jest nesnadno poznati = *Res est difficilis cognitū, ad cognoscendum; difficile est rem cognoscere; res haud facile cognoscitur.*

Sloveso určité ve větě.

187. Rody slovesné.

1. Activum.

a) Některá slovesa latinská mají v rodě činném význam přechodný i nepřechodný (srov. čes. obracím, táhnu a j.).

abstineo vim a sociis, manus a me (zdržuji, zadržuji)	*abstineo proelio, publico* (zdržuji se bitvy, nevycházím na veřejnost);
milites terga vertunt (vlastně: obracejí záda)	*bonum vertit* (obrátilo se) *in detrimentum*
verto naves ad litora	*Caesar paulatim vertit* obrátil se a j. v.

b) Tak zvané *activum causativum* (t. j. aktivum původové) vyjadřuje činnost, kterou podmět koná prostředuictvím osoby jiné, sám pak zavdá k ní jen příčinu rozkazem, přáním a pod.

Caesar pontem in Rheno fecit vystavěl, dal postaviti.

2. Passivum.

a) Úplné passivum mají jen slovesa přechodná; nepřechodná mají trpný rod jen ve 3. os. sing.: *itur* jde se, *vivitur* žije se, *hostibus parcitur* šetří se, jest šetřeno.

b) Latinské passivum jest a) pravým rodem trpným, b) jest vlastně mediem, nutno pak je překládati zájmenem zvratným; c) někdy je překládáme slovesy pomocnými, viděti, cítiti, dáti, lze a pod. s infinitivem.

fallor = jsem klamán, klamu se, dávám se klamati;
res mutatur = jest měněna, mění se, lze ji změniti;
cogor = jsem nucen, nutím se, vidím se nucen;

k b) *augeri* množiti se, růsti, *delectari* baviti se, *minui* zmenšovati se, ubývati, *moveri* hýbati se;

k c) *deterreor* dávám se odstrašiti, *res facile opprimitur* věc lze snadno potlačiti.

c) Deponentia a slovesa passiva nevytvořující nahrazují trpný rod vazbami pomocnými:

admiror divím se; jsem obdivován *in admiratione (admirationi) sum, admirationem habeo;*

obliviscor zapomínám; jsem zapomínán *in oblivionem venio, oblivione obruor;*

invideo závidím, nenávidím; jsem nenáviděn *in invidia sum, invidiam habeo, in invidiam incido; odi* nenávidím; jsem nenáviděn *(in) odio sum, in odium venio;*

jindy užije latina vazby aktivní (deponentní), kde v češtině je vazba trpná.

d) Latina užívá vazby trpné, kde by při vazbě činné mělo býti podmětem jméno odtažité: *Bello vastantur agri* válka pustoší pole. *Dei providentia universus hic mundus regitur;* srov. § 117, pozn.

Časy ve větách hlavních.

188. Věty hlavní jsou: vypovídací (oznamovací), žádací (přací a rozkazovací), tázací a zvolací; věty zvolací jsou formou buď vypovídací nebo tázací.

Význam časů slovesných.

189. 1. Slovesný čas jest poměr děje slovesného k době, kdy mluvící osoba mluví.

Vlastní časy, období časová, jsou tři: přítomnost, minulost a budoucnost. To, co obyčejně „časem" v latině zveme, jsou slovesné tvary časové, jichž má latina šest. Z nich vyznačují a) přítomnost: praesens (perfectum praesens), b) minulost: imperfektum, perfektum histor., plusquamperf., c) budoucnost: futurum I. a II.

Praesens, perf. praes. a obě futura jsou časy hlavní, časy minulé slují pak časy vedlejší.

Pozn. O t. zv. praesentu historickém srov. § 190, 2 b.

2. Každý tvar slovesný vyjadřuje nějaký děj.

a) Děj sám o sobě jest a) nedokonavý (trvací a opětovací), vyjadřovaný v latině tvary kmene praesentního; b) dokonavý (skonalý, dovršený), vyjadřovaný tvary kmene perfektního a supinového; c) nastávající, vyznačovaný čas. opisným činným.

b) Děj srovnaný časově s dějem jiným, v poměru k jinému ději jest: a) současný, b) předčasný, c) následný.

3. Přehled časových výrazů slovesných:

Období		Děj podle své povahy			
		trvací	skonalý	nastávající	
	v přítomnosti	*praesens*	*perfectum*	*praesens*	*coniugationis periphr. act.*
	v minulosti	*Imperfectum*	*plusquam-perfectum*	*imperfectum, perfectum*	*coniugationis periphr. act.*
	v budoucnosti	*futurum I.**)	*futurum II.*	*futurum*	*coniugationis periphr. act.*
		současnost	předčasnost	následnost	
		Poměr děje k ději			

Čti na př. o praesentu: a) nahoře: praesens vyjadřuje děj v přítomnosti trvací; b) dole: praesens vyjadřuje děj současný s jiným dějem přítomným a pod.

*) futurum I. vyjadřuje někdy i děj jednodobý v budoucnosti.

4. Časy slovesné ve větách bývají kladeny samostatně nebo vztažně.

a) Čas bývá položen samostatně, když se jím vyjadřuje nějaký děj bez ohledu na dobu děje jiného, ať ve větách hlavních nebo vedlejších; na př. *Veni, vidi, vici.*

b) Čas bývá položen vztažně, když se jím vyjadřuje děj jako současný, předčasný nebo následný k ději jinému: *Exigua pars exercitus supererat; multi interierant, multi domum discesserant.*

190. Praesens.

Praesens jest 1. vlastní, 2. zástupné.

1. Vlastní praesens vyjadřuje děj přítomný, trvací nebo opětovací: *lego* = čtu, čítám.

2. Praesens zástupné:

a) Praesens značí děj obecný, jenž má platnost v každé době; v příslovích zve se také *praes. gnomicum. Aves cantant. Verba movent, exempla trahunt.*

b) V živém vypravování vyjadřujeme praesentem často děje minulé, které takto zpřítomňujeme. Je to tak zv. praesens historicum, jež překládáme praesentem sloves dokonavých; trvacích sloves užíváme v češtině jen tehdy, když se má zdůrazniti delší trvání děje.

Datames hostem invadit, primo impetu pellit, multos interficit.

c) Praesens vyjadřuje někdy děj budoucí (jako v češtině), při čemž do budoucnosti ukazuje slovo jiné: *Cras mihi est iudicium.*

Pozn. 1. Praesens někdy značí přítomný stav: *mons nive tegitur, oppidum portu clauditur* (jest uzavřeno).

Pozn. 2. Praesens někdy značí snahu o provedení děje *(praes. de conatu): frumentum vendo* obilí prodávám, hledím prodati.

Pozn. 3. O t. zv. infinitivu historickém viz § 192, pozn.

191. Perfectum.

Perfektum vyjadřuje děj pro osobu mluvící skonalý, dovršený. Při tom buď hledím k ději samému jakožto minulému *(perf. historicum)* anebo k přítomnému stavu z děje minulého vzešlému *(perf. praesens).*

1. Perfectum historicum vyjadřuje děj minulý ukončený bez ohledu na jeho trvání a na jeho následky v přítomnosti.

Romulus Romam condidit. Duodequadraginta annos Dionysius Syracusis regnavit. Divitiae saepe magnos populos pessumdederunt.

Pozn. Perfektem označuje se zvláště v příslovcích a přirovnáních (u básníků), děj obecně platný *(perf. gnomicum): Pecuniam nemo sapiens concupivit* (nezatouží).

2. Perfectum praesens vyjadřuje:

a) stav přítomný, vzniklý z děje minulého: *memini, odi, novi, constiti (= sto), consuevi (= soleo), didici* znám, umím; *perii* jest po mně veta. — Zvláště perfektum passivní vyjadřuje často stav přítomný. Pozoruj rozdíl: *Macedonia ab Aemilio Paulo in IV regiones divisa est* (byla rozdělena po vítězství u Pydny: perf. hist.). — *Gallia omnis divisa est in partes tres* stav Gallie při příchodu Caesarovu (jest rozdělena, *perf. praes.).*

b) Úsudek o ději minulém vyjádřený se stanoviska doby přítomné *(perf. logicum). Recte fecisti. Satis vixi; invictus enim morior. Fuit Ilium, fuimus Troes.*

Pozn. Ve větách jako *Bellum ante hiemem perfecisse possumus* (dokončiti, t. j. míti dokončenu); *satis est id unum dixisse* (říci, t. j. míti pověděno), jsou vlastně infinitivy *perfecta praesentiae*, vyjadřují stav vzniklý z děje minulého.

Imperfectum.

192. Imperfektem vyjadřuje se děj minulý, trvací nebo opětovací: *legebam* četl jsem, čítal jsem.

1. Imperfekta užívá se samostatně, líčí-li se zejména události, poměry doby, poloha míst a krajin, povaha, mravy a obyčeje osob i národů.

Stabant ad palum deligati nobilissimi iuvenes. Themistocles multum in iudiciis versabatur, saepe in contionem populi prodibat, nulla res sine eo gerebatur.

2. Vyjádříme-li hlavní děj perfektem historickým, imperfektum vyznačuje (vztažně) vedlejší okolnosti jej provázející, které a) v době nastoupení děje věty hlavní již trvaly, nebo b) spolu s dějem tím nastoupily, ale trvaly i po něm dále:

Příd. k § 191. U básníků vyjadřuje inf. perfecti někdy jen děj dokonavý: *Fratres tendentes opaco Pelion imposuisse* (vložiti na) *Olympo.*

a) *Porsenna urbem obsidebat. Premebantur Romani summa frumenti inopia. In hoc tempore C. Mucius patriam liberare conatus est.*

b) *Pausanias non mores patrios solum, sed etiam cultum vestitumque mutavit; apparatu regio utebatur, epulabatur more Persarum, superbe respondebat, crudeliter imperabat.*

3. Imperfektem se vyjadřuje chtění, snaha *(imperfectum de conatu): Oppidani nostros intra munitiones ingredi prohibebant* (snažili se zabrániti).

Pozn. Jako indikativ praesentu historického zastupuje perfektum, tak infinitiv praes. hist. (tak zv. infinitiv historický, *infinitivus historicus)* v živém vypravování zastupuje imperfektum. *Verres vas in manum sumere, laudare, mirari.*

Infinitiv ten zřídka stává ojediněle.

193. Plusquamperfectum.

Plusquamperfektem vyjadřujeme děj již v minulosti skonalý (dovršený); z toho vyplývá dvojí jeho význam.

1. Plusquamperfektum klademe vztažně; značí pak děj minulý, který se skončil dříve, než jiný děj minulý (vyjádřený obyčejně perf. hist.) nastal, tedy děj v minulosti předčasný. *Caesar in Galliam Ulteriorem ire contendit. Helvetii iam per fines Sequanorum suas copias traduxerant et in Haeduorum fines pervenerant.*

2. Plusquamperfektum značí stav minulý, vzniklý z dovršeného děje minulého: *oderam, noveram, memineram, constiteram (= stabam), consueveram (= solebam), cognoveram (= sciebam). Themistocles omnium civium nomina perceperat (= memoriā tenebat). Pyrrhi temporibus iam Apollo versus facere desierat.*

194. Futurum I. a II.

1. Futurum I. vyjadřuje prostý děj budoucí jednodobý, trvací i opětovací. *Librum legam:* knihu přečtu, budu čísti, čítati.

2. a) Futurum II. *(exactum)* značí vztažně děj v budoucnosti předčasný proti jinému ději budoucímu; to platí pro souvětí podřadná.

Příd. k § 192. U Tacita také ve větách vedlejších bývá inf. historický, zřídka u Sallustia a Livia: *cum Libo vocare percussorem, prensare servorum dextras, inserere gladium.*

b) Futurum II. označuje samostatně stav budoucí, vzešlý z dovršeného děje budoucího: *meminero* budu pamatovati, *constitero* = *stabo*, *odero*, *novero* a j.

c) Futurum II. vyjadřuje samostatně místo fut. I. ujištění, že se něco zcela určitě a bez průtahu stane: *Vir bonus pro patria libenter reddiderit vitam* (jistě rád zemře).

Zejména tak bývá položeno *videro* s příslovci *mox*, *post*, *alias*: *Quae fuerit causa, mox videro.*

Dodatek. 1. V dopisech někdy v latině se pisatel přenáší duchem v dobu, kdy jeho dopis bude čten, a klade:

místo praesenta o ději trvacím imperfektum,

místo praesenta o ději dokonavém perfektum,

místo časů vedlejších pak plusquamperfektum.

Cicero píše svému příteli Attikovi: *Nihil habebam, quod scriberem; neque enim novi quidquam audieram et ad omnes tuas epistulas rescripseram pridie* (se stanoviska Attikova: *Cicero nihil habebat, quod scriberet; neque enim novi quidquam audierat et ad omnes meas epistulas rescripserat heri*).

2. O časování opisném činném a trpném viz §§ 79, 184.

Způsoby ve větách hlavních.

195. Slovesný způsob *(modus)* jest poměr děje slovesného ke skutečnosti. Latina má tři způsoby určité: indikativ, imperativ a konjunktiv (my kondicionál).

Indikativ.

Indikativem se vyjadřuje v latině (jako v češtině) děj, který mluvící osoba uvádí jako skutečný, jistý:

a) Ve větách vypovídacích: *Omnes homines sunt mortales.*

b) Ve větách tázacích: *Quis hoc dixit?*

c) Zřídka ve větách rozkazovacích, srov. § 200, pozn. 1.

d) Ve větách zvolacích: *Quam multa non desidero!*

Rozdíly v užívání indikativu v latině a v češtině:

1. Indikativ klademe v latině často v případech, kdy v češtině užíváme ze zdvořilosti nebo z opatrnosti kondicionálu. Bývá při výrazech možnosti, nutnosti, povinnosti, slušnosti i opaku: *multos claros viros possum enumerare* mohu, mohl bych vypočítati; *poteram enumerare* mohl jsem, byl bych mohl.

Výrazy takové jsou:

a) Slovesa *possum, debeo; licet, oportet, decet, necesse est* a pod.; gerundivum se slovesem *esse;*

b) adjektiva spojená s *esse*, mající podobný význam, jako *aequum, par, iustum est; melius, utilius est; longum, difficile est; fas, nefas est.*

Plurima abstinentiae Epaminondae exempla proferre possumus, sed modus est adhibendus. Ad mortem duci te, Catilina, iam pridem oportebat. Melius fuit cum dignitate cadere quam cum ignominia vivere.

Pamatuj: *paene dixi* málem bych byl řekl; *prope oblitus sum* málem bych byl zapomněl; *non putavi, non putaveram* nebyl bych si pomyslil, nebyl bych se nadál.

2. V latině bývá indikativ, kde v češtině užíváme při výrazech připouštěných částic ať, nechť, buďsi a pod.:

a) po *sive — sive; sive verum hoc est sive falsum* — ať je to pravda nebo lež, buďsi to pravda nebo lež;

b) po zájmenech a příslovcích neurčitě vztažných, jako *quisquis, quidquid, quicunque, ubicunque* a jiné. *Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes* (ať je to cokoli).

196. Konjunktiv.

Konjunktivem označuje se v latině: 1. možnost, 2. neskutečnost, 3. přání, žádost, rozkaz, zákaz, 4. přípustka, tedy vždy děj, jenž není určitý, skutečný.

1. Konjunktiv **možnosti** *(coni. potentialis)* vyjadřuje ve větách vypovídacích, tázacích i zvolacích děj, který si mluvící představuje jakožto možný. Záporkou jest *non.* Děj jest možný:

a) v přítomnosti; pak klademe *coni, praes.* zpravidla o ději možném nedokonavém, *coni. perf.* o ději možném dokonavém.

Dixerim řekl bych; *dicas, dixeris* říkal bys, řekl bys.

Dixerit quis
Dicat quispiam } někdo by řekl, někdo možná řekne.

Quis hoc dicat? dixerit? kdo by to říkal, řekl? (v otázce i ve zvolání).

Quis hoc dubitet? dubitaverit? kdo by o tom pochyboval (mohl pochybovati)?

Pozn. Ve větách hlavních se vyskytuje tento konjunktiv jen v některých osobách, kdežto v podmínkovém souvětí možnosti bývá ve všech osobách v předvětí i v závětí (srov. § 238).

b) V minulosti vlastně možnost již neexistuje; co bylo, buď se stalo nebo nestalo. Ale my si můžeme děj představiti jako možný v minulosti; potentiální konjunktiv v minulosti jest *coni. imperfecti* (český kondicionál minulý), vyskytuje se takřka jen v těchto tvarech:

crederes byl bys věřil, *putares* byl bys myslil,
diceres byl bys řekl, *videres* byl bys viděl, spatřil,

v otázce: *quis hoc crederet?*

a) *Oratorem optimum Demosthenem facile dixeris. Quis dubitet, quin in virtute divitiae positae sint?*

b) *Romani maesti, crederes victos, redeunt in castra.*

2. Konjunktivem možnosti vyjadřujeme v latině tvrzení zdrženlivé, skromné a zdvořilé.

Hoc numquam laudaverim. Quis dixerit haec non esse vera?

Pozn. V češtině úsudek zdrženlivý a skromný vyjadřujeme často pomocí příslovcí snad, asi, někdy vloženými slovesy myslím, tuším a pod.

V latině v tom smyslu klademe: 1. vazbu konjunktivní:

a) po *forsitan* = snad, asi (vlastně zkrácená nepřímá otázka *fors sit an*). *Forsitan quaeratis, qui iste terror sit;*

b) *nescio, haud scio, dubito an* s nepřímou otázkou. *Haud scio, nescio, dubito, an hoc verum sit* snad je to pravda. *Nescio an non* snad ne, *nescio an nemo* snad nikdo; *nescio an numquam* snad nikdy;

c) *vereor, ne* s větou obavnou. *Vereor, ne hoc sit turpe* = bojím se, že jest hanebné = snad je to hanebné;

d) *non dubito, quin* = nepochybuji, že..., bezpochyby; srov. § 230.

2. Vazbu indikativní:

a) po *fortasse* = snad. *Fortasse frater venit;*

b) při výrazech vložených. *Frater, ut opinor, venit. Frater meā quidem sententiā venit.*

3. Vazbu infinitivní:

po slovesech *puto, credo, arbitror, videor* a pod. *Credo vos, iudices, mirari* = divíte se asi. *Multos fuisse puto* = bylo jich snad mnoho.

197. Konjunktivem bývá vyjadřován ve větách vypovídacích a tázacích děj slovesný, který jest představován jako neskutečný. Konjunktiv **neskutečnosti** *irreālnī*. Záporka *non*. Děj neskutečný v přítomnosti jest vyznačován konjunktivem imperfekta, v minulosti plusquamperfekta:

crederem věřil bych, uvěřil bych;
credidissem byl bych věřil, uvěřil.

Sine spe vita tristis esset. Quis vestrum pericula pro patria non subiret (subiisset)?

198. Konjunktivem praesentu nebo imperfekta vyjadřujeme ve větách tázacích a zvolacích pochybnost, podivení nebo nevoli. Konjunktiv **rozvažovací**, *coniunctivus deliberativus (dubitativus)* má záporku *non*.

Quid faciam = co mám činiti? co bych měl činiti?
Quid facerem? = Co jsem měl činiti? co bych byl měl činiti?
Antonio cedamus? Antoniovi (že) máme ustoupiti?

Quo me vertam? Quo me conferam, milites? Haec cum viderem, quid facerem, iudices? (co jsem měl činiti?)

199. Konjunktiv **přací** *(coni. optativus)* vyslovuje přání; věty, v nichž se ho užívá, nazývají se přací. Záporka **ne**.

1. *Utinam erres, erraveris!* Kéž se mýlíš, kéž jsi se zmýlil (věc jest možná).

Velim erres, erraveris! Přál bych si, aby ses mýlil, aby ses byl zmýlil = kéž se mýlíš, kéž jsi se zmýlil!

Nolim erres, erraveris! Nepřál bych si, aby ses... atd. = kéž se nemýlíš, kéž jsi se nemýlil!

Malim erres, erraveris! Raději bych si přál, aby ses... atd. = kéž se raději mýlíš, kéž ses raději zmýlil!

2. *Utinam errares, erravisses!* Kéž by ses mýlil, kéž by ses byl zmýlil (ale ty se nemýlíš, ty jsi se nezmýlil — věc jest neskutečná).

Nollem errares, erravisses! Přál bych si, aby ses nemýlil, aby ses byl nemýlil = kéž by ses nemýlil, kéž by ses nebyl mýlil!

Mallem errares, erravisses! Raději bych si přál, aby ses mýlil, aby ses byl zmýlil = kéž by ses raději mýlil, by ses byl zmýlil!

Přání jest 1. splnitelné, 2. nesplnitelné.

1. Přání splnitelné v přítomnosti vyjadřujeme konjunktivem *praesentu*, v minulosti *perfekta*.

2. Přání nesplnitelné v přítomnosti vyjadřujeme konjunktivem *imperfekta*, v minulosti *plusquamperfekta*.

Konjunktivy ty se opírají někdy o částici *utinam* (= kéž), při záporu *utinam nē*.

Přání splnitelné vyjadřujeme též konjunktivy možnosti *velim*, *malim*, *nolim* s následujícím konj. praes. a perfekta; nesplnitelné pak konjunktivy irreálními *vellem*, *mallem*, *nollem*, po nichž jde konj. imperfekta a plusquamperfekta. V češtině lze ty vazby překládati buď doslova: přál bych si a pod., následuje pak věta přací s aby, nebo lze i zde užíti způsobů výše uvedených.

Falsus utinam vates sim (fuerim)! Nolim putes me iocari. Quam vellem, Romae maneres! Nollem illud dixisses! Mallem tacuisses! Ne tu mihi irascaris!

Pozn. Konjunktiv přací bývá též v zaříkáních: *moriar*, *peream* = ať zahynu; *ne vivam* ať nejsem živ! a pod.

200. Rozkaz a zákaz.

1. a) *scribe*, *scribite; noli scribere*, *nolite scribere:* piš, pište, nepiš, nepište!

b) *feras*, *quod vitare non potes:* snášej, čemu se nemůžeš vyhnouti!

c) *hoc ne feceris!* toho neučiníš, toho se neopovaž učiniti!

2. *amemus patriam*, *pareamus magistratibus:* milujme, poslouchejme... *difficilia ne optemus:* nežádejme si věcí nesnadných!

3. *qui beneficium tribuit*, *taceat (ne loquatur)* ať mlčí (ať nemluví)!

4. *Ignoscito saepe alteri*, *numquam tibi:* odpouštěj(ž)...
Salus rei publicae suprema lex esto: budiž...
Leges breves sunto: zákony buďtež stručné!

1. Rozkaz a zákaz daný osobě *druhé* se vyjadřuje:

a) rozkaz *určitý imperativem*, zákaz určitý výrazy *noli*, *nolite* (= nechtěj, nechtějte) s *infinitivem;*

b) příkaz (zákaz) *všeobecný konjunktivem praes.* 2. os. sg.;

c) přísný zákaz: *nē* s coni. *perfecti.*

2. Rozkaz daný 1. *osobě plurálu* vyjadřujeme v češtině imperativem, v latině *konjunktivem praes.* (*coniunctvus hortativus*, vybízecí).

3. Rozkaz a zákaz daný osobě *třeti* v češtině vyjadřujeme částicemi ať, nechť a pod., v latině *konjunktivem praes.* 3. os. sg. i plur. (*coni. iussivus*, rozkazovací; *prohibitivus*, zabraňovací).

4. Tvarů imperativu na *-tō*, *-tōte*, *-ntō* užíváme jen ve mluvě vznešené, v příslovích, v zákonech a pod.

Pozn. 1. Rozkaz nebo zákaz určitý, daný 2. osobě, bývá někdy (jako v češtině) vyjadřován indikativem futura; záporka *non*. *Tu non cessabis*! Ty nebudeš váhati!

Pozn. 2. a) Rozkaz se zmiňuje připojením vloženého *quaeso*, *quaesumus* (prosím, prosíme), *sis* = *si vis*, *sodes* = *si audes* (laskavě, libo-li), nebo *velim* s coni. praes.: *Dic*, *quaeso (sis*, *sodes)*, *velim dicas*. — Rozkaz zostřuje *fac* s coni.: *fac venias* (dělej, ať přijdeš!).

b) Zákaz se zostřuje připojením *cave*, *fac ne*: *cave credas*, *credideris* (vlastně: střez se věřiti)! *Fac*, *ne hoc dicas* (hleď, abys ne—, neopovažuj se)!

Pozn. 3. a) Ve větách rozkazovacích při konjunktivu místo záporných výrazů *nemo*, *nihil* a pod. bývá i *ne quis*, *ne quid*: *Nemo (ne quis) hoc faciat*! *Nihil (ne quid) timeamus*!

b) Věty zakazovací se připojují spojkami: 1. *neve*, *neu* k jiné větě podobné, uvozené *nē* s coni.; 2. *neque*, *nec* k větě uvozené *noli*, *nolite* s inf. nebo k rozkazovací větě kladné. 3. Po záporu místo *neve* i *neque* může býti *aut*: *Ne fugiat neve (aut) mortem timeat*! *Noli fugere neque (aut) mortem timere*! *Fuge nec mortem timeas*! *Ne fugeris neve (aut) mortem timueris*.

Dodatek. Konjunktiv připouštěcí *(coni. concessivus)* vyjadřuje, že mluvící při svém úsudku celkem trvá, ač uznává námitky strany druhé. Pro přítomnost se užívá coni. praesentis, pro minulost perfecti. Opírá se často o částice *ut*, *licet* = ať, nechť, byť i, třeba, česky s indik. nebo s kondicionálem.

Omnia possideat, non possidet aëra Minos. Fueris doctus, fueris prudens; sapiens non fuisti. Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas. Ne sit summum malum dolor, malum certe est.

201. Věty tázací hlavní (otázky přímé).

V otázkách přímých se kladou všechny způsoby vět hlavních vypovídacích (srov. §§ 195—200) mimo to pak konjunktiv rozvažovací (*deliberativus*, § 198).

Otázky přímé jednoduché jsou:

1. doplňovací; ty bývají uvozovány zájmeny a příslovci tázacími, jako *quis*, *quid*, *ubi*, *quo*, *cur*, *quando* a jiné. *Quid agis? Ubi fuisti?*

V odpovědi na ně, nechceme-li užíti celé věty, vyjádříme věc, na niž se tážeme: *Disco. (Fui) domi;*

2. zjišťovací; ty se uvozují tázacími slovci, v češtině -li, zda, zdali, což, cožpak a jiné, často pak v češtině nebývají uvozeny nijak. V latině podle toho, čekáme-li odpověď kladnou nebo zápornou, klademe slovce *-ne, nonne, num.*

a) **-ne** klademe, nevíme-li, jakou odpověď dostaneme; připínáme je na slovo, na němž je důraz:

Vidisti-ne elephantum? Viděl jsi slona? *Vidi, non vidi (elephantum). Elephantum-ne vidisti?* Slona jsi viděl? *Elephantum vidi, non vidi.*

Odpovídáme buď celou větou nebo opakujeme jen sloveso věty tázací, kladné nebo se záporem. — Jindy stačí: ano, zajisté, ovšem, nikoli, naprosto ne a jiné — v latině *ita, ita est, sane, certe, ita prorsus, ego vero, nos vero — non ita, minime vero.*

Fecisti-ne, quod tibi mandatum erat? Vis-ne, o Damocles, fortunam experiri meam?

b) **non-ne** (zdali), podobně *nemo-ne, nihil-ne* a jiné uvozují otázky, naznačuje-li mluvící, že očekává odpověď kladnou:

Nonne fuisti domi heri? (Zda jsi nebyl, což jsi nebyl, ty že jsi nebyl doma?) Odpověď: *Fui. — Nonne poëtae post mortem nobilitari volunt?*

Kladnou odpověď napovídá též *ecquid* = zdali ne, snad ne; někdy však *ecquid* = *numquid*, viz c).

c) **num** (= zdaž, což) bývá položeno, naznačuje-li mluvící, že očekává odpověď zápornou: *Num heri domi fuisti?* (Což jsi byl, ty že jsi byl doma?) Odpověď: *Non fui. Num quis Epaminondae par fuit eloqentiā?*

Numquid jest zesílené *num* (zdaž pak, což pak).

d) Označuje-li se otázkou podivení nebo rozhorlení, nebývají někdy ani v latině slovce tázací *num, nonne: Clodius insidias fecit Miloni? Hunc ego non diligam?*

O důrazné pochybnosti se klade též příslovce *ut. Te ut ulla res frangat? tu ut umquam te corrigas?* Tebe, že by... oblomila? ty že by ses někdy napravil?

3. Tak zvané otázky řečnické jsou otázky jen formou, ve skutečnosti pak nahrazují větu oznamovací, a to kladnou, je-li otázka záporná, zápornou, je-li otázka kladná: *Nonne canis similis est lupo? — Canis est similis lupo. Num omnia scire possumus? — Omnia scire non possumus.*

4. a) Otázky složené se řídí týmiž pravidly. Zvláštním jejich druhem jsou otázky rozlučovací, dvojčlenné i vícečlenné, při nichž, přisvědčíme-li k jedné, popíráme ostatní.

b) Otázky rozlučovací mívají v prvním členu slovce *utrum* neb *-ne*, někdy pak první člen nemívá tázacího slovce vůbec. Druhý člen i další uvozuje částice *an*. Česky (-li, zdali) — či:

Utrum hoc verum est an falsum? (Zda) je to pravda či lež?
Verum-ne hoc est an falsum? Je to pravda či lež?
Verum hoc an falsum est? Je to pravda či lež?
(Utrum) hoc verum est an non? Je to pravda či ne?

Romam-ne veniam, an hic maneam? Utrum animus immortalis est, an simul cum corpore interibit?

c) *An* uvozuje někdy otázku zdánlivě jednočlennou.

Taková věta tázací s *an* 1. potvrzuje nebo vyvrací výrok předešlý (*an* = či snad), 2. po otázce všeobecné uvádí otázku zvláštní, speciální: (*an* = ne-li).

a) *Invitus te offendi. An putas me delectari laedendis hominibus? (Itane se res habet, an putas...?)* b) *Quid ad me venistis? An speculandi causā?*

Pozn. České jak ve větách tázacích:

1. = jakým způsobem *quo modo (pacto), qua ratione, quem ad modum, quī?*

2. Ve zvolacích = *ut, quam*, jindy *quantum, quantopere*. Jak málo = *quam non, quam nihil; ut* vyjadřuje způsob, *quam* míru, stupeň.

202. Souvětí souřadné.

Časy i způsoby v souvětí souřadném klademe podle pravidel uvedených pro věty hlavní v §§ 189—201.

Jednotlivé větné členy souvětí souřadného jsou právě jako členy věty jednoduché buď spojovány spojkami souřadícími, nebo jsou k sobě prostě přiřazeny bez spojky.

Podle vzájemného poměru vět v souvětí souřadném rozeznáváme větné spojení slučovací (stupňovací), odporovací, rozlučovací, důvodové a důsledkové; tatáž jména mají i spojky souřadicí, jimiž jsou věty v souvětí spojovány.

203. I. Souvětí slučovací.

1. V souvětí slučovací se pojí věty obsahem od sebe zcela neodvislé. Jsou-li k sobě prostě přiřazeny bez spojky, vzniká asyndeton slučovací *(copulativum): Veni, vidi, vici. Leges hanc epistulam, cognosces.*

2. Spojky slučovací jsou: a) jednoduché, b) dvojité.

a) **et** a, i; jest nejčastější spojkou spojující samostatné věty nebo větné členy. *Gallos a Belgis Matrona et Sequana dividit. Omnes conticuerunt et intenti ora tenebant.*

Pozn. O *multi et clari viri* srov. § 111, 1 b), pozn. 2.

-que připíná se na slovo následující a spojuje je úzce s předchozím výrazem: *terrā marique; oro obtestorque. Numa duos flamines adiecit, unum Marti, alterum Quirino virginesque Vestales lēgit.*

ac, atque a, i; ac klademe jen před souhláskami, vyjímaje **h**;

atque = *adque*, pův. „a k tomu“, klademe před samohláskami i souhláskami: *curā atque (ac) labore; servi atque (ac) liberi. Cares resistere non sunt ausi atque ex insula demigraverunt* (viz i § 244, c).

neque, nec a ne (= *et non*), ani připojuje větu zápornou k větě jiné.

neque quisquam a nikdo,	*neque umquam* a nikdy,
neque quicquam a nic,	*neque vero* ale ne,
neque ullus a žádný,	*neque enim* neboť ne
neque tamen (a) přece ne,	a pod.

Veni Athenas neque me quisquam cognovit. Milites nostri hostes in fugam dederunt neque longius persequi potuerunt.

Pozn. 1. *V neque* se tají někdy poměr odporovací (= *sed non*), v *neque tamen, vero* jest poměr týž, v *neque enim* důvodový, o němž viz dále.

Pozn. 2. Ve větách žádacích a rozkazovacích místo *neque* často přiřaďuje *neve, neu*, viz § 200, pozn. 3 b).

etiam i, také stává před slovem, na němž jest důraz, **quoque** za ním: *Praeclara tum erat oratio M. Antonii, egregia etiam voluntas. Fratrum quoque gratia rara est.*

b) **et — et**, **que — -et** } i—i, jak — tak,

neque — neque, **nec — nec** } ani — ani,

cum — tum jak — tak,

jednak — jednak,

modo — modo brzy, brzy,

et — neque jednak — jednak ne,

neque — et jednak ne — jednak,

Virtus et conciliat amicitias et conservat. Multum cum in omnibus rebus, tum in re militari potest fortuna. Sine imperio nec domus ulla nec civitas nec gens stare potest.

Pozn. 1. Pamatuj dobře: a ne *(et non)* = *neque, nec* (ojedinělé); samotné ani stupňuje = *ne quidem;* dvojí ani — ani = *neque — neque.*

Pozn. 2. O slučovacích výrazech *primum — deinde — tum — denique* viz § 59, pozn. 1 b); slučovací platnost mají i dvojité výrazy rozdělovací: *alter — alter, alii — alii, pars — pars, modo — modo* a pod.

II. Souvětí stupňovací.

V souvětí stupňovacím druhá věta stupňuje význam věty první, následující člen větný význam předchozího. Spojky v latině:

etiam, quin etiam ba i, ba ano, ba dokonce;

non solum (modo), sed (verum) etiam nejen — nýbrž i;

ne — quidem ani;

někdy stupňuje i *atque* (a dokonce) a *cum — tum* (jak — tak obzvláště).

Mamertina civitas improba non erat, (quin) etiam erat inimica improborum. Intra moenia atque in sinu urbis sunt hostes. Non solum interfuit iis rebus, sed etiam praefuit. Post mortem nihil est mali; ne mors quidem est malum.

204. III. Souvětí odporovací.

V souvětí odporovacím jest mezi jednotlivými členy poměr odporový. Někdy bývá i asyndeton *(adversativum): Consulatus Miloni eripi non potuit, vita potuit.* Spojky odporovací:

at než, ale (zvláště při námitkách) vyjadřuje nejsilnější protivu.

Brevis nobis vita data est, at memoria bene redditae vitae sempiterna.

sed, verum ale, avšak, však, nýbrž, než, prostě popírá (vyvrací) platnost nějaké výpovědi;

v řeči **sed** přerušuje vypravování. *Legati nihil iam Caesaris imperium exspectabant, sed per se, quae videbantur, administrabant. Magnus mihi videtur orator Cicero, sed (verum) non summus. Sed haec hactenus* (než o tom až potud: mluvící přerušuje proud řeči a přistupuje k něčemu jinému). — *Verum etiam* dokonce však.

vero však, vskutku, (dokonce) však, zesiluje a stupňuje odpor:

Haec sunt leviora, illa vero gravia et magna.

tum vero tu teprve,
neque vero (a) ale ne,
verum enimvero ale však (ovšem);

autem však, avšak, pokračuje ve vypravování, ale smyslem odporovacím: *Gyges a nullo videbatur, ipse autem omnia videbat.*

atqui a přece, ale přece. *Magnum narras, vix credibile; atqui ita res se habet.*

tamen přece, ale přece, přece však: *Pausanias accusatus capitis absolvitur, multatur tamen pecuniā.*

205. IV. Souvětí rozlučovací.

V souvětí rozlučovacím obsahy obou vět navzájem se vylučují; platí-li jedna výpověď, popírá se tím druhá. Spojky rozlučovací *(coniunctiones disiunctivae)* jsou:

a) jednoduché: **aut** buď, nebo, anebo; **vel** nebo, či; **-ve** nebo, anebo.

aut silným, důrazným způsobem rozlučuje pojmy: *Hic vincendum est aut moriendum. Omitte obsidionem aut* (nebo, jinak) *ego quoque in agro hostili castra ponam.*

vel (z *velis*) vyjadřuje protivu méně ostrou nebo opravuje předešlou výpověď: *Non sentiunt viri fortes in acie vulnera, vel sentiunt, sed mori malunt. Homo minime malus, vel potius optimus.*

ve připíná se za slovo a rozlučuje jednotlivé pojmy: *Duabus tribusve horis.*

Pozn. *vel* také stupňuje = i, i také:
vel famem et sitim perferre; vel maximus co největší.

b) dvojité: *aut — aut (vel — vel)* buď — anebo, nebo — nebo;
neque aut — aut a ani — ani: *Aut Caesar, aut nihil. Vel imperatore vel milite me utimini! Primā luce, cum summus mons a Labieno teneretur neque aut ipsius adventus aut Labieni cognitus esset, Considius occurrit.*

Pozn. O *sive — sive (seu — seu)* viz § 195.

206. Souvětí důvodové a důsledkové.

1. V souvětí důvodovém druhá věta uvádí důvod věty první.

Asyndeton důvodové. *Sperne voluptates, nocet empta dolore voluptas.* Spojky souřadicí důvodové *(coniunctiones causales)* jsou:
nam, namque neboť (na 1. místě věty);
enim totiž, neboť (na 2. místě věty);
etenim totiž, neboť (na 1. místě věty).

Themistocles Magnesiae domicilium sibi constituit; namque hanc urbem rex ei donaverat. Pugnā Marathoniā nihil adhuc exstitit nobilius; nulla enim umquam tam exigua manus tantas opes prostravit.

2. V souvětí důsledkovém věta druhá vyslovuje důsledek věty prvé: *Non est consuetudo populi Romani accipere ab hoste armato condiciones: si ab armis discedere vultis, ad Caesarem legatos mittite.*

Spojky důsledkové *(coniunctiones conclusivae)* jsou:
itaque, igitur, ergo tedy, tudíž, proto; **proinde** pročež, tedy.
Itaque bývá v latině na 1. místě věty, *igitur* na druhém.

Phocionem nemo liber ausus est sepelire; itaque a servis sepultus est. Solem prae multitudine iaculorum non videbitis. In umbra igitur pugnabimus. Mettio Fufetio non plus animi erat quam fidei: nec manere ergo nec transire aperte ausus est.

207. Asyndeton a polysyndeton.

1. a) Přiřaďují-li se k sobě souřadné členy větné nebo věty v souvětí souřadném beze spojky, vzniká spojení asyndetické *(asyndeton)*. Podle vzájemného poměru jednotlivých členů slovních nebo větných rozeznáváme asyndeton slučovací, odporovací, důvodové a důsledkové, o nichž viz §§ 203—206.

b) Méně obvyklé jest polysyndeton, záležející v tom, že hlavní věty v souvětí souřadném nebo jednotlivé členy větné jsou napořád spojovány spojkami, nejčastěji *et*.

2. Několik souřadných výrazů slovních nebo vět souvětí souřadného bývá k sobě v latině řaděno buď úplně bez spojek (asyndeton) nebo všechny členy jsou spojeny spojkami (polysyndeton); v češtině připojujeme poslední člen spojkou **a**, jinak jen při mnoha členech vkládáme spojku doprostřed řady členů; v latině však jen někdy lze připojiti poslední člen spojkou *-que* (je-li v úzkém spojení s předchozím), jinak musí býti asyndeton či polysyndeton čisté; v češtině ovšem někdy lze též užíti asyndeta i polysyndeta.

Patres lacrimas, gaudium, querelas, adulationem miscebant. Horae cedunt et menses et anni. Honores et imperia et victoriae.

Pozn. V uvádění konsulů téhož roku plnými jmény bylo v latině obvyklé asyndeton: *L. Pisone A. Gabinio consulibus;* ale *Cicerone et Antonio consulibus.* I v jiných výrazech: *Iuppiter Optimus Maximus; -que: Quod bonum, faustum, felix fortunatumque sit!*

208. Záporky.

1. **Non** ne, nikoli popírá buď celou větu nebo jednotlivý její člen; z vět hlavních popírá věty vypovídací nebo tázací a v tom případě stojí na začátku věty nebo před slovesem určitým: *sapiens mortem non timet;* popírá-li se jeden člen větný, stojí *non* před ním: *sapiens non mortem timet, sed ignominiam.*

Pozn. *Non* jest záporkou i v mnohých větách vedlejších, účinkových, časových, důvodových, přípustkových a nejčastěji i ve větách vztažných.

2. **haud** jest slabší zápor, popírá obyčejně jednotlivé výrazy:

haud facilis = *difficilis*
haud dubius = nepochybný
haud spernendus auctor = nevšední spisovatel,
haud scio an, srov. § 196, pozn.

3. **Nē** popírá celou větu rozkazovací nebo přací.

4. Dvojí zápor se ruší, smysl je kladný:

Non ignoro, non sum nescius dobře znám, vím; *non... nisi* jen;

nemo non každý
nihil non vše
nullus non každý
numquam non vždy

non nemo někdo
non nihil něco
nonnullus některý
nonnumquam někdy;

non abhorreo a sententiā souhlasím s míněním,
non sine magna spe s velikou nadějí,
non inutilis velmi užitečný,
non difficilis zcela snadný,
non nego připouštím.

5. Čiň rozdíl: *ne quis* aby nikdo — *neque quisquam* a nikdo. Podobně: *ne quid* aby nic — *neque quicquam* a nic; *ne ullus* = *ut nullus, neque ullus* = = *et nullus, ne umquam* = *ut numquam, neque umquam* = *et numquam* atd.

Pozn. Dva zápory se neruší, jde-li po předchozím záporu *nec* — *nec* nebo *ne-quidem.*

Nemo nec miles nec eques. Themistoclem non deterruit ne Miltiadis quidem calamitas.

209. Parataxe a hypotaxe.

1. Primitivní lidé — a mnozí vzdělaní lidé i dnes — mluví obyčejně ve větách jednoduchých. Na vyšším stupni kultury sestavoval člověk věty v souvětí souřadné, poznávaje, že myšlenky větami těmi vyjádřené k sobě úzce patří; souvětí souřadného užíval i nadále, když poznal, že často výpovědi dvou vět nejsou stejně důležité, že jedna vyslovuje myšlenku hlavní, druhá pak vedlejší okolnost (na př. příčinnou, následek a pod.). Spojení takové souřadné zve se parataktické (*παρατάττω* řadím vedle sebe, *παράταξις* seřadění vedle sebe), parataxis, v každé z obou vět je způsob kladen samostatně, čas však věty vyslovující myšlenku vedlejší se řídí časem slovesa určitého věty, vyjadřující myšlenku hlavní podle §§ 190—194: *Caesar Helvetios domum redire iussit; agros enim eorum vacare nolebat.*

Vzdělaný člověk chtěl však vždy jasněji vyznačiti, že věta, obsahující myšlenku vedlejší, není vlastně samostatnou, nýbrž že jest jen částí myšlenky i věty hlavní; proto uvedl větu obsahující myšlenku vedlejší v užší závislost na větě obsahující myšlenku hlavní, což se jeví i tím formálně, že čas, případně způsob věty vedlejší závisí na slovese určitém věty hlavní; způsob ovšem zůstává buď týž, jaký patří větám určitého druhu vůbec (vyjadřují-li možnost, neskutečnost, přání a pod.), někdy však v latině ve větě vedlejší klademe konjunktiv (obyčejně cizího mínění), ač by ta věta jako samostatná měla indikativ. Větu vedlejší s hlavní spojuje obyčejně spojka (zájmeno, příslovce) podřadicí, od níž však způsob a čas věty vedlejší nejsou vlastně závislé, nýbrž způsob a čas věty vedlejší závisí od rázu myšlenky jí proslovené a od jejího poměru k větě hlavní (řídící); spojka jest jen vnějším ukazatelem toho poměru.

2. Parataktické spojení vět se zachovalo někdy i v případech, kde pokročilá mluva spisovná užívá hypotaxe (spojení podřadicího, *ὑποτάττω*, *ὑπόταξις*.

a) věty vypovídací si zachovaly parataktické spojení při vloženém *inquit*, *credo*, *opinor* a pod.: *Regia, crede mihi, res est succurrere victis;* podobně *quaeso* vkládáno i ve větách vybízecích: *Respicite, quaeso, iudices...*

Pozn. Žádací *ut* = *utinam*, vlastně částice přací. Mezi větami „*Decimum, quaeso, mihi consulem faciatis*“ (parataxe) a „*id ut nobis permittatis, quaesumus*“ (hypotaxe) není podstatného rozdílu.

b) ve větách žádacích často po *volo*, *malo*, *nolo*, *cupio*, *hortor*, *oro*, *oportet*, *necesse est*, *licet* jest pouhý konjunktiv (parataxe) — a při záporu *nē* není vlastně spojkou: *volo*, *redeas* = chci, ať se vrátíš, pod. *nolo mihi irascaris;* totéž po *fac*, *cave (credas*, *credideris); videant consules*, *ne quid detrimenti res publica capiat:* ať dají pozor konsulové, ať obec nevezme škody! Podobně ve větách obavných, *timeo*, *ne rebus infectis domum redeas* = bojím se, ať se... nevrátíš! Ve větách sub b) uvedených, jsou-li kladné, přidáváme přací *ut* = *utinam*, aby význam přání více vynikl;

c) ve větách přípustkových, srov. § 200, Dodatek.

Pozn. Více o tom při jednotlivých druzích vět vedlejších.

Časy ve větách vedlejších.

I. Věty indikativní.

210. V indikativních větách vedlejších bývají položeny časy dílem samostatně, většinou však vztažně.

1. Samostatně klademe ve větách spojkových:

a) *Praesens historicum* vždy po *dum* (zatím co), někdy po *postquam*, *posteaquam* (od té doby, co), *cum* (když), *ubi* (jakmile, když).

b) *Praesens* (někdy i ve významu budoucím) bývá samostatně po *si*, *nisi*, *cum*, *dum* (dokud ne, až) *antequam*, *priusquam* (dříve než).

c) Perfektum historické klademe o ději minulém ojedinělém po spojkách značících „jakmile“: *ut (primum)*, *ubi (primum)*, *cum primum*, *simulac (atque)*, *postquam*, *posteaquam*.

Případy tyto, zde pro souhrn uvedené, budou podrobněji probrány dále na svém místě.

2. Ve větách vztažných se klade někdy samostatně imperfektum, zřídka i perfektum místo vztažného perfekta a plusquamperfekta, když předčasnost jest samozřejmá nebo naznačena příslovci *antea*, *eo tempore* a j. Imperfektem se má důrazně vytknouti trvání děje nebo snaha.

Video mihi multa esse legenda, quae antea contemnebam. Exercitum, quem accepit, amisit. Paulus omni Macedonum gazā, quae fuit maxima, potitus est.

Děj věty vedlejší může býti k ději věty hlavní (řídící) současný, předčasný nebo následný.

211. **Předčasnost.**

1. Současnost s dějem věty řídící:

přítomným vyjadřuje praesens,
minulým vyjadřuje imperfektum,
budoucím vyjadřuje futurum I.,

tedy vždy tvary od kmene praesentního; srov. i § 190, 192, 194.

Qui tacet, consentire videtur. Themistocles, quod rem familiarem neglegebat, a patre exheredatus est. Odero, si potero.

2. Děj některých vět vedlejších se shoduje s dějem věty hlavní nejen časově, nýbrž i obsahově; ve větě hlavní se pak často děj věty vedlejší posuzuje nebo vysvětluje. Vztah tento se nazývá **shodnost** (koincidence). V obou větách, závislé i řídící, klademe tytéž časy, obě mívají týž podmět.

O přísudku platí:

a) Přísudkem obou vět jsou slovesa stejná nebo souznačná (mající týž význam), nebo jest ve větě řídící sloveso rázu povšechného, které ve svém významu (j. *facere*) zahrnuje určité sloveso věty závislé.

Bis dat, qui cito dat. Quidquid fecisti, bene fecisti. Si patriam relinques, facies omnino male. Qui Antonium oppresserit, magnum bellum confecerit.

b) V přísudku věty vedlejší jest sloveso *posse*, *velle*, *debere* a pod., k němuž doplníme za předmět infinitiv určitého slovesa z věty hlavní. *Fecit, quod (facere) potuit, voluit, debuit. Caesar, quam maximis potuit itineribus, ad hostem pervenit. Disces, quamdiu voles.*

Pozn. *Cum* ve větách s dějem shodným překládáme „tím, že“ (srov. § 233.).

212. **Současnost.**

1. Předčasnost před dějem věty řídící:

přítomným vyjadřuje perfektum,
minulým vyjadřuje plusquamperfektum,
budoucím vyjadřuje futurum II.,

tedy vždy tvary od kmene perfektního nebo supinového; srov. § 191, 193, 194.

Non reddis, quod accepisti; non reddidisti (reddebas), quod acceperas; non reddes, quod acceperis. Pausanias eodem loco sepultus est, ubi vitam posuerat. Ut sementem feceris, ita metes.

Pozn. Děj budoucí podle smyslu často jest vyjadřován i praesentem sloves *posse*, *velle*, *debere*, vazbou gerundiva s *esse*, větou žádací. Jsou-li takové výrazy ve větě hlavní, bývá někdy ve vedlejší futurum II.: *Quidquid acciderit, fortiter feramus* (*ferre debemus* a pod.).

2. Děj opakovaný.

Mějme větu: *cum (si) cecidi, surgo* = když (jestliže) jsem upadl, vstávám. — Děj věty vedlejší jest předčasný k ději věty hlavní, proto klademe ve větě vedlejší perfektum proti praesentu věty hlavní.

Souvětí hořejší uvádí děj určitý, ojedinělý. Vyjádříme-li jej všeobecně jako děj opakovaný, čeština užije pro přítomnost a budoucnost ve větě vedlejší praesenta sloves jednodobých, pro minulost praeterita těchže sloves. Latina však hledí k tomu, že děj věty vedlejší zůstává předčasným k ději věty hlavní, a klade o ději opakovaném v přítomnosti ve větě vedlejší indikativ perfekta, v minulosti indik. plusquamperfekta, v budoucnosti futura II.

Děj opakovaný se vyskytá ve větách spojkových (časových a podmínkových) i vztažných.

Cum cecidi, surgo = kdykoli upadnu, vstávám.

Cum cecideram, surrexi = kdykoli jsem upadl, vstal jsem.

Cum cecidero, surgam = kdykoli upadnu, vstanu.

Cum fortuna reflavit, affligimur. Quidquid Midas tetigerat, aurum fiebat. Ut quisque Verris animum aut oculos offenderat, in lautumias coniciebatur. Cum (kdykoli) *Romam venero, scribam ad te.*

Pozn. O ději vedlejším opakovaném a současném s dějem věty řídící viz § 233, pozn. 2.

213. **Následnost.**

Následnost po ději věty řídící { přítomném vyjadřuje *-urus sum*, minulém vyjadřuje *-urus eram*, budoucím vyjadřuje *-urus ero*,

t. j. praesens, imperfektum a futurum I. časování opisného činného.

Laudo, quod facturus es;
laudabam, laudavi, laudaveram, } *quod facturus eras;*
laudabo, laudavero } *quod facturus eris.*

II. Věty konjunktivní.

214. a) Ve větách vedlejších konjunktivních klademe časy zřídka samostatně, obyčejně vztažně, a to podle pravidla o sousledností časů.

b) Pozoruj vztahy časové v závislých otázkách:

interrogo te *interrogabo te* *(interrogavero te)*	*quid agas* — co děláš; *quid egeris* — co jsi dělal, udělal; *quid acturus sis* — co budeš dělati, uděláš.
interrogabam te *interrogavi te* *interrogaveram te*	*quid ageres* — co děláš; *quid egisses* — co jsi (u)dělal; *quid acturus esses* — co budeš dělati, uděláš.

Právě takové konjunktivy mají po sobě vazby s *non dubito, quin* nepochybuji, že..., srov. §§ 216., 230.

Praesens a obě futura zvou se časy hlavní, časy minulé pak jsou časy vedlejší.

Po časech hlavních se klade:

1. *coniunctivus praesentis*, je-li děj věty vedlejší současný s dějem věty řídící;

2. *coni. perfecti*, je-li děj věty vedlejší předčasný k ději věty řídící;

3. *-urus, a, um sim*, je-li děj věty vedlejší následný k ději věty řídící.

Po časech vedlejších se klade:

1. *coni. imperfecti*, je-li děj věty vedlejší současný s dějem věty řídící;

2. *coni. plusquamperfecti*, je-li děj věty vedlejší předčasný k ději věty řídící;

3. *-urus, a, um essem*, je-li děj věty vedlejší následný k ději věty řídící.

Výrazem *-urus, a, um sim* rozumíme *coni. praes.* opis. čas. činného. Výrazem *-urus, a, um essem* rozumíme *coni. imperf.* opis. čas. činného.

Pravidlo, stanovící, že po určitém čase věty řídící můžeme klásti jen konjunktiv určitého času ve větě podřízené, se nazývá pravidlem o souslednosti časů *(consecutio temporum)*.

Pozn. Totéž pravidlo ovšem platí i o vztažném kladení časů ve větách vedlejších indikativních (srov. §§ 211—213) a ve větách hlavních (§§ 190—194).

Vide, non qui fuerimus, sed qui simus. Amici litterae non solum, quid fieret, sed etiam quid futurum esset, indicabant. Agesilaus, cum ex Aegypto reverteretur venissetque in portum, qui Menelai vocatur, in morbum implicitus de vita decessit.

c) Všechny věty vedlejší nemají všech konjunktivů; věty účelové (žádací, obavné) mají po čase hlavním konj. praesentu, po vedlejším konj. imperfekta; děj jest v nich smyslem následný, ale účel, žádost, obava se cítí jako současnost dějem věty řídící:

moneo te *monebo te* *monuero te*	*ut discas*	*monebam te* *monui te* *monueram te*	*ut disceres*

Nebo zase po *cum historicum* klade se při současnosti s dějem minulým coni. impf., při předčasnosti *coni. plusqpf.*, jiné nikoli.

215. 1. *Praesens historicum* považuje se obyčejně za čas vedlejší, někdy však také za čas hlavní.

Athenienses decem praetores creant, qui exercitui praeessent. Caesar Voluseno imperat, ut civitates omnes adeat.

2. *Perfectum praesens* považuje se obyčejně za čas hlavní, ale někdy též za čas vedlejší; *memini* a *oblitus sum* jsou vždy časem hlavním. Infinitiv historický pokládáme za čas vedlejší.

Quae mihi praestiteris, memini. Memmius populum ad vindicandum (k pomstě) *hortari; monere, ne libertatem suam desereret.*

216. 1. **Následnost** lze vyjádřiti tvary v *-urus sum* a *essem* jen v činném rodě, má-li sloveso participium v *-urus;* jinak nutno užíti vazeb zástupných, jež však lze klásti vždy, i když sloveso participium v *-urus* má; srov. o infinitivu § 171, 8.

2. Mějme příklad:

Nepochybuji, že přítel přijde — že (přítel) bude pochválen.

a) *Non dubito, quin amicus venturus sit.*
Non dubitabam, quin amicus venturus esset.

b) *Non dubito, quin amicus venire possit, velit — quin laudari possit* (přijde = může, chce přijíti, děj možný).
Non dubitabam, quin amicus venire posset, vellet — quin laudari posset.

c) *Non dubito, quin amico veniendum sit — quin amicus laudandus sit* (přijde = musí přijíti, děj nutný).
Non dubitabam, quin amico veniendum esset — quin amicus laudandus esset.

3. Jestliže příslovce (*mox, brevi* a pod.), nebo smysl souvětí ukazuje do budoucnosti, lze užíti tak zv. konjunktivů zástupných:

a) místo v latině chybějícího coni. fut. I. po čase { hlavním / vedlejším } *coni.* { *praesentis* / *imperfecti* };

b) místo v latině chybějícího coni. fut. II. po čase { hlavním / vedlejším } *coni.* { *perfecti* / *plusquamperfecti* }

a) *Non dubito, quin amicus mox veniat, quin brevi laudetur.*
Non dubitabam, quin amicus mox veniret, quin brevi laudaretur.

b) Máme-li větu nezávislou:

Si Romani vicerint, gratias dis agent; závisle.
Non est dubium, si R. vicerint (coni. pf.), *quin g. d. acturi sint.*
Non erat dubium, si R. vicissent, quin g. d. acturi essent (srov. § 218).

217. Věta vedlejší konjunktivní může míti dva zvláštní případy závislosti (závislost druhého stupně):

1. Věta vedlejší závisí na jmenném tvaru slovesném:

a) na infinitivu nebo participiu praes. nebo futuri, na gerundiu, gerundivu, supinu. Čas konjunktivu se neřídí tímto výrazem jmenným, nýbrž slovesem určitým věty řídící, protože ten jmenný výraz značí děj s větou současný:

puto	*te quaerere, quis*	*faciat, fecerit, facturus sit*
putavi	*tanta scelera*	*faceret, fecisset, facturus esset*
venis	*quaerendi causā*	*faciat, fecerit, facturus sit*
venisti	*quis tanta scelera*	*faceret, fecisset, facturus esset.*

Cato aiebat se mirari, quod haruspex non rideret, haruspicem cum vidisset (přímo: *haruspex non ridet, cum vidit*). *Aristides animadvertit quendam scribentem, ut patria pelleretur.*

b) Závisí-li věta vedlejší konjunktivní na infinitivu nebo participiu perfekta, bývá tento jmenný výraz pokládán za čas vedlejší, protože inf. a part. perf. vyjadřuje děj předčasný.

puto, putavi } *te quaesivisse, quis tanta scelera faceret, fecisset, facturus esset.*

puto, putavi } *te venisse quaerendi causa, quis tanta scelera faceret, fecisset, facturus esset.*

Aristides dicitur ab eo quaesivisse, quare id faceret aut quid Aristides commisisset.

2. Závisí-li věta konjunktivní na jiné vedlejší větě konjunktivní, řídí se v čase určitým slovesem této věty konjunktivní.

Quaero, Quaeram } *ex te, quae causa sit, cur Cornelium non defendas, defenderis, defensurus sis.*

Quaero ex te, quae causa fuerit
Quaerebam, Quaesivi } *ex te, quae causa esset, fuisset,* } *cur Cornelium non defenderes, defendisses, defensurus esses.*

218. Indikativ věty vedlejší se změní v konjunktiv, stane-li se věta vedlejší indikativní závislou na větě konjunktivní nebo na vazbě infinitivní. Konjunktiv ten nazýváme konjunktivem nepřímé závislosti. Místo původního indikativu ve větě vedlejší pak klademe:

a) po časech hlavních konjunktiv téhož času, jaký byl původně indikativ;

b) po časech vedlejších o současnosti coni. imperfecti, o předčasnosti coni. plusquamperfecti;

c) místo v latině chybějících konjunktivů futura I. i II. v uvedených případech klademe konjunktivy zástupné, pokud vztah k budoucnosti jest nějakým způsobem naznačen (srov. § 216, 3); jinak užíváme vazeb uvedených v § 216, 1. 2.

Příklady: 1. konjunktiv položen vztažně:

a) nezávisle: *Socrates dicit: Omnes sunt eloquentes in eo, quod sciunt.*

b) závisle: *Socrates* { *dicit* / *dixit* } *omnes esse eloquentes in eo* { *quod sciant* / *quod scirent.*

a) *Unus sum, qui adduci non potui, ut liberos obsides darem.*

b) *Diviciacus*

{ *dicit* / *dixit* } *se unum esse, qui adduci* { *non potuerit,* / *non potuisset,* } *ut liberos obsides daret;*

a) *Si Helvetios Romani superaverint, omnibus Gallis libertatem eripient.*

b) *Non est dubium, quin, si Helvetios Romani superaverint* (coni. perf.) } *omnibus Gallis libertatem erepturi sint*

Non erat dubium, quin, si Helvetios Romani superavissent } *omnibus Gallis libertatem erepturi essent.*

Mos est Athenis laudari in contione eos, qui sint in proeliis interfecti (qui sunt interfecti, laudantur). Appelles pictores eos peccare dicebat, qui non sentirent, quid esset satis (peccant, qui non sentiunt). Pythia Atheniensibus respondit, si Miltiadem ducem sibi sumpsissent, incepta prospera futura esse (si sumpseritis, erunt). Rogavi vos, ut, quod accidisset, ferretis (quod acciderit, ferte). Milites, cum plus raperent, quam ferre possent, impedimenta abiecerunt (rapiebant, quam poterant).

2. Konjunktiv (i pův. indikativ) položen podle pravidel o shodnosti (§ 211, 2) nebo samostatně:

a) *Bene fecisti, quod venisti* (shoda).

b) *Dico te bene fecisse, quod veneris.*
Dixi te bene fecisse, quod venisses.

Constat Thebas, quamdiu Epaminondas praefuerit rei publicae, caput fuisse totius Graeciae (quamdiu praefuit, fuerunt). Exploratores referunt (referebant) Suebos omnes, postquam certiores nuntii de adventu Romanorum venerint (venissent), penitus ad extremos fines se recepisse (postquam venerunt, se receperunt). Senectutem aiunt obrepere citius quam putassent (přímo: *putaverant).*

Pozn. 1. Závislost myšlenková i větná někdy provedeny zkráceně: Themistokles slíbil pánu lodi mnoho (darů), jestliže ho zachrání. Latinsky přímo: *Dabo tibi multa, si me conservaveris.* Nepřímo nezkráceně: *Themistocles dixit se domino navis multa daturum esse, si se conservasset.* Zkráceně: *Th. domino navis multa pollicitus est, si se conservasset.*

2. Pravidlo, že náměstka třetí osoby se vyjadřuje náměstkou zvratnou, když se vztahuje k podmětu věty řídící v osobě třetí, a to ve vazbě akus. s inf., ve větách účelových (a jim příbuzných) a v závislých otázkách, platí i pro věty stojící v nepřímé závislosti vůbec.

Pozn. 2. Indikativ může zůstati ve větě nepřímo závislé:

a) když v ní uvádíme čistě vedlejší okolnost: *Caesar Helvetios in fines suos, unde erant profecti, reverti iussit.*

b) Někdy, obsahuje-li věta závislá pouhé opsání jména podstatného: *Pausanias epulabatur luxuriosius, quam, qui aderant, perferre possent* (přítomní).

219. Samostatně se kladou časy ve větách vedlejších konjunktivních:

1. V některých větách účinkových, srov. § 228.

2. Ze souslednosti časů přirozeně se vymykají věty vložené, které ani formou, ani smyslem nejsou ve spojení s dějem věty řídící: *Illis ego diebus — ne forte tibi videar liber fuisse — dirupi me paene in iudiciis amicorum.* O větách omezovacích srov. § 247, 2.

3. Zvláštní případy samostatného kladení konjunktivů ve větách vedlejších nalézáme porůznu v souvětích podřadných. Záleží na subjektivním stanovisku mluvícího, zda děje dvou vět chápe jako úzce na sobě závislé či nikoli:

Cum (kdežto) *ceteris in coloniis duumviri appellentur, hi praetores se appellari volebant* (děj věty s *cum* platí i pro dobu, kdy mluvící osoba mluví). *Id quantae saluti fuerit rei publicae, bello cognitum est Persico; cognitum est* platí i pro dobu pisatelovu, jenž větu závislou pronáší i se stanoviska svého.

Pozn. 1. Samostatně se kladou časy ve větách vedlejších, které jako nezávislé by měly konjunktiv imperfekta deliberativní, potentiální nebo irreální nebo irreální konjunktiv plusquamperfekta: *Quaero ex te, quid facerem* (co jsem měl činiti); nezávisle: *Quid facerem? Non dubito, quin temeritatis te paenituisset, si istud fecisses.*

2. Podobně nemá vlivu na čas konjunktivu věty závislé potentiální konj. perfekta ve větě řídící. *Quis dubitaverit, quin fuerint ante Homerum poëtae.*

3. Prohibitivní coni. perfecti jest považován za čas hlavní pro věty na něm závislé: *Ne dubitaveris, quin hoc verum sit, fuerit, futurum sit.*

Způsoby ve větách vedlejších.

220. Indikativ i konjunktiv mívají věty vztažné a některé spojkové, jako časové, důvodové, podmínkové, přípustkové a přirovnávací.

Jen konjunktiv mívají z vět spojkových věty účelové a jim příbuzné, pak věty účinkové; mimo to závislé otázky.

1. **Indikativ** ve větách vedlejších má touž platnost jako ve větách hlavních, vyjadřuje děj určitý, skutečný; i všechny zvláštnosti latiny v užívání indikativu mohou se vyskytnouti ve větách vedlejších (srov. § 195).

2. **Konjunktiv** i ve větách vedlejších značí děj možný, nejistý, neskutečný.

a) Ve vedlejších větách mohou státi všechny konjunktivy vět hlavních: *potentialis, deliberativus, irrealis, optativus, iussivus, prohibitivus, concessivus.* Na př.: *De morte patris certior factus sum, qua in re vellem nuntius falsus fuisset.*

b) Často bývá ve větách vedlejších konjunktiv cizího mínění *(coni. subiectivus).* Mluvící osoba uvádí mínění cizí (obyčejně podmětu věty řídící) a konjunktivem vyznačuje, že za jeho správnost se nezaručuje. Nazýváme jej též konjunktivem nepřímého představování, ježto mluvící osoba představ, jež vyjadřuje, nenabyla přímo, vlastně jsou to představy cizí.

Nejzřetelněji poznáváme konjunktiv ten ve větách vyjadřujících subjektivní důvod a ve větách vztažných.

Pozoruj rozdíl (ve větě důvodové):

Themistocles noctu ambulabat, quod somnum capere non poterat. Mluvící věří důvodu jako jistému: skutečně nemohl usnouti. — *Th. noctu ambulabat, quod somnum capere non posset:* že prý nemohl usnouti; důvod cizí, nezaručený. *Socrates accusatus est, quod corrumperet iuventutem* (že prý kazí). *Laudat Panaetius Africanum, quod fuerit abstinens* (že prý byl).

Ve větě vztažné: *Helvetii constituerunt comparare, quae ad proficiscendum pertinebant* — věci potřebné k cestování, podle obvyklého mínění. — *H. constituerunt comparare, quae ad proficiscendum pertinerent* — podle mínění samotných Helvetiů. Ve větách vztažných lze v češtině cizí mínění označiti příslovci snad, asi.

Pozn. I pro věty, v nichž jest *coni. subiectivus*, platí pravidlo o užívání náměstky zvratné místo třetí osoby, vztahuje-li se na podmět věty řídící v osobě třetí: *Decima legio Caesari gratias egit, quod de se optimum iudicium fecisset.*

Souvětí podřadné. Věty vedlejší v latině.

221. O hypotaxi vůbec viz § 209.

Věty vedlejší v latině lze děliti s několika hledisek:

1. Podle toho, který člen věty řídící jest vyjádřen větou vedlejší, rozeznáváme věty podmětné, předmětné, přívlastkové, doplňkové a příslovečné, t. j. místní, časové, způsobové a důvodové (k těm patří i účelové, podmínkové, přípustkové).

2. Podle způsobu připojení k větě řídící rozeznáváme věty:

a) spojkové, připojené k větě řídící spojkami podřadicími (§§ 223 až 243).

b) vztažné, připojené zájmenem nebo příslovcem vztažným (§§ 245 až 246).

c) nepřímé otázky (věty tázací závislé), připojené zájmenem nebo příslovcem tázacím, § 222.

Pozn. Z důvodů postupu učebné látky probírají se v dalším nejprve nepřímé otázky, pak věty spojkové a posléze vztažné.

222. Věty závislé tázací.

1. a) Parataxe: *Loquere — quid venisti?*
Dic — quid censes?
Erravit-ne viā, seu lassa resēdit — incertum est.

b) Při hypotaktickém spojení chce mluvící uvésti větu vedlejší tázací v užší závislost na větě hlavní, jejímž jest členem, t. j. podmětem nebo předmětem; užší spojení věty vedlejší s hlavní vyznačuje konjunktiv podle souslednosti časů, viz § 214 b).

Loquere, quid (cur) veneris. Dic, quid censeas. Incertum est, erraverit-ne viā, seu lassa resederit.

c) Konjunktiv deliberativní zůstává v nepřímé otázce beze změny, poznáme jej jen podle smyslu: *nescio, quid faciam; nesciebam, quid facerem.*

2. Otázky nepřímé mají totéž rozdělení jako přímé (§ 201); způsob: konjunktiv podle souslednosti časů.

Rozdíly v uvozovacích částicích jsou jen tyto:

a) *Num* lze klásti i tehdy, když nevíme, jakou odpověď dostaneme. *Quaero ex te, num hoc verum sit = verum-ne hoc sit.*

b) *nonne* se klade poměrně zřídka, jen po *quaerere.*

c) či ne, čili nic v druhém článku rozlučovacích otázek často = *nec ne (necne). Quaero ex te, verum-ne hoc sit, nec ne.*

Quid quaeque nox aut dies ferat, incertum est. Disputabatur, num virtus in homine interire posset. Deliberat senatus, captivos ab hostibus redimat, an non. Ex Socrate quaesitum est, nonne Archelaum beatum putaret.

Pozn. 1. Někdy jest dosti nesnadno rozlišiti větu tázací závislou od věty vztažné. Při nepřímé otázce se ptáme vždy po věci neznámé, neurčité, ve větách vztažných pak jde o věc určitou, neřku-li známou:
dic mihi, quid sentias své mínění (toho naprosto neznám);
dic mihi, quod sentis, co myslíš (tu určitou věc, již máš na mysli);
nescio, quid scribat nevím vůbec, co píše;
nescio (id), quod scribit vím, co píše, ale věci té neznám.
Quod actum est (hotové, známé věci), *di approbent, quid actum sit* (věci nám neznámé), *nos doceant.*

Pozn. 2. V mluvě obecné klademe v češtině v nepřímých otázkách často částici jestliže; v latině však jen po slovesech očekávati, usilovati o něco spojka *si* mívá význam tázací. *Hostes, si paludem nostri transirent, exspectabant.*

Pozn. 3. Výrazů nevím kdo, nevím co, nevím kdy, nevím jak a pod. užíváme často ve významu neurčitého kdosi, cosi, někdy, nějak, jako výrazů ustrnulých; ani již nemyslíváme, že jsou to původně výrazy větné. I v latině ustrnuly výrazy *nescio quis, nescio quid, nescio quo modo (pacto)* ve smyslu *quidam, quiddam, quodam modo* a pod., a nemají vlivu na způsob slovesa určitého: *Nescio quis ex me quaesivit...*

Pozn. 4. Česká substantiva někdy vyjadřuje latina nepřímou otázkou:
dic, quid sentias pověz své mínění,
ostendit, quae fieri vellet projevil svá přání,
quaeritur, quibus de causis factum sit pátrá se po příčinách,
intellegimus, quanta vis in amicitiā sit důležitost přátelství.

Věty spojkové.

223. Věty účelové.

1. Věty účelové dělí se na vlastní (příslovečné) věty účelové a na nevlastní (podstatné) úč. věty, k nimž počítáme věty žádací, snahové a obavné.

2. Vznik vět účelových vlastních i nevlastních:

a) Vlastní věty účelové vznikly z vět přacích; *ut* = *utinam*, kéž:
nezávisle: *Desine hoc mirari! Eamus tandem ad iudicium!*
závisle: *Desine hoc mirari, ut tandem ad iudicium eamus* (kéž, ať jdeme = abychom šli); tím se stane věta účelová příslovečnou.

b) o žádacích viz § 209, 2 b).

Caesar legatos hortatur: ad certam diem revertantur! (ať)
Caesar legatos hortatur, ad certam diem revertantur. (ať, aby)
Caesar legatos hortatur, ut ad diem certam revertantur. (aby)

c) o snahových, jako:
fac, hoc sciam — fac, ut hoc sciam, viz § 209, 2 b).

d) obavné: *timeo — ne pluat:* bojím se — jen ať neprší!
timeo, ne pluat bojím se, aby nepršelo, srov. § 209, 2 b).

224. Účelové věty příslovečné.

1. Vlastní věty účelové jsou věty příslovečné, kterými se vyslovuje účel toho, co jest obsahem věty řídící; v této bývají výrazy *idcirco*, *propterea*, *eo consilio* (proto, s tím úmyslem) a pod.

2. Spojky: aby, aby ne; v latině *ut*, *nē;* vazba: po čase hlavním *coni. praesentis*, po vedlejším *coni. imperfecti.*

V zákonech, ve smlouvách a jinak ve slavnostním slohu se klade někdy spojka *ut ne. Primum munus iustitiae est, ut ne cui quis noceat.*

3. V záporných větách účelových, kde po spojce stojí zájmeno nebo příslovce neurčité, přenáší se zápor v latině na spojku:

ut aby	*ne quod bellum* by žádná válka
quo (= ut eo) aby tím	*ne quisquam* aby (vůbec) nikdo
nē aby ne; *neve* a aby ne	*nē ullus* aby (vůbec) žádný
ne — neve (aut) aby ne — ani (aby) ne	*ne umquam (nē quando)* aby nikdy
ne quis (quid) aby nikdo (nic)	*ne aut — aut* aby ani — ani, a j.

Esse oportet, ut vivas, non vivere, ut edas. Helvetii eo consilio domos suas reliquerunt, ut toti Galliae bellum inferrent. Legem brevem esse oportet, quo facilius (= ut eo f.) ab imperitis teneatur. Praesidium in vestibulo reliquit, ne quis adire curiam iniussu suo neve ingredi posset.

4. Náměstka 3. osoby (i přivlastňovací), vztahuje-li se k podmětu věty řídící, vyjadřuje se v účel. větách náměstkou zvratnou: *Profugit eo consilio, ne sibi aut amicis suis ex imprudentia periculum vitae immineret.*

Pozn. 1. Záporka *non* ve větě účelové patří jen k jedinému slovu (obyčejně při protivě): *Confer te, Catilina, ad Manlium, ut a me non eiectus, sed invitatus ad tuos videaris.*

Pozn. 2. Věty účelové kladené jakožto věty vložené se neřídí ovšem konsekucí temporum své zdánlivé věty řídící *(ut ita dicam, ne dicam; ut non dicam = ut omittam). Ne vos falsa opinio teneat — iniussu meo milites hoc fecerunt.*

Pozn. 3. Účel jest příčina následná, pro kterou něco konám; vlastní příčina (důvod) jest vždy předčasná ději věty řídící. *Helvetii, quod pro multitudine hominum angustos fines habuerant, de finibus suis migraverunt, ut novas sedes quaererent.*

Pozn. 4. O větách smyslu účelového s *quin* viz § 230, 2.

225. Nevlastní věty účelové.

Zvou se také účelové podstatné, protože jimi bývá vyjadřován podmět nebo předmět k řídícímu slovesu. Čeho si žádám, oč se snažím a pod., jest účelem mého jednání, proto vazba i spojky jsou v nich tytéž, jako ve vlastních větách účelových, rovněž v nich platí pravidlo o užívání náměstky zvratné.

1. Věty žádací, t. j. přací a rozkazovací, stávají:

a) po slovesech *postulandi et imperandi*, značících žádati, prositi, napomínati, poroučeti, přiměti:

oro, rogo, peto, postulo, opto; suadeo, moneo, hortor, impero, adduco, impello, praecipio; podobně při výrazech *lex est, auctor sum* (= *suadeo*) a pod.

b) po slovesech *dicendi*, jako *dicere, nuntiare, scribere* a j., jež mívají v sobě význam žádosti neb rozkazu: *nuntiant hostem advenire* = že nepřítel přichází (věta vypovídací); *nuntiant, ut sibi auxilio veniat* = oznamují, aby jim přišel na pomoc (věta žádací).

Persuadeo tibi hoc esse verum přesvědčuji tě, že je to pravda.
Persuadeo tibi, ut mihi credas přemlouvám tě, abys mi věřil.
Concedo hoc esse verum připouštím, že jest to pravda.
Concedo, ut abeas dovoluji, abys odešel.

Oremus, ut sit mens sana in corpore sano. Phaëthon optavit, ut in currum patris tolleretur. Atheniensibus Pythia respondit, ut moenibus ligneis se munirent. Prima lex historiae est, ne quid falsi dicere audeat.

Pozn. 1. Pouhý konjunktiv bez *ut* bývá po slovesech:

a) *volo, malo, nolo, cupio: nolo existimes. Volo mihi respondeas.* Slovesa ta mívají i vazbu infinitivní, srov. § 172.

b) *fac, cave; fac me ames, cave dicas* (§ 200).

c) *verba postulandi* a *imperandi* vůbec mívají v řeči nepřímé pouhý konjunktiv bez *ut: Rogo te, finem orandi facias. Caesar scripsit Labieno, cum legionibus veniret;* ve větách záporných *nē* ovšem vynechati nelze.

Pozn. 2. O vazbě infinitivní po *iubeo, veto* a pod. § 169, o *impero* tamtéž.

I slovesa značící ustanoviti, dovoliti *(statuo, constituo, decerno — permitto, concedo)* mívají infinitivní vazbu, a to buď v passivu, dále je-li vyjádřen dativ osoby nebo je-li podmět věty vedlejší (české) totožný s podmětem věty řídící: *Permitto tibi abire. Caesar Rhenum sibi transeundum esse statuit. Dareus decrevit Scythis bellum inferre. Senatus decrevit legatos mitti.*

226. 2. Věty snahové a zabraňovací jsou si příbuzné, neboť zabraňování jest vlastně záporná snaha.

a) Snahové stávají po slovesech *curandi et agendi*, značících pečovati, starati se, přičiniti se, hleděti — usilovati o něco, dosíci něčeho, provésti něco.

Curo, video, provideo, operam do, caveo, contendo,
ago, consequor, assequor, impetro; facio, officio, perficio.

Cura, ut valeas. Cicero dies et noctes nihil aliud egit, nisi ut cives salvi essent. Videant consules, ne quid detrimenti res publica capiat. Foedere assequi potuerunt, ne navem darent.

b) Věty zabraňovací stávají po tak zv. *verba impediendi: impedire, obstare (prohibere), recusare, deterrere* (zabraňovati, překážeti, státi v cestě, vzpěčovati se, odstrašovati).

Spojky: *ne* nebo *quominus (= ut eo minus)* = aby ne, že ne; česky též infinitiv:

impedio te, ne (quominus) scribas překážím ti psáti, abys nepsal; podobně *non impedio te, ne (quominus) scribas;*

Histiaeus obstitit, quominus pons rescinderetur: zabránil, aby most nebyl stržen, že nebyl stržen, strhnouti most.

Mors non deterret sapientem, quominus rei publicae consulat. Epaminondas non recusavit, quominus legis poenam subiret. Aetas non impedit, quominus agri colendi studia teneamus.

Pozn. 1. *Prohibere* má často infinitiv (srov. § 169): *Dux ignem in castris fieri prohibuit;* někdy přece mívá *ne (quominus): Hoc et potuisti prohibere, ne fieret, et debuisti.*

2. Po *non recusare, non deterreri* bývá též *quin* (viz § 230, 2). *Sapiens morte non deterretur, quin rei publicae consulat.*

3. Po *assequor, consequor, facio, efficio* a pod. bývá i věta výsledková podstatná, srov. § 229.

227. Věty obavné jsou příbuzné s větami přacími, neboť při každé obavě mám nějaké přání, aby se něco stalo nebo nestalo.

Jdou po slovesech obavy *(verba timendi): timeo, metuo, vereor* (báti se) a po souznačných výrazech *metus est, periculum est* a pod.; spojky:

nē aby ne, že **ut (ne non) že ne, aby.**

Spojka se řídí přáním podmětu věty řídící; je-li přání kladné, přeje-li si tento, aby se něco stalo, stojí *ut (ne non)* že ne (aby); při přání záporném *nē* že, aby ne. *Ne non* se klade po výrazech záporných.

Pozoruj rozdíl:

Timeo, ne pater veniat že přijde, aby nepřišel (přeji si, aby nepřišel);
timeo, ut (ne non) pater veniat že nepřijde (přeji si, aby přišel);
timebam, ne quis veniret že někdo přijde, aby někdo nepřišel (přál jsem si, aby nikdo nepřišel);
timebam, ne nemo veniret že nikdo nepřijde (přál jsem si, aby někdo přišel).

Caesar verebatur, ne Dumnorigis supplicio Diviciaci animum offenderet. Improbi semper sunt in metu, ne sibi vindex exsistat. Omnes labores te suscipere video; timeo, ut sustineas. Labienus veritus est, ne hostium impetum excipere non posset.

Pozn. 1. Věta obavná jest formou současná s větou řídící, smyslem však padá do budoucnosti; nevím-li však, jak věc dopadla, mohu klásti obavu do minulosti; v tom případě klademe ve větách obavných konjunktiv perf. neb plusquampf.: *Timebam, ne illos labores frustra suscepisses (timeo, ne susceperis).*

Pozn. 2. *Vereor te laudare praesentem* (ostýchám se chváliti) *O vereor, ne...* snad, asi, srov. § 196, pozn.

228. Věty účinkové (výsledkové, konsekutivní).

Vznik: *Tu ut te umquam corrigas? — non fiet* (ty že by ses napravil? to se nestane).

Hypotaxe: *Non fiet, ut tu te umquam corrigas* (že). — Vzniklo tedy *ut consecutivum* v rozhorlených větách zvolacích.

Podobně: *Ut suā voluntate maereat! — quis est tam demens! — quis est tam demens, ut suā voluntate maereat!* (aby, že by).

Věty účinkové jsou buď příslovečné nebo podstatné.

Spojky v češtině že, aby; v latině *ut, ut non (ut nemo, ut nihil, ut nullus* a pod.).

A. Příslovečné věty účinkové jsou vedlejší věty způsobové a vyslovují účinek nebo výsledek činnosti věty řídící; v této bývají ukazovací slovce *ita, sic, adeo, tam, talis, tantus, is, tantopere, tot* a j.

Klade se v nich konjunktiv 1. samostatně, 2. vztažně.

1. a) Samostatně se klade *coni. praesentis*, patří-li výsledek přítomnosti, ať jest ve větě řídící čas jakýkoli: *Ita vixi, ut non frustra me natum esse existimem.*

b) Samostatně se klade *coni. perfecti*, jímž se vyslovuje *α)* děj minulý ukončený, pouhá skutečnost minulá, ve větě nezávislé by bylo *perfectum praesens; β)* úsudek o ději minulém se stanoviska mluvící osoby, bez ohledu na děj věty řídící.

α) Aristides ita excellebat abstinentia, ut unus post hominum memoriam cognomine Iustus appellatus sit (dostal příjmení; nezávisle *Ar. Iustus appellatus est* = dostal, má příjmení).

β) Ardebat Hortensius dicendi cupiditate sic, ut in nullo umquam flagrantius studium viderim (úsudek Ciceronův).

2. Vztažně se klade ve větách účinkových *coni. imperfecti* o současnosti po čase vedlejším.

Aristides ita excellebat abstinentia, ut cognomine Iustus appellaretur (byl zván, říkali mu). *Socratis responso iudices ita exarserunt, ut eum omnibus sententiis capitis condemnarent.*

Pozn. 1. Věta účinková bývá též po komparativech s *quam;* po *potius quam* (spíše než) se *ut* vypouští. Do češtiny překládáme komparativ ten buď doslova anebo pomocí příliš, tuze, nadmíru s positivem: *Perseus potentior* (mocnější, příliš mocný) *erat, quam ut fugam necessariam putaret. Depugna potius, quam servias!*

Pozn. 2. Zřídka ve větách účinkových se vyskytující *coni. plusquamperfecti* vyjadřuje stav trvající v minulosti (= *coni impf.*): *Tanta opibus Etruria erat, ut iam omnes terras famā nominis implevisset* (současný stav).

229. B. Podstatné věty účinkové, vlastně vedlejší věty obsahové, a to vypovídací, vyjadřují podmět nebo předmět své věty řídící. Mají coni. praes. a imperfecti podle sousl. časů.

1. Předmětné věty bývají po slovesech značících způsobiti, dosíci, přiměti: *facio, efficio, perficio, assequor, consequor, adipiscor, impetro* a pod.

Sol efficit, ut omnia floreant. Sol effecit, ut omnia florerent.

Po slovesech těchto ovšem možno někdy klásti i větu účelovou (snahovou, § 226). Účel mé činnosti bývá zhusta i jejím výsledkem; proto záleží na tom, klademe-li důraz na účel nebo na výsledek:

Curis meis perfeci, ut non obstarem rei publicae (že jsem nepřekážel, výsledek).	*Meo labore perfeci, ne ignobilitas mihi obiceretur* (to bylo účelem mé námahy).
Přivedl jsem věc tam, že jste mohli veřejně bojovati.	Přivedl jsem věc tam (za tím účelem), abyste mohli veřejně bojovati.

Rem deduxi huc, ut palam pugnare possetis.

2. Podmětné věty účinkové bývají po slovesech neosobných, znamenajících státi se, přihážeti se, podařiti se, zbývati, pak po výrazech opisných téhož významu:

est bývá, stává se	*fit, accidit, evenit* stává se, přihází se
in eo est na tom jest	*contingit* daří se
fieri potest může se státi (možná)	*mos est, consuetudo est* } jest zvykem, obyčejem
restat, reliquum est zbývá	*vitium est* jest vadou, neřestí a j.
sequitur následuje	*accidit ut* často = náhodou.

Fieri potest, ut errem (možná, že se mýlím). *Fieri poterat (potuit), ut errarem. Thrasybulo contigit, ut patriam a triginta tyrannis oppressam in libertatem vindicaret. Restat, ut doceam omnia hominum causā facta esse.*

Pozn. K výrazu *tantum abest, ut* (tak mnoho chybí, aby; toho jsem tak dalek, abych) přistupuje někdy dvojí věta účinková: *Tantum āfuit, ut exercitum periculosum putaret, ut in eo praesidium rei publicae poneret.*

230. Věty s quin.

Vznik: *quin* jest způsobové *quī* (jak?) a zápor *-ne*.

Je tedy quin vlastně částice tázací, ale otázka jím uvozená spolu vybízí: *quin conscendimus equos* = 1. proč nevsedneme na koně? 2. nuže, vsedněme na koně! *Quin etiam* ba i, ba dokonce.

Non te rogo, ut domum redeas; quin ipse evolare cupis (vždyť sám).

Quin ad diem decedam? Nulla causa est (že bych měl... coni. deliberativus).

Nulla causa est, quin ad diem decedam (hypotaxe).

Obyčejně se však *quin* užívá jako spojky podřadicí s konjunktivem podle sousl. časů; pak má *quin* trojí platnost a bývá položeno jen po větách záporných nebo záporný význam majících.

1. *Quin* (že) uvádí větu vypovídací po výrazech záporné pochybnosti *non dubito, non est dubium, quis dubitat?*

Konjunktiv podle souslednosti časů, srov. § 214.

non dubito *non est dubium* *quis dubitat?*	*quin hoc verum*	*sit* *fuerit* *futurum sit.*	že toto jest, byla, bude pravda.
Non dubitavi *non erat dubium* *quis dubavit?*	*quin hoc verum*	*esset* *fuisset* *futurum esset.*	že to jest, byla, bude pravda.

Tyto věty s *quin* jsou vlastně nepřímé otázky a proto se i v nich užívá o nepřímém vztahu zájmena zvratného.

Homines etiam cum taciti quid optant, non dubitant, quin di illud exaudiant. Non erat dubium, quin totius Galliae plurimum Helvetii possent. Non est dubium, quin animi nostri una cum corporibus non sint interituri.

Pozn. a) Kladné *dubito* = pochybuji, jsem na vahách, na rozpacích, má po sobě nepřímou otázku: *Dubitat Caesar, quid faciat. Caesar dubitavit, venturi-ne essent hostes. Dubito, an hoc verum sit*, viz § 196, pozn.

Kladné *dubito* = (váhám, rozpakuji se) mívá i infinitiv:

Dubito accipere, quod offers.

b) *Non dubito* = nepochybuji má větu s *quin; non dubito, quin hoc verum sit* nepochybně, bezpochyby je to pravda; *non dubito* = neváhám, nejsem na rozpacích, mívá infinitiv: *Hector non dubitavit exspectare Achillem.*

2. *Quin* uvádí (nevlastní) větu účelovou po záporných výrazech *impediendi* (viz § 226) a po výrazech značících neopomíjeti; coni. praesentis a imperfecti:

vix me contineo (retineo), quin sotva se zdržuji, abych ne—;

temperare mihi (retineri) non possum, quin nemohu se zdržeti, abych ne—;

non recuso (nevzpěčuji se), *non deterreor* (nedávám se odstrašiti), *quin; nihil praetermitto quin* ničeho neopomíjím, abych ne—.

V češtině někdy klademe i infinitiv.

Hector lacrimis parentum non est retentus, quin Achilli obsisteret. Nihil Cicero praetermisit, quin Pompeium a Caesaris coniunctione avocaret.

3. *Quin* uvozuje větu smyslem účinkovou. Konjunktiv jako ve větách účinkových příslovečných:

a) *quin* = *α) ut non* že (by) ne; aby ne;

β) qui, quae, quod non kdo by ne; který by ne;

facere non possum, quin nemohu učiniti, aby ne;

fieri non potest, quin nemůže se státi, aby ne;

nemo (nihil) est, quin nikoho (nic) není, kdo (co) by ne.

Pozoruj rozdíl:

Nemo est, quin sciat nikoho není, kdo by nevěděl, každý to ví (dva zápory se ruší);

nemo est, qui sciat nikoho není, kdo by to věděl, nikdo to neví (jeden zápor);

fieri non potest, quin te laudem musím tě chváliti;

fieri non potest, ut te laudem nemohu tě chváliti a pod.

b) Sem patří i výrazy dalek býti (aby), mnoho chybí (aby) a pod.:

non (haud) multum abest, non longe abest nechybí mnoho, *paulum abest* málo chybí, *quid abest* co chybí? a pod.

Nihil est, quod sensum habet, quin intereat. Timoleontem mater numquam aspexit, quin eum parricidam appellaret. Nemo nostrum est, quin salutem patriae summam legem existimet. Nemo fuit, quin illa nocte surrexerit telumque rapuerit. Non multum āfuit, quin Fabius Varum interficeret.

Pozn. 1. O *quin* = *qui non* srov. i § 246.

2. *Quin* stává jen za nominativ = *quin non, quae non, quod non;* jinak nutno klásti relativum se záporem:

Nulla est gens tam fera, quin notitiam dei habeat.

Nulla est gens tam fera, cuius mentem non imbuerit deorum opinio.

3. Místo *qui non* nesmí se klásti *quin*, patří-li zápor k jedinému slovu: *Adhuc neminem cognovi poëtam, qui sibi non optimus (= mediocris) videretur.*

231. Věty důvodové.

Vznik: spojka *quod* jest vlastně relativum = že, jako české že = je že (= jež); i *quia* jest pův. relativum, *quoniam = quom (cum) iam.*

Tibi, qui abes, gratulor = gratulor tibi, quod abes.

Jsou tedy věty důvodové původem vztažné.

Věty důvodové jsou příslovečné a podstatné.

A. 1. *Příslovečné* věty důvodové vyslovují *důvod* (příčinu) toho, co obsahuje věta řídící; spojky v češtině: *že, protože, poněvadž, jelikož;* v latině: *quod, quia, quoniam, cum.*

a) *amicus mihi gratulatur*
amicus mihi gratulabitur
amicus mihi gratulabatur
amicus mihi gratulatus est
} *quod praemium* { *accipiō,*
accipiam,
accipiebam,
accepi,
acceperam;

b) *auxilium a te peto / petam* } *cum me ipse defendere non* { *possim / potuerim;*

auxilium a te petebam / petii } *cum me ipse defendere non* { *possem / potuissem;*

c) *laudaris / laudaberis* } *quod modestus* { *sis / fueris* } protože prý jsi (byl) skromný;

laudabaris / laudatus es } *quod modestus* { *esses / fuisses* } protože prý jsi (byl) skromný.

a) b) Je-li důvod *skutečný*, klade se po spojkách *quod, quia, quoniam* (a) ve větě důvodové *indikativ*, po spojce *cum* (b) = protože, když, *konjunktiv* podle pravidel o souslednosti časů.

c) Je-li důvod vyjádřený ve větě důvodové jen *domnělý*, nejistý, což česky vyjadřujeme často slůvkem „*prý*“, klademe v takové větě spojku *quod* s *konjunktivem* (c) podle pravidel o souslednosti časů; bývá to po slovesech značících chváliti, haněti, děkovati a pod.

Cum vita sine amicis insidiarum plena sit, ratio ipsa monet amicitias comparare. Cum Athenas sis profectus, inanem te redire turpissimum est. Quae cum ita sint = proto, pročež. — *Non quia difficilia sunt, multa non audemus, sed quia non audemus, difficilia sunt. Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. — Themistocles noctu ambulabat, quod somnum capere non posset.*

2. Po slovesech vyjadřujících chválu nebo hanu, žalování nebo odsouzení, děkování, blahopřání a pod. stávají jen věty s *quod*; mají někdy indikativ, častěji konjunktiv cizího mínění. O vazbě sloves pocitu viz § 173.

Quod viris fortibus honos habitus est, laudo. Dolebam, quod socium amiseram. Laudat Panaetius Africanum, quod fuerit abstinens. Socrates accusatus est, quod corrumperet iuventutem.

3. *Non quod* = *non quo* (ne protože by, ne že by), záporně *non quo (quod) non* nebo *non quin* (ne že by ne) s coni. popírá důvod pouze myšlený. Skutečný důvod obsahuje vedlejší věta indikativní *(sed quod, sed quia)* nebo věta hlavní, uvozená spojkou *sed.*

Hoc dico, non quod te reprehendam, } *sed quia tibi rectam viam mon-*
Hoc dixi, non quo te reprehenderem, } *strare volo.*

Litteras ad te misi, non quod (quo) haberem, quod scriberem, sed ut absens tecum loquerer. Romani in dominum de servo quaeri noluerunt, non quin verum inveniri posset, sed quod videbatur indignum esse.

232. Věty podstatné s *quod* jsou vedlejší věty obsahové.

1. Věty takové vyjadřují podmět nebo předmět své věty řídící, jsou podmětné nebo předmětné; způsob: indikativ, coni. cizího mínění.

Mihi gratum est, quod (že) *venisti:* podmět. *Non tibi obicio, quod hominem omni argento spoliasti:* předmět.

2. Často vysvětlují věty s *quod* blíže některý člen věty řídící nebo uvádějí skutečnou okolnost, která se posuzuje ve větě řídící — věty s *quod* jsou pak vysvětlovací.

V těchto případech se věta s quod připíná:

a) na jmenný výraz věty řídící, který bývá zastupován i náměstkou ukazovací *hoc*, *id*, *illud*, *illa res* a j.;

b) na adverbia *bene*, *male*, *prudenter*, *commode* a pod., ale jen ve spojení se slovesy *facere*, *fit*, *accidit*, *evenit* a pod.

Hoc unum in Alexandro vitupero, quod iracundus fuit. Caesar sua in Ariovistum beneficia commemoravit, quod rex appellatus esset. — Fraternē facis, quod me horteris. Opportunissima res accidit, quod Germani frequentes ad Caesarem in castra venerunt.

Pozn. 1. Je-li věta s *quod* položena před svou větu řídící, vztahuje se obyčejně na věc předcházející; *quod* = vzhledem k tomu, že..., že..., jestliže... *Quod scribis te scire velle, qui sit rei publicae status, summa dissensio est.*

Pozn. 2. Pozoruj rozdíl:

Aequum est (spravedlivo jest), *ut victor victis parcat* (vybízení).

Aequum est (spravedlivo jest) *victorem victis parcere* (všeobecná myšlenka).

Aequum est (spravedlivo jest), *quod nostri victis parcunt* (skutečný případ).

233. Věty časové.

Vznik. Parataxe. *Venisti paulo ante in senatum. Quis te salutavit? cum* = vztažné *quom*, vlastně instrumentál (srov. české když); *isto tu es pauper, quom nimis pius es* tím jsi chud (čím?) — tím, že jsi příliš zbožný.

Podobný vztažný nebo vztažně srovnávací význam měly i spojky *ut*, *ubi* = jakmile, i *antequam* a *priusquam*.

Dum jest vlastně příslovce (srov. *nondum*, *vixdum*, *interdum*):

dum innupta manet, dum suis cara est;

dokud (rel.) dotud (ukazovací)

později kladeno *dum* jen jednou a stalo se spojkou:

quoad = *quo*, *ad*.

Jsou tedy věty (i spojky) časové původem vztažné.

Příslovečné věty časové určují obsah věty řídící vzhledem k času. Mají indikativ i konjunktiv. Bývají uvozovány těmito spojkami:

I. Cum. A. s indikativem.

1. *Cum Caesar in Galliam venit, duae ibi factiones erant. Fuit quoddam tempus, cum homines passim vagabantur.*

2. *cum cecidi, surgo* — kdykoli upadnu, vstávám;
cum cecideram, surrexi — kdykoli jsem upadl, vstal jsem;
cum cecidero, surgam — kdykoli upadnu, vstanu;

3. *cum tacent (senatores), clamant* — když (tím, že) mlčí, křičí;

4. *iam ver appetebat, cum Hannibal castra movit; cum* = když (tu).

1. *cum* uvozuje větu *čistě časovou*, obsahující vlastně pouhé vyjádření data, kdy se něco stalo, nebo vztahující se k podstatnému jménu významu časového: *tempus, dies* a j.; *cum časové, temporale*, když (do budoucnosti až).

2. *cum* uvozuje větu s dějem časovým *opětovaným;* děj opětovaný v *přítomnosti* vyjadřuje se indikativem *perfecti*, v minulosti ind. *plusquamperfecti*, v budoucnosti *fut. exacti; cum opětovací, iterativum;* srov. § 212, 2.

3. Věta časová s *cum* se shoduje s větou řídící dobou i *obsahem; cum* = když = *tím že; cum coincidens.*

4. Věta časová vlastně vyjadřuje myšlenku hlavní, věta hlavní myšlenku vedlejší; zveme to zvrácení *(inversio)* pořádku vět; *cum inversum* se pojí s ind. *perfekta* nebo praesenta historického, ve větě hlavní bývá při současnosti imperfektum, o předčasnosti plusquamperfektum, spolu pak částice *iam, vix, nondum, commodum* a pod.; při *cum* stává *repente, subito, de improviso* a j. pod.

Pozn. 1. Po výrazech *est, erit, fuit tempus* mívají věty s *cum temporale* konjunktiv, vyslovuje-li se vlastně ve větě časové účinek toho, co jest obsahem věty řídící: *Fuit quondam tempus, cum neque rura colerent homines neque urbes haberent* (takový čas, že...).

Pozn. 2. Věta s *cum iterativum* může vyslovovati i děj současný s dějem věty řídící.

Poëtarum libros, cum tempus mihi { *est, lego;* / *erat, legebam (legi);* / *erit, legam.*

Pozn. 3. *Cum* mívá po sobě i samostatně položený ind. praes.: *Eo cum venio, praetor quiescebat;* srov. § 219.

Vicesimus annus est, cum omnes scelerati me unum petunt. Pompeius erat apud me, cum haec scribebam. Confirmatur nostra sententia, cum sentimus prudentibus idem videri. Cum tacent, clamant. Apollo cum „nosce te ipsum“ dicit, hoc dicit: nosce animum tuum. Commodum discesseras heri, cum Trebatius vēnit.

234. **B. Cum s konjunktivem.**

Agesilaus, cum ex Aegypto { *rediret* (vracel se) / *rediiset* (vrátil se) } *mortuus est.*

Věta s *cum* vyjadřuje časovou, často i příčinnou *okolnost*, za které se udál děj věty řídící: *cum historicum*, nazvané tak proto, že se ho užívá ve vypravování minulém, historickém; má *konj. imperfekta* o ději *současném* s dějem věty hlavní, *konj. plusquamperfekta* o ději *předčasném* k ději věty hlavní.

S konjunktivem se pojí i *cum causale* (příčinné = protože, ježto), *cum concessivum* (přípustkové = ačkoli), a *adversativum* (odporovací), a to podle pravidel o souslednosti časů; o tom viz při větách důvodových a přípustkových § 231, 243.

235. II. *Ut (primum), cum primum, simul, simulac, simulatque, postquam, posteaquam.*

1. Věty uvozené těmito spojkami vyjadřují děj minulý ojedinělý, vyjádřený samostatně indikativem perfekta; po *ubi*, zřídka po jiných, bývá i praes. *historicum*. Česky jakmile, jak.

Themistocles, ut Lacedaemonem vēnit, ad magistratus adire noluit. Ubi Verres videt principem neque precibus neque minis permoveri, repente iubet eum de provincia decedere.

2. *Ut, ubi, simulac (-atque)* s indikativem perf., plusquamperf. a fut. II. vyslovují děj opětovaný; česky kdykoli, jakmile.

Simulac fortuna dilapsa est, devolant omnes amici. Alcibiades simulac se remiserat, dissolutus reperiebatur. Ubi consulueris, mature facto opus est.

Pozn. 1. *Ubi* a *simulac (-atque)* ve významu jakmile mívají o předčasném ději v budoucnosti futurum II. *Simulatque adeptus eris, quod optas, litteras mitte (= mittes).*

Pozn. 2. *Postquam* a *posteaquam* mívají mimo to:

a) indikativ imperf. o ději současném (když): *Labienus, postquam neque aggeres neque fossae vim hostium sustinere poterant, Caesarem per nuntios certiorem fecit.*

b) indikativ praes. samostatně položený ve významu od té doby, co. *Relegatus mihi videor, postquam in Formiano sum.*

c) indikativ plusquamperf. o stavu současném v minulosti (= ind. impf., když). *Posteaquam Verres magnam multitudinem collegerat emblematum, instituit officinam Syracusis in regia maximam (collegerat = collectam habebat).*

d) Indik. plusquamperfekta klademe ve větách časových srovnávacích s *quam*, závisících na větě, v níž jest *post* s abl. míry; *post -quam* = potom, co. *Hamilcar nono anno post, quam in Hispaniam venerat, occisus est.*

236. III. *Antequam, priusquam* (dříve než, po záporu dokud ne).

1. Věta časová, spojkami těmi uvedená, vyjadřuje děj skutečný. Pak klademe:

ind. praesentis o ději budoucím, je-li věta řídící kladná;
ind. futuri II. o ději budoucím, je-li věta řídící záporná;
ind. perfecti o ději minulém, při čemž věta řídící bývá často záporná.

Priusquam de ceteris rebus respondeo, de me pauca dicam. De Carthagine vereri non ante desinam, quam eam excisam cognovero.

Priusquam Cimbri manus cum Romanis conseruerunt, rex quidam Cimbrorum Marium ad certamen singulare provocavit.

2. Věta s *antequam, priusquam* vyjadřuje děj zamýšlený, očekávaný.

Konjunktivy praesentis a imperfecti, jako ve větách účelových; zřídka konjunktiv plusquamperfecti, jenž bývá vyvolán nepřímou závislostí: *Priusquam incipias, consulto, ubi consulueris, mature facto opus est. Caesar, priusquam se hostes ex fuga reciperent, in fines Suessionum exercitum duxit. Achaii non ante sunt ausi capessere bellum, quam Romā revertissent legati (non capessemus, priusquam reverterint).*

237. IV. Dum, donec, quoad, quamdiu.

a) *Dum haec geruntur* (zatím co se toto dálo), *Saguntum oppugnabatur.*

b) *dum, donec, quoad, quamdiu, felix* { *es* / *eris* / *eras* } *multos amicos* { *numeras,* / *numerabis,* / *numerabas;* }

dokud, pokud jsi, budeš, byl jsi šťasten atd.

c) *Epaminondas ferrum in corpore retinuit, dum (donec, quoad) Boeoti vicerunt:* ...až zvítězili, dokud nezvítězili.

d) *Puer exspectat, dum (quoad) amnis defluat:* až by, pokud by ne-

Puer exspectabat (exspectavit) } *dum (quoad) amnis deflueret.*

a) dum = zatím co, má po sobě *ind. praes.* o současnosti s *kterýmkoli* dějem jiným;

b) c) dum, donec, quoad (quamdiu) = dokud — dokud ne, až, pojí se s *indikativem;*

d) dum a *quoad* se pojí ve významu až by, dokud by ne, s *coni. praes.* a *impf.*, je-li děj věty časové zamýšlený nebo očekávaný.

a) Haec dum aguntur, Cleomenes ad litus pervēnit. Dum haec geruntur u Caesara = zatím. b) *Cato, quoad vixit, virtutum laude crevit.* c) *Deliberate, dum ego redeo* (až se vrátím, praesens položeno samostatně). *Mihi curae erit, quid agas, dum, quae egeris, sciero.* d) *Horatius Cocles impetum hostium sustinuit, quoad ceteri pontem interrumperent.*

Pozn. V nepřímé závislosti může ovšem *dum* a *quoad* (= pokud, až, dokud ne) býti spojeno i s coni. perf. a plusquamperf.: *Constat Thebas, quamdiu Epaminondas praefuerit rei publicae, caput fuisse totius Graeciae (quamdiu praefuit, fuerunt,* děje shodně). *Caesar, quoad munita hiberna cognovisset, in Gallis morari constituit (quoad cognovero, morabor).*

238. Věty podmínkové.

Vznik:

1. Souvětí podmínkové v parataxi: *cito da, bis dabis.*

2. *Si* = vlastně *sīc, c* = deiktické (ukazovací *-ce*, jako v *hicine, huncine*), doslova = tak: *si rogo, sic dicet:* tak se ptám, tak bude mluviti;

si ille non reperiebat — quis reperiet? doslova: tak onen nemohl nalézti — kdo najde? V závislosti: jestliže onen atd.

3. Konjunktiv v předvětí souvětí podmínkových je smyslem přací: *O mihi praeteritos referat si Iuppiter annos — felix sim* = tak ať mi vrátí, kéž mi vrátí, kéž by vrátil — byl bych šťasten.

V závislosti: jestliže by vrátil, byl bych šťasten.

V předvětí jsou konjunktivy vyjadřující přání splnitelné nebo nesplnitelné (srov. § 199), v závětí konjunktivy potenciálné (praes. perf.) a irreálné (impf., plusqpf.). I v předvětí může však býti v jiných případech původně coni. potentialis, hortativus a pod.

Příd. k § 237. Tacitus spojuje *donec* s konjunktivem i ve větě čistě časové: *Rhenus servat nomen et violentiam cursus, qua Germaniam praetervehitur, donec Oceano misceatur.*

Vedlejší věty *podmínkové* vyjadřují podmínku, na jejímž splnění závisí neb závisela platnost toho, co jest obsahem věty řídící; spojky: *-li*, *jestliže*, *kdyby*, v latině *sī*, záporné *nisi*, zřídka *si non*. — Věta vedlejší vyslovuje podmínku, věta hlavní její následek; podmínka jde před následkem; větě vedlejší říkáme předvětí, větě hlavní závětí, obě dohromady tvoří souvětí podmínkové.

1. *si id credis, erras:* věříš-li tomu, mýlíš se;
   si id credebas, errabas: jestliže jsi tomu věřil, mýlil jsi se;
   si id credidisti (credideras), erravisti: jestliže jsi tomu uvěřil, zmýlil jsi se;
   si id credideris (credes), errabis: uvěříš-li (budeš-li tomu věřiti), zmýlíš se.

Podmínka jest *skutečná*, následek také *skutečná: souvětí skutečnosti, reálné, indikativné*, má *indikativ* všech časů.

2. *si id credas, erres:* jestliže bys (kdybys) tomu věřil, mýlil by ses;
   si id credideris, erraveris: jestliže bys (kdybys) tomu uvěřil, zmýlil by ses.

Podmínka jest *možná* (jestliže by = dejme tomu, že by), následek také možný: *souvětí možnosti, potentiálné*, má *coni. praes.* v předvětí i v závětí o ději trvacím, *coni. perfecti* o ději jednodobém (vždy v přítomnosti).

3. *si id crederes, errares:* kdybys tomu (u-)věřil, (z-)mýlil by ses;
   si id credidisses, erravisses: kdybys tomu byl (u)-věřil, byl by ses (z-)mýlil.

Podmínka *neskutečná* (ty tomu nevěříš), následek neskutečný (ty se nemýlíš): *souvětí neskutečnosti, irreálné*, má *coni. impf.* o ději neskutečném v přítomnosti, *coni. plusqpf.* o ději neskutečném v minulosti.

Si tibi hoc accidere potuit, quid nobis fiet? Nisi id confestim feceris, ego te tradam magistratui. Si vis pacem, para bellum! Si cecidi, surgo (srov. § 212, 2). — *Caesaris facta nisi magna esse fatear, amens sim. Si quis ita fecerit, impudentem eum dixeris.* — *Nisi Alexander essem, ego vero vellem esse Diogenes. Si tacuisses, philosophus mansisses.*

Pozn. 1. a) *si id credidisti, erravisti* jsou věty shodné (srov. § 211, 2).

b) Samostatně položené praesens místo futura: *Nisi id confestim facis* (místo *feceris*), *ego te tradam magistratui.*

Pozn. 2. a) Padá-li podmínka do doby minulé, následek pak do přítomnosti, tedy nemusí býti týž čas v předvětí i v závětí: *Si id credidisti, erras, si id credidisses, errares, si id credideris, erres.*

b) Někdy však v souvětí irreálném podmínka jest vyjádřena *coni. imperfecti* a následek *coni. plusquamperfecti: Nisi consilium esset in senibus, maiores nostri summum consilium senatum non appellavissent.* Předvětí, podmínka platí pro přítomnost i pro minulost všeobecně. — *Hoc non fecissent profecto, si arbitrarentur.* Konj. imperfekta vyjadřuje současnost s dějem hlavním.

Pozn. 3. a) Někdy se podmínka představuje jako možná, následek jako jistý: *Memoria minuitur, nisi eam exerceas.*

b) V závětí irreálném bývá někdy indikativ časů minulých, vyslovuje-li se výsledek, který se již měl státi skutkem, zvláště při výrazech možnosti a nutnosti. V češtině indikativ nebo kondicionál podle § 195.

Deleri potuit exercitus, si quis aggredi ausus esset. Si verum respondere velles, haec erant dicenda. Pons sublicius paene iter hostibus dedit, nisi unus vir fuisset, Horatius Cocles.

239. Poznámky ke spojkám podmínkovým.

1. Po *si, nisi* se klade obyčejně slabší zájmeno neurčité:

si quis, si quid jestliže, kdyby (ně)kdo, (ně)co, podobně:

si qua statua jestliže, kdyby (ně)která socha, *si quod bellum, nisi qui deus;*

si quisquam jestliže, kdyby vůbec někdo;

si ulla spes jestliže, kdyby vůbec nějaká naděje;

si aliquis, aliquid o něčem důležitém: *si alicuius nominis in litteris es,* máš-li slavné jméno —

2. *Nisi* popírá celou větu, *si non* pouze jediné slovo: *Memoria minuitur, nisi eam exerceas. Aequitas tollitur omnis, si habere suum cuique non licet.* — *Nisi* po záporu = leč, leda: *Catilina nihil cogitavit nisi caedem, rapinas, incendia* neobmýšlel nic, leda = obmýšlel jen vraždění.

Nisi forte, nisi vero leda snad, kladou se obyčejně ironicky: *Nemo fere saltat sobrius, nisi forte insanit.* — *Nisi quod* leda že, *nisi si* leda-li.

Příd. k § 238. Básníci a pozdější prosaikové někdy zkracují závětí irreálná podmínková participiem futura v *-urus: Dictator de inferendo bello agitat, quieturus haud dubie, nisi ultro Etrusci arma inferrent* (srov. § 171 příd.).

3. **Si non** a **si minus** se klade: a) následuje-li věta s *at*, *certe*, *tamen*, *at certe*, *at tamen* (ne-li — toť přece); b) opakuje-li se podmínka záporným způsobem a odporuje předešlé podmínce (pakli ne); vypustíme-li sloveso, stává jen *si minus*.

Dolorem si non potuero frangere, tamen occultabo. — Si feceris, quod ostendis, magnam habebo gratiam; si minus, ignoscam tibi.

4. **Sin, sin autem** uvozují druhou podmínku kladnou, která první podmínce odporuje (pakli). *Hunc mihi timorem eripe! si verus est, ne opprimar: sin falsus, ut tandem aliquando timere desinam.*

Souvětí podmínková v závislosti.

240. Souvětí podmínkové se může státi závislým:

1. na výrazech *dicendi* a *sentiendi* — pak se stane závětí vazbou akusativu (nom.) s infinitivem;

2. na výrazech *interrogandi*, *dubitandi*, *postulandi*, *timendi* a j. — pak se stane závětí závislou otázkou nebo větou spojkovou s *ut*, *ne*, *quin* a j.

Indikativ předvětí reálného se změní v obou případech v konjunktiv podle souslednosti časů; předvětí potentiálné přizpůsobí svůj konjunktiv souslednosti časů. Předvětí irreálné podržuje své konjunktivy; často po vedlejším čase se irreálná souvětí neliší od druhých dvou vůbec a rozhoduje jen smysl.

O převádění souvětí reálného a potentiálného do závislosti platí pravidla řeči nepřímé.

I. Souvětí **reálné** v závislosti.

a) *Si id credis, erras.*

dico / *dixi* } *te errare, si id* { *credas* / *crederes*

non dubito / *non dubitavi* } *quin, si id* { *credas, erres* / *crederes, errares*

b) *Si id credidisti, erravisti* (shoda).

dico / *dixi* } *te erravisse, si id* { *credideris* / *credidisses*

non dubito / *non dubitavi* } *quin, si id* { *credideris, erraveris* / *credidisses, erravisses.*

c) *Si id credes, errabis*

dico / *dixi* } *te erraturum esse, si id* { *credas* / *crederes* (konj. zástupné).

non dubito / *non dubitavi* } *quin, si id* { *credas, erraturus sis* / *crederes, erraturus esses.*

d) *Si id credideris, errabis.*

dixo / *dixi* } *te erraturum esse, si, id* { *credideris* / *credidisses.*

non dubito / *non dubitavi* } *quin, si id* { *credideris, erraturus sis* / *credidisses, erraturus esses.*

Pozn. O vyjadřování infinitivu a coni. futuri při slovesech nemajících partic. v *-urus* a v passivu viz §§ 171, 8. 216.

II. Souvětí potentiálné v závislosti.

Souvětí toto má v závislosti buď týž tvar, jako reálné, nebo pro vyznačení možnosti lze užíti slovesa *posse.*

a) *Si id credas, erres.*

dico / *dixi* } *te errare posse, si id* { *credas* / *crederes*

non dubito / *non dubitavi* } *quin, si id* { *credas, errare possis* / *crederes, errare posses.*

b) *Si id credideris, erraveris.*

dico / *dixi* } *te errare posse,* { *si id credideris* / *si id credidisses.*

non dubito / *non dubitavi* } *quin, si id* { *credideris, errare possis* / *credidisses, errare posses.*

241. III. Souvětí irreálné v závislosti.

Předvětí zůstane vždy beze změny, pro závětí pak platí pravidla:

1. Závětí změní se ve vazbu akus. (nom.) s infinitivem.

a) Je-li v závětí určité sloveso v rodu činném a vytvořuje participium v *-urus*, tedy

a) za činný *coni. imperf.* věty nezávislé klade se v závětí v závislosti *-urum esse*;

b) za činný *coni. plusquamperf.* klade se v závětí závislém *-urum fuisse.*

Si id crederes, errares.

dico / *dixi* } *te erraturum esse, si id crederes.*

Si id credidisses, erravisses.

dico / *dixi* } *te erraturum fuisse, si id credidisses.*

Ariovistus respondit, si quid sibi a Caesare opus esset (fuisset), se ad eum venturum esse (fuisse).

b) Jiných vazeb nutno užíti, nemá-li sloveso participia v *-urus*, nebo je-li v passivu; lze však jich užíti i v případě a).

Je-li děj v závětí irreálném sice neskutečný, ale mohl by se nebo měl by se státi skutkem, klademe buď *posse, potuisse* s inf. příslušného slovesa (o možnosti), nebo *debere, debuisse* (s inf.), časování opisné trpné v infinitivu praesentis i perf. a pod. (o nutnosti).

si diligens esses, disceres = < *a) discere posses,* / *β) discere deberes,* / *tibi discendum esset* a pod.

si id crederes, vituperareris = < *a) vituperari posses,* / *β) vituperari deberes,* / *vituperandus esses* a pod.

Podobně by tomu bylo v případech spadajících do minulosti.

V závislosti:

dico / *dixi* } *si diligens esses* { *te discere posse, debere,* / *tibi discendum esse.*

dico / *dixi* } *si diligens fuisses* { *te discere potuisse, debuisse,* / *tibi discendum fuisse.*

dico / *dixi* } *si id crederes, te vituperari posse, debere,* / *te vituperandum esse.*

dico / *dixi* } *si id credidisses, te vituperari potuisse, debuisse,* / *te vituperandum fuisse.*

Senatus gratias egit, quod Camillus in magistratu esset; dictatorem dicendum eum fuisse, si privatus esset.

Pozn. Zřídka místo *coni.* { *imperfecti* / *plusquamperf.* } klademe v závětí vazbu opisnou *futurum* *esse* / *fuisse* } *ut s coni. imperf.*

Nisi eo ipso tempore nuntii de Caesaris victoria essent allati, existimabant plerique futurum fuisse, ut oppidum amitteretur.

2. Závětí irreálné se stane v závislosti **nepřímou otázkou** nebo větou **spojkovou** s *ut*, *ne*, *quin* a j.

Stane-li se závětí nepřímou otázkou nebo větou spojkovou (s *ut*, *ne*, *quin* a j.), čas konjunktivu zůstává nezměněn; jen činný konjunktiv plusquamperfekta se mění v *-urus fuerim* a *-urus fuissem*, má-li sloveso participium futuri activi, a to stává

a) v otázkách *-urus fuerim* i *fuissem* podle souslednosti časů;

b) ve větách spojkových vždy jen *-urus fuerim.*

Mějme příklady nezávislé:

Sid id crederes, errares (vituperareris).
Si id credidisses, erravisses (vituperatus esses).
Si id faceres, facti te paeniteret.
Si id fecisses, facti te paenituisset.

V závislosti:

a) *Quaeris, num,* | *si id crederes, errares.*
| *si id faceres, facti te paeniteret.*
Quaerebas, num, | *si id crederes, vituperareris.*
b) *Non dubito, quin* | *si id fecisses, facti te paenituisset.*
Non dubitabam, quin | *si id credidisses, vituperatus esses.*

a) *Quaeris, num, si id credidisses, erraturus fueris.*
Quaerebas, num, si id credidisses, erraturus fuisses.

b) *Non dubito, quin* / *Non dubitabam, quin* } *si id credidisses, erraturus fueris.*

Vereor, ne turpiter facerem, si hominem improbum defenderem. Hoc si ille repudiavisset, dubitatis, quin ei vis esset allata? Ostendis (ostendisti), qualis tu, si ita forte accidisset, fueris (fuisses) illo tempore consul futurus. Quis dubitat (dubitabat), quin, si Saguntinis obsessis impigre tulissemus opem, totum in Hispaniam aversuri bellum fuerimus.

Ovšem i v těchto případech lze užíti v závětí o ději možném vazby opisné se slovesem *posse*, při ději nutném pak *debere*, časování opis. trpného a pod.

Quaeris / *quaerebas* } *num, si id crederes* { *errare* / *vituperari* } *posses, vituperandus esses.*

non dubito / *non dubitavi* } *quin, si id crederes* { *errare* / *vituperari* } *posses, vituperandus esses.*

Quaeris / *quaerebas* } *num, si id credidisses* { *errare, vituperari potueris, vituperandus fueris.* / *errare, vituperari potuisses, vituperandus fuisses.*

non dubito / *non dubitavi* } *quin, si id credidisses* { *errare* / *vituperari* } *potueris, vituperandus fueris.*

Non dubium est, quin deleri potuerit exercitus, si quis aggredi ausus esset. Res suā sponte scelerata et nefaria est, ut, etiamsi lex non esset, magnopere vitanda fuerit.

242. Věty podmínkové přací vyslovují kromě podmínky:

a) přání splnitelné nebo nesplnitelné: konj. vět přacích;

b) účel jednání; konjunktiv praesentu a imperfekta.

Spojky v latině: *dum, modo, dummodo;* v češtině: jen když (by), jen ať, jen aby. Záporka *nē*.

a) *Oderint, dum metuant. Summas laudes meruerunt Athenienses, dummodo ne leves fuissent. — b) Multi honesta neglegunt, dummodo potentiam consequantur. Rex pollicitus est omnia se facturum, modo ne cogeretur corpus suum dedere.*

Pozn. *Nēdum (nē)* ať nedím, aby, s coni.: *Vix in ipsis tectis frigus vitatur, nedum in mari sit facile abesse ab iniuria temporis.*

243. Věty přípustkové.

Vznik: Parataxe: *Omnia possideat, non possidet aëra Minos* (§ 200, dod.).

Přidáme-li *ut, licet* ke slovesu určitému, stojí takové věty na rozhraní mezi větami přípustkovými hlavními a vedlejšími.

Přidáme-li *quamvis*, stanou se vedlejšími.

quamquam je zdvojené vztažné *quam* = ať v jakémkoli ohledu;
quamvis = *quam vis*, jak jen chceš.

O *cum* srov. § 234; *etsi, etiamsi* a pod. jsou podmínkové *si* s *et, etiam*, jako čes. i jestliže, také kdyby a pod.

Věty *přípustkové* vyjadřují přípustku ,t. j. příčinu skutečnou nebo možnou, jejíž následek očekávaný v daném případě se nedostavil; spojky: *ač, ačkoli, třeba (i, by), byť (byť i), i jestliže, i kdyby* a j., v latině *quamquam, quamvis, etsi, tametsi, etiamsi, cum.* Ve větě řídící bývá *přece, tamen.*

a) *quamquam, etsi, tametsi, etiamsi* { *potes, poteras, vincere potuisti, (potueras), poteris* } *tamen* { *cedis, cedebas, cessisti, cedes* } *sodali.*

Spojky *quamquam, etsi, tametsi, etiamsi* pojí se s *indikativem* všech časů o ději skutečném.

b) *etiamsi vincere* { *possim, potuerim* } *tamen cedo sodali*

byť i bych mohl, byť i bych byl mohl } zvítěziti, přece ustupuji druhovi

etiamsi vincere { *possem, potuissem* } *tamen* { *cederem, cessissem* } *sodali.*

i kdybych { mohl, byl mohl } zvítěziti, přece { bych, byl bych } ustoupil druhovi.

etiamsi se spojuje také s konjunktivem praes. a perf. o ději *možném*, impf. a plusqpf. o ději *neskutečném* podle pravidel, platných pro věty *podmínkové.*

c) *vincere cum, quamvis* { *possim, potuerim* } *tamen* { *cedo, cedam* } *sodali.*

vincere cum, quamvis { *possem, potuissem* } *tamen* { *cedebam, cessi* } *sodali.*

Cum a *quamvis* (ač, byť i) se pojí jako spojky přípustkové s *konjunktivem* podle *souslednosti časů.*

Quamquam Aristides excellebat abstinentiā, tamen exsilio decem annorum multatus est. Tametsi a duce et a fortuna deserebantur, tamen omnem spem salutis in virtute ponebant. Quod crebro videmus, non miramur, etiamsi, cur fiat, nescimus. Haec si tecum patria loquatur, nonne impetrare debeat, etiamsi vim adhibere non possit. Iniuriam etiamsi ulcisci possem, tamen ignoscere mallem. Illa quamvis ridicula essent, tamen mihi risum non moverunt. Phocion fuit perpetuo pauper, cum divitissimus esse posset (když, ač).

Pozn. 1. S *cum concessivum* jest úzce příbuzné *cum adversativum*, když = kdežto:

Solus homo particeps est rationis, cum cetera omnia sint expertia.

Pozn. 2. U básníků a pozdějších prosaiků *quamquam* mívá konjunktiv, *quamvis* indikativ.

Pozn. 3. *Quamquam* klademe někdy na počátku věty hlavní, když chceme řeč přerušiti nebo opraviti (t. zv. *quamquam correctivum*). *Quamquam quid loquor?* = Než nač (to) mluvím?

Pozn. 4. *Quamvis* při adjektivech stupňuje: *quamvis diligens sis* = ať jsi sebepilnější.

Věty přirovnávací.

244. Věty přirovnávací jsou vedlejší věty příslovečné, v nichž způsob a míra jsou vyjádřeny přirovnáním.

Jsou 1. prosté, 2. podmínkové.

1. Přirovnávací věty prosté vyjadřují přirovnání skutečné, mají způsoby vět oznamovacích, obyčejně indikativ.

a) Bývají uvozovány vztažnými zájmeny a příslovci, j. jak, jaký, čím, kolik; ve větě řídící bývá tak, takový, tím, tolik. Tím vznikají dvojice zájmen a příslovcí **souvztažných** *(correlativa)*. Tyto přirovnávací věty mají formu vět vztažných.

Korrelativa přirovnávací v latině jsou tato:

ut — ita, sic, adeo jak — tak,	*quot — tot* kolik — tolik,
cum — tum „ „	*quo — eo* čím — tím
quam — tam „ „	*quanto — tanto* čím (více) tím (více)
quantus — tantus jak veliký — tak veliký	*quotiens — totiens* kolikrát — tolikrát
qualis — talis jaký — takový	a j. v.

Pamatuj: *non tam — quam* = ne tak — jako (spíše);
non minus — quam = ne méně než, právě tak — jako;
magis quam = spíše než.

Ut sementem feceris, ita metes. In Miltiade erat cum summa humanitas, tum mira comitas. Demosthenes in dicendo non tam dicax fuit, quam facetus. Quot capita, tot sententiae. Patria hominibus non minus esse cara debet quam liberi.

Pozn. 1. Příslovce *tam* vytýká stupeň vlastnosti, *ita* způsob.

Pozn. 2. *Ut quisque est doctissimus, ita est modestissimus = quo quisque est doctior, eo est modestior = doctissimus quisque modestissimus est.* Česky: Čím kdo jest učenější, tím jest skromnější, učení lidé bývají skromní.

Pozn. 3. *Ut* mívá i význam omezovací s vedlejším významem odůvodňovacím: *Caesar, ut erat clemens, hostes conservavit.*

Pozn. 4. *Ut, velut* = jako na př. *Multi gloriose mortui sunt, ut Epaminondas (sine gemitu vitam cum sanguine effluere sensit).*

Pozn. 5. *Ut — ita (sic)* při protivách = jako — tak přece, sice — ale: *Pausanias, ut virtutibus eluxit, ita vitiis est obrutus.*

b) Po výrazech **srovnávacích** mívají věty přirovnávací spojku **než** = = *quam: Melior est certa pax quam incerta victoria. Accipere quam facere iniuriam praestat.*

Pozn. *Quam* při superlativu **zmocňuje** = **co**: *Caesar, quam maximis itineribus potuit, in Galliam contendit.*

c) Po výrazech **podobnosti, rovnosti** a jich **opaku** ve větě **srovnávací** částice **jako, než** = *ac, atque.* Výrazy ty jsou *similis, par, idem, contrarius, alius; similiter, aliter, aeque, perinde, proinde* (právě tak), *secus* (jinak) a pod.

Po *idem* bývá též věta relativní; po záporném *alius* bývá i *nisi* (leč): *nemo alius (nihil aliud) nisi* = nikdo jiný (nic jiného) leč, než.

Virtus eadem in homine est, ac (= quae) in deo. Aliter de nobis ac de aliis iudicamus. Omnia fere contra, ac dixisti, evenerunt.

2. V poměr **přirovnávací** mohou býti uvedeny i věty **podmínkové**; srovnání jest pak jen **myšlené**.

Spojky: v češtině **jakoby**; v latině *quasi, tamquam, ut si, velut si, tamquam si, proinde ac si* (právě tak, jako by) s **konjunktivem** podle souslednosti časů.

Quid ego his testibus utor, quasi res dubia aut obscura sit? Cimbri in acie exsultabant, tamquam gloriose et feliciter vitā excessuri essent, lamentabantur in morbo, quasi turpiter perituri essent. Populus ad Alcibiadis triremem confluxit, proinde ac si solus venisset.

Pozn. 1. *Ut, velut, tamquam, quasi* bývá i ve **zkrácených** větách přirovnávacích. *Rex velut spectator pugnae in litore mansit* = jako divák, jako by byl divákem = *velut si spectator esset.*

Pozn. 2. Ve větách přirovnávacích **vložených** klademe čas **samostatně**: *Aduatuci, ut supra diximus, domum reverterunt.*

245. Věty vztažné.

Věty vztažné vznikly z vět **tázacích**, jako zájmena a příslovce vztažná jsou původem tázací.

Remi prope Caesarem castra posuerunt, quae castra milia passuum octo in longitudinem patebant. Vlastně: *quae castra?* jaký tábor? Odpověď: *(castra) patebant.*

Věty vztažné bývají uvozovány a spojovány s větou řídící vztažnými zájmeny a příslovci; nejsou zvláštním druhem vět svým obsahem, nýbrž jen připojením k větě řídící (formou).

A. Věty vztažné mají **indikativ**, mají-li smysl indikativní věty oznamovací, zvláště jsou-li uvozeny relativy významu zobecňujícího:

Res loquitur ipsa, quae semper valet plurimum. Quidquid id est, timeo Danaos et (= etiam) dona ferentes.

Pozn. O samostatném kladení časů ve větách vztažných viz § 219.

B. Věty vztažné mají **konjunktiv.**

1. Ve větách vztažných bývají konjunktivy vět hlavních potentiálné (deliberativné), irreálné, přací a rozkazovací.

Difficultas nascitur, quam nemo negaverit. Bellum gerunt, quod vitavissent, si potuissent. Cives relinquo, qui semper sint beati.

2. Konjunktivy cizího mínění (nepřímé závislosti):

Caesar ab Helvetiis poposcit servos, qui ad eos perfugissent. Helvetii comparare constituerunt, quae ad proficiscendum pertinerent (srov. §§ 218 a 220, 2.).

246. Věty vztažné zástupné.

1. *senex serit arbores, quae (= ut eae) alteri saeculo prosint;*
missi sunt delecti cum Loenida, qui (= ut ii) Thermopylas occuparent.

2. *Secutae sunt (tantae) tempestates, quae (= ut eae) pontem interrumperent:* takové, které = takové, že;
non sum, is qui (= ut ego) mentiar: ten, takový, abych lhal,
sunt (tales homines), qui (= ut ii) dicant:
jsou (takoví lidé), kteří tvrdí = někteří lidé tvrdí;
digni sumus, qui (= ut nos) laudemur: abychom byli chváleni, chvály;
facere non possum, quin te laudem = nemohu učiniti, abych tě nechválil, musím tě chváliti; proti tomu
facere non possum, ut (abych) *te laudem* = nemohu tě chváliti.

3. *Magna est vis veritatis, quae (= quod ea) se per se ipsa defendat:* jež = protože.

4. *Qui (= si quis) hoc dicit, errat* (kdo tvrdí, mýlí se); pod.
Qui (= si quis) hoc dicat, erret.
Qui (= si quis) hoc diceret, erraret atd.
5. *Ego, qui leviter litteras Graecas attigissem* (já, jenž = já, ačkoli), *tamen Athenis cum viris doctissimis disputavi.*

1. Věty vztažné zastupují větu účelovou, mají vazbu vět účelových, ale místo spojky mají zájmeno nebo příslovce vztažné: *qui = ut is, ego, tu, nos, vos, quae = ut ea, ubi = ut ibi, unde = ut inde;* překládáme je jako věty účelové, nikoli: který by, kterého by, kde by, odkud by; věty vztažné účelové (relativně finálné).

2. Věty vztažné zastupují věty účinkové, mají konjunktiv *těchto vět: qui = ut is* atd., jako u předešlých; kladou se i po *dignus, indignus, aptus, idoneus (sum)*, dále ve spojení *sunt (erant), qui...;* všimni si dobře rozdílu mezi *facere non possum, quin* (dva zápory dají větu kladnou) a *facere non possum, ut* (smysl záporný); *quin* v uvedené vazbě = *qui non, ut non;* věty relativně konsekutivní, vztažně výsledkové.

3. Věty vztažné zastupují věty důvodové (věty relativně kausální), *qui = quod is, ego, tu, nos, vos*, protože; překládáme je jako věty čistě důvodové nebo vztažné, jak se hodí.

4. Věty vztažné zastupují věty podmínkové (věty relativně kondicionální). Mají indikativ nebo konjunktiv podle rázu věty podmínkové.

5. Věty vztažné zastupují věty přípustkové (relativně koncesivní): *qui = quamvis (cum) ego, tu, is, nos, vos* a pod. Konjunktiv podle souslednosti časů.

Pozn. 1. Věty vztažné-výsledkové bývají často po neurčitých výrazech, zvláště záporných, jako jsou:
sunt qui, exsistunt, qui dicant } jsou, vyskytují, najdou se lidé,
inveniuntur, reperiuntur, qui dicant } kteří tvrdí = někteří lidé tvrdí;
nemo erat, qui diceret nebylo nikoho, kdo by byl řekl = nikdo nemohl říci, neříkal;
nihil erat, quod dicere possem nebylo ničeho, co bych byl mohl říci = nic jsem nemohl říci;
quis est, qui dicat
quis erat, qui diceret } kdo může(mohl) říci a pod.

Pozn. 2. Věta relativně konsekutivní bývá i po komparativě s *quam: Maior sum, quam cui (= ut mihi) possit fortuna nocere.*

Pozn. 3. Věty relativně-konsekutivní jdou i po výrazech *est quod, non est quod, habeo, non (nihil) habeo quod* a pod.: *est (habeo) quod doleam* jest (mám) něco (takového), nad čím bych cítil bolest, abych se pro to rmoutil, že proto (nad tím) se rmoutím; v témž významu bývá i věta nepřímo tázací, uvozená *cur, quare: est, quod (cur) tibi gratuler* mám k čemu (proč) ti blahopřáti.

Nihil habeo, quod incusem senectutem (z čeho bych vinil). *Est, quod tibi gratuler. Causa nulla est, cur mentiar* (nemám příčiny lháti).

Pozn. 4. Příčinnost ve větě relativně-kausální se zesiluje částicemi *ut, utpote, quippe, praesertim: Magna pars Fidenatium, ut (utpote, quippe) qui colonis Romanis additi essent, Latine sciebant.*

Artaxerxes Themistocli Lampsacum donavit, unde (= ut inde) vinum sumeret. — Is erat annus, quo ei per leges consulem fieri liceret. Sunt, qui censeant animum cum corpore unā interire. Nullus est dolor, quem (= ut, eum) longinquitas temporis non minuat. Mihi Laelii persona idonea visa est, quae (aby) *de amicitia diceret. — O fortunate adulescens, qui* (jenž, poněvadž) *tuae virtutis Homerum praeconem inveneris. — Qui (si quis) pulchritudinem caeli videat, nonne cogatur confiteri deos esse. — Ita nos, qui* (kteří, ač) *in maxima celebritate quondam vixerimus, nunc saepe soli sumus.*

247. Zvláštnosti vět a zájmen vztažných.

1. Relativum spojovací. Zájmeno (příslovce) vztažné uvozuje často větu hlavní, aby ji úže spojilo s předešlou; *qui = et is, sed is, is autem, is enim, is igitur. Themistocles a patre exheredatus est; quae contumelia eum non fregit, sed erexit (quae = sed ea, ea autem). Unus Sulla victoriam diutius tenuit, quem imitaturus non sum* (a toho, toho však).

Pamatuj: *quo facto* potom,
quā re cognitā, auditā po té zprávě, na tu zprávu,
quodsi jestliže (jestliže by, kdyby) tedy, jestliže (jestliže by, kdyby) však.

Pozn. Větu vztažnou lze česky vyjádřiti stručně jménem podstatným nebo přídavným:
quae gesta sunt události, *quod voluit* přání,
quae ad bellum pertinent válečné přípravy,
vitia, quae commemoravi uvedené chyby,
loca, quae circa sunt okolní krajiny a pod.

2. Zájmeno *qui*, zvláště opírá-li se o *quidem*, vedle toho často *quod* (= pokud, pokud aspoň) má význam omezovací. V těchto větách omezovacích klademe konjunktiv samostatně. — *Aristides unus post hominum memoriam, quem quidem nos audierimus, cognomine Iustus est*

appellatus. Non venerat, quod sciam (audiverim, meminerim). — Ale při *quantum* (pokud) bývá ve větách omezovacích indikativ: *quantum scio, quantum in me est* (co na mně jest).

3. Jméno, na něž se relativum vztahuje, převádí se někdy v latině do věty vztažné, při čemž často mění pád i svou platnost ve větě; v českém překladu nutno je vyjmouti z věty vztažné: *Novi, quā viā ad felicitatem perveniatur (= viam, quā). Quam quisque norit artem, in eā se exerceat = exerceat se quisque in ea arte, quam norit.*

4. *Inversio.* Ve vztažném souvětí bývá věta vztažná obyčejně před větou, v níž jest zájmeno ukazovací; česky jest někdy nutno pořádek vět nebo aspoň zájmen obrátiti; jméno, k němuž se vztažná věta vztahuje, nutno vždy v češtině dáti bezprostředně před vztažnou větu: *Xerxes, quā sex mensibus iter fecerat, eādem minus diebus triginta in Asiam revertit* (X. se vrátil za méně než 30 dní do Asie touž cestou, kterou přitáhl za šest měsíců.) *Quā nocte Alexander Magnus natus est, eādem Dianae Ephesiae templum deflagravit.* (A. V. se narodil téže noci, kdy...).

5. Substantivum, na něž se zájmeno vztažné připojuje, bývá položeno do věty vztažné, při čemž někdy mění svůj význam ve větě:

a) Do věty vztažné se vkládá předmět sloves sentiendi a dicendi: *Novi, quā viā (= novi viam, quā) ad felicitatem perveniatur.*

b) Dále to bývá, stojí-li věta vztažná před větou hlavní: *Quam quisque norit artem, in hac se exerceat* (každý ať se zabývá tím uměním, které zná); srov. odst. 4.

c) Je-li jméno, na něž se relativum vztahuje, substantivním přívlastkem jména jiného (vlastního) ve větě hlavní: *Amanus Syriam a Cilicia dividit, qui mons erat hostium plenus* (Syrii odděluje od K. pohoří Amanus, které...).

d) Superlativ se přesmykuje do věty vztažné: *Themistocles servum, quem habuit fidelissimum, ad regem misit* (poslal nejvěrnějšího otroka, kterého měl).

e) Ve výrazech *quae est tua clementia, quā es clementiā* a pod. (podle tvé laskavosti, protože jsi laskav). *Caesar, quā erat clementiā, hostibus pepercit.*

6. Neutrum *quod* bývá nahrazováno delším *id quod*, vztahuje-li se k celé myšlence (*id* nepřekládej!): *Lacedaemonii Agim regem, id quod antea apud eos numquam acciderat, necaverunt;* srov. § 111, 5c).

Pozn. Podstatné jméno, na něž se relativum vztahuje, bývá opakováno i ve větě relativní pro srozumitelnost a pro důraz: *Erant omnino itinera duo, quibus itineribus exire possent.*

7. V latině se někdy náměstkou vztažnou připojují k větě hlavní vlastně věty dvě, věta relativní a jiná věta podřízená: věta podřízená se vkládá někdy do věty vztažné hned po náměstce. V češtině nutno často překládati volněji.

Noli adversus me eos velle ducere, cum quibus ne contra te arma feram, Italiam reliqui = nevoď proti mně těch, s kterými jsem nechtěl proti tobě bojovati a proto jsem opustil Italii. *Nemō adest, quo consolante doleam* (kdo by mne potěšil v mém bolu).

8. Latina nerada činí vedlejší větu závislou přímo na substantivu; spojení zprostředkuje ponejvíce věta vztažná (participium) nebo se užije vazby volnější:

pověst, že Romulus založil Řím = *fabula, quae narrat Romulum Romam condidisse;*

domněnka, že jsi odcestoval = *opinio, quā profectus esse videris* a pod.

Řeč nepřímá.

248. Uvádíme-li něčí slova v témže znění, jak byla proslovena, nebo jen myšlena, nazýváme tento způsob vyjadřování řečí přímou *(oratio recta)*. Sloveso uvozovací věty řídící stojí obyčejně před řečí přímou, jen někdy se do ní vkládá:

Scipio dixit: „Ades animo et omitte timorem!“
„Ades,“ inquit Scipio, „ animo et omitte timorem.“

Učiníme-li však něčí slova závislými na výrazech *sentiendi, dicendi, interrogandi* nebo *postulandi*, vzniká řeč nepřímá *(oratio obliqua)*. Věty nepřímo vyjádřené mohou býti ojedinělé, zhusta však zveme řečí nepřímou delší projev nepřímo vyslovený.

Hlavní pravidla řeči nepřímé:

A. Věty hlavní:

1. Věty vypovídací české v řeči nepřímé uvádíme spojkou že, kterou lze někdy nahraditi vloženým prý; v latině je vyjadřujeme vazbou akusativu (nomin.) s infinitivem.

Ariovistus dixit: Hoc est ius belli — hoc esse ius belli.

Pozn. Někdy se věta vypovídací připojuje k předešlé formou věty vztažné za účelem užšího spojení. Takové věty také vyjadřujeme akus. s infinitivem: *Themistocles dixit Atheniensium urbem ut propugnaculum oppositam esse barbaris, apud quam (= et apud eam) iam bis classes regias fecisse naufragium).*

2. Věty rozkazovací a přací uvádí v češtině v řeči nepřímé ať, aby; v latině se vyjadřují konjunktivem (praes. a imperf.), jenž se někdy opírá o *ut*, jindy jest prostý; záporka *nē*.

Senatus decrevit, darent operam (= viderent) consules, ne quid detrimenti res publica caperet. Caesar ab Ariovisto postulavit, ne milites Rhenum traduceret (noli traducere!).

Pozn. Po *iubeo, veto* a některých jiných slovesech rozkazu a přání bývá v řeči nepřímé vazba infinitivní.

3. Věty tázací stanou se v řeči nepřímé otázkami závislými.

Ariovistus Caesarem interrogavit: Quid in Gallia vis, cur venis?
Ar. C—em interrogavit, quid in Gallia vellet, cur veniret?

Otázky řečnické jsou smyslem vlastně věty vypovídací, proto se vyjadřují akusativem s infinitivem. *Caesar respondit: Num recentium iniuriarum oblivisci possum? — Caesar respondit, num se recentium iniuriarum oblivisci posse?*

B. Věty vedlejší:

1. Indikativní věty vedlejší dostanou v nepřímé řeči konjunktiv podle souslednosti časů; indikativ podržují jen tehdy, vyjadřuje-li okolnost méně významnou; srov. § 218, pozn. 2.

2. Konjunktivní věty vedlejší upraví svůj konjunktiv podle souslednosti časů.

Protože sloveso uvozující nepřímou řeč obyčejně jest v čase minulém, bývají v řeči nepřímé nejčastěji konjunktivy imperf., plusquamperf. a *-urus essem*. Někdy po praesentu historickém střídají se časy konjunktivů obvyklé po časech vedlejších i hlavních.

Konjunktivy praesentu a perfekta stávají v řeči nepřímé po čase vedlejším v těchto případech:

a) ve větách žádacích,

b) ve větách majících platnost obecnou,

c) v předvětí souvětí podmínkových, aby se rozeznalo souvětí reálné a potentiálné od irreálného,

d) ve větách účinkových, jež mají *coni. perfecti.*

a) *Marcius respondit... Si quid ab senatu petere vellent, ab armis discedant, Romam supplices proficiscantur.* — b) *Caesar respondit... Consuesse deos, quos pro scelere eorum ulcisci velint, his secundiores interdum res concedere.* — c) *Ariovistus respondit... Si quid ipsi ab Caesare opus esset, sese ad eum venturum fuisse; si quid ille se velit, illum ad se venire oportere* (nezávisle: *Si quid mihi opus esset, ego ad te venissem; si quid tu me vis, oportet...*). — d) *P. Scipio Nasica orationem habuit... P. Africanum tantum paternas superavisse laudes, ut fidem fecerit stirpe divina se satum esse.*

C. Zájmeno zvratné místo zájmena osobního a přivlastňovacího 3. osoby (bez významu zvratného) při vztahu k podmětu věty řídící klademe:

ve vazbě akusativu s infinitivem,
v nepřímých otázkách,
ve větách účelových, přísloveč. i podstatných,
ve větách s konjunktivy cizího mínění a
nepřímé závislosti, v řeči nepřímé pak vůbec.

Pozn. 1. Někdy by se měla klásti v téže větě dvě zájmena zvratná, z nichž jedno se vztahuje na podmět téže věty v osobě třetí (vztah gramatický), druhé na podmět věty řídící (vztah logický); o vztahu logickém někdy v tom případě bývá *ipse: Ariovistus Caesari respondit neminem secum sine sua pernicie contendisse. Caesar milites incusavit, cur de sua (militum) virtute aut de ipsius (Caesaris) diligentiā desperarent. Ipse* vůbec zastupuje nominativ zájmena zvratného; na druhou osobu ukazují *is* a *ille.*

Ariovistus Caesari respondet:

Si ego tibi non praescribo,
quemadmodum tuo iure utaris,
non oportet me a te in meo
iure impediri.

Si ipse illi non praescriberet,
quemadmodum suo iure uteretur,
non oportere sese ab illo
in suo iure impediri.

Pozn. 2. U historiků v dlouhých řečech nepřímých, závislých na čase vedlejším, bývají v celých odstavcích konjunktivy praes. a perfecti; srov. Caes. Bell. Gall. I. 31 (řeč Diviciakova) a I. 44 (řeč Ariovistova).

Přídavek stilistický,

obsahující stilistické poznámky, jež nebylo možno dříve zařaditi:

249. 1. Substantiva, adjektiva, slovesa.

a) Abstrakta někdy klademe ve smyslu hromadném místo jmen konkretních v plurále, označujeme-li stavy a druhy lidí:

iuventus = *iuvenes*
coniuratio = *coniurati*
posteritas = *posteri*
nobilitas = *nobiles*
levis armatura = lehkooděnci
servitia = otroci *(servi)*.

b) Latinská abstrakta mají někdy význam podmětný i předmětný, t. j. značí činnost samu i smysl, cit, zálibu pro ni.

cogitatio přemýšlení, myšlenka;
fides víra, hodnověrnost;
gratia přízeň, obliba;
honestas čest, smysl pro čest, počestnost;
humanitas lidství, ušlechtilost, vzdělanost (humanita);
libertas svoboda, smysl pro svobodu, láska k svobodě;
officium povinnost, služba, svědomitost;
pudor stud, smysl pro čest, mravnost;
scelus zločin, zločinnost zlotřilost;
simulatio přetváření, přetvářka, záminka;
veritas pravda, pravdivost, pravdomluvnost, cit pro pravdu;
vita život, žití, způsob života, povolání životní.

Některá, jako *cogitatio*, *scelus*, *simulatio*, značí jak jednotlivý případ, tak i trvalou vlastnost — zločin, zločinnost a pod.

c) Jména osobní (národů) klademe někdy místo jmen věcných (zemí): *in Persas*, *per Samnites*, *per Sequanos proficisci*.

d) V latině klademe často jména věcná, označující tělo a jeho části, duši a její stránky i snahy tam, kde v češtině se spokojíme jednoduchým jménem osobním (věcným) zastoupeným někdy zájmenem zvratným:

animum mutare měniti se
animum reficere zotaviti se
animos (studia) civium conciliare získati si občany
copias iungere cum aliquo spojiti se
corpus lavare koupati se
favere rebus alicuius přáti někomu
iter a flumine avertere odchýliti se od řeky
pedem referre couvati
liber ad nostram memoriam mansit kniha se nám zachovala.

Mluví-li se o více osobách, užijeme často plurálu:

animos addere militibus vojíny povzbuditi
militum animos confirmare vojíny vzmužiti
milites corpora lavant vojínové se myjí *terga vertere* dáti se na útěk,
ale vždy: *milites animo non deficiunt* (neklesají na mysli), *nudo corpore pugnant.*

250. 2. Hendiadys.

a) Řeckým slovem tím vyznačujeme, že jeden pojem vyjadřujeme dvěma samostatnými výrazy, tvořícími jeho části. Místo dvou latinských substantiv spojených *et, ac, atque* klademe v češtině často substantivum s přívlastkem.

clamor et concursus hlučný sběh,
fides atque amicitia věrné přátelství,
furor et ira šílený hněv,
monumenta et litterae písemné památky,
opera atque artificia umělecká díla,
ratio atque ordo rozumný pořádek,
scelus et audacia odvážný zločin,
severitas atque disciplina přísná kázeň,
societas et conubium vzájemné právo snubní,
spectator et testis očitý svědek,
vi et armis brannou silou;

b) Hendiadys je možné i ve spojení dvou adjektiv: *saucii et miseri* ranami posetí ubožáci, *homo turbulentus et audacissimus* velmi smělý buřič, *paratus et instructus* výborně připraven.

c) I při slovesech v latině jest oblíbena hendiadys, spojení dvou souznačných sloves k zesílení významu: v češtině bývá jednoduché sloveso s příslovcem; *fundere atque fugare* na hlavu poraziti, *orare atque obsecrare* snažně prositi, *pellere atque fugare* nadobro zahnati, *populari atque vexare* úplně zpustošiti, *poscere et flagitare* důrazně žádati.

251. 3. a) Klasická latina měla poměrně malý poklad slovní; proto adjektiva jako *magnus, summus, gravis* jsou mnohoznačná:

magnus *clamor* silný pokřik
magnā voce hlasitě
magna res důležitá, závažná věc
magnum iter dlouhý pochod,
pod. *tanta res* tak znamenitá věc aj.
gravis *poena* přísný trest
gravissimae contumeliae nejhorší potupy;

magnum praemium skvělá, znamenitá odměna
desiderium vřelá touha,
„ *argumentum* pádný důvod,
magnus dolor hluboký bol
summus labor velmi těžká práce
summus cruciatus nejhroznější,
summa spes jistá, nejjistější,
summa laus, pietas, benignitas jistá, velká, největší.

b) Jindy česká adjektiva prostá i složená vyjadřujeme v latině substantivem s přívlastkem *plenus, expers, inops, vacuus* a pod.

oratio plena fidei řeč hodnověrná,
oratio plena audaciae řeč, smělá odvážná,
oratio plena sapientiae řeč moudrá,
consilium plenum sceleris záměr zločinný,
rationis expers (člověk) omezený,
curis vacuus bezstarostný a pod.

252. Pořádek slov a vět.

I. Pořádek slov ve větě.

1. Pravidelný pořádek slov ve větě hlavní v latině by měl býti ten, že na prvé místo by byl položen podmět se svými výrazy rozvíjejícími, na druhé přísudek, při čemž však v latině členy rozvíjející holý přísudek by šly před ním. Ve větě vedlejší platí pravidlo totéž, jenže na první místo přichází spojka, částice tázací nebo vztažná.

2. Často však jest třeba s důrazem (zvl. při protivách) vytknouti některý člen věty; pak jej klademe na první nebo na poslední místo ve větě. Jindy se mění pravidelný pořádek pro zřetelnost, rhytmus větný a libozvuk.

Apud Helvetios longe nobilissimus fuit et ditissimus Orgetorix. Consueverunt di immortales malis interdum diuturniorem impunitatem concedere. Iam vero virtuti Cn. Pompei quae potest oratio par inveniri?

3. V latině jest oblíbené tak zv. hyperbaton *(traiectio verborum)*, přesmyknutí slov; záleží v tom, že mezi slova těsně k sobě patřící se vsunou slova jiná: *Brevis a natura vita nobis data est. Si quid est in me ingenii. Tum est Cato locutus.*

Pozn. O postavení přívlastku viz § 112. O tak zv. relativu spojovacím viz § 247, 1.

II. Pořádek vět.

1. Vyplývá-li věta hlavní obsahem svým z věty vedlejší, má býti tato napřed: vedlejší věty časové, důvodové, podmínkové, přípustkové, srovnávací.

Vyplývá-li obsahově věta vedlejší z hlavní, má býti vedlejší na druhém místě: věty nepřímo tázací, vztažné, účelové a účinkové.

Živá řeč (ani spisovná) se tím (z důvodů uvedených I. 2) však neřídí.

2. a) Mají-li věta vedlejší spojková a věta řídící společný podmět nebo předmět, klademe jej v čelo souvětí: *Hostes cum sibi delegissent campum, hunc insidiis circumdederunt. Alcibiadem ut barbari incendium effugisse viderunt, telis eminus missis interfecerunt.*

b) Podobně jest tomu, je-li podmět věty hlavní předmětem věty vedlejší a naopak: *Caesar, cum ei (= Caesari cum) nuntiatum esset Helvetios per provinciam iter facere conari, maturat ab urbe proficisci. Lycurgum, cum templum Appollinis intravisset, Pythia his verbis allocuta est...*

3. Dvě neb i více vět vedlejších na sobě závislých připojujeme v latině někdy k větě hlavní zájmenem vztažným, v češtině však užijeme zájmena ukazovacího nebo osobního, jež vložíme až do věty vedlejší: *Sophoclem ceteris praefero, quem tu quanti faciam scis* (a ty dobře víš, jak si ho vážím). *Omnia offeruntur Caesari, quae ille amentissimus fuerit, nisi acceperit* (a on by byl velmi pošetilý, jestliže by nepřijal = což on jistě přijme, není-li...).

4. Krátká věta hlavní se někdy vkládá do věty vedlejší: *Orator, metuo, ne languescat senectute.*

5. Latina ráda klade dvě věty vedlejší před větu hlavní, v češtině jednu nebo obě dáme za ni: *Qualis esset natura montis, qui cognoscerent, Caesar misit.*

6. Latina si libuje v hromadění vět podřízených, jež se střídají s vazbami infinitivními nebo participálními: *Galli multis vulneribus acceptis, nullā munitione perruptā, cum lux appeteret, veriti, ne circumvenirentur, se ad suos receperunt;* přeložme asi takto: „Gallové utrpěli mnoho ztrát a přece nikde opevnění neprorazili; když nastával úsvit, uchýlili se zpět ke svým, bojíce se zaskočení.“

Přídavek metrický.

Základní pojmy rhytmické.

253. 1. Báseň se liší od prosy:

a) podstatně mluvou básnickou, obraznou, jejími figurami a tropy;

b) formálně řečí vázanou, rhytmickou, určitým pořádkem slov, jehož prosa *(oratio proversa)*, řeč nevázaná, v té míře nemá.

2. Rhytmus jest rozčlenění doby, v níž se děje nějaký smysly vnímatelný pohyb, v menší oddíly, podle určitého, snadno znatelného pořádku.

Rhytmus se jeví vždy na nějaké látce. Látkou tou v umění jest buď řeč, tóny nebo taneční pohyby.

V řeči rhytmus se jeví v pravidelném střídání slabik přízvučných a nepřízvučných nebo dlouhých a krátkých. První druh rhytmu slove přízvučný a jest obvyklý v jazycích moderních; druhý jest časoměrný a jest obvyklý v staré řečtině i v latině.

3. Mírou rhytmu časoměrného jest doba potřebná k vyslovení slabiky krátké; zve se mora a značí se ◡. O slabikách dlouhých, krátkých i obojetných viz § 5. K tomu pamatuj:

Slabika obojetná vzniká také v tom (řídkém) případě, že se slovo končí samohláskou a příští slovo se začíná dvěma souhláskami; koncová slabika slova předešlého někdy jest dlouhá

egregia stirps: — ◡◡, — —,

jindy krátká: *saepe stilum vertens:* — ◡◡, — —, —

4. Slabiky řadíme ve stopy. Stopa (*pes*, takt) jest skupina slabik (správněji řečeno dob základních), spojených v celek jedním přízvukem rhytmickým *(ictus)*.

5. Rhytmický přízvuk jest důraz, který klademe na slabiky pravidelně (nemusí to býtivšak vždy stejně) od sebe vzdálené. Značkou jeho jest ´.

6. Nejdůležitější a nejčastější stopy jsou:

daktyl ´ ◡◡, zástupcem bývá spondej ´ —

anapest ◡◡ ´, zástupcem bývá spondej — ´

trochej ´ ◡, *iamb* ◡ ´

Přízvukem rhytmickým se dělí každý takt na dvě části, a to na část přízvučnou (těžkou) a na část nepřízvučnou (lehkou); část těžká slove *thesis* (klad), část lehká *arsis* (dvih).

7. Stopy se spojují v samostatné celky, zvané všeobecně *metra.*

Veršem *(versus)* bylo ve starověku zváno *metrum*, jež lze napsati na jeden řádek. Verše pak jmenujeme podle toho, kolik stop obsahují a jakého druhu ty stopy jsou; šestistopý verš daktylský a pod.

8. Poslední slabika ve verši jest volná, t. j. může býti dlouhá nebo krátká, aniž se tím ráz rhytmu ruší. Podle tvaru poslední stopy rozeznáváme metra akatalektická, v nichž jest poslední stopa úplná, a katalektická, kde poslední stopa jest neúplná.

Pozn. Řecké sloveso *καταλήγω*, t. j. katalego, značí „přestávám"; metrum katalektické jest tedy to, jež dříve přestává, nežli jest celé; předpona *a* — jest t. zv. *α* privativum, rovná latinskému *in-* v *inimicus*, *infelix* a pod., českému ne-; metrum akatalektické tedy dříve nepřestává, až jest jeho pravidelný konec.

254. Nejdůležitější a nejčastější verše časoměrné jsou daktylský hexametr a pentametr.*)

1. a) Daktylský **hexametr** jest šestistopý verš daktylský, akatalektický. Poslední stopou má býti vždy pro zaokrouhlení verše spondej; ale ježto poslední slabika ve verši bývá volná, objevuje se na konci hexametru místo spondeje i zdánlivý trochej, aniž tím hexametr přestává býti úplným.

V prvních čtyřech stopách libovolně může býti daktyl zastupován spondejem; tím jest způsobováno, že hexametr má množství variací a nestává se ani v dlouhé básni jednotvárným. V 5. stopě nebývá spondej, aby daktylský ráz hexametru nebyl těžkopádným koncem rušen; je-li přece výjimkou v 5. stopě spondej, pak jest ve 4. daktyl a takový hexametr se zve spondejský. Na př.: *Constitit atque oculis Phrygi(a) agmina circumspexit.*

Hexametry z čistých daktylů (mimo 6. stopu) neb ze samých spondejů složené jsou vzácné u básníků římských a vyznačují buď rychlost (daktylské) nebo těžkopádnost (spondejské). Na př.: *Olli (= illi) crateris ex auratis hauserunt* (zcela spondejský). *Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum* (zcela daktylský).

Schema hexametru jest tedy:

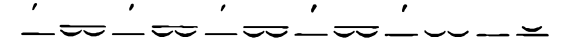

*) Hexametr z řeckého ἕξ (hex) šest a metron (metrum); pentametr z řeckého *πέντε* (pente) pět a metron; o významu slova metrum (metron) v těchto složeninách viz poznámku.

Pozn. Slovo metrum značí význam již dříve uvedený: 1. u hexametru, pentametru a jiných veršů daktylských stopu (takt), u veršů iambických, trochejských a anapestických dvojtaktí; 2. metrický ráz básně — proto říkáme, že báseň složena v metru daktylském, trochejském a pod.

b) Hexametr jest verš dlouhý, proto přednášející potřebuje časem oddechu. Přirozenými místy k oddechu jsou pausy myšlenkové, vyznačené rozdělovacími znaménky; ale ty nestačí. Proto v každém hexametru básník ponechává ještě jedno zvláštní místo k oddechu, jež může a nemusí býti spojeno s oddechem myšlenkovým.

Ono zvláštní místo pro oddech musí spadati ovšem za konec slova, ale ne za konec taktu. Místo k oddechu, jež spadá doprostřed taktu, zve se *caesura* (přerývka),*) místo k oddechu, spadající za konec stopy, *diairesis* (rozluka).*) Každý dobře stavěný verš má jednu caesuru nebo diairesi.

V hexametru obvyklé caesury jsou tři, a to uprostřed verše, kdež jest pro ně místo nejpřirozenější.

Caesura po thesi 3. stopy (řec. názvem penthemimeres, *)

Caesura po thesi 4. stopy (řec. názvem hefthemimeres, *)

Caesura po trocheji 3. stopy, trochejská (*κατὰ τρίτον τροχαῖον* kata triton trochaion),

v latině poměrně řídká.

Diairese jest obvyklá jediná, po 4. stopě, tak zv. bukolská, ježto jí užívali básníci zpěvů pastýřských (bukolských).

Schema hexametru (pro přehled jen v daktylech) s caesurami a diairesí jest toto:

—⏑⏑—⏑⏑—*|⏑**|⏑—***|⏑⏑‖—⏑⏑—⏑

*) penthemimeres, **) po třetím trocheji, ***) hefthemimeres, ‖ diairese bukolská.

Příklady:

Est modus in rebus | *sunt certi denique fines* (penth.).
Aurea prima sata est aetas, | *quae vindice nullo,* (hefth.)
sponte suā sine lege | *fidem rectumque colebat* (po 3. trocheji),
Ite meae, felix quondam pecus, | *ite capellae!* (diairese).

*) *caesura* jest od latinského slovesa *caedere; diairesis* od řeckého slovesa *διαιρέω* (diaireo) rozlučuji; penthemimeres a hefthemimeres jsou z řeckých slov *πέντε*, t. j. pente, pět, a *τὸ μέρος* (meros) díl, část; hefthe — z řeckého *ἑπτὰ* hepta, t. j. sedm; slabiky *hémi* jsou z řeckého *ἥμισυς* (hemisys), poloviční; tedy caesura je po pěti nebo po sedmi polovinách stopy.

Pozn. Zvykněme si hexametr čísti klidně, oddechněme si na dovoleném místě, čtěme podle caesur a diairesí, nezastavujeme se bez důvodu na konci každého verše. Mějme na paměti, že slova ve verši splývají, pokud neuděláme pausu buď myšlenkovou neb umělou.

2. Pentametr daktylský jest nevhodný název pro dvakrát katalegovaný hexametr, t. j. pro hexametr, v němž při hudebním přednesu druhá polovina třetího a šestého taktu byly nahrazeny dvojdobou pausou. V poesii recitované vzaty pak zbylé poloviny stopy 3. a 6. za stopu jednu; proto název pentametr.

Pentametr se skládá ze dvou členů stejných, rozdělených rozlukou na dvě stejné poloviny; v prvním členu místo daktylů mohou býti spondeje, druhá polovina bývá čistá:

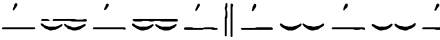

Pentametr se spojuje s hexametrem v tak zv. elegické distichon (dvojverší): *Ille ego qui fuerim, tenerorum lusor amorum,*
quem legis, ut noris, accipe, posteritas.

Hlavní proměny samohlásek v latině.

255. Zvláštnosti prosodické.

Stykem dvou samostatně vyslovovaných samohlásek vzniká **průzev** (hiatus), který v češtině při výslovnosti takřka nevadí, ale v latině vadil libozvuku a proto jej odstraňovala. Máme dva hlavní případy hiátu:

A. Hiát mezislovní, slovo se končí samohláskou (dvojhláskou) a příští slovo se jí začíná. Ten odstraňujeme:

1. Odsutím samohlásky koncové předešlého slova (elise, *elisio*):

a) ve slovech vůbec: *magno opere = magnopere;*

b) u básníků ve verši, kdekoli se s hiátem mezislovním setkáme, obyčejně se elisí odstraňuje.

2. Souhláska *h* elisi nebrání, ježto nebyla vyslovována plně, nýbrž jen jako ostrý přídech k následující samohlásce. Právě tak elisi nebrání koncové *m* ve spojeních *-am*, *-um*, *-em*, *-im*, ježto takové koncové *m* bylo vyslovováno takřka neslyšně.

Stojí-li však za slovem zakončeným samohláskou tvar *es* nebo *est*, ponechává se koncová samohláska a eliduje se *e* z *es*, *est;* jest to tak zv. *elisio inversa* neboli *afairesis* (odsutí). Kde čteme *i* jako *j*, jest souhláskou a nedopouští elisi.

Příklady: *Poena metusqu(e) aberant...*
Conticuer(e) omnes intentiqu(e) ora tenebant.
Concurrunt Tyrrhen(ae) acies...
Aurea prima sata (e)st aetas...
Orandum (e)st, ut sit mens san(a) in corpore sano.
Infandum, regina, iubes renovare dolorem.

Elise se může vyskytnouti i na konci hexametru:
Iamqu(e) iter emensi turres et tecta Latinor(um)
ardua cernebant...

B. Hiát uvnitř slova se odstraňuje:

1. **Stahováním** *(contrăctio)*, což jest spojení dvou samohlásek v témže slově se stýkajících v jedinou samohlásku dlouhou. Při tom platí tato pravidla:

a) Stejné samohlásky stahují se v touž hlásku dlouhou: *grātiīs* = = *grātīs*, *ingeniī* = *ingenī*, *ne(h)emō* = *nēmō*.

b) Nestejné samohlásky stahují se podle různých pravidel; je-li druhá krátká, stahují se vždy v dlouhou hlásku prvou:

ā + *e* = *ā*: *amā* z pův. *amā-e* (miluj!),
ā + *ō* = *ō*: *amā-ō* = *amō* (miluji),
ē + *a* = *ē*: *dē-agō* = *dēgō* (prožívám),
o + *a* = *ō*: *co(n)agō* = *cōgō* (sháním),
o + *e* = *ō*: *co-emō* = *cōmō* (česám).

Někdy se průzev trpí: *coalescō* (srůstám), *prohibeō* (překážím).

2. Splývavým vyslovováním dvou uvnitř slova se stýkajících samohlásek, které se v písmu nenaznačuje a zve se **slučování**, *synizesis*. Synizese se vyskytuje z příčin metrických hlavně u básníků, první samohláska při ní bývá *e*, *i*, *u*; *i* se při tom někdy mění v souhláskové *j*, *u* ve *v*:

i: *abiete* (abjete), *ariete* (arjete), *deinceps* (dejnceps), ale *sēmihominis* čti asi semjominis.

u: *igneus* (ignevs).

Jiné synizese: *alveō* (alvó), *anthehāc* (antác), *dēerit* (dérit) a pod.

Opačný úkaz, kde souhláska *v* se rozvádí v samohláskové *u* zve se *diairesis (dīvīsiō)*: *silvae* — *siluae* (lesy).

Pozn. 1. a) Hiát i v básních v latině někdy trvá, a to

1. v caesuře, kde jest zmiňován oddechem;
Ter sunt conati | imponere Pelion Ossae.

2. Elisí nesmí zmizeti jednoslabičné citoslovce, raději se trpí hiát:
O | et praesidium...

3. Hiát se trpí u jmen vlastních: *Servabat senior, qui Parrhasio | Euandro...*

b) Jiné volnosti básnické jsou zvláště tyto:

1. Slabika krátká v thesi před caesurou neb interpunkcí stává se pro rhytmus dlouhou:

Tityrus hinc aberat | ipsae te, Tityre, pinus...

Dativy *mihi*, *tibi* a *sibi* mají někdy *i* koncové dlouhé: *Namqu (e) erit ille mihī semper deus...* Naopak *illīus*, *istīus*, *unīus* a pod. mívají *i* v *īus* zkráceno; výše uvedený verš *(namque...)* se končí *illĭus aram.*

Takové krácení a dloužení, ovšem zřídka, vyskytá se i jinde. *Obstipui stetĕruntque comae...* a j. v.

Krácení a dloužení to není ve většině případů volností básnickou, nýbrž často krátká samohláska pochází ještě z doby staré latiny nebo z mluvy lidové.

2. Tak zvanou synkopou (synkope) se někdy slovo sráží (asi podle mluvy lidové) dohromady tak, že se odráží samohláska před souhláskou:

repos(i)tus, admixti = admixisti.

3. Synkopa ve tvoření slov vůbec: *navita — nauta, auceps — aviceps, prūdens — providens* a j.

4. Předpona nebo první část složeného slova se odlučuje jako slovo samostatné (tmésis). *...ter squamea collo circum terga dati (= terga circumdati)*, nebo *quae me cunque vocant terrae (= quaecunque).*

Pozn. 2. Pro latinu se časomíra nehodí, byla tam násilně přenesena z řečtiny. Řečtina měla přízvuk slovní hudební (musikální), slabika přízvučná se vyslovovala vyšším nebo táhlejším tónem. Ježto pak přízvuk rhytmický byl důrazový, tedy druhu zcela jiného než přízvuk slovní, snesly se ve verších řeckých přízvuky tyto oba vedle sebe dobře a daly se v témže slově oba dobře vysloviti a rozlišiti.

Latina však měla ode dávna přízvuk slovní důrazový (exspiratorní), jako jej mají jazyky moderní. Proto původní verš latinský, drsný verš saturnský, byl přirozenou cestou vytvořen jako přízvučný. Ale s napodobením poesie řecké převzali do latiny římští básníci i časomíru. Ježto pak v latině přízvuk slovní i rhytmický jsou oba důrazové, nedaly se ani ve starověku čísti v témže slově vedle sebe a rhytmický iktus musil nabýti převahy nad přízvukem slovním, což bylo nepřirozené.

I my čteme verše latinské nepřirozeným přízvukem. Zvykněme si tedy aspoň přízvuků rhytmických příliš nevyráženi a dbáti aspoň přízvuku větného!

Nepřirozenost časomíry zaviňuje ve verších latinských často strojený pořádek slov ve větě.

Latina má mnoho slabik dlouhých (přirozeně i polohou); proto její hexametry mívají mnoho spondejů, jsou dosti těžkopádné. Jediný Ovidius, pravý mistr verše, dovedl obtíž tu překonati.

Pozn. 3. O metrech a umělých strofách lyrických básníků římských obsahují poučení úvody příslušných vydání.

Dodatek.

Římský kalendář a obvyklé zkratky.

Římský kalendář.

Pozn. 1. Rok dělili Římané ve 12 měsíců:

Iānuārius	leden	*Maius*	květen	*September*	září
Februārius	únor	*Iūnius*	červen	*Octōber*	říjen
Mārtius	březen	*Iūlius*	červenec	*November*	listopad
Aprīlis	duben	*Augustus*	srpen	*December*	prosinec

Pozn. Dříve byl *Mārtius*, první jarní měsíc, počátkem roku; odtud názvy *September*, *Octōber*, *November*, *December*. Později *Iānuārius* se stal sice měsícem prvním v roce, ale staré názvy zůstaly.

2. Kdežto my počítáme dni v měsíci od jediného základního bodu, t. j. od 1. dne v měsíci, k němuž další připočítáme, Římané měli základní body tři, od nichž dni odčítali:

Kalendae	*(K. Kal.)*	zval se první den měsíce,
Nōnae	*(Nōn.)*	5. (7.) den v měsíci,
Īdūs	*(Īd.)*	13. (15.) den v měsíci.

Nōnae byly den sedmý a *Īdūs* patnáctý v měsících: *Mārtius*, *Maius*, *Iūlius*, *Octōber (Milmō)*; v ostatních byly *Nōnae* 5. den a *Īdūs* 13.: *Nōnae* zvány tak proto, že byly devátým dnem před Idami.

K těmto třem základním dnům (substantivům) přistupovala jména měsíců jako adjektivní přívlastky.

Kalendae Iānuāriae (Kal. Iān.)	1. leden
Nōnae Februāriae (Nōn. Febr.)	5. únor
Īdūs Mārtiae (Id. Mārt.) .	15. březen

Při označování data nutno klásti při vyjadřování těchto základních dní ablativ: *Kalendīs Iānuāriīs, Īdibus Mārtiīs, Nōnīs Decembribus.*

3. První den před základními dny označován slovem *prīdiē*, spojeným s akusativem: *prīdiē Kalendās Iānuāriās (prīd. Kal. Iān.)* = 31. prosince, *prīd. Nōn. Febr.* = 4. února, *prīd. Īd. Mārt.* = 14. března.

Ostatní dni v měsíci určovali Římané také odčítáním ode dnů základních, ale tak, že počítali den základní spolu *(terminus ā quō* i *terminus ad quem)*, čehož my nečiníme; užívali při tom výrazu *ante diem* s akusativem číslovky řadové a s akusativem dne základního. — Máme-li tedy vypočísti na př. 10. ledna, odčítáme od nejblíže příštího dne základního, od lednových Id (13. ledna). My bychom řekli, že od 10. do 13. ledna jsou 3 dni, Římané počítali čtyři: 13., 12., 11., 10., tedy: *ante diem quārtum Īdūs Iānuāriās (a. d. IV. Īd. Iān.).*

4. a) Převádíme-li římské datum na naše, připočteme k nónám nebo idám jeden den, při kalendách 2 dni k počtu dní předešlého měsíce a odečteme počet dní udaný číslovkou řadovou:

a. d. IV. Nōn. Mārt. = (7 + 1) — 4 = 8 — 4, t. j. 4. března,
a. d. III. Īd. Sept. = (13 + 1) — 3 = 14 — 3, t. j. 11. září; ale
a. d. XII. Kal. Sept. = (31 + 2) — 12 = 33 — 12 = 21. srpna,
a. d. IX. Kal. Dec. = (30 + 2) — 9 = 32 — 9 = 23. listopadu.

b) Převádíme-li naše datum na římské, přičteme nejprve k číslu vyjadřujícímu nóny nebo idy jeden den, při kalendách pak k počtu dní měsíce dva dni; pak odečteme počet dní našeho data:

3. března: (7 + 1) — 3 = 8 — 3 = *a. d. V. Nōn. Mārt.*
9. září: (13 + 1) — 9 = 14 — 9 = *a. d. V. Īd. Sept.*
28. října: (31 + 2) — 28 = 33 — 28 = *a. d. V. Kal. Nov.*

Pozn. 1. Výraz předložkový *ante diem* (vzniklý z *diē ante Kal.)* ustrnul v této formě a byl spojován s předložkami *in* a *ex: caedem optimātum contulistī in ante diem V. Kal. Novembrēs* (t. j. 28. října).

Pozn. 2. V roce přestupném byl 24. únor *(a. d. VI. K. Mārt.)* počítán dvakráte; vkládaný den slul *a. d. bis sextum K. Mārt.*

5. Přehled kalendáře římského a našeho:

Naše datum	*Mārtius, Maius, Iūlius, Octōber.* (31 dní)	*Iānuārius, Augustus, December,* (31 dní)	*Aprīlis, Iūnius, September, November,* (30 dní).	*Februārius.* (28 dní).
1.	*Kalendīs Mārtiīs etc.*	*Kalendīs Iānuāriīs etc.*	*Kalendīs Aprīlibus etc.*	*Kalendīs Februāriīs*
2.	*a. d.* VI.	*a. d.* IV.	*Nōnās Aprīlēs etc.*	*Nōnās Februāriās*
3.	*a. d.* V.	*a. d.* III.		
4.	*a. d.* IV.	*prīdiē*		
5.	*a. d.* III.	*Nōnīs Iānuāriīs etc.*	*Nōnīs Aprīlibus etc.*	*Nōnīs Februāriīs*
6.	*prīdiē*	*a. d.* VIII.	*Iānuāriīs etc.*	
7.	*Nōnīs Mārtiīs etc.*	*a. d.* VII.		
8.	*a. d.* VIII.	*a. d.* VI.	*Īdūs Aprīlēs etc.*	*Īdūs Februāriās*
9.	*a. d.* VII.	*a. d.* V.		
10.	*a. d.* VI.	*a. d.* IV.		
11.	*a. d.* V.	*a. d.* III.		
12.	*a. d.* IV.	*prīdiē*		
13.	*a. d.* III.	*Īdibus Iānuāriīs etc.*	*Īdibus Aprīlibus etc.*	*Īdibus Februāriīs*
14.	*prīdiē*	*a. d.* XIX.	*a. d.* XVIII.	*a. d.* XVI.
15.	*Īdibus Mārtiīs etc.*	*a. d.* XVIII.	*a. d.* XVII.	*a. d.* XV.
16.	*a. d.* XVII.		*a. d.* XVI.	*a. d.* XIV.
17.	*a. d.* XVI.		*a. d.* XV.	*a. d.* XIII.
18.	*a. d.* XV.		*a. d.* XIV.	*a. d.* XII.
19.	*a. d.* XIV.		*a. d.* XIII.	*a. d.* XI.
20.	*a. d.* XIII.		*a. d.* XII.	*a. d.* X.
21.	*a. d.* XII.		*a. d.* XI.	*a. d.* IX.
22.	*a. d.* XI.		*a. d.* X.	*a. d.* VIII.
23.	*a. d.* X.		*a. d.* IX.	*a. d.* VII.
24.	*a. d.* IX.		*a. d.* VIII.	*a. d.* VI.
25.	*a. d.* VIII.		*a. d.* VII.	*a. d.* V.
26.	*a. d.* VII.		*a. d.* VI.	*a. d.* IV.
27.	*a. d.* VI.		*a. d.* V.	*a. d.* III.
28.	*a. d.* V.		*a. d.* IV.	*prīdiē*
29.	*a. d.* IV.		*a. d.* III.	
30.	*a. d.* III.		*prīdiē*	
31.	*prīdiē*			

Nōnās Mārtiās etc. — *Īdūs Mārtiās etc.* — *Kalendās Aprīlēs, Iūniās, Augustās, Novembrēs, Februāriās, Septembrēs, Iānuāriās.* — Kalendas příštího m. — *Kalendās Maiās, Iūliās, Octōbrēs, Decembrēs.* — *Kalendās Mārtiās.*

Nejdůležitější zkratky.

257. 1. *Praenōmina:*

A.	= *Aulus,*	*L.*	= *Lūcius,*	*Q.*	= *Quīntus,*
C.	= *Gāius,*	*M.*	= *Mārcus,*	*S. (Sex.).*	= *Sextus,*
Cn.	= *Gnaeus,*	*M'*	= *Mānius,*	*T.*	= *Titus,*
D.	= *Decimus,*	*P.*	= *Pūblius,*	*Ti. (Tib.)*	= *Tiberius.*

2. Zkratky úřední:

P. C. = *patrēs cōnscrīptī,*
P. R. = *populus Rōmānus.*
S. P. Q. R. = *senātus populusque Rōmānus.*
S. C. = *senātūs cōnsultum.*
A = *absolvō, antïquō,*
C = *condemnō, U. R.* = *uti rogās.*
Iūppiter O. M. = *Iūppiter Optimus Maximus.*

3. Jiné zkratky viz při zkracování data neb číslic, § 256, § 54 nn. a 150. Některé z ostatních jsou:

V dopisech *S. D.* = *salūtem dīcit, S. D. P.* = *salūtem dīcit plūrimam; S. V. B. E. E. Q. V.* = *sī valēs, bene est, ego quidem valeō.*

A. U. C. = *ab urbe conditā. Q. B. F. F. F. Q. S.* = *quod bonum, faustum, fēlīx fortūnātumque sit.* — Z nových zkratek: *ante (post) Chr. n.* = *ante (post) Chrīstum nātum.*

Pozn. *C* ve starší abecedě bylo značkou i pro *G* a v té platnosti se zachovalo ve zkratkách *C.* = *Gāius, Cn.* = *Gnaeus.*

Abecední seznam nejdůležitějších nepravidelných sloves.

(Číslice udávají paragrafy a pořadová čísla sloves.)

abdō 83, 86
abiciō 83, 111
abigō 83, 105
abluō 83, 129
abnuō 83, 127
aboleō 82, 3
abstergeō 82, 44
accēdō 83, 41
accidō 83, 83
acciō 84, 1
accipiō 83, 106
accumbō 83, 80
accurrō 83, 85
acuō 83, 126
addō 83, 86
adhibeō 82, 5
adimō 83, 108
adipīscor 87, 13
adiuvō 81, 13
adolēscō 83, 152
adorior 88, 9
afficiō 83, 109
affligō 83, 11
aggredior 87, 10
agō 83, 105
alliciō 83, 9
alō 83, 67
āmittō 83, 42
amplector 87, 4
antecellō 83, 103
aperiō 84, 3
appāreō 82, 25
arceō 82, 10
arcessō 83, 52
ārdeō 82, 48
ārdēscō 83, 157
āreō 82, 12
ārēscō 83, 158
arguō 83, 128
arrīdeō 82, 45
aspiciō 83, 10
assentior 88, 10
assuēfaciō 83, 109
assuēscō 83, 151
attingō 83, 92
audeō 76, 2
audiō 84 vzor
augeō 82, 38
bibō 83, 98
blandior 88, 2
cadō 83, 83
caedō 83, 84
calefaciō 83, 109
caleō 82, 13
canō 83, 95
capessō 83, 53
capiō 83, 106
careō 82, 14
carpō 83, 1
caveō 82, 57
cēdō 83, 41
cēnseō 82, 37
cernō 83, 60
cieō 82, 4
cingō 83, 14
circumdō 81, 11
circumsedeō 82, 62
circumsistō 83, 99
circumstō 81, 12
claudō 83, 32
coalēscō 83, 159
coarguō 83, 128
coëmō 83, 108
coepī 90, 1
coërceō 82, 10
cōgō 83, 105
cōgnōscō 83, 148
cohaereō 82, 41
collīdō 83, 34
colligō 83, 112
colō 83, 68
combūrō 83, 50
comminīscor 87, 14
commoveō 82, 60
cōmō 83, 45
comperiō 84, 14
complector 87, 4
compleō 82, 2
conclūdō 83, 32
concupīscō 83, 159
concutiō 83, 48
condō 83, 86
condolēscō 83, 161
cōnectō 83, 26
cōnficiō 83, 109
cōnfīdō 76, 4
cōnfiteor 86, 6
cōnfligō 83, 11
cōnscendō 83, 137
cōnserō (seruī) 83, 72
cōnserō (sēvī) 83, 65
cōnsīdō 83, 140
cōnsistō 83, 99
cōnspergō 83, 24
cōnspiciō 83, 10
cōnstituō 83, 123
cōnsuēscō 83, 151
cōnsulō 83, 69
contemnō 83, 43
contendō 83, 93
conticēscō 83, 162
contineō 82, 11
contingō 83, 92
contundō 83, 94
convalēscō 83, 163

Složeniny v seznamu neuvedené hledej pod jednoduchými slovesy.

coquō 83, 19
corrigō 83, 12
corripiō 83, 71
crēdō 83, 86
crepō 81, 2
crēscō 83, 154
cubō 81, 3
cupiō 83, 56
currō 83, 85
dēbeō 82, 5
dēcernō 83, 60
dēcipiō 83, 106
dēdiscō 83, 155
dēdō 83, 86
dēfendō 83, 134
dēficiō 83, 109
dēleō 82 vzor
dēligō 83, 112
dēlinquō 83, 116
dēmō 83, 45
dēposcō 83, 156
dēserō 83, 72
dēsiliō 84, 5
dēsinō 83, 66
dēsistō 83, 99
dēterreō 82, 9
dēvoveō 82, 61
dīcō 83, 7
diffīdō 76, 4
dīligō 83, 12
dīmētior 88, 11
dīmicō 81, 8
dīmittō 83, 42
dīrimō 83, 108
dīripiō 83, 71
dīruō 83, 132
discēdō 83, 41
discō 83, 155
discerpō 83, 1
dispergō 83, 24
displiceō 82, 7
disserō 83, 72
distinguō 83, 16
distō (stō) 81, 12
dīvidō 83, 33
dō, dare 81, 11
doceō 82, 34
doleō 82, 15
domō 81, 4
dūcō 83, 8
dūrēscō 83, 178
ēdīcō 83, 7
edō (ēsse) 83, 107; § 96
ēdō (dare) 83, 86
ēdūcō 83, 8
efficiō 83, 109
egeō 82, 16
ēliciō 83, 9
ēligō 83, 112
ēmineō 82, 17
emō 83, 108
ēripiō 83, 71
ēvānēscō 83, 176
exārdēsco 83, 157
excellō 83, 103
excūdō 83, 139
exerceō 82, 10
exigō (agō) 83, 105
eximō (emō) 83, 108
expergīscor 87, 15
experior 88, 8
expleō 82, 2
explicō 81, 10
explōdō (plaudō) 83, 36
exquīrō 83, 58
exstinguō 83, 16
exstruō 83, 49
extimēscō 83, 164
facessō 83, 54
faciō 83, 109
fallō 83, 96
farciō 84, 8
fateor 86, 6
faveō 82, 58
ferō 83, 100, § 92
fīdō 76, 4
fīgō 83, 22
findō 83, 101
fingō 83, 28
fīō 83, 109, § 90
flectō 83, 25
fleō 82, 1
flōreō 82, 18
flōrēscō 83, 165
fluō 83, 44
fodiō 83, 110
foveō 82, 59
frangō 83, 114
fremō 83, 76
fruor 87, 9
fugiō 83, 113
fulciō 84, 9
fulgeō 82, 51
fundō 83, 115
fungor 87, 9
gaudeō 76, 2
gemō 83, 77
gerō 83, 46
gignō 83, 81
gradior 87, 10
habeō 82, 5
haereō 82, 41
hauriō 84, 12
horreō 82, 19
horrēscō 83, 166
hortor 85 vzor
iaceō 82, 20
iaciō 83, 111
īcō 83, 119
ignōscō 83, 148
illiciō 83, 9
illūdō 83, 35
imbuō 83, 121
immineō 82, 17
impendeō 82, 56
impendō 83, 87
incendō 83, 135
incidō 83, 83
incīdō (caedō) 83, 84
incipiō 83, 106
increpō 81, 2
incumbō 83, 80
indīcō 83, 7
indigeō 82, 16
indulgeō 82, 40
induō 83, 122
ingemīscō 83, 167
inquīrō 83, 58

īnsculpō 83, 5
īnstruō 83, 49
intellegō 83, 112
interficiō 83, 109
interimō (emō) 83, 108
intueor 86, 7
invādō 83, 40
inveterāscō 83, 168
invideō 82, 63
īrāscor 87, 22
irrēpō (rēpō) 83, 3
irrīdeō 82, 45
iubeō 82, 47
iungō 83, 15
iuvō 81, 13
lābor 87, 5
lacessō 83, 55
laedō 83, 34
largior 88, 1
lateō 82, 21
laudō 81 vzor
lavō 81, 14
legō 83, 112
liceor 86, 2
linō 83, 64
loquor 87, 2
lūceō 82, 49
lūcēscō 83, 169
lūdō 83, 35
lūgeō 82, 50
luō 83, 129
madeō 82, 22
madēscō 83, 170
maneō 82, 42
mātūrēscō 83, 177
medeor 86, 8
mentior 88, 3
mereor 86, 3
mergō 83, 23
mētior 88, 11
metuō 83, 130
micō 81, 8
minuō 83, 120
misceō 82, 35
misereor 86, 4
mittō 83, 42
mōlior 88, 4
molō 83, 74
moneō 82 vzor
mordeō 82, 53
morior 87, 11
moveō 82, 60
mulceō 82, 43
nancīscor 87, 16
nāscor 87, 17
nectō 83, 26
neglegō 83, 112
ningit 83, 31
niteō 82, 23
nītor 87, 6
noceō 82, 6
nōscō 83, 148
nūbō 83, 2
obdūrēscō 83, 178
oblinō 83, 64
oblīvīscor 87, 18
obmūtēscō 83, 179
obsideō 82, 62
obsīdō 83, 140
obsolēscō 83, 153
obstringō 83, 30
obsurdēscō 83, 180
obtineō 82, 11
occidō 83, 83
occīdō 83, 84
occulō 83, 70
occumbō 83, 80
offerō 83, 134
oleō 82, 24
operiō 84, 4
opperior (experior) 88, 8
opprimō 83, 47
ōrdior 88, 12
orior 88, 9
ostendō 83, 93
pacīscor 87, 19
pandō 83, 138
pangō 83, 89
parcō 83, 97
pāreō 82, 25
pariō 83, 90
partior 88, 5
pāscō 83, 149
patefaciō 83, 109
pateō 82, 26
patior 87, 12
pectō 83, 27
pellō 83, 88
pendeō 82, 56
pendō 83, 87
peragō (agō) 83, 105
percellō 83, 103
percrēbrēsco 83, 181
percutiō 83, 48
perdō 83, 86
perficiō 83, 109
perfodiō 83, 110
perfruor (fruor) 87, 9
pergō 83, 12
perhorrēscō 83, 166
perpetior 87, 12
perterreō 82, 9
pertimēscō 83, 164
petō 83, 57
pingō 83, 29
placeō 82, 7
plaudō 83, 36
plicō 81, 10
pluit 83, 131
polliceor 86, 2
pōnō 83, 82
porrigō 83, 12
poscō 83, 156
possideō 82, 62
possīdō 83, 140
potior 88, 6
pōtō 81, 1
praebeō 82, 5
praedīcō (dīcō) 83, 7
praeficiō 83, 109
praestō 81, 12
prandeō 82, 64
prehendō 83, 136
premō 83, 47
prōdō 83, 86
proficīscor 87, 20
prōflīgō 83, 11
prohibeō 82, 5

prōmō 83, 45
prōvideō 82, 63
pungō 83, 91
quaerō 83, 58
quatiō 83, 48
queror 87, 8
quiēscō 83, 150
rādō 83, 37
rapiō 83, 71
recidō 83, 83
reddō 83, 86
redigō (agō) 83, 105
redimō 83, 108
refellō 83, 96
referciō 84, 8
referō 83, 100
regō 83, 12
relinquō 83, 116
reminīscor 87, 14
reor 86, 5
repellō 83, 88
reperiō 84, 15
rēpō 83, 3
respiciō 83, 10
respondeō 82, 54
respuō 83, 133
restituō 83, 123
retineō 82, 11
rīdeō 82, 45
rōdō 83, 38
rubēscō (rubeō) 83, 171
rumpō 83, 117
ruō 83, 132
saepiō 84, 11
saliō 84, 5
sanciō 84, 6
sapiō 83, 59
sarciō 84, 10
scandō 83, 137
scindō 83, 102
scīscō 83, 172
scrībō 83, 4
sculpō 83, 5
sēcernō 83, 60
secō 81, 6
sedeō 82, 62
senēscō 83, 173
sentiō 84, 13
sepeliō 84, 2
sequor 87, 1
serō (uī) 83, 72
serō (sēvī) 83, 65
serpō 83, 6
sīdō 83, 140
sileō 82, 27
sinō 83, 66
sistō 83, 99
soleō 76, 3
solvō 83, 141
sonō 81, 7
sortior 88, 7
spargō 83, 24
spernō 83, 61
splendeō 82, 28
spondeō 82, 54
spuō 83, 133
statuō 83, 123
sternō 83, 62
stō 81, 12
strepō 83, 78
strīdō 83, 147
stringō 83, 30
struō 83, 49
studeō 82, 29
stupeō 82, 30
stupēscō 83, 174
suādeō 82, 46
subigō 83, 105
succēnseō 82, 37
succumbō 83, 80
succurrō 83, 85
suēscō 83, 151
sūmō 83, 45
suō 83, 124
surgō 83, 12
suspendō 83, 87
suspiciō 83, 10
sustineō 82, 11
taceō 82, 8
tangō 83, 92
tegō 83, 13
tendō 83, 93
teneō 82, 11
tergeō 82, 44
terō 83, 63
terreō 82, 9
texō 83, 73
timeō 82, 31
tingō 83, 17
tollō 83, 104
tondeō 82, 55
tonō 81, 9
torqueō 82, 39
torreō 82, 36
trādō 83, 86
trahō 83, 20
tremō 83, 79
tribuō 83, 125
trūdō 83, 39
tueor 86, 7
tundō 83, 94
ulcīscor 87, 21
ungō 83, 18
urgeō 82, 52
ūrō 83, 50
ūtor 87, 7
vādō 83, 40
valeō 82, 32
vehō 83, 21
vellō 83, 142
vēndō 83, 86
veniō 84, 16
vereor 86, 1
verrō 83, 143
vertō 83, 144
vescor 87, 23
vesperāscit 83, 182
vetō 81, 5
videō 82, 63
vigeō 82, 33
vinciō 84, 7
vincō 83, 118
virēscō 83, 175
vīsō 83, 145
vīvō 83, 51
volvō 83, 146
vomō 83, 75
voveō 82, 61

Rejstřík.

Číslicemi se značí §§; p. = poznámka.

A

a, ab 99. 2, 1; u abl. odluky 149. 2, orig. 150; na ot. kde? 152, 3, původce osob. 154, 1 b); u jmen měst 163
abdicare se 149, 2
abesse 126, 149. 2; *non multum abest* 230, 3; *absens* 116
abhinc 153, 3
abhorrere 149, 2
abire 149, 2
ablativ 148 nn., vlastní 149 nn., absolutní 182, 183; ceny 133, 2, času 153, časové míry 153, dvojí 155, p., instrumentální 154 nn., instrumenti 154, 155, 133, p. 3; látky 156, lokální 152 nn., loci 152, míry 159, odluky 149, příčiny 160, průvodový 157, p., původový 150, srovnávací 151, vlastnosti 161, 132. 2, vztahový 158, způsobový 157, 132. 2, p. 1
absolvere 135
abstinere 149. 2, 187. 1
abstrakta místo konkret 249, 1 a)
abundare 156
ac, atque (spojka) 203, 1; (srovn.) 244
accedere 140
accidit 229, 2
accipere 184
activum (i causativum) 187
accusare 135
acer 30
ad 99, 1, 1; o účelu 141, p. 1; 147, p. 2; slovesa s *ad* slož. 121. 2, 140; u jmen měst 163
adesse 140
adipisci 118, 226, 229
adire 121, 2
admirari 118, 120, 183
admonere 143, p. 3
admovere 140
adverbia, viz příslovce!
adverbiální význam předložek 100, 2
adversus 99. 1, 2; gen. předm. 129
aeger 160 c)
aequalis 141 b)
aequum est 107. 1, 174. 195
aestimare 133, 158
aestiva 111, p. –
afairesis 255
afferre 142, 2
afficere 156
affinis 141 b)
affluere 156
age, agite 90, 4
aggredi 121, 1
aio 90, 4
akatalektická metra 253
akusativ 117 nn.; doplňkový 115, 124; dvojí 115, 123, 124; míry čas. 125, prostorové 126, předmětný 117 nn.; předm. vnějšího 118—121, vnitřního 122, vztahový 118 přídavek, způsobu 126, zvolací 120, p. 2; akusativ s infinitivem 169, 170—174
alienus 141, 149. 2
alius, aliter ac 244
altus 126
amans patriae 138
ambitus: de ambitu 135, p.
ambo 53, p. 4
amicus 141 b)
an 201
anapest 253
animus 249, 1 d), *animo aequo* 157, 3, *animo* (abl. vzt.) 158
ante 99. 1, 3; tribus annis ante 153, 3, paulo ante 159

antecedere, antecellere, anteire 139, p. 3
anteferre 142, 2
anteponere 142. 2, 159
antequam 236
antisto 139, p. 3
apparet 174
appellare 115
appetens 138
appropinquare 142, 2
aptus 141, 246. 2
apud 99, 1, 4 i p.
arbitrari 196, p.
arbitrio 160
arcere 149, 2
arcessere 135
arguere 135
arridere 120
ars scribendi 185
arsis 253
ascendere 121, 2
asi 196, p.
aspernari 118
assequi 118, 226, 229
assuefacere 169
asyndeton 207
at, atqui 204
audere 168, 1
audire 69 nn.
aut 205, *autem* 204
avidus 138
avis 23

B

báseň a prosa 253
bezpodmětě věty 104
brevis 30

C

caesura 254
canere fidibus 154, 1 a)
capere 73, 118, 147
capite, capitis (damno) 135; capite demisso 157, 3
carere 149, 1
carpere 69 nn.
casū 160
causā 130, 2
cavere 118, 143, 226; *cavē* s coni 200, p. 2, 225, p. 1
cedere 149, 2
celare 123
certiorem facere 115, 171
circa, circum, circiter 99, 1, 5; slovesa s circum slož. 121
circumdare 140, p. 2
circumfluere 156
circumire 121
circumsedere 121
circumstare 121
circumvenire 121
cis, citra 99, 1, 6
citoslovce 102
claudus altero pede 158
coarguere 135
coepisse 168; coeptus sum 90, 1
cogere 169
cogitatio 249, 1 b)
cognatus 141 b)
cognoscere 115, 228
coire 121, 2
colere loco patris 115, p. 3
committere 184, 2
commonefacere, commonere 134, p. 3
communia (nomina) 11, 4 a)
communis 128, p.
comparare 139, p. 2
complere 156
componere 139, p. 2
compos 138
conari 168, 1
concedere 184, 225
condemnare 135
conducere 133
conferre 139, p. 2
confidere 160 c)
coniugatio periphrastica viz opisné časování
coniunctivus viz konjunktiv
conscendere 121, 2
conscius 138

consecutio temporum 214
consequi 118, 226, 229
consilium capere 168, 1 b), consilio 160
constare 133, constat 174
constituere 168, 225, p. 2
consuetudo est 229, 2, consuetudine 160
consuevisse 168, 1
consulere 143
contemnere 118
contendere 168, 1, 226
continere 230, 2
contingit 229, 2
contra 99, 1, 2; gen. předm. 129
contractio 255
contrarius ac 244
convenire 121. 2, 186
convenit 121. 2, 174
convincere 135
coram 99, 2, 2
cordi est 146, p.
corpus 22, corpore 157. 3, 158
creare 115
credere 196, p.
crimini dare 146
culpae tribuere 146
cum 1. předl. 99, 2, 3; abl. způs. 153 i p., slovesa s cum slož. 121, 2; — 2. spojka 176, s ind. 233, causale 231, s coni. 234, concess. advers. 234, 243; cum primum 235; cum - tum 203, 2 b), 244
cunctari 168, 1
cupere 118, 168, 172, 225, p. 1
cupidus 138
curare 226

D

daktyl 253
damnare 135
dare 115, 146, 147, 184
dativ 139 nn., doplňkový 146, dvojí 145, 146, předmětný 139 nn., předmětu přím. 139, u sloves s předložkami 140, u příd. jmen 141, nepřímý 142, volný 143 nn., prospěchový 143, příslovečný 147, přívlastkem 147 dod., přivlastňovací 144, původový 145, 3, sdílnosti 145, 2, zřetelový 145. 1, 141, p. 1
dáti = rozkazovati 184, p. 1
dē 99, 2, 4, u gen. celk. 131
debere 168. 1, 195, 211. 2, 212
decedere 149, 2
decernere 168. 1, 225, p. 2
decet, dedecet 119, 174, 195
declarare 115
defendere 118, 149, 2
deficere 120, p. 1
deicere 149, 2
děj povahou i vztahem 166, 176, 189; opakovaný 212, 2
delere 69 nn.
deligere 115, 147
desiderare 118
designare 215
desinere 168, 1; desitus sum 90, 1
desistere 149. 2, 168, 1
desperare 120
despicere 118
(non) *desunt*, qui 246
deterrere 226, 239, 2
dextrā 152, 2
diairesis 254 = divisio 255
dicendi verba, viz verba
dicere 115, 142, 147, 171, *dicitur* 174, 175
dicionis suae facere 128, p.
dicto audiens sum 139
difficilis 186, 2; difficile est 167. 1, 195
diffidere 160
dignus 158, 246. 2
diligens veritatis 138
discere 118, 123
discrepare 149, 2
dissimilis 141
distare 126

docere 120, 169
dolere 120, 160 c), 173
dolo 157
domus 162, 163
donare 140, p. 2
donec 237
dono dare 147, p.
doplněk 114, doplňovací 115, určovací 116, v češt. instrum. 114, 1
doplňkové jméno, shoda s podmětem 106, při inf. podm. 167, předm. 168
dubitare 168, 1; an 196, p., non dub. 230, 1
(non) dubium est 230, 1
ducere 115, (ceniti) 133; in numero, loco 115, p. 3; in matrimonium 143, p., dvojí dat. 146, 147, ductus cupiditate 160
ductū 160
dum 237, 242
dummodo 242
důvod skutečný, domnělý 231

E

ē, ex 99, 2, 5; u gen. celk. 131, abl. pův. 150, abl. loci 152, 3, na ot. kde? 152, 3, u jmen měst 162, 163
efficere 115, 226, 229
effugere 118
egere 149
elegické distichon 254
eligere 115
elisio i inversa 255
emere 133
enim, etenim 206
ergā 99, 1, 2; gen. předm. 129
ergo 206
erudire 156
esse i slož. 91, význ. plný 105, 2, gen. abl. ceny 130, dat. přivlast., esse in 144, dvojí dat. 146; u inf. podm. 167, u gerundiva 184, 195
est, ut 229, 2; *est, quod* 246, p. 3
et, etiam 203
etsi, etiamsi 243
evadere 115
evenit 229, 2
excedere 149, 2
excellere 139, p. 3
exercere 156
existimare 115, 128
expellere 149, 2
expers 138 i p., 251
explere 156
expugnare 118
exsistere 115, 246, p. 1
exspectatione celerius 151, p.
exsultare 160 c)
extrā 99, 7
extremus 38, p. 2
exuere 149, 1

F

facere: dvojí akus. 115, gen. poss. praed. 128, = líčiti 180, 1, při shodnosti 211, 2; 226, 229; fac s coni. 200, p. 2, 225, p. 1
facilis 186, 2; facile est 167, 1
fallit me 119
familiaris 141 b)
fari 90, 4
fas est 167, 1; 174, 186, 2; 195
felix 30
ferre aegre, moleste 173, opem 142
fertur, feruntur 174, 175
festinare 168, 1
fidere 160 c)
fides 249, 1 b)
fieri, fit 115, 128, 229. 2
finire 158
finitimus 141 b)
flagitare 123
florere 139, p. 3
forsitan 196, p.
fortasse 196, p.
fraude 157
fretus 160 c)
frui 155, 185, p.
fugae se mandare 142
fugere 118, *fugiens* laboris 138

fugit me 119
fungi 155, 185, p.
futurum I. II. 194
futurus 176, p.

G

gaudere 160 c), 173
genere 158, 1
genitiv 127 nn.; celkový 131, ceny 133, doplňkový 128, podm. a předm. 129, u adjektiv 138, přívlastkem 128 nn.; přivlastňovací 128; u sloves: verba memoriae 134, iudicialia 135, piget etc. 136, interest, refert 137, vlastnosti 132, vysvětlovací 130, 135, u causa, gratia 130, záporový v češt. 118, 1 a)
gerere se 115, p. 2
gerundium 80, 165
gerundivum 80, 165, 184, 185, 195
gloriari 160 c), 173
gratia 249, 1 b), *gratiā* 130, 2
gratis 133, p. 2
gravis 251

H

habere: dvojí akus., nom. 115, in numero, pro, loco 115, p. 3, dvojí dat. 146, s part. perf. pass. 180, p., habeo quod, cur 246, p. 3
haud 208, haud scio an 196, p.
have 90, 4
hendiadys 250
hexametr 254
hiát (hiatus) 255
hiberna 111, p.
honestas 249, 1 b)
honestus 186, 2; honestum est 167. 1, 174
horrere 120
horribilis 186, 2
hortari 74
humanitas 249, 1 b)
humi 162
hypotaxe 209

CH

chvála a hana 46, 3, p. 1; 113, 2

I

iacĕre 118
iambus 253
ictus 253
id aetatis, temporis 126, 2
id, quod 111, 5 c, p.; 247, 6
idem, ac 244
idoneus 141, 246, 2
igitur 206
ignarus 138
ille (onen slavný) 113, 2
immemor 138
impedire 118, 226
impellere 225
imperare 142
imperativ 200
imperfektum 192
impetrare 118, 226, 229
implere 156
imponere 140
imus 38, p. 2
in 99, 3, 1; gen. předm. 129, abl. loci 152, abl. času 153, 2, u jmen měst 162, 163; slovesa slož. s in. 121, 2; in eo est 229, 2
incensus studio 160
incidere 140
incipere 168, 1
incredibilis 186, 2
indigere 149, 1
indignus 158, 246, 2
indikativ 195, ve vět. vedl. 220, ind. souvětí 238, 240
inducere 180
inesse 140, p. 1; inesse in 144
inferre 140
infimus 38, p. 2
infinitiv 165, 166 nn., futura 171, 8, podm. 167, předm. 168, 169, doplňk. 170, zvolací 171, p. 6, histor. 192, p., s akus. 169, 170 až 174, s nom. 169, 175

infra 99, 1, 9; 159
ingredi 121, 2
inicere 140
inimicus 141 b)
inire 121, 2
iniuriā 160
inops 138 p.
inquam 90, 4
inscribere, insculpere 152, p. 2.
instruere 156
insuetus 138
intellego 118
inter 99, 1, 8; 153, p. (čas.)
intercludere, interdicere 149, 2
interesse 140; *interest* 137, 167, 2, 174
interrogare 123
intrā 99, 1, 7; 153 p. (čas.)
invadere 121, 2
invenio 115; *inveniuntur, qui* 246, p. 1
inversio 247, 4
invidere 139
invidiae esse 146, p.
invitus 116
ioco 157
ipse 116, 248
irasci 139
ire 147, pedibus 154, 1 a)
irreál. souvětí 238, 241
irridere 120
iste 46, 47
itaque 206
iubere 118, 169
iucundus 141
iudicare 158
iudicio omnium 158
iure 160
iussū ,iniussū 160
iustum est 174, 195
iuvare 118; *iuvat* 167, 174
iuxtā 99, 1, 4

J

jak 201, p.
jakmile 235
jen 98, p.
ještě, již 98, p.
jména podstatná 249 nn.; konkretní a abstraktní 179, p. 3; 249, 1 a), b), osobní 249, 1 a), jména měst 162, 163
jmenné tvary slovesné 165 nn.

K

katalektická metra 253
kmen 9, subst. 12, sloves 64 nn
koincidence 211, 2
komparativ 39, 1, u gen. part. 131, kompar. s quam s větou účink. 228, p. 1, výrazy kompar. 159
koncovka 12, 3; 13, 68
konjunktiv 196 nn., cizího mínění 220, coni. futuri opisován 216, možnosti 196, 1, neskutečnosti 197, přací 199, připouštěcí 200 dod.; rozk., zabraň., vybízecí 200, rozvažovací 198, ve větách vedl. 220, v nepř. závislosti 218, zástupné konj. za fut. 216
korrelativa 244

L

laborare 160, p.
laetari 160 c), 173
laetus 116, 160 c)
lamentari 120
largiri 74
latus 126
laudāre 69 nn.
levare 149, 1
lex est 225, 1, lege 160
libens 116, 2
liber, liberare 149, 1
libertas 249, 1 b)
licet 167 i p., 174, 195, 200 dod.
litotes 208
locare najímati 133; locare in 152, p. 2
locus 115, p. 3, 152
lokál 162
longus 126, longum est 195
lucri facere 128, p.
lugere 120

M

maerere, maestus 120, 160 c)
magni, maximi 133
magnus 251
malle 159, 168, 172, 225 p.
malim, mallem 199
mandare se fugae 142
manere 115
manifestum est 174
manū fortis 158
mare 23
maturare 168, 1
mederi 38, p. 2, 139
medium 187
medius 116
meminise 90, 2; 134, 171, p. 5
memor 138
memoriae prodere, tradere 171, 174; *memoriā meā* 158, m-ā tenere 154
mens (venit mihi in mentem) 134
mercari 133
mereri 118
metiri 159 b)
metra lyrická 255, p. 3
metrum 254
metuere 118, 143, 227
metus est 227; *metū* 160
minari, minitari 118
minoris, minimi 133
minuere 71 nn.
míra rhytmu 253
mirari 118, 120, 173
miserari, misereri, miseret 136ip., 167
mittere 148, 184
mluva básnická 253
mobilia 11
moderari 143
modus, modō 157
modo (sp.) 203, 2 b; 243
monere 71 nn.
mora 253
morari 168, 1
more 190
mori 115
mortuus 116
mos est 229, 2
motus precibus 160
movēre 118, 149, 2
multare 135
multi 131; *multō* 159
muneri dare 147 p.

N

nam 206
náměstky, viz zájmena
nascor 115
následnost 213, 216
natione 158
naturā 160
natus 125, 150
nē 200, 208, 224
nē-quidem 203
-ně 201, 222
nec, neque 200, 203
necessarius 141
necne 167, 174, 195
nedum 242 p.
nefas est 167, 174, 186, 2; 195
negare 171
neglegere 168, 1
nemo 53, p. 4; nemo est, qui 246, p., quin 230, 3
neos. slovesa 89, 174
nepřímá řeč 248
nequire 168
nescio an 196, p.; nescio quis 222, p
neutrum zpodst. v doplňku 106, p.
neve 200; 203, 2, p. 2
nihili 133; pro *nihilo* putare 133, nihilo magis, minus 159
nisi 238 nn.
niti 154, p.
nolle 168, 172, 225, p.; *nolim*, nollem 199
nomen mihi est 144, nomine 158
nomina agentis 179, p. 2 b
nominativ dvojí 115, s inf. 169, 175
nomino 115
non 208
non solum — sed etiam 203 II.

non quo (non), n. quin 231
nonne 201, 222
nostri, nostrum 131
notus 141
nubere 142, p.
nudare, nudus 149
nullus 53, p. 4
num, numquid 201, 222
numerare, numerus 115, p. 3
nuptum dare 143, p.

O

ob 99, 1, 10; slovesa slož. s ob 121, 2
obire 121, 2
oblivisci 134
oboedire 139
obsequi 139
obstare 226
obtemperare 139
occasio liberandi 185
occurrere 139
odisse 90, 2
odio esse 146, p.
odsouvání 255
offerre 142, 2
officium 249, 1 b
omittere 168, 1
omnium nostrum 128
onerare, onustus 156
operam dare 226
opinione celerius 151, p.
opisné vazby: inf. fut. 171, 8; part. praes. a perf. 177, coni. fut. 216
oportet 167, 2; 174 i p., 195
opportunus 141
optare 118
optimus 186, 2
opus est 167, 174, 186, 2
orare 123
orbare 149, 1
ornare 156
ortus 150
otázky, viz věty tázací; řečnické 201, 248, 3.

P

pády jmenné 10, předmětem 109, přívlastkem 111, p. 3, jiná určení větná 117 nn, předložk. 164
paene 195
paenitet me 136, 167
par 244; *par est* 174, 195
parare 168, 1
parataxe 209
parcere 139
parere 139
particeps 138
participium 165, 176 nn.; v -urus 176 c, lat. participia 177, přívl. 179, doplňk. 180, přísl. 181, nespojité 178, 182, spojité 178, 181, nahrazování 177
parum 131
parvi 133
passivum 117, p., 118, p.; 187
patior 169; *patiens* frigoris 138
paulo 159
pellere 149, 2
penes 99, 1, 11
pentametr 254
per 99, 1, 12.; 154, 1 c, 153, p. (čas.); slovesa s per slož. 121
perfektum 191, p. praes. i 215
perficere 226, 229
pergere 168, 1
periculum est 227
perinde ac 224
peritus 138, dicendi 185
permittere 184, 225, p. 2
perrumpere 121, 2
perseverare 168, 1
persuadere 139, 225
perterritus timore 160
petere 123, 154, 1 a
piget me 136, 167
placet 167, 174, p.
plenus 138, 156, p., 251
plurál nezvyklý 26, p.
pluris, plurimi 131, plus 151, p. 2
plusquamperfektum 193

podmět 104
podst. jména značící věk, úřad, povolání 116, 1
polysyndeton 207
pomnožná 15, 18, 26. 2
ponere 115, p. 3, 152, p. 2
pořádek slov a vět 252
póscere 115, 123
posse 91; 168, 195, 211, 2; 212, p. 1
post 99, 1, 3; 153, 3, 159
postavení přívlastku 112
postponere 142, 2
postquam 235
postulare 123, 135
potentiálná perioda 238, 240
pótiri 155, 185, p.
potius quam (ut) 228, p. 1
prae 99, 2, 6
praebere se 115
praeditus 156
praeesse 139
praefere 142, 2
praeficere 142, 2
praeponere 142, 2
praesens 190, histor. i 215, *praesēns* 116
praesertim 246, p. 4
praestare 115, 139, p. 2; 159, *praestat* 167, 174
praeter 99, 1, 13, slovesa slož. 121
praeterfluere, —ire 121
praeterit me 119
primus 38, p. 2; 116, 3 i p., primum, deinde, tum 59
prior 116
priusquam 236
privare 149, 1
pro 99, 2, 7
proficisci 147
prohibere 118, 149, 2; 169, 226
proinde ac 244
prope (předl.) 99, 1, 4; (přísl.) 195
propinquus 141
prosodie 255
proprius, proprium est 128
propter 99, 1, 14
prospicere, providere 143, 226
prostředník 154, 1
prudens 138
průzev 255
přání 199
předčasnost 212
předložky 99, 100
předmět 108 n.
předpony slovesné 100
přechodný a nepřech. význam sloves 120, i p.
přerývka 254
přídavná jména podstatnými 35, p. 1, značící stav těl. a duš. 116, 2, 3
přípona 9, 64
příslovce 98, 110, p.
příslovečné určení 110
přístavek 113
přísudek 105, shoda s podm. 106, 107
přívlastek 111, 112
přízvuk rhytmický 253, důrazový a hudební 255, p. 2
pudet 136, 167
pudor 249, 1 b
pulchrum est 167, 1
putare 115, 128, 133, 196, p.
původce 154.

Q

quaero 123, 154, 1 a; quaestio 120
quaeso 90, 4; 200, p. 2
quam 151, 244
quamdiu 237
quamquam, quamvis 243
quanti 133
quantus-tantus 159, 244
quasi 244, 2
-que 203
queri 120, 173
qui 49
quia 231
quidem 247, 2
quin 230; quin etiam 203, II.

quippe
quis, quisque, quidam, quispiam 50,51
quo (= ut eo) 224; *quo- eo* 159
quoad 237
quod 231, 232
quominus 226
quoniam 231
quoque 203
quot - tot 244

R

rarus 116
ratio 157, ratione 160
reálné souvětí 238, 240
receptui canere 147
recipere 154, 1 a
recordari 134
rectā 152, 2
recusare 226; non rec. 230, 2
reddere 115
redimere 133
redire 186
redundare 156
refercire, refertus 138, p., 156 i p.
refert 137, 174
relativum spojovací 247, 1
relinquere 184, reliquum est, ut 229, 2
reminisci 134
renuntiare 115
(de) *repetundis* 135, p.
reperio 115; *reperiuntur qui* 246, p. 1
res est mihi tecum 144; re 158
restat ut 229, 2
retineri non possum 230, 2
reum facere 135
rhytmus 253
ridere 120
rod přirozený (subst.) 11
rod činný a trpný 187
rogare 123
rozbor věty 105, p.
rozkaz 200
rozluka 254
rudis 138
rus 162, 163
různorodá 18, 3; 26, 4; 31, 4; 33,5

Ř

řeč přímá a nepřímá 248

S

sacer 128, p.
salve 90, 4
samostatné kladení časů 189, 210, 214, 228, 235, 237
satis 131
saturnský verš 255, p. 2
scelus 249, 1b; scelus est 174
secundum 99, 1, 14
secus ac 244
sed 204
sententiam rogare 128
sententiā meā 158
sentiendi verba 171, 180
sentire 171
sequi 74; sequitur, ut 229, 2
servire bello 139
shoda přísudku s podm. 106, 107; opačná 104, 2
shodnost 211
shodná (subst.) 26, 31, 4
si 222, p. 238 nn. *sin* 239
(inter) *sicarios* 135, p.
silentio 157
similis 141 b, 244
simulac, atque 235
simulatio 249, 1 b
sine 99, 2, 8
sinere 169
singulár místo plur. 26, p.
sinistrā 152, 2
sis, sodes 200, p. 2
sive - sive 195
slabiky 5, volné i 253
slovesa podm. a předm. 120, p.; značící klid a pohyb 121; chvály, hany a díků 231, hnutí mysli 120, 160 c, 173; sentiendi et dicendi 171, 175; viz i verba!
slovesné tvary urč. a jmenné 60,61
slučování 255
snad 196, p.

solere 168, 1, i p.
sollicitare 173
solito magis 151, p.
solus 116
solvere 149, 1
současnost 211
souslednost časů 214
souvětí souřad. 203—206, podř. 221 nn., podmínkové 238—241
spectare 118
sperare 120
spernere 118
spes est 114
spojky 101, souřad. 203 nn., podřad. 223 nn.
spoliare 149, 1
spondej 253
sponte 160
stahování 255
stare 133, st. ab 152, 3
statuere 152, p. 2; 168, 225, p. 2
stopa 253
strofa 255
studere 139, 168
studiosus 138
sub 99, 3, 2
substantiva vkládaná do vět vztažných 247, 5
subire 121, 2
subvenire 142
succedere 140
succensere 139
sumere 115
summus 38, p. 2; 251
sunt, qui 246, p. 1
super 99, 3, 3
superarre 139, p. 3; 159
superesse 139
superlativ 39, 2
superstes 141
supinum 158 c, 165, 186
supra 99, 1, 9; 159
suscipere 184
synizesis 255
synkope 255

T

taedet 136, 167
tamen 204
tametsi 243
tamquam 244, 2
tanti 133
tantum abest 229, p.
temperare 143, 230, 2
tenere memoriā 154, 1 a; s part. perf. pass. 180, p.
tenus 99, 2, 9
terrā marique 152, 2
thesis 253
timere 118, 143, 227
tmésis 255, p.
totus 116, 152
trabs 21
tradere 171, 184; traditur 174
trans 99, 1, 6
transire, traducere a pod. 121
transgredi 121
tribuere 146
tristis 116
trochej 253
tueor 118
turpis 186, 2; turpe est 167, 174
tutus 149, 2

U

ulcisci 118
ultimus 116
ultra 99, 1, 6
unus 116
ut čas. 235, omezovací 244, p. 3; tázací 201, účel. 224 nn., ut nē 224, ut non 227, výsledk. 228 nn., srovn. 244, přípustk. 243, 200 dod.
uterque 53, p. 4, u gen. celk. 131
ūtī 155, 185, p.
utilis 141
utinam 199
utpote 264, p. 4
utrum — an 201.

V

vacare, vacuus 149, 1, 251
vale 90, 4
vazba podle smyslu 106, 2
vehi currū 154, 1 a
vel 205
velle 168, 172, 211, 2; 212, p., 225, p., *velim*, *vellem* 199
velut (si) 244, 2
vendere, *vēnire* 130
(de) *veneficiis* 135, p.
vēnire 147
venturus 176, p.
verba affectuum 120, 160 c; sentiendi et dic. 171, 175, 180, 225, curandi et agendi 226, iudicialia 135, memoriae 134, postul. et imper. 225, timendi 227; verb. finitum 61, p. 1
veritas 249, 1 b
vereor 74; 196, p.
versus 99, 1, 1
verš 253, saturnský 255, p. 2
vertere 146, terga 187, 1
verum, *vero* 204
vesci 155
vesperi 162
vespolnost 44, p. 1
vestrum 128, 129, 131
vetare 118, 169
vetus 29
věty bezpodmětné 104, časové 233 nn., důvodové 231, 232; jednoduché 103, konjunktivní 214 nn.; obavné 227, omezovací 247, 2; podmínkové 238—241; podm. přací 242; přací 225, přípustkové 243, přirovnávací 244, příslovečné zkrac. 181—183, rozkazovací 225, snahové 226, spojkové 223 nn., tázací hl. 201, vedl. 214, 222; účelové 223 nn., účinkové 228, 229, s quin 230, vložené 175, 219, 224, p. 2, vztažné 179, 245—247, v řeči nepř. 248; věty hlavní 201, vedlejší 214, 221 n.
větný pořádek 252
vicinus 141 b
victor 22
videre 226; *videri* 128, 175
vincere 139, p. 3, 159
vis, *de vi* 135, p.
vita 249, 1 b
vitare 118
vitium est 229, 2
vivus 116
vlastník 128, 161, p.
vnitřní předmět 108
vocare 115
volnosti básnické 255
výrazy povinnosti, možnosti, atd. 195
vztažné kladení časů 189, 210, 228

Z

zájmena zvratná místo zájmen 3. os. 171, 218, p. 1, 220, p., 224, 4; 248 C i p.; vztažná, shoda se subst. 111, p. 5 a; neurč. vztažná 195, 245
zákaz 200
základ 68
záporky 208
zařídání 199, p.
závislost věty vedl. na tvaru jmenném 217, na jiné větě vedl. 218
zkracování participiem 179, 181, 182
způsoby slovesné 195 nn, 220 nn

Pozn. Rejstřík se týká zvláště skladby, jen výjimkou tvarosloví; věci, jež lze snadno najíti podle obsahu, nejsou zpravidla v rejstříku.

OBSAH

Díl první. Hláskosloví a tvarosloví

Název	§§	Strana
Úvod: Jazyk latinský		3
Hláskosloví	1—7	5—8
Latinská abeceda	1	5
Samohlásky a dvojhlásky	2	5
Souhlásky	3	6
Rozdělení souhlásek	4	6
O délce slabik	5	7
Dělení slabik	6	7
O přízvuku (slovním)	7	8
Tvarosloví	8—102	8—130
Druhy slov	8	8
Slova ohebná a neohebná	9	9
Skloňování	10— 58	9— 57
Skloňování (všeobecně)	10	9
Rod jmen podstatných	11	10
Skloňování jmen podstatných	12— 34	11— 33
Patero deklinací	12	11
Přehled koncovek	13	12
Deklinace první	14—15	13—14
Deklinace druhá	16—19	14—17
Deklinace III.	20—30	17—30
Deklinace třetí (všeobecně)	20	17
Imparisyllaba, kmeny němé *trabs*	21	18
Kmeny plynné a sykavé *(victor, corpus)*	22	18
Parisyllaba, kmeny samohláskové *(avis, mare)*	23	20
Poznamenání ke III. deklinaci *(ium, im, i)*	24	20
Tvary nepravidelné	25	22
Substantiva shodná	26	22
Jména řecká	27	24
Pod jmen třetí deklinace	28	24
Adjektiva III. deklinace	29—30	28—30
Deklinace čtvrtá	31—32	30
Deklinace pátá	33	32
Nesklonná	34	32
Jména přídavná	35— 39	33— 40
Sklonění jmen přídavných	35	33
Stupňování jmen přídavných	36—37	34
Stupňování shodné	38	36
Užívání komparativu a superlativu	39	37
Stupňování *příslovcí*	40—41	39
Zájmena	42— 53	40— 51
Rozdělení zájmen	42	40
Zájmena osobní	43—44	41
Zájmeno osobní zvratné	44	41
Zájmeno přivlastňovací	45	42
Zájmena ukazovací	46—47	43
Zájmena tázací	48	45

Název	§§	Strana
Zájmena vztažná	49	46
Zájmena neurčitá	50—51	47
Zájmena a příslovce souvztažná	52	49
Zájmenná adjektiva nesouvztažná	53	50
Číslovky	54— 59	51— 57
Rozdělení číslovek	54	51
Přehled všech číslovek (tabulky)	55	52
Číslovky základní	56	54
Číslovky řadové	57	56
Číslovky podílné	58	56
Příslovce číselná	59	57
Časování sloves	60— 97	58—123
Časování (všeobecně)	60	58
Osoba, číslo, způsob	61	58
Časy, rod slovesný	62	59
Rozdělení latinských sloves	63	60
Kmen a přípony	64	60
Kmen praesentní	65	62
Kmen perfektní	66	63
Kmen supinový	67	65
Základ a koncovky	68	65
Čtvero časování	69— 80	68— 89
Kmen praesentní, activum	69	68
Kmen praesentní, passivum	70	70
Kmen perfektní	71	74
Kmen supinový	72	76
Slovesa v *-io* III. konj.	73	78
Verba deponentia (tabulky), kmen praes.	74	80
Kmen supinový	75	82
Semideponentia	76	86
Jednotlivé tvary deponentní	77	86
Tvary zvláštní	78	87
Opisné časování	79	88
Gerundium a gerundivum (vazby)	80	88
Seznam latinských sloves	81— 88	89—113
Konjugace první	81	89
Konjugace druhá	82	91— 94
Perfekta na *-vi* a), na *-ui* b), na *-si* c)		91— 93
se zdvojkou d), s dlouž. kmen. hlásky e)		93— 94
Konjugace třetí	83	94—109
Perfekta v *-si* a)		94
Perfekta na *-vi* b)		98
Perfekta na *-ui* c)		99
Perfekta se zdvojkou d)		100
Perfekta se zaniklou zdvojkou e)		102
Perfekta s dloužením kmenové hlásky f)		103
Perfekta bez dloužení kmene g)		105
Slovesa počínavá h)		107
Konjugace čtvrtá	84	109
Verba deponentia	85	110
Deponentia I. konjugace	85	110
„ II. „	86	110
„ III. „	87	110
„ IV. „	88	112

Název	§§	Strana
Slovesa neosobná	89	113
Slovesa shodná	90	114
Slovesa bezpříznaká	91	116—122
sum, esse, fui, složeniny s *esse*	91	117
fero, ferre	92	119
volo, nolo, malo	93	120
do, dare	94	120
eo, ire; queo, nequeo	95	121
edo, edere (jísti)	96	122
Slovesa, jež nutno rozlišovati	97	122
Neohebné části řeči	98—102	124—130
Příslovce (adverbia)	98	124
Předložky	99	125
Předložky jako příslovce a předpony	100	128
Spojky	101	129
Citoslovce	102	130

Díl druhý. Skladba.

Věta jednoduchá a její členy.

	§§		§§
Věta	103	Předmět	108—109
Podmět	104	Příslovečné určení	110
Přísudek	105	Přívlastek	111—112
Shoda přísudku s podmětem (jedním)	106	Přístavek	113
Shoda s několika podměty	107	Doplněk	114—116

Pády jmenné.

Pády prosté . . . . . 117—163

Akusativ 117

A. Akusativ vnějšího předmětu 118—121
Akusativ vnitřního předmětu. . 122
Dvojí akusativ předmětný . . . 123

B. Akusativ doplňkem 124

C. Akusativem vyjádřeno příslovečné určení . . . . . 125—126
Určení místa a času 125
Určení míry, způsobu a vztahu . 126

O genitivě . . . . . 127—138

A. Genitivem vyjádřen přívlastek a doplněk . . . . . 128—133
Genitiv přivlastňovací 128
Genitiv dějového podmětu a předmětu 129
Genitiv vysvětlovací 130
Genitiv celkový 131
Genitiv a ablativ vlastnosti. . . 132
Genitiv a ablativ ceny 133

B. Genitivem předmětem . . . 134—138
verba memoriae. 134
verba iudicialia 135
slovesa neosobná:
1. paenitet, pudet, miseret, piget, taedet 136
2. Interest a refert 137
Genitiv u adjektiv. 138

O dativě . . . . . 139—147

A. Dativ předmětný . . . . . 139—142
I. Dativ předmětem přímým po slovesech zn. pohyb nebo stav v prostoru . . . 139—141
Dativ předmětem nepřímým. 142
II. Dativ volný . . . . . 143—145
1. Dativ prospěchový 143
2. Dativ přivlastňovací . . . 144
3. Dativ zřetelový, mravní a původový. 145

B. Dativ doplňkem 146

C. D. Dativem vyjádřeno příslovečné určení a přívlastek 147

O ablativě . . . . . 148—161

A. Ablativ vlastní . . . . . 149—151
I. Ablativ odluky 149
II. Ablativ původový 150
III. Ablativ srovnávací 151

B. Ablativ lokální . . . . . 152—153
I. Ablativ místa. 152
II. Ablativ časový 153

§§

C. Ablativ jako instrumentál .154—156
I. 1. Ablativ nástroje 154
2. utor, fruor, fungor etc.
3. opus est 155
4. Ablativ látky. 156
II. Ablativ jako určení způsobu, vztahu a míry . . .157—159
1. Ablativ způsobový . . . 157
2. Ablativ vztahový 158
3. Ablativ míry 159
III. Ablativ příčiny 160
D. Ablativ vlastnosti. 161
Vazby jmen měst a malých ostrovů152—163
O pádech předložkových. 164

Sloveso ve větě.

Jmenné tvary slovesné . . . . .165—186
Infinitiv . . . . . .166—175
A. Infinitiv podmětem 167
B. Infinitiv předmětem. . . .168—169
C. Infinitiv doplňkem 170
Infinitivus c. accusativo . .170—174
Infinitivus c. nominativo. . . . 175
Participium . . . . . .178—183
Rozdělení participia 178
A. Participium přívlastkové. . . . 179
B. Participium doplňkové. 180
Participium příslovečné spojité . 181
Ablativus absolutus . . . .182—183
Gerundivum. Gerundium . . . .184—185
Gerundivum doplňkem 184
Gerundivum a gerundium přívlastkem 185
Supinum 186
Sloveso urč. ve větě 187
Rody slovesné. 187
Časy ve větách hlavních . . .188—194
Význam časů slovesných 189
O praesentu 190
O perfektu 191
O imperfektu 192
O plusquamperfektu 193
O futuru I. a II.. 194
Způsoby ve větách hlavních. .195—200
Indikativ 195
Konjunktiv 196
„ možnosti. 196
„ neskutečnosti. 197
„ rozvažovací 198
„ přací 199
Rozkaz a zákaz 200
Věty tázací hlavní 201
Souvětí souřadné 202
Souvětí slučovací 203
„ odporovací 204
„ rozlučovací 205
„ důvodové a důsledkové . . . 206
Asyndeton a polysyndeton 207
Záporky 208
Parataxe a hypotaxe 209
O časech ve větách vedlejších . .210—219
I. Věty indikativní 210
O současnosti a shodnosti . . . 211
O předčasnosti 212
O následnosti 213
II. Věty konjunktivní . . . . .214—219
O způsobech ve větách vedlejších . . 220
Souvětí podřadné 221
Věty závislé tázací 222
O větách spojkových . . . . . .223—244
Věty účelové . . . . . .223—227
Věty účinkové. . . . . .228—229
Věty s quin 230
Věty důvodové . . . . . .231—232
Věty časové . . . . . .233—237
Věty podmínkové . . . . . .238—241
Věty podmínkové přací 242
Věty přípustkové 243
Věty přirovnávací 244
O větách vztažných . . . . . .245—247
O řeči nepřímé. 248

Přídavek stilistický.

1. Substantiva, adjektiva, slovesa . . 249
2. Hendiadys 250
3. magnus, summus etc. 251
4. Pořádek slov a vět 252

Přídavek metrický.

Základní pojmy rhytmické 253
Hexametr, pentametr 254
Zvláštnosti prosodické 255

Dodatek.

Římský kalendář 256
Nejdůležitější zkratky 257
Seznam nepravidelných sloves . str. 285
Rejstřík . . . . . str. 289